٣٩٢٠١

اوكمه غلرا وكدكر كرچه بنا ايلدم كندى هر كز اوكمدى الشبو قرا يازم نيم

هذا بسم الله الرحمن الرحيم كتاب سروري

الحمد لله الذي جعلني من علماء البيان ° والمعاني والشكر لله الذي
صيرني من مناكح الابكار الغواني ° والصلوة على رسوله محمد
افصح الانام ° وعلى اله الكرام واصحابه العظام وبعد فان العبد
المتوسل الى رحمة الملك القدير ° بقدر تقصيره في شكر نعمة
سروري الفقير ° كان منقطعا عن الناس ومعرضا
عن الاستيناس ثم دعاه الى الخدمة بالامر السلطاني ° والقانون
الوارد بالكتاب الخاقاني ° افضل آل عثمان ° وصاحب العلم
والعرفان ° السلطان بن السلطان السلطان مصطفى
بن سلطان سليمان ° اجرى الله ينابيع لطائفهما
في روضة الجنان كالانهار الجارية في بستان الجنان وكان
طبعه الشريف شاملا على جميع العلوم والمعارف ° واغلب
ميله كان مصروفا الى اللطائف الظرائف ولما كان كتاب
كلستان مشتملا على حكايات غريبة وعظات عجيبة
واشعار شريفة وابيات لطيفة بحيث يحتاج اكثر
مواضعه الى الشرح والبيان ° ويفتقر من جهة اللفظ
والمعنى الى التبيان ° وقد [illegible] بعض الموالي غافلا عن اللفظة
الفارسية والاصطلاحات [illegible] سلا عن المعاني المرادة والنكات
بل خطأ في مواضع كثيرة وضل في طرق يسيره شرحته شرحا
كافيا وبينته بيانا وافيا وحملته على اللفظة العربية لطلاب الطلاب
فشرعت فيه بعون الله ملهم الصواب ° فاعلم ان المصنف
اسكنه الله تعالى في روضة الجنة وبستانها بعد ذكر التسمية
لفظا سلك طريقة العمل بالحديث في التحميد معنى لان حقيقة

خسته يى امراض عشقم كنج محنت خانه ده اون كنز بكي عالمه ايرشدى آوازم نيم

لان حقيقة الحمد عند المحققين اظهار الصفات الكمالية دون القول
المخصوص فقال منت اي الامتنان وتعداد النعمة خداى را
اي الله تعالى ان يعد علينا نعمه الكثيرة وهذا القول اعتراف
منه بانه يعرف حق المنعم واستحقاقه بانه حقيق بان يمن
علينا الا اختيار بانه من علينا منة المذموم من توبيخ لا من
تنبيه وقيل انه من العباد قبيح لا من الله تعالى واعلم
لفظ خداى علم خاص له لا يسوغ اطلاقه على غيره الا ان يراد المعنى
الذي كيبي وهو بالتركي كند وكلجي وهذا حاصل معنى قوله طعيم
تقتضي ذاته وصفه بيت آمد بر من كه من رسولم كفتم
تو برو كه من خود ايم او بر كرشته نحو خانه خداى بيت
خانه خداى كو در برج كبوتران بكشاى وبانكش
كه بمردم در قفس وان لفظ را علامة للمفعول وقد يستعمل
بمعنى اللام الجارة اي للتخصيص وقد يستعمل للقسم وقد
يكون زائدا عز وجل الظاهر ان الفعلية صفتان للفظ خداى
بحسب المعنى كه طاعتش الشين هنا ضمير غائب راجع
اليه تعالى لان الشين ان كنه في اللفظة الفارسية
لها معنيان الاول انها ضمير غايب اذا اتصلت
باخر الاسم تفيد معنى المضاف اليه كما في قوله طاعتش
واذا اتصلت باخر الفعل تفيد معنى المفعولية
نحو ديدمش وكذا اذا اتصلت باواخر الروابط نحو
كريمش وقد يفتح ما قبل هذه الشين وقد يكسر وقد
يسكن لضرورة الشعر او يكون له الف والنون علامة
اسم المصدر نحو دانش بمعنى دانستن موجب

موجب قربت است کما قال رسول الله علیه السلام

شکر و سپاس و ستایش بکند هر منعم را بر انعام او و ادای شکر هم بدل بکند و هم بزبان و هم بجوارح و اعضا اما شکر بدل آنست که منعم حقیقی را بشناسد و داند که هر نعمتی که بدو رسیده از فیضان بی‌غایت و لطف بی‌نهایت اوست اما شکر بزبان آنست که پیوسته حق را یاد کند و کلمهٔ الحمد لله بسیار گوید که بعضی این کلمه و فاتحهٔ شکر نعمت است اما شکر بجوارح آنست که قوت نعمت را در طاعت منعم صرف کند و هر عضوی را از اعضا بطاعتی که بدان عضو مخصوص است مشغول کند مثلا طاعت چشم آنست که نظر در مخلوقات بعبرت کند و در علما و صلحا نظر رحمت بکند و در ضعفا و زیردستان بشفقت نگاه کند و طاعت گوش استماع کلام الهی و اخبار نبوی و قصص اکابر دین و مواعظ و نصایح مشایخ اهل یقین است و طاعت دل است ... با فقرا و محتاجان و طاعت پای رفتن بجد و مساجد و زیارات اولیا ... اخلاص و زیارت ... اخلاق حسین ...

لا یزال بی

کما قال رسول الله صلی الله علیه و سلم حکایة عن ربه تعالی عبدی یتقرب الی بالنوافل حتی احبه الحدیث و بشکر اندرش الشین کرکر و الباء المفتوحة فی اللغة الفارسیة قد یکون للالصاق و المصاحبة و القسم و الظرفیة و التشبیه و قد یکون زائدة و هنا زائدة لتحسین اللفظ فالمعنی اندر شکرش مزید نعمت لفظ است مقدر هنا حذف لفظا اکتفاء بذکره فی قرینة و هذا الحذف قاعدة مقررة فی الاسجاع الواقعة فی التراکیب الفارسیة یعنی اندر شکر خدای تعالی زیادهٔ نعمت است کما قال الله تعالی لئن شکرتم لازیدنکم و لئن کفرتم ان عذابی لشدید و قال المولی الرومی ... شکر نعمت نعمتت افزون کند کفر نعمت از کفت بیرون کند و قیل الباء سببیة و المعنی زیادة النعمة ثابتة للعباد بسبب شکرهم فی شکره تعالی و هذا علی تقدیر ان یکون مزید بفتح المیم مصدرا میمیا بمعنی زیادة و قد یروی بضم المیم لیناسب قوله موجب فیکون خبر مبتدأ محذوف ای هو مزید النعمة لهم بسبب شکرهم فی شکره تعالی هر نفسی بفتحتین و الیاء للوحدة لان الیاء الساکنة فی اللغة الفارسیة اذا اتصلت باخر الاسم قد یکون للخطاب و قد یکون للمصدریة و اذا اتصلت باخر الفعل یکون للحکایة و هنا للوحدة که فرو میرود ممد حیاتست فان الهواء الذی به التنفس اذا دخل یکون ممد الحیوة المتنفس و اذا اخرج یندفع به تضیق الجوف فیحصل الفرح و لهذا قال و چون بر می آید مفرح ذات ای ذاتست کما عرفت آنفا ان القاعدة و آخر هذه القرینة کما قبلها اذ الظاهر ان خروج الهواء بعینه یکون بعد دخوله بغیر عکس بالیاء الفارسیة بمنزلة الفاء الجزائیة در هر نفسی کالاول دو نعمت موجود است احدهما امداد الحیوة و الاخری تفریح ذات و اعلم ان لفظ است رابطة تفید الثبوت فاذا اتصلت بالکلمة المفتوحة الاخر یجب اثبات الفها خطا و اما لفظا فیجوز حذفها و اثباتها و اذا اتصلت بساکن الآخر وضعا نحو نیک او استعمالا نحو وجود یجب حذفها لفظا و خطا و بر هر نفسی شکری بیاء الوحدة فیهما واجب فیجب فی کل نفس شکران از دست و زبان

فی عطف التراکیب الفارسیة ان تحذف الواو العاطفة من اللفظ و یضم آخر المعطوف علیه فی التلفظ دلیلا علیه و لا تحذف فی الخط للدلالة علی الضم هذا اذا لم یقع العاطفة بعد الالف و الیاء و اذا وقعت بعدهما حرکته بالضمة و تلفظ و لفظ زبان بفتح الزاء فصیح و بضمها مشهور و الفاء بمقام الیاء الفارسی و فی ذکر دست اشارة الی عدم اختصاص الشکر بالدل که بکسر الکاف العربیة و الهاء الرسمیة یستعمل اسما یدل علی ذوی العقول نحو که آمد کما ان لفظ چه یدل علی غیر ذوی العقول نحو چه خبر و یستعمل اداة للارتباط بین الامرین الذین تعلق احدهما بالآخر کالصفة و الموصوف نحو خیل که عاشق شده گیم و شراد العلة و المعلول نحو مرزن که طلاق ... و الغایة و المغیا نحو بکوش تا برسی برایای یحصل که از اصله کار عهده شکرش ای شکر حق تعالی بدر آید ای یاتی الی الباب هو کنایة عن الخروج و المعنی بدای شخص ... الخروج

الی الواو

محقق شکر نعمتان شکرکما هو حقه واستدل علیه بقوله تعالی عما قیل حکایة لآل داود علیه السلام اعملوا
آل داود یا آل داود شکرا نصب علی انه مفعول له او علی الحال ای شاکرین او علی المصدر لان لفظ اعملوا
فیه معنی الشکر واذ العمل للمنعم شکر له والشکر فعل ینبئ عن تعظیم المنعم بسبب انعامه وقیل صرف العبد جمیع ما انعم الله
علیه من السمع والبصر وغیرهما الی ما خلق له واعطاه لاجله فقیل بهذا المعنی قوله تعالی وقلیل من عبادی
الشکور ای المتوفر علی اداء الشکر فان الشکر بمعنی الاول کثیر قطعه بنده همان به که ز تقصیر خویش
که ز تقصیر خویش عذر بدرگاه خدا آورد کما قیل العذر وان قل ثمن ذنب وان جل ورنه
بمعنی والا بالنزای یوخته سزاوار خداوندیش بفتح الیاء المصدری ای عمل یلیق بکبریائه کس نتواند ای
لا یقدر احد که بجا آورد لفظ جا اسم خاص بمعنی الموضع کما ان زمین لفظ عام کالارض قیل فی الترجمة قطعه قوله
هم اول یک که بیله اگینی عذر خدا در کهینه گنوره یو خدا ونده بیرار قو للقی فنفی قول اول بترنیب
گنوره باران رحمت بی حسابش بالاضافة فی اللفظین والمضاف بکسر فی اللغة الفارسیة همه را رسیده اسم مفعول
من رسیدن وخوان نعمت بی دریغش والاضافة کما فی قرینته واعلم ان لفظ خون بمعنی الدم وخوان بمعنی السفرة
یفرق فی الکتابة والتلفظ اما فی الکتابة فلان الالف لا تکتب بعد الواو فی الاول دون الثانی واما فی التلفظ
فلان الاول یقرأ بالضمة المعلومة ای الصریحة والثانی یقرأ بالضمة المجهولة الغیر الصریحة ای یقرأ بین الضمة
والفتحة همه جا کشیده اسم مفعول من کشیدن پرده ناموس بندگان کل لفظ فی آخره هاء نحو بنده وخواجه
اذا جمع اتی بالکاف الفارسیة والالف والنون وبحذف الهاء من الکتابة نحو بندگان وخواجگان بگناه فاحش
الباء للسببیة وکل سوء جاوز الحد فهو فاحش ندرد مضارع منفی من دریدن وظیفه روزی ... هذا ابتدائیة وکذا نبرد
وهذان تصرفات اهل الفرس کما یقال امید بتشدید المیم ووظیفه روزی بالیاء الاصلیة بمعنی الرزق واضافه
فیه لفظ وظیفة الیه بیانیة بخطای منکر بفتح الکاف المخففة یعنی بسبب المعصیة المنهیة نبرد مضارع منفی من بریدن
واعلم ان النون المفتوحة حرف نفی تدخل اول الکلمة واذا قصد به تکتب متصلا نحو نبرید ونبرد والا تکتب
بالهاء نحو زید آمد نه عمرو وقد تلحق باخر هذه النون الف فیقال نا والفرق بینه وبین السابق انه یقصد بالاول
نفی التوصیف وبهذا یقصد توصیف النفی ولهذا یجعل اسماء المصادر صفات بحیث یدخلها الباء المقصد
بیت بود مرده هر کس که نادان بود که نادان نه مردن جانبود وقد تلحق باخر هذه النون یاء وهی ....
وقد تلحق باخرها طاء نحو نیست بحذف الف لفظ است قطعه ای حرف النداء کریم منادی یا والمنادی
محذوف وهذا صفته هو الیاء للخطاب که از خزانه غیب مر بمعنی گبر بفتح الکاف الفارسی وسکون الباء
العربی بمعنی الکافر مطلقا والمراد هنا غیر النصاری لمقابلته قوله وترسا فانه بمعنی النصاری وظیفه خور

ترکیبی

کبو رر

ترکیبی ولفظ خور هنا یقرأ بفتح الخاء للقافیة داری بیاء الخطاب من داشتن ولا یراد معناه اللغوی
دوستان را ای دوستانت را کجا کنی بیاء الخطاب محروم مفعول کنی تو که با دشمنان ای بدشمنانت
نظر داری وهو کالاول لا یراد معناه اللغوی والمعنی لک نظر الی اعدائک وقیل فی الترجمة قطعه
ای کریمی زغیب چکدن کبر و ترسا وظیفه خور قلدک دوستلری قنده ایده سن محروم
سن که دشمنلره نظر قلدک فراش باد صبا را هذا من قبیل اضافة المشبه به ای المشبه مثل لجین
الماء گفته اسم مفعول من گفتن والقائل هو الله تعالی واعلم ان اشتقاق اسم المفعول بزیادة الهاء
الغیر الملفوظة فی آخر الماضی بعد فتحة للمفرد نحو گفته وکرده وبزیادة لفظ گان ابضا للجمع نحو گر
دگان تا فرش زمردین زمرد بن کنایة عن الخضروات فان الیاء والنون اداة النسبة اذا اتصلتا
الی آخر الاسم وقد یدخل معهما الکاف العجمی نحو غمگین وغمگین بگسترد بالکاف الفارسی فاعله فراش
باد صبا واعلم ان المضارع یحتمل الحال والاستقبال کالعربی لکن بدخول الباء یختص بالاستقبال
کما فی قوله بگسترد وبدخول کلمة می یختص بالحال ودایه ابر بهاری را بیاء النسبة وهی اصل فی العربی
ومستعملة فی الفارسی والاضافة کالسابق فرموده والامر هو الله تعالی تا بنات بتقدیم الباء علی النون
جمع بنت نبات را علی عکس ما تقدم در مهد زمین بپرورد فاعله دایه ابر بهاری ودرختان را جمع درخت وهو
الشجر ما دام نابتا فی الارض فاذا قطع یقال له چوب بالباء العربی بخلعت روزی بالیاء المصدریة بهذا الباء علی عادة
الملوک فانهم یعطون الامراء فیه اللبسة قبای سبز ورق بهذه الاضافة مثل ما مر در بر کرده والفاعل هو الله
واعلم ان لفظ بر یطلق علی معان احدها بمعنی علی وهو المراد هنا والثانی بمعنی الصدر والثالث بمعنی الثمر والرابع
امر من بردن والخامس بمعنی النصیب والسادس بمعنی الصفة اذا رکب نحو دلبر والسابع بمعنی وقد یستعمل
لتحسین اللفظ واطفال جمع طفل شاخ را والاضافة کما مر بقدوم مصدر علی وزن الدخول من قدم من
سفر موسم گل بضم الکاف العجمی وفی بعض النسخ وقع لفظ ربیع مکان گل کلاه شکوفه کالاول فی الاضافة
بر سر نهاده فالواضع هو الله تعالی وعصارة بالضم ما سال من العصر تاکی بمعنی القصب مطلقا والمراد هنا
قصب السکر وقد وجد فی بعض النسخ نابی بالیائین فالیاء الاخیرة للوحدة النوعیة وقیل المراد من قوله نای
ما یقال بالفارسیة نای کلوای عصارة قصبة حلقوم النخل هذا اطلاق نای علی حلقوم النخل علی ما لا یقبله
الطبع السلیم وروایة نالی لم نسمع الاثالی بقدرتش الضمیر راجع الی الله تعالی شهد برادبه الشکر علی الاول و
والعسل الاخیر فایق من فاق علی اقرانه اذا علاهم بالشرف شده اسم مفعول من شدن وهو بمعنی الصیرورة
ای الانتقال من حال الی حال کما ان بودن بمعنی کینونة وقد یستعمل احدهما مکان الآخر کما یستعمل کل واحد

خرمای جکی بدل

مشهوح

من كان وصار بمعنى الآخر في لغة العرب قد يكون شدن بمعنى رفتن وتزاد الواو في مستقبلات معانيها نحو نزه و غونده
ونخ خرما والمعنى بالتركي خرما جكوردكي بتر بتش الضمير كالاول نخل نخوة التمر يلحق على كشته اسم مفعول كشتن
بفتح الكاف الفارسي وهو بمعنى الرجوع اما من طريق او من حال الى حال والمراد هنا الثاني ولا يستعمل بمعنى الكبو
قطعه ابر وباد ومه وخورشيد وفلك اى كلهم دركارند اى يعملون بما امروا به تا تو ناني بياء الوحدة بكف ارى
اى تكسب وبغفلت نخورى بل تشكر كما ورد في الخبر خلقت الاشياء لاجلك وخلقتك لاجلي همه اى الجميع ازبهر تو لاجلك
سركشته وصف تركيبي بمعنى التحير وفرمان بردار اى مطيع شرط انصاف نباشد مضارع منفي نبايد كه تو فرمان
نبرى بفتحتين وقيل في الترجمة قطعه فلك واى وكنش وبيل وبولوت اشده بلر تاكه سن اتمك الله غفلت
ايله يوميه سن تو حق امرنه فرمان دروبو بروق دونجه شرط انصاف اولى يو بروعى سن دوليه سن وما في
المصرحه الله تعالى الحميد الذى اشار اليه بقوله منت خداى را كما حققناه قصد التصليب فاورد ما في صدر رواية
الحديث درخبرست وهذا خبر مقدم للمبتدأ المؤخر وهو قوله هركه كه يكى لى اى هذه القضية وردت في الحديث از سرور
بفتح السين والواو وهو راس القوم ورائسهم كاينات الظاهر انها جارية على موصوف مؤنث وهو مصدر
بمعنى موجودات كالكائنات ورحمت عالميان بفتح اللام وكسر الميم جمع عالم والحروف الاخيرة زايدة للجمع والفا
عدة في اخر جمع الاسم في الفارسي حتى ان الاسم لا يخلو اما ان يكون له جمع اولا فالاول يجمع بالالف والنون نحو
بان وكسبان ومرغان وبالياء قبلهما ان كان اخره ياء ساكنة نحو عالميان وادميان وما في اخره هاء يتوسل بالكاف
نحو جونده كان وبنده كان واما الثاني فيجمع بالهاء نحو اسمانها وزمينها وسنكها وسالها وان كان مما لا غاية
ويجدد وانقضاء يجمع بالوجهين نحو درختان ودرختها ولبها ولبان وشبان وشبها وروزان وروزها و
وصفوت على وزن رحمت ادميان اى خالصهم وتتمة دور زمان اى به يتم الزمان اذ لا نبي بعده محمد مصطفى صلى
الله عليه وسلم رزقنا الله تعالى شفاعته يوم القيمة شعر شفيع صاحب الشفاعة مطاع يطاع به نبي من النبو
او النباوة اى ما ارتفع من الارض فالنبي مشتق منه لانه مشرف على ساير الخلق كريم وهو ضد اللئيم قسيم اسم
القسمة بالفتح وهو الحسن اى حسن او من القسم مصدر قسمت الشي وفعيل بمعنى الفاعل اى هو قاسم للعلوم في
الدنيا كما قال عليه السلام من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين فانما انا قاسم والله يعطي جسيم اى عظيم القدر لان
النبي صلى الله عليه وسلم لم يكن ذا جثة عظيمة نسيم اى كثير التبسم وسيم ذو الوسم اى معلم بمهر النبوة في ظهره
بيت چه غم ديوار امت را اى لا ينهدم كه دارد چون تو اى مثلك پشتيبان اى المسند من پشت بالباء الموحدة
بمعنى المبالاة از موج بحر الظاهر ان نكس الراء آنرا اى بحر كه باشد نوح كشتيبان والقراءة على صورة ابن سيد
على رحمة الله على الجمع اعني بحرا غير مقبول عند المتبحرين وقيل في الترجمة بيت اوالمز ديوار امت غم جوس كمه آكه كشتيبان

يمرظ

نه قورقو

نه قورقو موجنبن كه اوله نوح كشتيبان شعر بلغ اى وصل النبي صلى الله عليه وسلم العلى بالضم
والفتح الرفعة والشرف بكماله الباء السببية متعلقة ببلغ والضمير راجع الى النبي صلعم كشف الدجى
اى الظلمة بجماله بكماله حسنت جميع فاعل مضاف الى خصاله جمع خصلة وهي تستعمل في الافعال
المرضية صلوا جمع امر حاضر عليه صلة صلوا واله عطف على الضمير المجرور في قوله عليه من غير اعادة
الجار وهو غير سديد عند البصريين فالظاهر انه لضرورة الشعر هنا والجار مقدر ويحتمل ان يكون على
مذهب الكوفيين وقيل في الترجمة نظم بنيدى علويه كالى ابله قرنلوق اجلدى جاى ابله حسنلر جميع خصايلك
وبرلكا صلوة آل ابله هركه كه كمى نسبتكان كنه كار بفتح الكاف الجلوى ويكتب الكاف متصلة بالهاء برشته روزكار
لنفرق ادرمانه بالصرف الى انواع المعاصي وسر انابت اى الرجوع الى الله تعالى عدله بقوله تع انيبوا الى ربكم
باميد اجابت ايمانا بقوله تع لا تقنطوا من رحمة الله بدركاه حق جل وعلا بردارد اى يرفع يدى اليه ابو دنتعالى
يعني خداى تع بروى نظر نكند اى لا ينظر اليه بعين الرحمة بازش الضمير راجع الى قوله كه يكى يعني انه تكلم العبد مرة اخرى بخواند
اى يدعو ويطلب المغفرة باز اعراض كند يعنى بر دو تهيا ش اى ذلك العبد يتضرع وزارى بخواند فعود ردني
الخبر ان ربكم كريم حي يستحي من عبده اذا دفع اليه يديه ان يردهما صفرا حق سبحانه وتع كويد اى يقول الملائكة
فقد استحييت من عبدي وليس له غيرى فقد غفرت له لبا نعم وانكسار يعني الرب تعالى من كثرة تضرعه وندم وهو مجاز
في حق الله تعالى لكن المراد لازمه نحيب العبد فانه يوجب الملائكة دعوتش اجابت كردم قبلت دعاه وحاجتش بر
وردم اى حصلت مرامه كه از بسيارى دعا وزارى بنده بكريان المصدر فيهما هم كلمه بحوادة حالكم عرفته
في بكترد والهاء بعيد كاشرمسار شرم دارم اى استحيي وروى انه يدفع الى العبد يوم القيمة عبده على الصراط
كتاب مختوم فاذا فيه فعلت ما فعلت حلفا استحيت ان اظهر عليك فاذهب فاني قد غفرت لك حكايت كان يحيى بن
معاذ الرازي رحمه الله تع عالما واعظا يروى هذا الخبر ويقول سبحان من يذنب العبد ويستحيي هو كما قال المصنف رحمه الله
بيت كرم بيني امر من ديدن هنا وكرم مفعوله المتقدم ولطف عطف على كرم خداوندكار اى انظر الى كرم الرب تع
ولطفه كنه بنده كردست واو شرمسار وقيل في الترجمة بيت كرم لطفا ابدلكو رضاوندكار قول ايدر بكنه
ابدا ولر شرمسار عاكفان اى على كعبه جلالش اى المعتكفون في كعبة جلاله تع بتقصير عبادت معترفند
اعلم ان كلمه اند تفيد الجمعية وحال لا يخلو الا كي ان لا تلفظات على ما عرفته في قوله وتعب سوجو دست وصنع معرفند
يعترفون بتقصيرهم في العبادة كما عبدناك حق عبادتك اى عبادة حقا فحقك واضيف لفظ حق الى العبادة مبالغة
فهذا من قبيل اضافة الصفة الى الموصوف وواصفان حليه جمالش اى الذين يصفون حلية جماله تع بتحير منسوب
كه ما عرفناك حق معرفتك اى كنه ذاتك وما نقل عن ابي حنيفة رضي الله عنه انه كان يقول سبحانك ما عبدناك حق عبادتك

يا ملا بكى

وبزید ع
ولکن عرفناک حق معرفتک محمول علی التصدیق بالله تعالی و جه یلیق بذاته تعالی فلا مخالفة بین کلامه وکلام المص
وقال الشیخ ابو علی ابن سینا **شعر** اعتصام الوری بمعرفتک ه عجز الواصفون عن صفتک ه تب علینا فاننا بشر
ما عرفناک حق معرفتک **قطعه** کرکسی الیاء للوحدة وصف او اشارة الی الله تعالی زمن مخفف من از من ایرسد
الضمیر المستتر فیه راجع الی قوله کسی قد دل بریده بیغمبر زبی نشان بریده الله تعالی جکوید باز **اعلم** ان
لفظ باز یجیء لمعان بمعنی العودة بالترکی کرو وبمعنی المفتوح وبمعنی القصد وبمعنی فرق کردن وبمعنی الطیر الذی
یصاد به وبمعنی الانبار زیرن ویجیء صفة فی بعض التراکیب مثل حقه باز وبمعنی اللعب اسما فالمراد ههنا اما المعنی الاول
ای ما یقول مرة اخری کانه اشار به الی انه ذکر فی بیان اوصافه تعالی الاکثرة ولم یستوف حقه بعد داو المعنی الثانی
یعنی ما یقول قولا مفتوحا ظاهرا والقول بان باز ههنا استعمل بمعنی روشن وهم لانه حاصل المعنی الثانی ولیس معنی مغایرا
له والقول بانه من قبیل الصلاة الزاید الزواید علی ان مبتدا است کان معشوق قند خبره بر نیاید ان زهنا
کلاستعلا ای لایصعد وکونه بمعنی قطعا کما قیل لم یوجد فی کتب اللغة زکشتکان آواز فالعاشق لکونه مقتولا
لامعشوق ولا یخرج منه الکلام وقیل فی الترجمة صورته بر کشته وصفی بندن بی دل اول بی نشان دن آجله از
اولیدر معشوق کشته بس عاشق البدن الشریلی آواز **حکایت** یکی از صاحب دلان المراد بصاحب دل لان فی الاصطلاح
ذی بهوه اهل التصوف والمصر المتصرف الله تعالی بر یدبه نفسه فی مواضع کثیرة فی هذا الکتاب تجیب بفتح الجیم وسکون الباء
بمعنی کریبان مراقبت فرو برده بود که بهوی دق المنوجهین الی الله تعالی ودر بحر مکاشفه مستغرق شده الفصه حکایت حال
ماضیة له آن گاه بالمد ای فی ذلک الوقت که از آن حالت باز آمد ای عاد الی حالته الاولی یکی از اصحاب ای واحد
ذا الاحباب بطریق انبساط ای علی وجه المزاح والنشاط گفت لصاحب دل ازین بستان که بودی لفظ بوستان
بالواو فارسی وبستان بلا واو عربی والمعنی فی هذا البستان الذی کنت فیه ما راجه تحفه کرامت آوردی بضم الواو
للخطاب گفت صاحب دل بخاطر جنان داشتم ای کنت علی هذه النیة که جون بدرخت گل رسم ای اذا وصل الی شجرة الورد
دامنی بیاء الوحدة پر بضم الباء الفارسی کنم المیم للمتکلم هدیة اصحاب را لاجل الهدیة لهم جون برسیدم ای الی تلک
الشجرة بوی گلم المیم للمتکلم الضالان المیم ال کنه اذا اتصلت باخر الکلمة یکون ضمیر وقد تقید معنی الفاعلیة کما فی
قوله بر کنم وفی قوله برسیدم وقد تقید معنی المفعولیة کما فی قوله بوی گلم جنان مست کرد ای ازال عقلی که دامنم از دست بر
فت وقال الحیقی **شعر** ای مرغ سحر عشق یراد به عندلیب لکونه مستیقظا فی الاسحار ومترنما فیها اعشق بسکون
القاف زپروانه بیاموز بکسر الباء وامر از آموختن ای تعلم العشق منه **اعلم** ان القاعدة فی قراءة
الباء الداخلة علی الفعل حین ان اول الفعل اذا کان مضموما او حرفا تقویا اعنی الباء والتاء والمیم والواو
وتفرا مضمومة نحو بکند وبکش وبینید وبیبن وبنماید وبنمای وبمالد وبمال وبور زید وبورز وفی غیرها
دکر

کمال الفارسیة تنای شکر کان الظاهر ان یقال قصب سکر والمراد قصب الحبیب صح

کتب صح
ما ذکره تعالی بقراءه بالکسر کان سوختنه را اصله که آن بالاتصال للوزن اشارة الی پروانه جان شد وهو ههنا بمعنی رفت
وآواز نیامد ولم یظهر منه انین وانت تسکو این غیر احتراق بکمال عاشقی پروا ندارد که هیچ از سوختن پروا ندارد
این مدعیان در طلبش ای فی طلب الله تعالی بیخبر انندای غافلون کان اصله که ان را که خبر شد ای عرفه خبری بیاء الوحدة
باز نیامد کما ورد فی الخبر من عرف الحق کل لسانه قیل فی الترجمة **بیت** عشق ایشن پروانه دن اوکرن بوری عندلیب
فلدی اجراسنی کل عشق آتش فریادی یوق مدعیلره بی خبر لرد رطلبده حقیجون کیم خبر دار اولنک اغزنده سوز
بنیا دی یوق ای برتر ای رب اعلی از خیال وقیاس وگمان ووهم بفتح الواو وسکون الهاء وزهر چه گفته اند واعلی
عما قالوا وشنیدیم وخوانده ایم بیان لقوله گفته اند مجلس تمام گشت بفتح الکاف الفارسی ای صار تماما وباخر رسید عمر
ای عمرنا ما همچنان در اول کالاول وصف تو مانده ایم ما رتبه ادنا فیه شیئا وقیل فی الترجمة **قطعه** ای بوجه از خیال وذوق وقیاس
وهم حرنکه دیدیلر اشتدیم او قصیم مجلس تمام اولدی وعمر ایرد کی آخره اول کل بن بنه وصفوکی فو مشم **محامد پادشاه
السلام** خلد الله ملکه ذکر جمیل سعدی مبتدا که در افواه جمع فم عوام افتاده است یعنی ان الناس یذکرونه
بالخیر فی افواههم بالسنتهم وصیت سخنش بکسر الصاد الذکر الجمیل الذی ینتشر فی الناس عطف علی ذکر جمیل که در بسیط
زمین یعنی فی وجه الارض رفته بفتح الراء اسم مفعول من رفتن والمراد به انتشار اخباره فیه وقصب الحبیب حدیثش
عطف ایضا وکذا ما بعده وهو ای قصب الحبیب شبهها بالسکر فی اللذة والمراد تشبیه کلماته المکتوبة فی الورق المطوی کا
طومار بقصب الحبیب والجمع اعنی قصب الحبیب اضیف الی الضمیر الغائب ای الشین الذی یرجع الی سعدی که همچو بمعنی المثل شکر
بفتح الشین المعجمة والکاف المخففة فارسی وبضم السین والکاف المشددة عربی می خورند ای الناس ورقعه منشآتش بضم
المیم وفتح التاء اسم مفعول که جون کاغذ زر ای مثل ورق الذهب می برند بفتح الباء العربی ای یحملونه بالاحترام بر کمال فضل
بلاغت او بمعنی سعدی حمل نتوان کرد بمعنی کردن فان الماضی یجیء بمعنی المصدر فی هذه اللغة هذا خبر المبتدا الذی تقدم
ذکره بل که خداوند جهان اضرب عنه او ترق منه **واعلم** ان لفظ خداوند بمعنی صاحب یقال خداوند جهان وخداوند عالم وقد
یحذف المضاف الیه ویطلق علی شخص ویقال ای خداوند لیذهب السامع کل مذهب ممکن وقطب دایره زمان قطب
الرحی هی الحدیدة التی فی الطبق الاسفل یدور علیها الطبق الاعلی وقطب الفلک کوکب بین الجدی والفرقدین یدور علیه
الفلک وقطب القوم سیدهم الذی یدور علیه امرهم وقایم مقام سلیمان وخلیفته وناصر اهل ایمان لکونه سلطان الاسلام
شاهنشاه ای ملک الملوک وقد تحذف اللف الاولی ویقال شهنشاه او الثانیة یقال شاهنشه بل الالفان
ویقال شهنشه معظم ومکرم اتابک وهو بالترکی کتخدا وسوز لوکشی والمراد به ههنا الشخص الذی یکون الکلام له اعظم
صفة اتابک مظفر الدین وصف ایضا ابو بکر بن سعد بن زنکی ابو بکر عطف بیان وعلم للملک وکان مرید المصنف
ظل الله تعالی فی ارضه کما ورد فی الخبر السلطان ظل الله تعالی یاوی الیه کل مظلوم الظل بمعنی النعمة او الحفظ او الهیبة
الحمایة

مکان د

بمعنی الاله افعال اذا فعل ذلک لم یفضل الصانع صح

ه قال الله تعالی ویدو اهیف الله صح

الفای بدل

بیان للانام

او بمعناه للحقیق فان السلطان یناسب للحق ویحکم عنه رب ارض عنه کن راضیا عنه وارضه ای اجعله راضیا
فالاول امر من الثلاثی ای رضی یرضی والثانی امر من الافعال ای ارضی یرضی **قبلت** الرضاف العبد بترک الاعراض وحق
الله تعالی ارادة الثواب بعین عنایت متعلق بقوله بلک خدا و ند جهان نظر کرده است ای سعدیا المذکور
وتحسین بلیغ فرموده حسنت تحسینا مبالغة او ارادة صادق عموده فیه اشارة الی کون السلطان مریدا کما یجرم
بفتحتین ای لابد ولا حالة بفتح المیم کافة نبشدید الکاف انام یعنی جمیع الخلق از خواص وعوام حبیب او یعنی سعدی را
ببیند الذی بکسر الکاف الفارسیة والیائین بعد الالف اسم مفعول من کرایید ن بالترکی میل الملک فالمعنی ان جمیع الخلق ما یوالی
حبه لحب السلطان ایاه که الناس علی دین ملوکهم خبر مشهود **قطعه** زانکه بفتح الکاف الفارسی وسکون الهاء مقصور
من انگاه بمعنی از ان وقت که برا لفظ مرکب من لفظ نو بضم النون والواو للترتیب ومن لفظ را الذی هو علامة المفعول فاذا رکبا حذف
الواو من الخط وهی محذوفة فی اللفظ برین بکسر النون للوزن مسکین نظر است یعنی قد نظرت الی ان تام بالمرجع
اثر ولیم للمتکلم وصده از آفتاب مشهور تر است لفظ تر بمعنی الرطب اوادات التفضیل والمراد هنا هو الثانی یعنی ان
آثار نا اشهر من الشمس ولحال انی متصف بالعیوب فی نفس الامر کر خود ای وان کان الامر فی الواقع هکذا یعنی تمه عیبها جمیع
العیوب بدین یعنی بابین نحو یک انبلعی بان بنده در است یعنی درین بنده در است فالباء زایدة فی قوله بدین لا
لفظ در هر عیب که سلطان بپسندد هنر است **رباعی** اندن برکم بو قوله شعدن نظر اولدی
کندن اثرم بو داخی مشهور اولدی کرچه کلی عیب بو بنده ده او زره هر عیب که سلطان بکنه اول هنر اولدی **قطعه** کلی
بکسر الکاف الفارسی وبیاء الوحدة خوش بوی وصف ترکیبی یعنی الطین الرایحة **واعلم** انه یرکب اللفظین ویجعل
المجموع المشتق ویسمونه الوصف الترکیبی والترکیب التوصیفی نحو لفظ جهان بین فانه مرکب من اللفظین
ومعناه معنی المشتق اذ هو بالترکی جهان کورجی فعلی هذا خوش بوی من هذا القبیل لان معناه خوش قوقلی در حمام
روزی فی یوم من الایام رسید ای وصل از دست محبوبی بیاء الوحدة بدستم ای الی یدی بدو یعنی باو مثل بدین
وباین کفتم که مشکی بضم المیم والشین المعجمة فارسی وبکسر السین المهملة والمیم عربی ویجوز ان یقرأ هنا علی وجهین فا
نقصر علی احدهما تقصر ابن سید علی ما عبیری الیاء الف کنه فی اخرهما للخطاب واما لفظ یا فی اول مصراع فعطف
بمعنی او وتستعمل النداء کما فی لغة العرب که از بوی بکسر الباء للاضافة دلاویز بکسر الراء ایضا وهو وصف ترکیبی
من اویختن ولهذا یکتب الالف متصلا باللام بتشبیهما بترکیب الخط علی ترکیب المعنی تو **اعلم** ان لفظ تو ضمیر خطاب بمعنی
انت والفصیح ان لا یقرأ واوه بل یجعله من ضمة التاء وقد یقرأ الضرورة الوزن وقد یفتح للوزن ایضا واذا
اتصل به لفظ است یحذف واوه والالف من لفظ است فیقال تست زال عقلی منه بکفتا بضم الباء الضمة
اول الکلمة والالف للاشباع من ضمیر متکلم یعنی انا کلی بکسر الکاف الفارسی ویقرأ بکسر اللام اضافة ناچیزای طین ناکس
الکلا

والشهرشتح

للمغارب

الطین

بودم نو حد نفسی و لیکن و قد یقرأ بالالف بدل الیاء مدتی با کل نشستم بضم الکاف الفارسی فاثر زحمة فی لان الصحبة مؤثرة
کما قال جمال همنشین ای احسن جلیس در من اثر کرد ظهر الریح الطیب منی وفی بعض النسخ باما اثر کرد واکرنه والا
من همان خاکم که هستم منم سعدی درین داد لنشینه لخاک یا نوحی می برستم مقصود المصنف رحمه الله تعالی انی کنت شخصا حقیرا
فلما صحبت مع هذا السلطان العظیم ظهر اسمی بین الانام واشتهر فی الایام کالطین المقارن بالورد وقد وقع فی الترجمة
قطعه برکون حمامده بر خوش قوقلو کل الوم کردن بر محبوبن الندن دیدم اکا که مسکین یا عنبر کوکلی فوقک الیله
بتی بندن دیدیکم بن طبراقم هیچ ولیکن کلیله بر زمان اونورمشم بن اثر ایردی مکرکل قوقولو سندن والامن همان طبراقم
تا از لدن اللهم بکسر اللام المشددة امر متعه الله تعالی المسلمین ای اجعلهم منتفعین بطول بضم الطاء حیوانه الضمیر
راجع الی ابو بکر وضاعف بکسر العین امر من ضاعف ای اجعل ثواب جمیله مضاعفا وحسناته جمع حسنة وهی ضد السیئة
وارفع بفتح الفاء وسکون العین درجة او داته جمع و دید یعنی الحبیب کالاحباء لفظا ومعنا وولاته ای درجة ولاته
جمع وال یعنی الحاکم وهذه الصیغة قیاس فی جمع اسم الفاعل من الناقص کالغزاة جمع غاز والقضاة جمع قاض ودمر بکسر
المیم المشددة وسکون الراء امر ای اهلک علی اعدائه جمع عدو وتعالی دمر الله تدمیرا ودمر علیه بمعنی وشناته جمع شانی
بمعنی المبغض بما تلی الباء للقسم ای بحق ما تلی وفی بعض النسخ ما تلی بدون الباء القسمیة فح یکون مصدریة او ظرفیة
فی القرآن طرف نلی من ابتدائیة او بیان ما او من للتبعیض والمعنی مدة دوام تلاوته او بعضها او فی مدة دوام تلاوة القرآن علی ان من
مزیدة فی الاثبات علی مذهب الاخفش اللهم امن بالمد وسکون النون امر من امنه بلده مفعول الامن والمراد مملکته
ولما اختاره للسجع واحفظ بسکون الظاء امر ولده ای ابنه اسم سعد سماه ابو بکر باسم ابیه لقد
سعد الدنیا جواب قسم محذوف فی الظاهر ان یرجع الضمایر الواقعة فی هذا الشعر الی ابی بکر دون ولده کما توهم لتحصل الا
لیا الطیف دام سعیده ویناسب قطع لم کذلک تنشأ لینة ولئلا یلزم تفکیک الضمیر وایده المولی ای الله تعالی بالوبر
النصر جمع لواء وهو العلم کذلک تنشأ ای مثل ابی بکر تنشأ ای محمزة للوزن ای تحدث ترفع لینة وهی غصن نخل
مخصوص وهو نخل العجوة وهی مرفوعة علی انه فاعل تنشأ وهو ای ابی بکر عرفتها ای احصل بتلک اللینة والجملة صفة لینة
وحسن نبات الارض من کرم البذر وجود ته بصیر مثله فی لطف ایزد ای الله تعالی وتقدس وجل جلاله خطه ای پاک شیراز
ت را الخط علی وزن العلة دائرة البلد بحیث حاکمان عادل الخ بالسبیة وهمت عالمان عامل قدم هیبة للحکام
عامة العلماء الا انما اظهر تاثیر الکافی حصول الامن تا زمان قیامت ای الی قیام الساعة در لباس سلامت نکه دارد
مقصود نکاه دارد وقد یکتب الهاء متصلا الی الدال والمعنی حفظ الله تعالی وقد وجد فی بعض النسخ هذه الابیات اعنی قوله
قطعه نداتی کم استفهام انکاری منی جدا قالیم جمع اقلیم غربت واغراب جرا لفظ مفرد یستعمل فی مقام التعلیل
یاء الوحدة بکردم دو بیکی بالیاء المصدری برون رفتم من هذه المملکة از تنک ترکان عن عار هم ولفظ نظر

طاق جرخک نقشی باقی صنوبر الدنمه کم کسنه مهمانخانه زخلق جهان مهمانندر

خفاة ط عفلاظ

وسکون الواو یطلق علی اقالیم کالخطا وختن وقبجق وهم بیض لونا وسود عینا وحاجبا وخفاف فعلا ولهذا یطلق
علی الحبایب تشبیها بهم وقد یطلق علی الجندی مطلقا کردیدم مفعوله هذا اعنی جهان درهم افتاده وقع مخلوطا جون
موی زنگی مثل شعر اهل ولایة زنکیان همه آدمی زاد بودند فی الصورة ولیکن فی الباطن جو کرکان با الکافین الفارسیین
جمع کرک وهو الذئب یعنی جون خوارکی وتیز جنکی فی شرب الدم وحدة الظفر جو باز آمدم کشور بک الکاف العربی یعنی
المملکة آسوده دیدم بحیث پلنکان بالباء والکاف الفارسیین جمع پلنک وهو النمر رها کرده ای ترک خوی پلنکی صاروا
درون مردمی فی باطن حال کل واحد منهم رجل واحد جون ملک بفتحتین نیک محضر احسن الخلق برون ظاهر حال
کل فرد منهم لشکری جون مثل هزبران جمع هزبر بکسر الهاء وفتح الزاء یعنی الاسد خیلکی الیاء للنسبة جنان بود در عهد
دوران اول که دیدیم یعنی جهان بضم الباء الفارسی زغوغا وتشویش وتنکی روی ان بعض الامراء قد
استولی علی ابی بکر بن سعد وطرده من المملکة فخرج المصر ایضا عن تلک المملکة ثم اتی ابو بکر بجمع عظیم فقهر عدوه و
اخذ مملکته فعاد المصر ورای المملکة منتظما ولهذا قال جنین شد ای حصل الانتظام والامن در ایام سلطان
عادل وهو اتابک ابو بکر بن سعد ابن زنکی ما وجدنا هذه الابیات فی النسخ القدیمة الصحیحة فالظاهر انها لیست من هذا
الکتاب بل تتمة حکایة اوردها فی بعض رسالاته لحقها الناسخون بهذا الکتاب قطعه اقلیم پارس را
غم از آسیب بلا یعنی الفتنة دهر نیست الدهر الزمان تا بر سرش بود جو خففه من جون یعنی المثل تو ای بکسر الطاء
ونتحها حرف ندا سایه خدا ای ظل الله امروز کس نشان ندهد ای لا یخبر الیوم احد در بسیط خاک یعنی در زمین که
کسترده مانند آستان و آستان یعنی العتبة درت التاء الخطاب ای مثل بابک واهم ان التاء الساکنة ضمیر الخطا
ب اذا اتصلت باخر الاسم یفید معنی المفعولیة نحو دیدمت وکذا اذا اتصلت باواخر الروابط نحو مصراع
در عمر اکرت نصیب باشد مامن رضا ای موضوع الامن الذی یرضی الناس عنه بر تست ای واجب علیک پاس رعایت
خاطر بیچارکان وضعیفان وشکر مبتدا برما خبرهای واجب علینا وبر خدای مضاف الی قوله جهان آفرینا
وصف ترکیبی جزا دعوض یجب وعله یارب زباد فتنه نکاه دار ای احفظ خاک پارس را چندانکه خاک را بود بفتح الواو باد
را بقا یعنی یبقی کون الارض والهواء وقیل فی الترجمة قطعه پارس اقلیمنه اولمیه غم دهر دوندن تا اولدانلدن سیخلین
سایه خدا انکنه یکون نشان ویرمز بیر یوزنده هیج قابوک اشکی مثل سنک مامن رضا بیجاره لر رعایتین اینکک سکا در شکر
الیک بزه وضا دنده درضا یارب پارس طپرغین صاقله فتنه دن اول دکلوکا وله طپراغه ییله صو ییقا فان قیل ملو
کره المصنفون فی کتبهم من القاب سلاطین زمانهم فانهم یقولون السلطان العادل والسلطان المعظم وشاهنشاه الا
عظم ومالک رقاب الامم وسلطان ارض الله ومالک الله وناصر عباد الله تعالی وغیر ذلک من القاب التی هم غیر متصفین
بها حین یجوز مثل هذا ام لا فنقول ان اراد الحقیقة فغیر جائز بل ارتکاب کذب صریح واما اذا نوی تغلبهم القلب والطلب

من الله

من الله تعالی ان یوفق الملوک الی الانصاف بهذه الالقاب الحسنة او اذا اراد وبها المعنی المجازیة فجائز ولکن الاکثار مذموم
لا یهامه الکذب والمداهنة کما لا یخفی سبب تالیف کتاب یک شب تامل ایام کذشته می کردم یقال تامل ای نظر الیه سنینا
وبر عمر تلف یعنی الهلاک کرده تاسف ای تحسر می خوردم شعر العمر مضی وما تیقن المطلوب لا القلب اطاع ولا المحبوب وسنک
سراجه دل را لفظ سراجه مقصود سراج یعنی الحجرة الصغیرة والمعنی بالترکی کوکلک اوجکزینک طاشنی بالماس آب دیده می سفتم کا
لحکاک واین بیتها مناسب حال خود می کفتم والابیات ما ذکره فی قوله مثنوی هر دم از عمر می رود نفسی ای کل نفس یعنی من
العمر وهو شیء قلیل فی نفسه ولکن لا ینقطع عن المرور بل یستمر علیه جون نکه می کنم وفی بعض النسخ جون نکه می کنم بیای الخطاب نماند
بسکون النون والدال بی واعلم ان لفظ بسا یعنی پنجه بنجه وبعضی امالة وقیل فی الترجمة بیت عمردن بر نفس کدر هر دم
نظر ایتسم کوزوف قلمدی هم ای شخص که پنجاه رفت ای مضی خمسون سنة من عمرک در خوابی وانت فی غفلة مکر این پنج روز دریابی
نفخته ایام نقیب دریایی تا کی این باد کیرو آتش خشم نشوم بادا که قطره آبی خشت بالین کور باد آورا ای که سر بر کنار جانی
خفتنش زیر خاک خواهد بود ای که در جامه خواب ستمکاری کی دعا تو مستجاب شود که بیک روی مرد محرابی ملک المونز الجبله
ودین تنوانی کمروز زور بازو که رحمة علم عالمت بجنبد بی عمل قدمی کند ای سعدی راست رو زخلق مجوی تو که در نقش خود نمی یابی تفهم
وتستیقظ من نوم الغفلة یعنی مضی اکثر العمر وبقی اقله مجان وقت الانتباه وفی ذکر پنجاه وپنج مثل صفة الاشتقاق و
هذا البیت مطلع قصیدة للمصنف تمام مذکور فی دیوانه وقیل فی الترجمة بیت اللی ییل کجدی داخی اویقوده سن شویو
بیش کون مکر بوب کوره سن شعر الم یأن لی یا قلب ان اترک الجهلا وان یحدث الشیب المنیر لنا عقلا یخجل بکسر الجیم المخبر
من الاشیاء انکس که رفت ای مات ومضی من الدنیا وکار نساخت لم یعمل عمل الاخرة کوس رحلت زدند ای ضربوا
طبل الارتحال وبار وضع یعنی الحمل بکسر الحاء وسکون المیم ومن قال بالفتح والسکون فقد اخطأ فی اصل اللغة
نساخت وقیل فی الترجمة بیت او یانغر اول کشی که جهد و رندی کار کوس رحلت اورله درندی بار خواب
نوشین ای النوم بالملاذ بالذال المعجمة فی آخره علی اللغة یعنی الصبح قال ابن عیش قطعه در زبان فارسی
فرق میان دال وذال با ذکیر از تم که این نزد افاضل مبهمست پیش از وی در لفظ مفرد کر بود صحیح وساکنست دال خوان
ابرا و باقی جمله ذال معجمست رحیل اسم بمعنی الارتحال والاضافة یعنی فی باز دارد ای یمنع ویعوق پیاده را ای الراجل
ز سبیل ای من الطریق وقطع المسافة وقیل فی الترجمة بیت کوج صباحندن اویقوجه قولندن کیرو وتر پیاده یولندن
هر که آمد کل من جاء الی الدنیا عمارت نو ساخت یعنی الجدید ای بنا بناء جدیدا رفت ای انتقل البانی منزل بدیکری پردا
خت ای الی غیره وقیل فی الترجمة بیت هر که کلدی عمارت ایلدی خوش کیدی منزل ده غیری طوبلدی خوش
وان دیکر پخت همچنین هوسی قصد بناء آخر واین عمارت بسر نبرد کسی لفظ کسی فاعل نبرد وقیل فی الترجمة بیت بو ملکی
اول دخی قلدی هوس باشرایلمدی بونی هیج کس یار ناپایدار دوست مدار ای لا تتخذه خلیلا دوستی را نشاید این

لایلیق للحب این غدارم الغدر بالغین المعجمة ترک الوفاء وقیل فی الترجمة بیت یا یار اولمابنه سومه ای یار بومز
دوستلیغه بوغدار حکایت حکی عن ابی منصور انه لما حضرته الوفاة قال اف لنا بعنا نعیم الاخرة بنومة
برید ان بقائنا فی الدنیا نومة واحدة من جهة قصر مدته ومضیعة علی الغفلة تنک بدرجون حکی ببابد برد معناه با
ترکه ابو ویرمزجون اوالمسه کدکدر خنک بضمتین قال الحلبی فی اللغة انه جاء علی معنیین احدهما بمعنی البارد
یقال آب خنک والثانی بمعنی طوبی بهو بالترکی تحیلو وهو المراد هنا اکس که کوی بالترکی طوب نیکی برد ای طوبی لمن
اوصل کرة لطیر الی منتهی الصحن بصولجان الهمة والمراد کثرة العبادة التی تقدم الی الحضرة الالهیة وقیل فی الترجمة
بیت ایو یاف زکتی اولوب جوکیدر تحیلو اول که طوب خبر الندر حکایت قال بعض العلماء من السلف
الصالحین ویل لمن غلبت احاده علی عشراته ای سیئاته علی حسناته لقوله تعالی من جاء بالحسنة فله عشر
امثالها برک بفتح الباء العربیة وسکون الراء یجیء علی معنیین احدهما بمعنی الورق فقد یراد به الرزق والاخر بمعنی
المتهیأ النوالة عیشی بالفتح بمعنی الحیوة والنعش بکون بمعنی القبر خویش فرست امر من فرستادن کس نیارد زپس ای بعد
زپیش فرست کما قال طوبی لمن ترک الدنیا قبل ان تترکه ومهد القبر قبل ان یدخله وقیل فی الترجمة بیت آزغعکی
سنیکه کوندری منکره کلمز اول شمدی کس وزنی عمر برفست والمعنی المراد ان العمر کالثلج سریع الذوبان افتاب
تموز ای فی الشمس فی الشهر الاوسط من الشهور الثلثة الصیفیة وقد وجد الواو العاطفة فیما قبل لفظ افتاب فی
بعض النسخ فیکون عطف الجملة اندکی ماند ای بقی قلیل من العمر خواجه غره هنوز الغرة بکسر الغین لغة عربیة و
فنجها من تصرفات العجم وقیل فی الترجمة بیت عمر قارد در افتاب تموز ازجق قالدی خواجه غره هنوز
ای نهر دست بکسر التاء الصحیح لیس فیها وجه ولا انقلل وصف الید من العال دفته در بازار ای الی السوق
ترسمت التاء للخطاب بر بضم الباء الفارسی وقری بفتح الباء العربیة تیاورک دستار وهو بالترکی دولبند
ومندیل ودستمال وقیل فی الترجمة بیت ای کیدن ای بوش لر دربازاره قورقورم طولو کلمیه دستاره هرکه
مزروع خود خورد بطوید وفی بعض النسخ بخورد خوید کان لفظ خوید فی الاصل علی وزن بید بود ورسمیه تکتب وتقرأ
کواو خوابش بیت روبش میان سبز اندر من بدید چون لاله برک تازه شکفته میان خوید ثم استعمل بلفظ
والمعناه بالترکی فصیل که بچوب جبوانلره بیدورد الو وقت خرمنش بسکون النون للوزن خوشه بابد چید ما فی
بمعنی المصدر ای چیدن یعنی لانه کما الشخص انجمع بقایا الفقر وقت الحصاد وقیل فی الترجمة بیت هرکه اکجکنی
کو کله بدی وقت خرمنده اوشق دردی وقد وقع هذا البیت فی بعض النسخ پند سعدی بکوش جان بشنو فاعمل
قبل الاجل ره چنین است مرد باش و برو فلما حکی المصنف تاملة فی لیلة من اللیالی ذکر مآل امره ومآل فکره حیث
قال بعد از تامل این معنی مصلحت آن دیدم وفی بعض النسخ دران دیدم که در نشیمن بفتح النون الاولی بالترکی

بوحیات دنیادل ح   نیاق

نیاق واوتر اوجو بر عزلت اضافة نسیمی الیه بیانیة تشیم ای اعزل عن الناس ودامن ز صحبت ای ذیل الصحبة فراهم چین
الفه علی الف وهو کنایت عن [illegible] ترک الصحبة بالکلیة ودفتر از گفتها برشتن من الکلمات المتفرقة بشویم ودر بعد
کنایت عن محوها ودیکر پریشان نکویم لاجرم بیت زبان بریده ای مقطوع اللسان بکنجی بضم الکاف العربی ویاء الوحدة
ای فی ذوایة نشسته کم مفعول من نشستن صم بکم استعمل الجمع موضع المفرد للوزن به از آن ای شخص کان کذا کر به از
کسی احسن من الشخص که نباشد زبانش اندر حکم ای لا یکون فی حکمه بل یتکلم بکل ما یجری علی لسانه وقیل فی الترجمة بیت
دلی کسکله اوتورن بو جقده الیسم اولان یکدر اول کشیدن که دیلنه بو برخی یوق تا یکی بعنی فعلت ما نوبت حتی ان احد
از دوستان من الاحبا اکه در کجاوه بفتح الکاف العربی معرب [illegible] بالفارسیین وهو الهودج محنت قبل انی محن بودی
الحکایة در حجره بحجت وصفا جلیس من ترک لفظ بودی اکتفاء بما سبق کما هو قاعدة الاعجام برسم قدیم ای العادة القدیم
از در من الباب در آمد ای جاء ودخل والفظ در هذا بمعنی چندانکه نشاط و فرح وملاعبت مفاعلة من اللعب کرد ذلک
الصدیق القدیم وبساط مراعبت تلطف کسترد بالکاف الفارسی ماض من کستردن جوابش نگفتم قط وسر از زانوی تعبد بر
نکرفتم ای ما رفعت راسی من رکبة العبودیة رنجیده نکه کرد ای نظر مغضبا وکفت قطعه کنونت که امکان ای فالمعنی الآن لک امکان
کفتار یعنی الکلام هست ای تقدر ان تتکلم بکو امر من کفتن واعلم انه کما یدخل فی اول المضارع حرف الباء لاستقبال
کذلک یدخل فی اول الامر والنهی بل الماضی والمصدر ایضا للتأکید ای برادر بلطف وخوشی بفتح الکاف للقافیة که فردا
لان اتوشا قریب جو پیک اجل والمراد عزرائیل علیه السلام در رسد لفظ در هنا وفی قوله در کشی زاید بحکم ضرورت
الاضافة بیانیة زبان در کشی من التکلم وقیل فی الترجمة قطعه بکو سوزکک جو وار در مجالک کوک سوزی لطف
ایله سویلسن که یارین اجل بیکی اوت کلهان ضروری دلی انده بغلایسن بکی از متعلقان منش الضمیر راجع
الی ذلک الصدیق یعنی اکثر الناس المتعلقین لی بر حسب تحقیق واقعه ای علی ما قدرته من الصحبة والعزلة مطلع کر
دانید ای اجعله مطلعا وقال بحالی اله که فلان اراد به نفسه بعنی شیخ سعدی کرده است معنی عزم علی کذا اراد فعله وقطع علیه
وقوله ونیت جزم کانه عطف تفسیر له اذ معنی جزم الشی قطعه فالمعنی قصد بنیة مجزومة مقطوعة که بقیه عمر معتکف نشیند
ان اقعد دستکر خوش کیر خذ دامن و اشتغل با فعله ورای مجانبة بتقدیم النون علی الباء ای البعد من الناس
بنش ای توجه الیه ولفظ کیر مقدر هنا کما هو قاعدة الاعجام کفتا بالالف الاشباع کما سبق ای قال ذکر الصدیق
بعزت عظیم الباء للقسم وصحبت قدیم عطف علی مدخول الباء که دم بر نیاورم ای لا اتکلم وقدم برندارم ای لا ارفع
قدمی ولا اذهب مکر انکه الآن وقت تمت کفته شود صادر من الشیخ سعدی بر عادت قدیم ای حتی یکلمنی علی
العادة القدیمة وطریق ما الوف که آزردن بمعنی الایذاء دوستان جهل است لا یلیق ان یصدر من العالم وکفارت
یمین سهل یعنی ان کان قد حلف فکفارته سهل وقیل الحاجة الی تقدیر الشرط لان اهل الحق اذا عقد قلبه علی شیء

فنقضه كنقض اليمين وخلاف راه صواب است خبر مقدم وعكس راى اولى الالباب عطف عليه والالباب جمع لب
بالضم وهو العقل قوله كمر ذو الفقار على اى سيفه المشهور در نيام اى يكون فى الغمد مبتدا مؤخر وزبان سعدى بكام
بالكاف الفارسى يعنى الحنك عطف الجملة والمعنى ان الامر الممدوح ان يكون سيف على رضى الله عنه خارجا عن الغمد
مستعملا فى الجهاد وكذلك لسان سعدى ينبغى ان يكون متحركا ومتكلما بالمعارف والنصائح قطعه زبان در دهان
اى فم خردمند چيست مضمون هذا المصراع سؤال كليد در گنج صاحب هنر اى مفتاح باب خزينة اهل الفضل مضمون هذا
المصراع جواب چو در اى الباب بسته باشد اذا كان مغلقا چه داند كسى كيف يعرف احد كه جوهر فروش است اى با
يع الجواهر يا پيله ور بكسر الباء الفارسى وفتح اللام والواو الصيدلانى ويقال له بالتركى خرده‌جى وقد جاء فى
الترجمه قطعه آغزده نه در اى عقللو بودل مفتاح باب خزينه هنر قپو بغلو اولسه نه بيلسون كيشى كه صلح بادو
دكلم اگرچه پيش خردمند اى العاقل خاموشى بالياء المصدرى يعنى السكوت حذف الواو للوزن ادب است
اما بوقت مصلحت اى عند الحاجة الى الكلام آن به كه المشار اليه بلفظ آن ما بعده يعنى در سخن كوشى خطاب
بالكاف العربى اى الاولى ان تشتغل بالكلام دو چيز اى شيئان طيره بكسر الطاء المهملة يعنى الغضب وههنا
بمعنى العاقل عقلست اى بغضبان العقل احدهما دم فرو بستن وترك التكلم بوقت گفتن اى وقت الحاجة الى
الكلام والثانى گفتن اى التكلم بوقت خاموشى اى فى وقت الذى ينبغى ان يسكت فيه وقد جاء فى الترجمه قطعه اگرچه
عاقل اوكنده ادب در كه سكوت ايده لكن مصلحت دمنده سوليمك گرك عقله نقصدر ايكى شى ديلى بغلمق سويله جك
فى الجمله اى الحاصل فى جملة الكلام زمان از مكالمه اى الكلام درى اى ذلك الصديق در كشيدن قوت نداشتم اى لم اقدر على
ان لا اتكلم وروى از محاوره اى محادثته او گردانيدن مروت وهو كان الوجه نداشتم علة لقوله كه يار موافق بود ومحب صادق
فلا ينبغى الاعراض عن مثله چو جنگ آورى با كسى برستيز اى اذا خاصمت مع احد صر لجوجا كه از وى گزير بود يعنى
الكاف الفارسى وكسر الزاء المعجمة يعنى لك بد منه بان يكون ممن لا يصل مصاحبته فيقال فلان يار ناگزير منت اى لا مفار
فقه مصراع نوعى كه در دوعت بار ناگزير منت وفى لغة الخلجى گزير يعنى چاره وناگزير يعنى ناچاره با گريز بكسر
الكاف الفارسى والراء المهملة اسم مصدر من گريختن يعنى اوكورك فرار منه بان يكون ممن تكرهه وتستنكف من مصاحبته
وقد جاء فى الترجمه بيت چونكه ايلسون بوكسنه ايله عتاب كه ساكه مهم اوليه الكم ضرورة قدر منه سخن گفتم
معه ذلك الصديق وتفرج كنان برون رفتيم من الحجرة بل البلدة در فصل ربيع كه صولت برد اى شدة ارامه والمراد
سقف البرد بود بل التجا ومنه ولهذا قال واوان كالوزبان الفضلاء معنى والمدينة غلط دولت ورد رسيده
بيت پيراهن سبز اى القميص الاخضر بر درختان على الاشجار چون مثل جامه عيد نيكبختان بالاضافة فى
لفظين وقد جاء فى الترجمه بيت كوكلوك آغاجلاره زركو يا اوغليلو الوك بيرام الباسى اول ارديبهشت

وهو اسم للشهر

وهو اسم للشهر الاوسط من الشهور الربيعة ماه جلالى وهو اسم تاريخ نسب الى سلطان جلال الدولة والدين ملك شاه السلجوقى
فقوله اول ارديبهشت ماه جلالى احتراز عن ارديبهشت الفرس القديم فانهم لم يعتبروا الكبيسة فلا يقع اوان الورد
فيه بل قد يتقدم وبناى بلبل بسكون اللامين مبتدا اكوكسنده خبره بر منابر جمع منبر بكسر الميم مشتق من النبر
وهو الارتفاع ويسمى لانه آلة الارتفاع قضبان بضم القاف وكسرها جمع قضيب وهو الغصن وقد اشتهر الفتح
هنا للتناسب قوله غضبان بر گل سرخ از نم افتاده واه قتاده بالواو لغة ايضا لآلى جمع لؤلؤ المحو عرق بفتحتين بر عذار
شاهد محبوب غضبان صفة مشبهة على وزن عطشان وقد جاء فى الترجمه قطعه بهارك اول ماه جلالى اوزينه بلبل
قزل گل اوزره شبنم الحوكو ماعرق رخسار ايدن يار زخلرنده ثا شب ببوستان اى فيه بابكى از دوستان اما
مع ذلك اومثله اتفاق مبيت يعنى البيتوتة افتاد وفى بعض النسخ صحبت مبيت موضع خوش وخرم وصف لذلك البستان
ودرختان دلكش وصف تركيبى گشيده در هم مجتمع بعضها فوق بعض نو كفتى كه كأنه تقول خرده مينا بكسر الميم يعنى الفا
روره بر خاكش ريخته است تشبيه الازهار النابتة على الارض بالقارورة المتفرقة عليها ومن غفل عنه قال فى تفسيره
بعد ذكره ما ذكرنا فى البحر هو شىء لاژوردى يستعمل الصاغة وعقد بكسر هو عنقود النخل ثريا بالفارسى پروين از تاركش
بفتح الراء يعنى من فوق رؤس الاشجار آويخته اسم مفعول من آويختن تشبيه الازهار النابتة على مثل شجرة التفاح والكمثرى
بالثريا شعر روضه اى وهى روضة وهى ارض ذات الانهار وازهار ماء نهرها سلسال اى يسهل فى الحلق او اسم نهر
فى الجنة ودوحة بالفتح والسكون الشجرة العظيمة سجع صوت الحمام وغيره طيرها اى تلك الروضة موزون كالشعر ان اى
اى تلك الروضة پر بضم الباء الفارسى از لالهاى رنگارنگ الملونة متعددة وبين اشارة الى دوحة پر كالاول از ميوها
كونا كون من الثمرات المتنوعة باد در سايه درختانش الضمير الراجع الى الروضة گسترانيده فرش وهو المفروش من متاع البيت
بو قلمون بالتركى گلن كى وشب اندر روزى رنگ والمراد به ان ضوء الشمس يظهر فى ظل الاشجار على النبات ماء زلالين اورا
فى الاشجار فاذا وقع النسيم على الاوراق والنبات نظهر التموجات المختلفة بعضها اصفر وهو ما وقع عليه ظل الاوراق
من النبات والمراد به انه اذا وقع النسيم على النبات يرى متلونا بالوان مختلفة وقد جاء فى الترجمه نظم روضه كم صو بدى
انك سلسال دوحه كم قوشلرى ادى موزون اوله طولو لالهاى رنگارنگ بوطولو ميوه ايله گونا گون آغاج
كوكلرى سنده يل آنوك دوشمش ايدى فرش بوقلمون بامدادان اى وقت الصبح خاطر باز آمدن اى الى البلده
براى نشستن يعنى الروضه غالب آمد يعنى مترددين بين القعود للصحبة وبين الذهاب الى البلده فغلب رأى الرجوع على القعود

ویدرش الضمیر راجع الی قوله یکی از دوستان دامن بیاء الوحدة گل وریحان بالترکی فسلکن وسنبل وضمیران بفتح الفاء
وسکون الباء وضم المیم بالترکی یکبورکی فراهم آورده ای جمع آهنگ سفر کرده معنا گفتم گل بستان را چنانکه دانی
کما تعرف بقای نباشد ای لا یبقی بل هو سریع الزوال والانقضاء وعهد گلستان را وفای نه ای لا وفاء العهده وحکما
گفته اند ای قال العقلاء هرچه نپاید ای لا یستقر دلبستگی را نشاید ای لا یلیق بالحب وربط القلب گفتا بالالف
للاشباع طریق چیست حتی اسلکه گفتم برای نزهت ناظران ای تفرجهم وفسحت کالوسعة لفظا ومعنا حاضران وفی بعض
النسخ خاطران کتاب گلستان توانم تصنیف کردن مفعوله که باد خزان بر ورق او را و الی گلستان دست تطاول ای
اوی ان یترک لفظ دست لان معنی تطاول درازی دست فمن قال فی تفسیره یعنی درازدستی فقد اخطاء نباشد کما یکون
لباب البساتین وگردش بفتح الکاف الفارسی وکسر الدال اسم مصدر اعنی گردیدن وهو مبتداء مضاف الی زمان ای
نحو لجیب الفصول عیش بفتح العین ربیعش الضمیر راجع الی کتاب گلستان طیش بالفتح وسکون الباء بالفارسی سکر بیا
خریف ای فصل خزان مبدل نکند خبر مبتداء **مثنوی** بچه کار آیدت الباء للخطاب ز گل طبقی الباء للوحدة از
گلستان ببر بضم الباء الاولی وفتح الثانیة امر من بردن ورقی فانه ینفعک ویبقی گل همین پنج روز و شش باشد فانه
سریع الزوال وین گلستان همیشه خوش باشد بفتح الباء الفاقیة یعنی لا یزال حسنه ولا یفنی وفیه فی الترجمه **مثنوی**
بو منزل ایشکا جو گل طبقی بو گلستاندن آل بر ورقی عمر گلک بش روز روششی اولور بو گلستان همیشه خوش اولور حالی یعنی
فی ذلک الزمان من این سخن بگفتم ای قلت هذا الکلام دامن گل بریخت ودر دامنم آویخت ماض مجهول ای اوقعت جلنا
کان قوله کتاب گلستان توانم تصنیف کردن وما بعده بمنزلة الوعد بتألیفه قال الرفیق الحر الوعد که الکریم اذا وعد وفا
واذا خالف عصا فصلی بیاء الوحدة ومعناها بالترکی بو ایکی در آن روز فی ذلک الیوم وفی بعض النسخ در آن
چند روز ای فی تلک الایام المعدودة اتفاق در بیاض افتاد یعنی وقع فی بیاض الاوراق ومن قال یعنی خرج من المسودة
الی البیاض فقد ارتکب غیر الظاهر من کلام السابق واللاحق انه لم یقع له مسودة لهذا الکتاب قبل الوعد در
حسن معاشرت واداب محاورت ای فی بیانهما المراد هو الباب السابع والثامن قوله در لباس اما ظرف لقوله افتاد
او صفة لقوله فصلی دو که متکلمان را بکار آید ای یستعملونه ومترسلان را بلاغت افزاید ای یزید بلاغت
الکتاب جمع کاتب فی الجملة ای یحصل الکلام هنوز از گل بستان بقیتی موجود بود ولم ینقص الورد بالکلیة کتاب
گلستان تمام شد انکه شود بحقیقت که پسندیده آید ای تم فی الحقیقة ان لو وقع مقبولا در بارگاه شاه
جهان پناه ای قدام السلطان الذی هو ملاذ الدنیا واهلها ثم شرع فی تعداد اوصافه فقال سایه کردگار

الکاف

الکاف الاولی عربی ای ظل الله پرتوی ای ظو لطف پروردگار یعنی الرب ذخر زمان ای ذخیرته وکهف الامان ای غارة الوبر
فی السماء ابدا من عند الله تعالی المنصور علی الاعداء المظفر بهم عضد الدولت القاهرة ای به تقوی الدولة القاهرة
اذ قوت البطش بالعضد سراج الملة الباهرة ای به یستضیء الملة الطاهرة جمال الانام ای الخلق مفخر الاسلام فخر
الدین والمراد من الممدوح هنا ابن سلطان زمان وهو سعد عطف بیان شاه جهان وهو ابن اتابک فی هو یعنی
صاحب الکلام والامر ای السلطان الاعظم وهو صفت اتابک شاهنشاه قد مر ذکره المعظم یقال اعظم
الامر وعظمه تعظیما ای فخمه مالک رقاب جمع رقبه الامم مولا له معان ولا یناسب هنا ان یکون بمعنی الناصر ملوک العرب
والعجم بحیث یلتجی الیه الملوک من العرب والعجم سلطان البر والبحر ای الحاکم فیهما وارث ملک سلیمان ای تملک الدنیا
مظفر الدین ای افاد به ابو بکر وهذا بیان لاتابک ابن سعد ابن زنکی دام الله تعالی اقبالهما الضمیر راجع الی سعد و
ابی بکر والاقبال نقیض الخیر والسعادة وضاعف جلالهما وجعل ای الله تعالی الی کل خیر مآلهما بفتح اللام فیهما ای
مرجعهما وبکرمه عطف علی قوله پسندیده آید لطف خداوندی مطالعه فرماید ای یطالع بنظر اللطف الذی یتعلق
بکبریائه **قطعه** اگر التفات خداوندیش الضمیر راجع الی سعد وهو ابن سلطان کما عرفت آنفا بیاراید مضارع من
آراستن بالمد بمعنی التی فی ولایة الصین وبصیر نقشی النقاش المعروف بارژنگ او بصیر کتاب النقش
نگارخانه بسکون الراء یعنی دار النقش چینی یقال ان فی ولایة الصین دار النقش نقش فیها النقوش العجیبة والاشکال
الغریبة ونقش ارژنگیست بفتح الهمزة وسکون الراء المهملة وفتح الزاء الفارسیة اسم نقاش کامل او اسم کتاب الف
النقاش المعروف بمانی وجمع فیه ما اخترعه من النقوش العجیبة والتصویرات الغریبة والمعنی ان نظر الممدوح لو زین
کتاب گلستان یصیر هذا الکتاب دون النقش الذی کتبه مانی وزینه بالنقوش اللطیفة امید هست ای یرجی که روی
ملال در نکشد بفتح الکاف العربی فاعله سعدی ولفظ در زاید از این سخن که گلستان فیه الیها ای هذا الکتاب او الورد
ضمة الی فیها الورد نه جای دلتنگیست بل محل الفرح علی الخصوص ای خصوصا که دیباچه همایونش الضمیر راجع الی گلستان
دیباچه کلام فاوائل الکتب وجبهها یعنی دیباچه المبارکة موسومة بنام سعد ابی بکر سعد ابن زنکیست ای سعد ابن ابی بکر
ابن سعد حذف لفظ ابن وهو شایع فی الترکیب الفارسیة فاعلم ان سعد ابن السلطان فی زمان المصنف والسلطان ابو بکر
واسم ابیه سعد فسمی ابنه باسم ابیه کما ذکرناه مرة ونسب المصنف الی ابنه ولذا اختار تخلصه سعدی واسم وزیر السلطان ابو بکر ابو نصر
وذکر المص فی کتابه اولا محامد السلطان حیث قال ذکر جمیل سعدی ثم ذکر محامد ابنه بقرینة انه الف الکتاب لاجله وذکر ایضا محا
مد السلطان ثانیا کما سمعت آنفا ثم انتقل الی محامد الوزیر فقال ذکر امیر سعید فخر الدین ابی بکر ابن ابی نصر [illegible]

نعت يستوي فيه الرجل والمرأة مادام في غرض السماء والظاهر ان المراد هنا هو الثناء از بى جالى اى في عدم الحسن

بربر نيارد اى لا يرفع راسه وديده ياس بفتح الباء التحتانية المثناة وسكون الهمزة بالفارسية نوميدى از پشت پاى

خجالت برندارد كالذى اذا خجل نصب عينيه على ظهر رجله ولا يرفعها عنه ودر زمرهٔ صاحب جمالان اى في جماعة اهل حسن

تجلى من الجلاء شود مكر آنكه كه تجلى بالحاء المهملة كردد يعنى تيز تزين بزيور قبول امير كبير يريد به الوزير عالم عادل و

صفان له موايد من عند الله مظفر بفضله تعالى سرير ظهير سلطنت الظهير يعنى المعين ومنه قوله تعالى والملائكة بعد ذلك

ظهير امين تدبير مملكت كما هو وصف الوزراء كهف الفقراء الكهف كالبيت المنقور في الجبل ملاذ الغرباء الملاذ و

الملجا يعنى مرجع الفضلاء من العلماء محب الاتقياء جمع التقى بالتشديد افتخار آل فارس اى يفتخرون بكونه منهم يمين عاونا

فعيل الملك بضم الميم وسكون اللام اى قوته قال الله تعالى انكم كنتم تاتوننا عن اليمين او قسم اهل المملكة وفي بعض النسخ يمين بفتح

الياء وسكون الميم اى بركة المملكة ملك الخواص بفتح الميم وكسر اللام فخر الدولة والاعيان كالافتخار غياث الاسلام والمسلمين

نقال الاستغاثة فاغاثه والاسم الغياث عمدت الملوك والسلاطين بضم العين ما يعتمد عليه ومن قال اى زبدتهم

ومعتمدهم فقد فرح براثه ابو بكر ابن ابي نصر الانتفاقات المغربية وقوع اسم الوزير مطابقا لاسم السلطان اطال الله

عمره هو طول بتشديد الواو يعنى واجل اللام اى اعظم الله قدره في الدنيا وشرح صدره قال الله تعالى ومن يرد الله

ان يهديه يشرح صدره للاسلام وضاعف اجره اى في العقبى كه ممدوح اكابر آفاق الآفاق النواحي والاطراف

وجمع مكارم جمع مكرمه اخلاق جمع خلق بسكون اللام وضمها السجية بيت هر كه در سايه عنايت اوست

يشير الى الوزير كنهش بفتح النون والضمير راجع الى قوله هر كه طاعتست مدح يشبه الذم لانه يوهم انه منصب

ودشمن دوست وفيه هو في الترجمة بيت كمسك ظل عنايته ايه پوسته جرم الورد دشمن دوست بر هر يكى

از ساير بندكان وحواشى جمع حاشية يعنى الزمرة والحشم وخدام اى وعلى كل واحد من جميع العباد والخدم

خدمتى معين است كما هو عادت الملوك اكر دراداى آن خدمت تهاون بالفارسية سستى وتكاسل بالفا

رسية كاهل روا دارند بجو وزن الاهمال هر آينه بمعنى البتة در معرض بفتح الميم موضوع العرض وبكسرها

ثياب تحلى فيها الجوارى خطاب آيند ودر محل عتاب لحل قرينة على ان المعروض بفتح الميم مكر برين طايفه

درويشان المستثناء كه شكر نعمت بزركان برايشان واجبست متعلق في جهة المعنى الى اللفظ بر وذكر جميل

عطف على شكر ودعاء خير عطف عليه واداء چنين خدمت اى شكر النعمة والذكر الجميل ودعاء الخير در غيبت

اولى تراست واحسن كه در حضور اى في كونها في المواجهة وعلل بقوله كه اين يعنى اداء شكر ودعاء كه در حضور

ومواجهه

ومواجهه است بتصنع نزديكست وآن يعنى اداء شكر ودعا كه در غيبت از تكلف دور وفي بعض

النسخ وقع هذا اللفظ يعنى وباجابت مقرون قطعه پشت دوتاى فلك راست شد از خرمى اى استقام ظهره

المنحنى من الفرح تا چو تو اى مثل تو فرزند زاد لفظ زاد يستعمل متعديا ولازما بالتركى طوغمق والمناسب

المعنى اللازم مادر ايام المقصود يعنى الجارة حكمت محض است خبره مقدم اكر لطف جهان آفرين شرط خاص كند

بندهٔ مصلحت عام من اجزاء الشرط والجملة الشرطية مبتداء مؤخر فالمدح حينئذ يكون شرطا ويحتمل ان يكون لفظ

اكر زايدا مع قوله لطف جهان آفرين مبتداء مؤخر خاص كند بندهٔ مصلحت عام ابيان لقوله حكمت محض است

بيت دولت جاويد يافت اى وجد دولت مؤبد هر كه نكونام زيست على لله بقوله كز عقبش الضمير راجع الى قوله

هر كه خير زنده كند نام را فمن يعنى اسمه مذكورا بالخير فهو حي وصف تو اگر كنند ور نه كنند اهل فضل اى جما

ستان حاجت مشاطه بفتح الميم وتشديد الشين زن پيرايه كر نيست روى دل آرام را فمن كان حسن الوجه

في حد ذاته لا يحتاج الى التزيين وقال ابن رومي في هذا المعنى شعر وما الحلى الا حلية لنقيصة يتمم من حسن اذا كان قصر

فاما الجمال اذا كان موفرا كحسنك لم يحتج الى ان يزورا عذر تقصير خدمت وموجب اختيار عزلت تقصير وتقاعد

كه در مواظبت وملازمت خدمت بارگاه خداوندى ميرود اى يقع التقصير في ملازمة بابه بنا بر آنست

اى مبنى على هذا المعنى كه طايفه حكماء هند اعلم ان الهمزة في كل كلمة آخرها هاء للوحدة فمعنى قوله طايفه

جماعة واحدة در فضايل جمع فضل وفضيلة ضد النقص والنقيصة بزرجمهر حكيم مشهور بالفضل سخن

مى كفتند اى يعدون ويذكرون فضايله آخر جز اين يعنى غير عيبش نتوانستند ونكفتند كه در سخن كفتن بطى است

يعنى درنك بسيار ميكويد مستمع را بسى منتظر بايد بودن تا او تقرير سخن كند حاصل ما قالوا في حقه ان ليس

طلاقة لسان بزرجمهر بشنيد اى سمع ما قالوا في حقه وكفت اى جوابهم انديشه كردن كه چكويم حاصل جو

به ان علم سرعة في كلامي لفقدان القدرة على الكلام بل هو كثير الفكر في التكلم وانما يتكلم بالتفكر وهذه

فضيلة عظيمة له حكايت قيل لبزرجمهر ايها الحكيم مالك لا تحزن على آفات ولا تفرح بما هو آت فاجاب

بقوله لان الفائت لا يتلافى بالعبرة ولا يستدرك بالحزن اى السرور مثنوى سخن دان اى عالم

كلام پرورده اى المربى پير كهن اى الشيخ الكبير بينديشد اى يتفكر آنكه اى بعده بكويد مضارع من

كفتن سخن مفعوله مزن بفتح الزاى زدن بى تامل بكفتار بفتح الباء دم بفتح الميم يعنى النفس بفتحتين اى

لا تتكلم بدون التامل نكو بفتح النون كوى امر من كفتن كرد ير كوى بالتركى كچ سويله سن چه غم

قبل

قبل از ننف

بالفكر ج

وليس هو بعيب بيشتر امر وانكه براو رنفس والمراد الكلام ازان بيش بس كن كه كويند بس اى اسكت قبل ان

يقال لك اسكت بنطق الباء سببية آدمى اى الانسان بهتر است از دواب جمع دابة والمراد ذوات

القوايم الاربع دواب از تو به وافضل كو نكوى صواب كما قيل بيت بهايم خموشند كويا بشر ه زبان بسته

بهتر كه كويا بشر وقيل هو فى الترجمه مثنوى سوز اهلى كه اول سوزينا اصلن بيله سوزنى فكر ايدن اندن الو

رد ايله نا مكسزاوريه سوزن هيچ دم ايو سويله كيچ سويله السكن به غم انديشه قبل مكره اورغل نفس سكر ايله

كمه دمدين لبس سوز ايله ابكم ولور بشر از دواب طوار يكب اولور سويلمزسن صواب حاصل اعتذار المصه

فى قلة الملازمة با براد حكايت بزرجمهر اى لو اكثرة الملازمة والمكالمة لظهر منى ذلك كثير فالاولى قلة الملازمة

والمكالمة فكيف در نظر اعيان خداوندى اى المتكلم فى حضرهم كه مجمع اهل دلست واصحاب التصوف وتركيب

مركز الرجل موضع علماء متبحر المتعمقين فى العلم اكر در سياقت سخن اى فى سوق الكلام دليرى بالياء المصدر

الشجاعة كنم شوخى كستاخى كرده باشم فان الكلام للاكابر دون الاصاغر وبضاعت مزجات اى المتاع القليل

بحضرت عزيز كاجاء به اخوة يوسف عليه السلام فى مصر آورده بتقدير باشيم كما عرف مرارا وشبه بفتحتين وسكون

الهاء خرزة صفراء كما فصل مجمع الغرائب قال خرزة سوداء فقد غفل عن اللون در بازار جوهريان اى فى سوق

جوى بفتح الجيم وكسر الواو وياء الوحدة اى الشوة الواحدة نيارد يعنى ان كلامى كالخرز الحقير فلا اعتبار لها عنه

العلماء الذين كلماتهم وعلومهم كالجواهر النفيسة وچراغ پيش افتاب اى فى حضور الشمس پرتوى اى شعاعى

ندارد بل يضمحل نوره ومناره قال فى مختار الصحاح التى يؤذن عليها وهى مفعلة بفتح الميم والجمع المناور لانه

من النور بلند صفة المنارة در دامن كوه الوند بفتح الهمزة والواو اسم جبل فى همدان علم فى الارتفاع ه

حكايت يسمع عن بعض الرواة انه لم يرتق احد فى قلة ذلك الجبل لارتفاعه وشدة هبوب الريح هناك

حتى ان احداث الطائفة القلندرية ادعى الارتفاع فيها فذهب وغاب ثم وجد لبده فى شابعيدة فى ذلك الجبل

والعهدة على الراوى بيت تايد مضارع بحرهيم نمودن اى يرى احفظ فى لما تواضع المصه اوردابيا تا فى فوائد

التواضع مثنوى هر كه [illegible] اى كل احد كردن اى رقبه بدعوى بكسر الواو افراز مضارع فراختن بشمل

ملا يا ومتعدى تاليدن حلك وبوحلكمك ونقلب خاء وه زاء فى المضارع وكذا نظائره والمراد هنا معنا المتعدى دشمن

از هر طرف بدو تاز مضارع تاختن خاء وه زاء كما عرفت اتفاقا وفى بعض النسخ وقع بدل هذا المصراع خويشتن را

بكردن اندار مضارع عن انداختن سعدى افتاده است على الارض آزاده الفارغ المستخلص عن قتال الامام

قلب حج

ونفسه

ونفسه بالفارغ فقط فقد غفل عن سوق الكلام كس نيايد بجنك افتاده كانه علة له اول انديشه اى ينبغى الفكر

اولا وانكهى اى بعده كفتار هو اسم بمعنى الكلام باى بسكون الباء المراد به الاساس بيت آمد بالباء الفارسى بالتركى الجوق

المراد به انه اول فى البناء پس بالباء الفارسى ايضا اى بعده ديوار فالفكر كالاساس والكلام كالبناء والجدار فلما علمت

حقيقة الحال لا تلتفت الى ما قيل وهو ما تقوله ابن سيد على وقال وما بعد لحقه الا الاضلال بندكى بالباء

المصدرى وصف التركيبى بالتركى نخل باغلاى جق دانم ولى ند ربستان حق اجمع ازهاره النفيسة شاهد بالباء

المصدرى ايضا يعنى محبوبى مى فروشم اى ابيعهم ولى نه در كنعان اسم ديار نشاء فيها يوسف عليه السلام لقمان حكيم را

هو رجل الصالح عاقل قد اختلف فى نبوته كفتند كه حكمت از كه آموختى اى ممن تعلمت الحكمة كفت از نابينايان لانهم

تا جاى نبينند باى ننهند اى يتفحصون موضع القدم بالعصاء ثم يضعون القدم فيه وقدم بفتح القاف والدال

وتشديدها ماض بمعنى تقديم كقدس بمعنى تقديس الخروج فاعل الفعل قبل الولوج كالدخول لفظا ومعنى وقد يقال قدم

بكسر الدال المشددة على انه امر من قدم بالتشديد وقال ان عرف هذا المعنى نظم قدم لرجلك قبل الخطو موضعها فمن ما قال يبغض

علا زلقا عن غرة زلها الزلق بفتحتين المزلقة والغرة بكسر الغين الغرور زلجا بفتح اللام والالف الاشباع بمعنى زل

مصراع مردى بضم الباء المصدرية ونساء للخطاب بمعنى رجولتك عبارة عن التزويج فى الاصطلاح فمن قال بمعنى زن را نكاح

كن فقد غفل الاصطلاح قطعه كرچه شاطر بود خروس بجنك مع امثاله چه زند بتقدير له مفعول بناسب المقام او لفظ

زند فى امثال هذا المقام بمعنى الجوى وجزاء فلا حاجة الى التقدير پيش باز روبين لفظ روى بالامالة بمعنى الصفر بالتركى

توج اعلم ان الباء والنون لافادة النسبة وحصول الشئ انما الحقناء نحو روبين وچوبين وسنين جنك بالجيم الفارسى

قوش قنيقى شبه رجل المبارز بالصفر باللون والشدة هذا ما يسمح الذهن يعلمون فلا تلتفت الى تحريف من لا يعلم كرية

بضم الكاف الفارسى بمعنى السنور شير است در كرفتن موش اى السنور فى اخذ الفارة ليكن موش شد در مصاف بالفم وده

والمهملة بمعنى الحرب بلنك مقصود المصنف من ايراد الامثال ان يقول انى رجل قليل البضاعة بالنسبة الى العلماء العظام

فلا يليق لى ان اصنف كتابا اما باعتماد وسعت بفتحتين بمعنى الوسعة اخلاق بزركان كه چشم از عوائب جمع عيب

كالعيوب والمعائب زير دستان بپوشند اى يغضون عيونهم عن عيوب الادانى ودر افتادى جرائم جمع جريمة

بمعنى المعصية كهتران جمع كهتر بمعنى الصغير نكوشند ولما تواضع المصه صار كتابه رفيعا كلمه چند بر سبيل اختصار از

نوادر روايات جمع از بمعنى الاخبار عن السلف الاخيار وحكايت واشعار جمع شعر بكسر الشين وسير بكسر السين

وفتح الياء جمع سيرة وهى الطريقة حميدة كانت او ذميمة ملوك ماضى جمع ملك بكسر اللام درين كتاب درج بالفتح و

الطف كرديم وبرخر بفتح الباء وسكون الراء وبالياء وبلا ياء بمعنى البعض از عمر كران مايه اعلم ان لفظ كران بكسر الكاف
الفارسي يجئ بمعنيين احدهما بمعنى الثقيل والاخر بمعنى الغالي فمعنى لفظ كران مايه ثقيل الثمن وكثير القيمة بر واصله بر او خرج
لفظ كرديم مقدر هنا فمن عده من اغنى فقد غفل عن قاعدة الاسجاع سوجب بكسر الجيم تصنيف كتاب كلستان ابن بود
وبالله التوفيق قطعه بماند مضارع ز ماندن بمعنى فالمق لا لمن اسنين بمعنى بگرگ سالها اى بقى سنين كثيرة
اين نظم وترتيب فاعل ماند زما هر ذره خاك اصله ذرة بالهمزة وحذفت للوزن افتاده مفعول من افتادن جاى
الباء الثانية للوحدة والظاهر انه سوق كلام المصنف وتواضعه ان معنى هذا المصراع الثاني ان كتابي هذا الذي حقير بقيع دستر
منا كذرة التراب في كل موضع فصار كما قال حيث اشتهر كتابه وانتشر في الافاق قال رسول الله صلعم من تواضع رفعه
الله تعالى ومن تكبر وضعه وقيل هذا المصراع الثاني في موقع الحال بحسب المعنى على طريقة اتيتك خفوق النجم اى حال انتثار
اعطاى ترابا منفرقا ويؤيد الاول قوله غرض نقشيست اى اثر كه از ما باز ماند هو مثل بماند كه هستى را نمى بينم بقاى
تعليل للمصراع الاول وقد قيل شعر ان اثارنا تدل علينا فانظر بعدنا الى الاثار مكر صاحب دلى روزى بباء الوحدة
فيها برحمت مرهون كند بركار درويشان دعاى وقد فيه في الترجمة قطعه بيچه بيل لرما بو نظم وترتيب دوشه
برذره بردن هرا آية غرض بر نقش در كيم كير فاله كه والوجوه ذكل قابل بقاية مكر صاحب دلى لا رغبت ابدتو
دوة درويشر المون آكه دعايه امعان نظر اى تدقيقه در ترتيب كتاب يعنى كلستان وتهذيب ابواب التهذيب
تنقيه والجاز سخن عطف عليه مصلحت دران ديد فاعل ديد ضمير مستتر فيه راجع الى امعان نظر تا مرتين بمعنى ابن
ولفظ مر زايد لتحسين اللفظ وكونه بمعنى التعداد بعيد روضه رعنا يعنى كلستان وحديقه قال في مختار الصحاح
يعنى الروضة ذات الشجر قال الله تعالى وحدائق غلبا وقيل الحديقة كل بستان عليه حائط غلبا على وزن حمراء
اى ملتفة چون بهشت بكسر الباء والهاء فصيح وشائع مثل الجنة بهشت بفتحهما باب اى على ثمانية ابواب
اتفاق افتاد يعنى ان امعان النظر اقتضى الامر ان يكون هذا الكتاب مرتبا على ثمانية ابواب كالجنة از بهر سبب
مختصر امد تا بملامت وملالت نينجامد مضارع منفي من انجاميدن بمعنى آخر شدن باب اول درسيرت پادشاهان
السيرة الفا باب دوم در اخلاق درويشان الاخلاق جمع خلق باب سيم در فضيلت قناعت
القناعة كنز لا يفنى باب چهارم در فوايد خاموشى اى في السكوت فوائد كثيرة باب پنجم در عشق وجوانى
بالواو والعاطفة باب ششم در ضعف وپيرى بالواو العاطفة ايضا باب هفتم در تاثير تربيت اى في
يوثر التربية باب هشتم در آداب صحبت تاريخ دران مدت كه مارا وقت خوش بود بفتح الخاء

للقافية

اى بناعد في عروة

للقافية ز هجرت اى الهجرة النبوية اذ قد اخذ التاريخ من الهجرة النبي عليه السلام من مكة الى المدينة شرفهما الله تعالى
شش صد وپنجاه وشش بود قد علم من تتبع التواريخ ان الفضلاء والصلحاء اكثر [illegible] ستمائة وسبعمائة من الهجرة
النبوية منهم المصنف والمولى الرومي والنصير الطوسي وامثالهم بيت مراد ما نصيحت بود گفتيم الى النصيحة سهل والشكل
قبولها حوالت بالخدا كرديم ورفتيم والنصيحة والتبليغ منا والتاثير من الله تعالى باب اول در سيرت پادشاهان
هان انا قدم ذكر سيرة السلاطين مما ذكر في هذا الباب نصحا وصلح بهم العالم وقد قيل صلاح السلاطين
صلاح العالم حكايت پادشاهى بباء الوحدة شنيدم في الخبر بكشتن بضم الكاف الوحدة اسيرى بباء
الوحدة ايضا اشارت كرد اى اشار الى قتل المحبوس بيچاره در حالت نوميدى الاضافة بيانية بزبانى كه داشت
اى بلغة التي كان يتكلم بها من قال يعنى بلسان كان في فيه فقد غلط غلطا فاحشا ملك را يعنى الذي امر بقتله دشنام
دادن گرفت لفظ دشنام بمعنى الشتم واستعماله بلفظ دادن وشنفاد ولفظ گرفت يفيد معنى الشروع اى شرع
في شتمه وابتدأ به وسقط بفتحتين الهذيان گفتن ولفظ گرفت مقدر هنا كما هو قاعدة الاسجاع كه گفته اند بيت هر كه
لفظ كه اسم هنا دست از جان بشويد مضارع من شستن وهو عبارة عن الياس صرح مفعول مقدم لقوله بگويد هر چه در دل
دارد بگويد شعر اذا يئس الانسان من باب طال لسانه طول اللسان عبارة عن الخروج عن الادب وتناول الشتم كسنور على وزن
بلور مضاف الى مغلوب اضافة الموصوف الى الصفة بصولة اى بحمل حملا على الكلب وقيل في الترجمة بيت ميدكه انسان ادرا
[illegible] مغلوب ابنلو رايته بيت وقت ضرورت چو نماند بفتح النونين گريز بكسر الكاف الفارسي [illegible]
بضم اسم مصدر من گريختن هنا دست بگيرد فاعله ضمير راجع الى دست ومفعوله سر شمشير تيز فيه مبالغة وقيل فاعل
بگيرد ضمير المغلوب ودست مفعوله يعنى دستش مقابل بگيرد سر شمشير تيز را هذا فيه تكلفات وتقديرات مع قوة البالغة وقال
في الترجمة بيت [illegible] وقت ضرورت [illegible] ملك پرسيد اى السلطان الامر بقتله كه چه ميگويد
اى الاسير يكى از وزراى نيك محضر بفتح الميم والضاد المعجمة يعنى والقلب گفت اى خداوند همى گويد والكاظمين
الغيظ والعافين عن الناس هذه الحصة اى الاية الكريمة الواقعة في سورة آل عمران اولها وسارعوا اى بادروا
الى مغفرة اى الى اسباب من ربكم تعالى وجنة اى الى عمل يوجب دخولها عرضها السموات والارض مبتدأ
وخبر في محل الجر صفة جنة اعدت للمتقين صفة بعد صفة الذين ينفقون اموالهم في السراء والضراء اى
في حال اليسر والعسر والكاظمين الغيظ اى الحابسين الغضب عطف على المتقين والعافين عن الناس اى الذين

يعفون عن امضاء بع القدرة عليه والله يحب المحسنين اللام فيه للجنس قال النبي عم ينادي مناد يوم القيمة اين الذين كانت اجورهم على الله فلا يقوم الا من عفا اي عن الاساءة حكايت روي عن عيسى عليه السلام ليس الاحسان ان تحسن الى من احسن اليك وذلك مكافات انما الاحسان ان تحسن الى من اساء اليك ملك بروا اي على الكبير رحم آمد بسبب هذا الكلام واز سر خون او در گذشت واعلم ان لفظ سر يجي على معنيين احدهما بمعنى الرأس والاخر بالتركي اوج والمراد هو الاخر وقيل لفظ سر اما زايد للتقيد يراد ان خون او در گذشت لفظ در زايد للتاكيد وزير ديگر كه ضد او بود اي كان خلافا للوزير الصالح گفت ابناء جنس ما را نشايد اي لا ينبغي لجنس الوزراء در حضرت پادشاهان اي محضرهم جز براستي بالياء المصدري يعني غير الصدق سخن گفتن بر نيد ابرا كذبت اين مرد اي ذلك الرجل ملك را دشنام داد يعني شتم كما عرفت الفا وناسزا گفت اي قال كلاما لا يليق بملك اي ذلك السلطان روي ازين سخن در هم كشيد معنى هذا الكلام بالتركي يوزي بوكوزدن بوترشدي گفت مرا ان دروغ وفي بعض النسخ دروغ آن پسنديده تر آمد لفظ پسنديده اسم مفعول از پسنديدن بمعنى المقبول ولفظ تر يجي على معنيين احدهما الرطب والاخر التفضيل والمراد هنا هو الاخير اين راستي كه تو گفتي وعلله بقوله كه ان را روي در مصلحتي بياء الوحدة وهي التخليص من قتل المظلوم واين را بناء بر خبثي بضم الخاء اي هذا الصدق قلته مبني على الخباثة وهي قتل المظلوم وحكما گفته اند كه دروغ مصلحت آمیز وصف التركيبي به از راستي فتنه انگيز وصف التركيبي انگيختن بيت دروغي كه جان و دلت خوش كند به از راستي كت مشوش كند هر كه شاه آن مفعول كند قدم للوزن لا للحصر كما ظن كه او گويد حيف بعد ظلم كرده باشد نكو گويد فيهما في الترجمة بيت هر كه سلطان اننك دير ايده حيف اوله سوز بوا مر ايده حكايت بر طاق وهو بالتركي مصدره ومايقال بالتركي كمر ايوان بكسر الهمزة عربي وبفتحها فارسي معناه المكان العالي الذي يهيا لجلوس السلطان او الغرفة او الصفة العظيمة ومنه ايوان كسرى وجمعه اواوين فابدلت من احدى الواو بن فريدون وهو اسم ملك ملك اكثر الاقاليم خمسماية سنة طويلا من الرجال يقال كان طوله سبعة ارماح وعرض صدره رمح وهو اول من رتب الناس في المراتب والمناصب وهو اول من وضع الجمير على الخيل فتحت وهو قتل الضحاك لانه قتل اباه لاطعام الحيتين اللتين خلقهما الله تعالى على منكبيه وكانتا بحيث لا تسكنان اذا جاعتا الا بدماغ الادمي ولهذا كان يقتل كل يوم شخصين لاجل طعامهما ثم قتله فريدون انتقاما

نخبه ظ

اصله اوادن ح

و كان ح

نزدم

نزدم ابيه نوشته بود والمكتوب هذه الابيات مثنوي جهان اي برادر نماند مضارع منفي زماندن بكس اي لا يبقى لاحد دل اندر جهان آفرين وصف تركيبي بند وبس اي علق قلبك بالله فقط مكن تكيه بر ملك دنيا اي لا تتكئ اي ملك الدنيا وپشت عطف على تكيه اي تعتمد عليه كه بسيار كس چون مثل تو پرورد اي ربى وكشت وقيل جو آهنگ قصد رفتن مفعول مقدم لقوله كند وفاعله جان پاك چه بر تخت مردن چه بر روي خاك اي هما سيان حكايت يكي از ملوك خراسان اي واحد من سلاطين مملكت خراسان سلطان محمود غزنوي ملك مشهور سلم ابيه سبكتكين الكاف الاول عربي والثاني فارسي والتاء الفوقانية بينهما مفتوحة وقد يضم وحذو لفظ ابن بين العلمين شايع في تراكيب اهل الفرس فالتقدير سلطان محمود بن سبكتكين را بخواب ديد اي رأى في المنام بعد از وفات او بصد سال وكان كيفية رواية هكذا كه جمله وجود او ريخته بود واندرس وخاك شده وصار ترابا مگر چشمان او كه هم بندرس كه در چشم خانه اي في موضع العين مي گرديد اي يدور ونظر مي كرد كما في حياة ساير حكما اي جميعهم از تاويل آن اي في عبارة تلك الرؤيا عاجز ماندند لم يقدروا على عبارتها مگر درويشي بياء الوحدة كه خدمت بجا آورد ادا عبارة الرؤيا گفت فاعله ضمير درويش هنوز نگرانست اي ناظر كه ملكش بضم الميم لم وهو اما التصرف في ذوي العقول او السلطنة وبكسرها مصدر وهو اما مختص بغير العقلاء او بالكسر مطلقا وبالفتح مصدر مطلقا والمراد هنا هو الاول باد گرانست فالانسان مايل الى الولاية بحيث لا يزول ملكه بعد موته ولهذا قال اهل التصوف ما يخرج من قلوب المحبين حب الجاه قطعه بس بالباء العربي بمعنى الكثير هنا كما صرح به صاحب الغرايب بهذه العبارة ويلاوسي بمعناه بسي كلور الجزو بخبه ديمك اولور واشهد بهذا البيت ممن قال بحي بمعنى فقط وبمعنى بس بحففا عنه وهنا كذلك فقد غفل اذ ظنه بحففا عنه نامور بسكون الميم بمعنى صاحب الاسم اي المشهور بزير زمين اي تحت الارض دفن كرده اند ومضى عليه زمان ونسي بحيث كز هستش بروي زمين لفظ بر هنا بمعنى على وآخر للوزن والياء زايدة والمعنى بر روي زمين فمن قال نعل لفظ بر لمقارنته بالياء الصلة اخر عنه لوله فقد اخطا في ظنه والقول بكونه زايدا للتاكيد اذ المقام يقتضي ان يذكر في مقابله زير ضده وهو معنى بر والقول بكونه قطعا قرينه كما عرفت سابقا فان غاندمع كونه مشهور في حيوانه وان پير كاشته كاش وكشته بالتركي لشي وفي بعض النسخ ان جسم كش را كه سپردند ماض من سپردن بالتركي اصمرلق والمراد تسليمه ودفنه زير خاك تحت التراب خاكش الضمير راجع الى قوله پير كاشته چنان بخورد ماض من خوردن

فاعله ضمیر خاک ومفعوله الضمیر المذکور انفا کز و اصله که از او استخوان الواو رسمیة نکتب ولا تقرأ مانند حیث اکل التراب جمیع اجزائه زنده است بسقوط الهمزة فی اللفظ ای نام فرخ بفتح الفاء وضم الراء ه المشددة تجیء علی معنی واحد بالترکی قوتلو بضم القاف وسکون الواو الخفیفة والتاء من قال نقلا عن الغرایب فرخ بالراء المشددة المضموم تجیء علی معنیین بمعنی المبارک وبمعنی القوی فقد اخطأ فی استخراج العبارة فان العبارة الواقعة فیه قوتلو وقد صححناه وهو ظن انه بضم القاف وفتح الواو المشددة وصاحب البحر لم یصرح بکون معناه اثنین فانظر فی کلام القایل فانه من الغرایب نوشروان ه بتشدید الراء وفی بعض النسخ نوشین روان بالیاء والنون بعد الشین وفی بعضها نوشیروان بالیاء و الفصیح نوشیروان بفتح الهمزة وکسر الشین او ضمها وسکون الراء علی ما صحح وفی بعض کتب التواریخ جنیز وهو کان اعدل الملوک واهیبهم واکثرهم فتوحا واجودهم سیرة واحکمهم سریرة واجملهم آثارا واطیبهم دولة ومدة سلطنته ثمان سنة من ملکه ولد رسول الله صلعم ومات انوشروان وعمر صلعم ثمان سنین وقال علیه السلام فی حقه ولدت انا فی زمن الملک العادل وله مناقب کثیرة مذکورة فی السن الناس کرچه بسی کذشت ای مضی زمان کشتنج که نوشیروان نماند ای مات کما عرفت انفا خیری بیاء الوحدة ای فلان کنایة عن اسم یسمی به افراد الانسان وغنیمت شمار عمر کی قال النبی صلعم الدنیا غنیمة الاکیاس وغفلة الجهال فلا تضیع عمرک حکایت طلب رجل عن عالم نصحا قال من یضیع ایام حراثته ندم وقت الحصاد زان پیشتر بالباء الفارسی ای اقدم من وقت که بانک بر آید که فلان نماند یقولون مات فلان وفی الترجمة قطعه ای بچه آدلوی که آنی بر التندن فورلر خاک انی شویله بسبه دیکر استخوان فنی نوشیروانک آدی درس قللار خیر ایله چوق دور کیجدیکی کرچه که نوشیروان فنی عمرک صای غنیمت وصرله ای فلان شویدن اوکوردل کیم دیا اول فلان قوت حکایت بیت ملکزاده الهمزة للوحدة را شنیدم فی الخبر که کوتاه بود ای قصیر وحقیر ودیکران برادرانش ای اخوته الاخری بلند وخوب روی ای بخلافه فی القد والحسن بارس اعلم ان لفظ بار یجیء بمعنی الحمل بکسر الحاء والثمرة مثل بر والمرة بفتح المیم وتشدید الراء وامر من لفظ باریدن وقد یستعمل صفة بمعنی الطریق والمراد هنا هو المعنی الثالث والیاء للوحدة ای مرة واحدة پدرش ای الملک بکراهیت بتخفیف الیاء مصدر کره وفی بعض النسخ وقع بدله بچشم حقارة ای الاستحقار در وی نظر کردی ای ذلک الابن الصغیر الحقیر

بفراست

بفراست واستبصار دریافت ای تفطن وکفت ای پدر کوتاه خردمند یعنی عاقل قصیر القد به افضل که نادان بلند ای من الجاهل الطویل وعلله بقوله نه هرچه بقامت مهتر بقیمت بهتر ای لیس کل ما یکون اکبر فی القد اکبر فی القیمة اکبر اولی واکثر اذ قد یکون الشیء فی القد اصغر وفی القدر اکبر که الشاة نظیفة ای طاهرة بالطاء المهملة مع صغرها والفیل جیفة ای نجس مع کبرها نثر اقل ای اصغر جبال الارض الاضافة بمعنی فی لان المضاف الیه ظرف المضاف طور اسم جبل بمدین سمع موسی ع م کلام الله فیه وانه ای والحال الطور لاعظم اللام للتاکید عند الله قدرا نصب علی التمیز ومنزلا عطف علیه وقیل فی الترجمة بیت اکرچه برده صغیر ابدی طور طاغ ولیک منزل وقدری یوجیدی عند الله قطعه ان شنیدی که لاغر دانا عالم هر بلی کفت روزی بیاء الوحدة بابلهی ای الاحمق من البله والحمق فربه بفتح الفاء وسکون الراء وکسر الباء وسکون الهاء الاصلیة یعنی السمین اسب تازی ای الفرس العربی اکرچه ضعیف وهزیل بود همچنان ای مع کونه ضعیفا از طویله الهمزة للوحدة خربه واولی پدر ای الملک بخندید ای تعجب من کلامه وارکان دولت پسندیدن ای استحسنوا کلامه وبرادران بجان المراد به انهم بصمیم قلبهم برنجیدند رباعی تا مرد سخن نکفته باشد معناه بالترکی تا کشی سوز سویلمیه عیب وهنرش نهفته باشد بضمتین ای مستور باشد کی قیل المرء مخبو تحت لسانه هر بیشه کمان مبر نهالیست شاید که پلنک خفته باشد الیاء للوحدة ای من السباع شاید ای یحتمل که پلنک النمر بالترکی فلان خفته وما ذکرناه من معنی البیت هو المسموع من الاساتذة الکمل فلا تلتفت الی الاوهام التی ذکرها بعض الانام وفی الترجمة قطعه تا کشی که سوز سویلمز انک عیب وعلمی باعث اوله هر بیشه خالی کم اوسوز ورمه شاید که پلنک یاتمش اوله شنیدم که دران مدت ای المدة التی وقع هذه المکالمة فیها دشمنی بالیاء الوحدة صعب وشدید روی نمود ماض من نمودن بمعنی کوسترمک کما صرح صاحب الغرایب وقال فی الصحاح العجمیة کوسترمک وکورنمک فالمراد هو المعنی الاول فاذا عرفت حقیقة الحال فلا تلتفت الی ما قیل وقال چون دو لشکر هذا فارسی وعسکر عربی روی بهم برآوردند فی المعرکة اول کسی که اسب در میدان بکسر المیم عربی وبفتحها فارسی راند او بود اشارة الی ذلک الابن الصغیر وکفت قطعه آن نه من باشم که روز جنک بالاضافة والمعنی فی یوم الحرب بینی بیاء الوحدة للخطاب پشت من ای لا افر حتی تری ظهری آن منم کاندر اصله که اندر ثم اتصل للوزن میان خاک وخون ای بین التراب والدم بینی سری بیاء الوحدة والمراد رأسه بقرینة الحل ومن قال فی تفسیر یعنی رأسی

كذا قيل فقد غفل عن ان الياء في اللغة الفارسية لا تجيء للمتكلم للتكلم هركه وفي بعض النسخ كه آنكه جنك آرد
بخون خويش بازي ميكند قوله روز ميدان الظاهر انه ظرف لقوله بازي ميكند ويحتمل ان يكون ظرفا لقوله
جنك آرد على طريقة التنازع وانك بكريزد بخون لشكر اي بازي ميكند لانه اذا هرب يكون سببا لانهزام العسكر
وقيل في الترجمة قطعه اول دكولم بن صوكش كنونه ازقركوسترم ° اول بنم كه طپراخ اجره كوركس كز
جنك كنعرز كنعوفلى ايله اونرسه كان ° جنك كه تنده هركه قاچدى تنكرى خون لشكري ° اين بكفت اي قال
هذه الكلمات وبرسپاه دشمن زد معناه في الاصطلاح انه هجم عليهم فمن لم يعرف الاصطلاح قدر لفظ
نشمن زد تني چند معناه بالتركي بوبجه نى ازمردان كار ربيد اخت اي اسقطهم اما بالسيف الذاب وكفت قطعه
اي حرف نداء كه اسم وهو منادى فمن قدره وقال يعني اي پدرم كه آنجا حذف المنادى بقرينة المقام وهذا
الحذف شايع في كلامهم جدا فقد غفل عن لطف شخص من التاء الخطاب والمعنى بالتركي اي كمسنه بنم شخصم سكا
خبر بعيد اشار به الى اول الحكايات ان ابا نظر اليه بالحقارة وهو تفطن بالفراسة نادرستي اي الغلطة في الا
غطاء هنر نبيند از بيخ نيندوختش يعني الظن انسب مضافا الى قوله لاغر ميان وصف تركيبي ومن قال يعني در
ميان ميدان فقد غفل ان تفطن المعنى بكار آيد اي ينتفع به روز ميدان ظرف نه كاو بالكاف الفارسي پرواري
المربى بانواع العلف ومعنى البيت بالتركي بلي ارقاث ابشه كلو ميدان كنوننده بسلو صغر دكل وقيل في
الترجمة قطعه اي كه شخصم سكا كورندى حقير ° كو ابردى لكده هيچ هزار وارمى انجه جوك بيلكوات كلور
ابشه بسلو اكوز جنك ياد مي آورده اند في الحكايات كه سپاه دشمن بسيار بود كان عسكر العدو كثيرا واهلا
وابنان اندك وكان لا قليلا طائفة الهمزة للوحدة آهنك كريز اسم مصدر يعني كريختن كردند اي قصدوا الفرار
پسر اي الابن القصير الحقير نعره بزد اي صاح وكفت اي مردان بكوشيد في القتال تا بالتاء الفوقانية جامه
زنان نه پوشيد بالنون النافية وفي بعض النسخ بالياء التحتانية جامه زنان نپوشيد بالياء سواران را
بكفتن او تهور وهو الوقوع في الشيء بقلة المبالاة يقال فلان تهور اذا هجم بغير رايه زيادة كشت
بيكبار اي مرة واحدة حمله كردند اي كل العسكر شنيدم كه دران روز اي ذلك اليوم بر دشمن ظفر يافتند ملك
اي ابو الابن القصير سر و چشمش ببوسيد الضمير راجع اليه ودر كنار كرفت وهو كناية عن حالة الوصلة كما صرح به
بحر الغرايب ومن قال يعني در آغوش كرد بيك دست فقد نظر الى المعنى اللغوي وغفل عن الاصطلاح وهر روز
نظر پيش بالكسر المجهولة بمعنى زياده كرد تا ولي عهد خويش يعني منصرف زمان خويش ولفظ كرد مقدر على ما هو

والرمح او غيرهما حين لا يفيد الامر بعد هذا القول زيرين خفتن يعني [illegible] على ما [illegible]

الفاعلة في الابجاع برادران حسد بردند كما قيل اقرب الاقارب اشد العقارب وزهر در طعامش
كردند لقتله خواهرش اي الاخت از غرفه بالضم اي من العلية بديد ودريچه بالتركي پنجره بر هم زد للتنبيه پسر دريا
فت اي تفطن وفهم دست از طعام باز كشيد اي لم ياكل وكفت محالست اي وقوع هذه القضية كه هنر
مندان بميرند وبي هنر جاي ايشان بكيرند بيت كس نيايد اي لا ياتي احد بزير سايه بوم والمراد هنا طير معروف
ويقال له بايقوش وهماي وهو طير مشهور يسكن في الهواء ويبيض فيه ويظهر فرخه فيه ويطير وله خاصية معروفة
وهي ان كل من وقع في ظله يصير سلطانا وغنيا في الغاية از جهان شود معدوم لان الخاصية له لا للاول وقال
في الترجمة بيت بايقوش كولكه سينه كلمه ليز ° كر هماي جهاندن يوق اوليه ليز ° پدر را اي الملك ازين اي الصغير حالت
اي من قصد الاخوة قتل الاخ الصغير آكاهي دادند اي اعلموه برادرانش را الضمير راجع الى الصغير بخواند واحضرهم
بين يديه وكوشمالي بالتركي قولاقي بورمق بواجب اي سبب كه بيزوا اخبار داد پس هر يكي را از الاخوة از اطراف بلاد
جمع بلد كما قال وحظ حصه مرضي معين كرد اي عين حصته من شانها ان يرضى بها كل واحد منهم تا فتنه بنشست اي
سكن ونزاع برخواست ارتفع اعلم ان خاستن بالالف بمعنى القيام بالواو المرسومة في الكتابة اي خواستن بمعنى الا
رادة وكفته اند كه ده بفتح الدال وسكون الهاء الاصلية درويش اي عشرة فقراء در كليمي بياء الوحدة بخسبند اي
يناموا ودو پادشاه در اقليمي مع سعته نكنجد بضم الكاف الفارسية اي لا يسعانه قطعه نيم ناني اي نصف خبز
واحد كه خورد مرد خدا بذل درويشان كند نيم ديكر والمقصود منه وبلد ملك اقليمي بكيرد پادشاه وكذا يشبع همچنان
در بند اقليمي ديكر وقد قيل في الترجمة قطعه بكر يركشي يارم اتمك ايسه يار وسني درويش فو اردا في كو بر اقليمي دونه
بر پادشاه فكر الدركم آكه بر اقليم دخي حكايت طايفه دزدان عرب بالاضافة والهمزة تفيد الوحدة بر سر
كوهي بياء الوحدة نشسته بودند اي اتخذوا اماكنا ومنفذ بفتح الميم والفاء موضع النفوذ كاروان بكوز
الباء مكان الواو بسته لفظ بودند مقدر كما عرفت مره ورعيت بلدان بضم وسكون جمع البلد مجملان جمع حمل از
مكايد بكسر الدال للاضافة جمع مكيدة وحيل لشكر ايشان بمعنى هولاء مرعوب اي كلهم كانوا في شدة الخوف والجوع
والفزع ولشكر سلطان مغلوب علته بقوله بحكم آنكه ملاذي اي ملجا حصين منيع فعيل بمعنى الفاعل از قله كوهي
القلة بضم القاف وتشديد اللام اعلى الجبل بدست آورده بودند اي حصلوها وملجا وماوى بالفارسي پناهكاه
وماوى وهو كل مكان ياوي اي يرجع اليه شيء ليلا او نهارا خود ساخته اي بودند مدبران جمع مدبر على قاعدة اهل الفرس

مالک جمع مملکة آن طرف در دفع مضرت خلاف المنفعة ایشان شورت بسکون الشین وضمها وهو النوا
کردند وگفتند وقالوا فیما بینهم که اگر این طایفه اشارة الی قوله دزدان عرب بدین نسق بفتحتین بمعنی النظم
روزکاری بیاء الوحدة مداومت کالمواظبة لفظا ومعنا نمایند والمراد بالاقامة ایجاد الفعل مقاومت
مصدر قاومه فی المضارعة وغیرها با ایشان ممتنع گردد بفتح الکاف الفارسی مضارع گردیدن ای ینتقل من الامکان
الی الامتناع العادی مثنوی درختی بیاء الوحدة که اکنون بمعنی الآن گرفته است پای ای الشجرة التی فرسها الغرس
واتخذت عروقها فی الارض جدیدة ولم تستقر فیها بنیروی لفظ نیرو بفتح النون وسکون الیاء وضم الراء بمعنی القوة
ورجه بالیاء المصدر للاضافة الی قوله مردی بیاء الوحدة برآید ای لا یخرج زجای لعدم استحکامه ودرش وقع فی بعض النسخ کرش
والمعنی واگرش همچنان مثل ما کان روزگار رای مدة مهلی بکسر الهاء و یاء الخطاب من هشتن بمعنی الوضع والترک بگردون بش
الضمیر راجع الی قوله درختی وگردون بفتح الکاف الفارسی العجلة وبالترکی تکلی ازبیخ بکسر الباء العربی عرق الشجرة برنگسلی مصارع
منفی من گسیختن ای لا انقلع عن مکانه سر چشمه کلمة مقدورة شاید ای یمکن گرفتن بمیل لغة مشترکة چو پر شد ای شال رابیل قدام
الینبوع وحصل طین کثیر نشاید ای لا یمکن گذشتن بفیل معربیل سخن بسکون النون ای کلام المدبرین مقرر شد
ای تقرر کلامهم هذا که یکی را بتجسس ایشان بفال جس الاخبار وتجسسها ای تفحص عنها ومنه الجاسوس بر گماشتند بر زرا
بدجمع ماضی من گماشتن بضم الکاف الفارسیة ای ارسلوا الیهم واقاموا علیهم احدا فرصت النهزة مثله لفظا ومعنا نگاه داشتند
لاغارة علیهم تا وقتی طوف که بر سر قومی بیاء الوحدة رانده بودند ای هولاء السراق ولیقعه بالفارسیة جای گاه خالی
مانده بود تنی چند بالترکی بو نیچه تن از مردان واقعه دیده فیه تنبیه علی ان ینبغی ان یرسل الی مثل هذا الامور رجا
حضر قایع وضحک ازموده راهکذا وجدنا عبارة المتن والاحسن ان یکتب کلمة رابعة قوله دیده هنا لیکون علی
قاعدة الاسجاع بفرستادند تا در شعب جبل بالکسر والسکون الطرف فی الجبل پنهان شدند عملا بقوله علیه السلام الحرب
خدعة دزدان شبانگاه ای وقت المساء باز آمدند ای رجعوا لسفر کرده جملة حالیة وغارت آورده عطف علیه
سلاح بگشادند کاستراح وغنایم جمع غنیمة بنهادند لحصول الفراغة نخستین بضمتین یعنی اول دشمنی
که بر ایشان تاخت ماضی من تاختن بالترکی چاپمق خواب بود اعلم ان لفظ خواب بالواو الرسمی بمعنی النوم او
النوم باد والمراد عنا الاول چندانکه پاسی بمعنی بعضی از شب بگذشت حتی استقر فی النوم قرص بضم القاف
والصاد المهملة خورشید بالواو الرسمیة ای جرم الشمس در سیاهی بالیاء المصدریة زدت ای غرب یونس علیه السلام اندر

دهان

دهان ماهی ای السمک رفت والمعنی انه کان انغماسهم فی النوم مثل غروب الشمس وذهاب یونس فی بطن حوت
وقیل فی الترجمة وطء کنده گون پرده سیاهی بتة کندی یونس دحات ماهیه مردان دلاور ان جها
جمان ای الرجال الشجعان از کمین بفتح العربی وکسر المیم والیاء والنون وبحذف النون بالترکی بوصو بدر جستند
بفتح الجیم العربی بالترکی طشره صحیح دیلو ودست بکسر التاء للاضافة یکان یکان بفتح الیاء وکسرها ای احاد بالترکی بر بر
یکان التکریر للتاکید بر کتف بفتح الکاف وسکون التاء وکسرها ببستند ای قیدوا ایدیهم علی الکتف بامدادان قد
ترجمة بدرگاه ملک بفتح المیم وکسر اللام حاضر آوردند وعرضوا علی الملک همه را بکشتن اشارت فرمود ای امر بقتل الجمیع
اتفاقا بالالف علی اصطلاح اهل الفرس در آن میان والمعنی فیما بینهم جوانی بود که میوه بالفرة للاضافة بمعنی الثمرة
عنفوان اول شبابش الضمیر راجع الی قوله جوانی نو رسیده بود وسبزه بالهاء والثمرة فی مقابلة میوه اعلم ان
لفظ سبزه بالهاء بمعنی النبات الاخضر ای مرادف چمن ولفظ سبز بلا هاء بمعنی اللون الاخضر کلستانا استعارة عذار
نو دمیده اسم مفعول من دمیدن بمعنی النبت مصدر الفظ نو فی الموضعین بمعنی الجدید وفتح النون فیه شایع والضم
لغة ایضا یکی از وزرا ای من وزراء ذلک الملک پای تخت ملک را بوسه داد ای قبل رجل سریر الملک فاذا استعمال بوسه
بلفظ داد وروی شفاعت بر زمین نهاد فیه اشارة الی ان الملوک یحبون التضرع والابتهال وگفت این پسر الاطفال
بهره هنا وقد کان ش بالکمال انفا جوانی بود لصغر سنه وللترحم علیه همچنان ای مثل هولاء اللصوص از باغ زندگانی
بالیاء المصدری الحیوة بر بمعنی الثمر نخورده واز ریعان لعل المص استعمله بمعنی الریع ای الحاصل جوانی بالیاء المصدری
والمعنی من محصول الشباب تمتع نیافته ای لم ینتفع توقع ای الرجاء بکرم واخلاق جمع خلق بضم الخاء خداوندی بیاء
النسبة آنست که بخشیدن خون این بنده بر بنده یرید الوزیر نفسه منت نهی بکسر النون کما فی مصدره ای نهادن
وکسر الیاء للیاء وهی الخطاب ملک بسکون الکاف روی از این سخن من هذا الکلام درهم کشید ومعنی روی درهم کشید بالترکی

بوتردن وموافق رای بلندش الاولی ان یقع بدل الواو لفظ که لیفید التعلل ووضع فی بعض النسخ مکان بلندش جهان بینش

الضمیر راجع الی الملک ولفظ جهان ببین وصفاتر کی نیامد وکفت بیت پرتو بفتح البآء الفارسی بمعنی الشعاع نیکان

جمع نیک ونیکو نکیرد ای لا یقبل شعاعهم هرکه فاعل نکیرد بنیادش الضمیر راجع الی هر که بدست لعدم استعداده تربیت نا اهل را

چون کردکان ای الشایع فی الاستعمال لهذا اللفظ ان الکاف الاول عربی والثانی فارسی بمعنی الجوز بر کنبدست بضم الکاف العربی

بمعنی القبة یعنی کما لا تستقر الجوز علی القبة بل یندحرج منه لا تستقر التربیة علی غیر المستعد وقیل فی الترجمة بیت ابو الکر

تو ربی دمتر بر امر تنکم قبة او زره جوز در زمه شل ونبار بفتح التاء الفوقانیة المثناة والتحتانیة الموحدة بمعنی القبیلة وقع

فی بعض النسخ بدل تبار لفظ نبیاد وفی بعضها لفظ فسا بلا عطف اینان جمع این اشارة الی قوله طایفه دزدان عرب منقطع

کردن ای استیصالهم اولی ترست وبنج بالبآء العربی العرق ونبیاد هذا علی النسخة الاول واما علی الاخریین فلفظ نبار

وقع هنا والاولی النسخة الاولی ایشان بالترکی آنلر بر آوردن بمعنی اخراج عرقهم بهتر ثم علله که آتش نشاندن هو فی الا

صل بمعنی النصب ویراد به الاطفاء وفی بعض النسخ کشتن وهو شایع فی معنی الاطفاء واخکر بمعنی الجمرة کذا کشتن بمعنی الترک

وافعی کشتن ای قتل الحیة الکبیرة وبچه اش ای ولدها الصغیرة نگاه داشتن بمعنی الحفظ والتربیة یراد بقوله آتش

فی طایفة السراق وبقوله افعی وبچه الشاب الذی یرید الوزیر خلاصه من القتل کار خردمندان نیست لان طبیعة الفار

والافعی لا تتغیر بالتربیة فهذا الشاب یصیر سارقا وقاتلا کآبائه قطعه ابر اکر آب زندکی ای ماء الحیوة بارده

مضارع من باریدن بالترکی یاغمق ویراد به معنی باراندن بالترکی یغدرمق مجازا او قال باکثر کی فقد تقول

وبعید ان یقال معناه از ابر اکر آب زندکی بارد لان المجاز شایع والتقدیر تکلف هرکز از شاخ بید ای غصن الشجرة

الخلاف بر ای ثمر نخوری بالخطاب ای لا تحصل الثمر لعدم استعداد الاثمار حتی تاکل منه با فرومایه یعنی دنی

الاصل روزکار مبر بفتح الباء ای لا تصرف الوقت فی تربیته کز اصله که از نی بمعنی القصب بکسر الباء للاضافة

ای قوله

ای قوله بوریا ای الحصیر شکر نخوری وزیر چو این سخن ای کلام الملک بشنید طوعا ای انقیادا وکرها ای انقباضا

وفی بعض النسخ سمعا وطاعة پسندید لان خلاف الملک فی وحسن رای ملک را بالاضافة فی اللفظین آفرین

وتحسین خواند وکفت آنچه ای الکلام الذی خداوند دام ملکه فرمود عین حقیقت کست لا مجاز فیه اصلا که اکر در

در سلک صحبت آن بدان جمع بد تربیت یافتی الیآء الحکایة وخوی اینان کرفتی لان الخصلة ساریة یکی از ایشان

شدی جواب الشرط اما بنده یرید الوزیر نفسه کما امیدوار است لفظ وار اداة تشبیه فی الاصل واستعمل هنا بمعنی

بلا الف وهو اداة نسبة که این غلام وهو اسم للمراهق الی السبعة عشر سنة بصحبت صالحان الباء السببیة اوللا

لصاق تربیت پذیرد لان الصحبة موثرة وخوی خردمندان کیرد لان الطبیعة ساریة که هنوز طفلست یطلق علی

کل مولود صغیر من الانسان وغیره وقد یستعمل جمعا قال الله تعالی والطفل الذی لم یظهروا الایة وسیرت بمعنی

وفی مختار الصحاح البغی التعدی ونزال فی تغییر وطغیان بالعطف التفسیری فقد تعدی وعناد آن کروه ای جماعة السراق

در نهاد وی ای فی اصل بدنه وبنیته متمکن نشده است ای لم یستقر ودر حدیثست الی درد فیه که ما من مولود کلمة ما نافیة

الا وقد یولد علی الفطرة علی الجبلة السلیمة والمستعد لقبول الدین المحمدی بحیث لو خلی وطبعه لقبله لان هذا الدین الشریف

موجود حسنه فی العقول ولا یبین فی النفوس لکن ابواه ای ابوه وامه یهودانه وینصرانه ویمجسانه ای یجعلانه یهودیا او نصرانیا

او مجوسیا یرید الوزیر ان هذا الغلام فی اصل بنیته مستعد لقبول الخیر ولم یخالط اهل الفساد زمانا طویلا ولم یستقر

فی طبعه والملک ان یقول هذا قیاس مع الفارق ادکم من مستعد للکلام مفسد بالطبع واعلم ان الوزیر کما اید قوله

بالحدیث الشریف اید بقوله بیت با بدان یار کشت ای صاحبهم همسر لوط بالترکی باشد شی یرید به زوجة لوط

النبی عم وتفصیل هذه القصة هو انه کانت مدینة سدوم بلدة فیها من الخیر والسعة وکثرة الثمار ما لم یکن فی

سایر البلدان وکان یجتمع فیها الغرباء من الافاق فی فصل الصیف واوان الثمار فجاء ابلیس علیه ما یستحقه متمثلا

لهم اى اهل السدوم فى صورة غلام امرد وجعل يدخل كرومهم وحدائقهم ويراودهم الى نفسه حتى اظهر فيهم الفاحشة

فاوحى الله تعالى الى لوط النبى عم ليدعوهم الى الايمان والامتناع عن الفواحش فلم يتقوا فبعث الله تعالى جبرائيل

عم ومعه احد عشر ملكا فلما انتهوا اليهم نصف النهار رأوا ذا رحم للوط رجع جارية بمعنى البنت يسقين من الماء فاتبعهم

ابنته فاظهروا الغم بمن القريه فقالوا هل احد يضيفنا قالت ليس فيها احد يضيفكم الا ذلك الشيخ مشيرة الى ابيها فذ

هبوا الى لوط النبى عليه السلام وهو على بابه فاقبل بهم الى اهله وضاق صدره اغتماما ومخافة عليهم خيفة قومه

لا يدرى ايامرهم بالرجوع ام بالنزول وقال هذا يوم عصيب اى شديد ثم قال لامرأته قومى واخبزى ولا تعلمى احدا وكانت امرأته

منافقة فانطلقت تطلب بعض حاجاتها فجعلت لا تدخل على احد الا وقد اعلمته وتقول ان عندنا قوما ما رأيتهم كذا

وكذا ما رأيت قوما احسن وجها منهم فجاء قومه يهرعون اليه اى يستحثون الى باب لوط عم ويعدون الى اضيافه الذين

نزلوا فى داره فرد الباب على وجوههم فقال يا قوم ان هؤلاء بناتى فتزوجوهن وكان نكاح تزويج المسلمات من الكفار جائزا

هن اطهر لكم من الحرام فاتقوا الله ولا تخزون فى ضيفى اليس منكم رجل رشيد قالوا لقد علمت ما لنا فى بناتك من حق وانك

لتعلم ما نريد ويعنون بهم علمهم الخبيث فارادوا الدخول على الاضياف فمسح جبرائيل عم بيده عليهم فعميت ابصارهم فعلموا انه

من لوط عم فجعلوا يتهددونه فتحير لوط عم فلما رأت الملائكة ما لقى لوط من الكرب قالوا يا لوط انا رسل ربك لن يصلوا

اليك وفتح الباب ودعنا واياهم ففتح الباب فدخلوا فاستأذن جبرائيل عم ربه فى عقوبتهم فضرب بجناحه وجوههم فطمس

اعينهم فاعماهم شديد الخبث لا يعرفون الطريق فخرجوا وهم يقولون النجاة فان بيت لوط قوما سحرة ثم امر جبرائيل

الى لوط باسراء اهله قال لوط عم يا جبرائيل ان ابواب المدينة قد اغلقت فكيف اخرج مع اهلى وغنمى وبقرى

قال اجمعهم فجمعهم لوط عليه السلام الى باب المدينة فحملهم جبرائيل عم على جناحه ووضعهم فى وراء المدينة بامر الله تعالى

فمضوا الى صبح وهى قرية فى قرائهم لم يكونوا يعملون مثل عملهم فلما انتهى اليه لوط عم ادخل جبرائيل عم جناحه فى اربع

مداين سدوم وعامورا وداذوما وصبوايم حتى بلغ اسفل الارض فعلمها فاطبق كلمو ثم رفع بها الى عنان

السماء حتى سمع اهل السماء نباح كلابهم وصياح ديكتهم فلما رفعها الى السماء امطر الله عليهم الكبريت والنار ثم قلبها عليهم

فذلك قوله تعالى فلما جاء امرنا اى عذابنا جعلنا عاليها سافلها وامطرنا عليهم حجارة من سجيل خاندان اى اهل بيت نبوتش

الضمير راجع الى لوط كم بضم الكاف الفارسى شد اى ضاع سك اصحاب كهف بالاضافة فى اللفظين روزى چند پى

جنديى بالتركى ازدنبه نيكان كرفت اى تبع الصالحين ومردم شد اى وصار من اهل الجنة قال مقاتل عشرة من الحيوانات

يدخلون الجنة عجل ابراهيم وكبش اسمعيل وناقة صالح وبقرة موسى وحوت يونس وحمار عزير وغلة سليمان وهدهد

بلقيس وكلب اصحاب كهف وناقة محمد عليه السلام وتفصيل اصحاب الكهف هو ان فتية من اشراف الروم اراد هم دقيانوس

على الشرك فابوا وهم ستة والسابع الراعى الذى مروا به فتبعهم وتبعه كلبه فهربوا الى الكهف اى الغار الواسع فى الجبل فقالوا

ربنا آتنا من لدنك رحمة وهيئ لنا من امرنا رشدا فهم نيام فى الكهف ثلثمائة سنين وازدادوا تسعا وكلبهم باسط ذ

راعيه بالوصيد اى بفناء الكهف او الباب والعتبة ثم ايقظهم الله تعالى آية على كمال قدرته تعالى وتعرفوا احوالهم وما صنع

الله تعالى بهم فيزدادوا يقينا على كمال قدرة الله تعالى ويستبصروا به امر البعث اين بكفت اى الوزير وطائفة

الظهرة للوحدة ازندما جمع نديم وهو مختار للصلاح وهو القرين فى الشرا وقال جمع الندام ندام ملك اى السلطان

المعهود با او مع الوزير شفاعت يا رشدند وفى بعض النسخ يارى كردند تا ملك از سر خون او وقدر بيانه دركذشت

وتجاوز وكفت الملك بخشيدم اى عفوت عنه اگرچه مصلحت نديدم اى وان لم يوافق رأى والتحقيق فى النزاع بين

الملك والوزير ان ما ذكره الوزير من تبديل الاخلاق بصحبة الصلحاء فلما يوجد وما ذكر الملك كثير الوقوع والاحتياط ان لا

يلتفت الى ما هو قليل الوقوع وقال عليه السلام الحزم سوء الظن ولهذا قال المصنف جانب الملك رباعى دانى كه چه كفت

الاستفهام زال بمعنى المسن سواء كان ذكرا او انثى وبمعنى ابو رستم والظاهر ان المراد هنا هو الثانى بارستم كرد بضم الكاف العربى

دشمن نتوان حقیر وبیچاره شمرد هذا مقول القول والمعنی بالترکی دشمنی حقیر وبیچاره صانمق اولمز دیدیم بسی اب سر

چشمه خرد بالضم والسکون بالترکی آفاقی چون بیشتر آمد قد عرفت ان لفظ بیش بالیاء العربی والکسر المجهول بمعنی زیاده و لفظ

تر للتفضیل شتر و بار ای الجمل والحمل الذی علیه ببرد بضمتین فالوزیر المزبور عد الغلام الصغیر حقیرا فقصر ربه فی الجمله ای

خلاصة الکلام وزیر پسر ای ذلک الغلام بجانه برد کانه تبناه وبنیاز و نعمت بپرورد ای رباه واسناد ادیب فعیل بمعنی الفاعل ای فعیل بالابن

بنزشیش نصب کردند لیعلم وبربی تا حسن خطاب ای التکلم الملیح ورد جواب فی مقابلة المتکلم وسایر آداب ملوکش بیاموختند

کما هو اللائق بابناء الوزراء تا در نظر همکنان بیک الکاف الفارسی ای منظر الکل پسندیده ومقبول آمد کانه نظر خلاف

رای الملک فی حقه بارها مر بیاد متره وزیر از شمایل جمع شمال بالفتح وبمعنی الخلق بالضم واخلاق عطف تفسیری او

اشارة الی الغلام در حضرت ملک لاظهار حسن ظنه شمه ای گفت مقول القول لهذا که تربیت عاقلان درون اثر کرده

وظهر ظنی موافقا للواقع وجهل قدیم از جبلت بکسرتین وتشدید اللام بمعنی الخلقة او بدر برده ما علله تربیت ای اخرج

ملک را زین سخن تبسم آمد فانه لم یصدق الوزیر وگفت بیت عاقبت گرگ زاده گرگ شود ای یصیر ولد الذئب ذئبا فی

العاقبة گرچه با آدمی بزرگ شود ای وان یکبر مع الانسان وفیه فی الترجمة بیت عاقبت قورد داوبر قورد اولور

میله اولالیر سال بیاء الوحدة دو والمعنی بالترکی برایکی ییل برین بر آمد مضی علیه طایفه اوباش محله اوبش فی عرف العجم

بالترکی لوند ومن لم یعرف العرف ظنه لفظا عربیا واختار ما فی مختار الصحاح وصحح در وای بهذا الغلام بپیوستند ای اتصلوا

وعقد بکسر العین وهو الخیط ههنا مرافقت بالترکی یولداشلق بستند وفی جوز فتح العین فی لفظ عقد فقد ارتکب

الاستر ای فی کلام المصلانه بالفتح بمعنی بستن تا بوقت فرصت الظاهران الباء للظرفیة وزیر را دو پسر بکشت ای ذلک

ونعمت بی قیاس برداشت ای رفع وذهب وبدر مغارهٔ دزدان بر اید المکان الذی ذکر فی اول الحکایة بجای پدر بنشست

وصدق ظن الملک فی حقه وعاصی شد وما سمع الملک هذا الخبر تحیر و لهذا قال ملک دست تحیر برید الاصبع کما هو المعتاد

او الساعد لفرط الحیرة بدندان گرفت وگفت قطعه شمشیر نیک آز آهن بد باوصل للوزن ای السیف الجید فی حدید

الردی چون بایدماکس کند ای کیف یصنع کس احد ناکس المراد به اصطلاحا الشخص الذی یقال بالترکی کوی بتربیت نشود

لایصیر بسبب التربیة ای حکیم بکوشد وهم نشود الضمیر المستتر الراجع الی قوله کس خیره وفی المعانی نشود فقد غفل عن کونه نشد

الصبورة باران که در لطافت طبعش خلاف نیست فی نفسه در باغ لاله روید الظاهر انه من روییدن تنبیهک ای یثبت الزهر

سبب المطر لاستعداد البستان به ودر شوره بوم اعلم ان لفظ شوره بالترکی شوره یر ولفظ بوم یجی لمعان ثلثة احدها

العامة بالترکی بیقوش وثانیها بمعنی حد المملکة ومنتهی ارضها وثالثها وطن المرء الذی ولد فیها والمراد ههنا هو المعنی ولفظ

شوره مضاف وصدف فی الهمزة للوزن فمن ظن ان لفظ بوم لفظ مفرد وقال شوره بوم ارض ذات ملح یقال بالترکی شوره یر فقد غفل

عن اللغة خس والمراد ههنا ما یقال بالترکی چور چوب وحاصل الکلام ان التربیة واحدة والاستعداد یختلف فلا

ایجاب فی التربیة حتی یحصل من القبیح ما هو الحسن دیگر زمین شوره هذه الاضافة بیانیة سنبل برنیارد لعدم استعداد

تلک الارض لانباته در و تخم وعمل ضایع مکردان بالکاف الفارسی نکویی بالیاء المصدری بابدان کردن چنانکه

مرهون که بد کردن بجای نیک مردان لفظ جای مقحم وقیل فی الترجمة قطعه شورقی برای کو کل بتر منز آنلره عمل ضایع

امکدر برامزه لره ایلک شوبله دزکیم ایولره برامز ایلمکدر حکایت سرهنگ وهو اسم یطلق علی کل شخص یکون له ولایة

ولو کان علی الغیر فهو یعم من یقال له چری باشی ومن یقال له باکشی ومن یقال له معتمد ومن یقال له چاوش والتخصیص اماناسناکی

من الحل ممن قصر فی تفسیره بالاول او الاخیر فقد قصر زاده را الظهر نفید معنی یاء الوحدة کما مر را ابرد ربکسر الراء للا

ضافة ای علی باب سرای اغلمش بضمتین کلهم ملک دیدم که عقل وکیاستی الیاء للوحدة النوعیة والکیاسة ضد الحماقة وفهم

وفر کثیر کالعطف التفسیری زاید الوصف داشت ای کان له عقل وفهم کثیر بحیث لا یدخل تحت الوصف هم از عهد خردی ای زمان

الصغر آثار بزرگی وعلامة الکبری در ناصیه فی الاصل شعر الجبهة والمراد نفس الجبهة او پیدا یعرف مثل هذه الآثار

ای اسم ملک من ملوک العجم له سعدی

ببين القلب والاستبصار بيت بالاى سرش اى فوق رأسه زهوشمندى اعلم ان لفظ هوش يجى بالمعنيين
احدهما العقل والثانى الروح ولفظ مند اداة نسبة يدخل الاسم لافادة معنى النسبة اليه نحو دردمند بالتركى دردلو وكذا
هوشمند والياء فى آخره مصدرية فالمعنى بالتركى عقللولقدن مى تافت اى يشتعل ستاره بلندى اى كوكب الرفعة فى الجملة
اى لى صلة من جملة الكلام مقبول نظر سلطان آمد علله بقوله كه جمال صورت وكمال معنى داشت قال رسول الله
صلعم اطلبوا الخير عند حسان الوجوه وحكما گفته اند توانگرى بالياء المصدرى اى الغنى بهنرست لانه يبقى نه بمال لانه
يفنى وبزرگى اى الكبر بعقلست المقصود الاصلى من كبر السن ازدياد العقل نه بسال قال المولى الرومى بيت كرده ام بخت جوا
نرا نام پير كوز حق پير ست نه از ايام پير حكايت روى عن بعض الحكماء ان الشئ اذا كثر يقل قدره سوى العقل فانه
كلما ازداد ازداد عزه ونقل ايضا ان الشئ اذا قل يكثر قدره سوى الحمق فانه كلما قل لا يصير عزيزا ابناء جنس او وافراد صنفه
بر وحسد بردند على ما هو المعتاد فى الذين هم فى خدمة السلطان وبخيانت متهم كردند ودر كشتن او سعى بى فائده نمودند
اى السند واليه التهمة حتى يقتله السلطان ولم يوثر فيه سعيهم مصراع دشمن چه زند چو مهربان اى المشفق باشد دوست
واراد الملك ان يعرف سبب العداوة ولهذا ازو پرسيد من ذلك انت باعث موجب بكسر الجيم والياء خصمى بكسر الياء المصدرى للا
ضافة ان انت ره اى ابناء جنس الذين حسده درخدمت تو چيست فلما استفسره الملك اجاب بجواب يصدر عن كمال العقل
گفت در سايه دولت خداوندى بالياء المصدرى اى الياء للنسبة ممكنا نرا اى جميع الناس راضى كردم بالاحسان مگر حسود را
رام اجعله راضيا كه راضى نميشود جز بزوال نعمت من اذ الحسد ان تتمنى للحسود زوال نعمة المحسود دولت واقبال
خداوندى جاويد باد دعاء للملك وعداوة الحسود لا يتوقف على الاساءة من جانب المحسود كما ان ابليس عليه الطرد واللعنة حسد آ
دم عليه الصلوة والسلام من غير موجب من جهته قطعه توانم آنكه نيازارم اى اقدر ان لا اذى اندرون كسى اى جوف احد
حسود را چكنم كيف اصنع به كو اصله كه او زخود برنج درست اى در رنجست وفى القاعدة المقررة ان حرف الصلة اعنى الباء اذا

افتران

افتران بطرف الظرف بود حرف الظرف لاقتضاء الباء الدخول البتة كما فى قوله در بنكر اندرش وفى قوله بد ببينده درست وفى قوله بدريا
در منافع وفيما نحوه فيه والباء فى الجميع زائدة لتحسين اللفظ ولكن هذه القاعدة على اكثرية متنبه بترنا برهى اى متحقق تخلص اى نجو
كين كه اين حسد رنجيست اى مرض كه از مشقت آن رنج جز بمرگ نتوان رستن بمعنى رسيدن بفتح الواو للخلاص قطعه شور بختان
الظاهر ان شور بمعنى كثير الملح غير منتظم الاحوال ولهذا قيل معناه بالتركى آجى بختلو وهو صفة تركيبى جمع بالالف والنون قال شور
هنا بمعنى الفتنة فقد افتتن بآرزو اى بالرغبة مفعوله مضمون المصراع الثانى مقبلان را اى لاصحاب الاقبال والسعادة زوا
ل نعمت وجاه كما هو مقتضى الحسد گر نبيند بروز الباء ظرفية شپره وهو الخفاش على وزن العقاب چشم اى عينه شپره
لفظه على اصل الوضع ومن قال اصله شب پره فقد تقول چشمه آفتاب اى عين الشمس را چه گناه اى لا ذنب لها راست خواهى اى
تريد انت هزار چشم چنان ان عيون كثيرة مثل عين الخفاش كور بهتر كونها عمياء اولى كه آفتاب سياه اى ان تكون الشمس
سودا او اذا عرفت معنى البيت بهذا التقدير فقد عرفت ان لا حاجة لتقدير الشرط فى قال فى تقريره يعنى اگر خواهى كه هزار چشم
چنان اى مثل چشم شپره كور شدن بهتر است از سياه كشتن آفتاب را لست خواهى جواب شرط محذوف وجب المعنى فقد غفل عن المعنى حكايت
يكى از ملوك عجم حكايت كنند كه دست تطاول بمعنى ان يراد التعدى مطلقا بمال رعيت دراز كرده بود وجور اى الظلم و
واذيت بفتح الهمزة المقصورة وتشديد الياء بمعنى الايذاء آغاز لفظ كرده بود چندانكه اى شرع فى الظلم والايذاء خلق از مكايد
ظلمش المكايد جمع كيد وهو المكر در جهان برفتند اى تفرقوا واز كربت جورش اى شدته راه غربت گرفتند كانه عطف تفسير در عايت
السلجوق رعيت كم الظاهر من سوق انه بضم الكاف الفارسى الفقدان وقيل بفتح الكاف العربى بمعنى الناقص شد ارتفاع ولايت
اى محصول المملكت وغلته بالنقصان پذيرفت لانه لحاصل من الرعايا واكثرهم فاذا ذهبوا انتقص المحصول حكايت روى عن حكيم ان عار
للسلطان بمنزلة البقر والغنم للرعايا فاذا اكثرها وسمنها حصل اللبن الكثير وخزينه تهى بكسر التاء بمعنى خالى وقد يفتح
التاء ماند بكسر النون والدال ماض من ماندن ودشمنان از هر طرف اى الاعداء من كل جانب زور بمعنى القوة والمراد هجوم

آوردند **قطعه** هر که فریاد رسی الظاهر ان الیاء مصدریة لا للوحدة کما ظن روز مصیبت ظ و فضو اهد کو بالکاف الفارسی
ای قل لهم در ایام سلامت واوقات الامن بجوان مردی لفظ جوان مرد یجی بالمعنیین احدهما الرجل الشاب والثانی السخی
والمراد هنا هو الاخیر والیاء للمصدریة بمعنی الجموع السخاء عادتهم فی الزمان السابق ان یجعلوا فی آذان عبیدهم حلقه
از حرف شرط شنوازی خطاب من نواختن برود مضارع من رفتن والمعنی ان عبدک الذی فی اذنه حلقه لو لم یلطف
بابک و بهرب لطف کن لطف فیه تاکید که بیگانه شود حلقه بگوش ای یصیر عبدک بسبب اللطف والاحسان کما قیل
الانسان عبید الاحسان روزی بمجلس ای اشارة الی الملک الظالم الذی نحن بصدد قصته از کتاب شهنامه همی خواندی فیه تنبیه
علی انه ینبغی للسلاطین ان یسمعوا اخبار السلاطین الماضیة و یتفحصوا سیرتهم قصه بالهمز للوحدة در زوال مملکت ضحاک
که و عهد فریدون بود قد ذکرنا سابقا بعض قصتهما وزیر ملک را پرسید ای سأل الوزیر الملک که فریدون گنج و ملک و حشم
بفتحتین بمعنی الخدم و هو جمع خادم والمراد فی تخصص بالمراد العبید وغیرهم نداشت لم یکن له هو لا پادشاهی بالیاء
المصدری بر و چگونه مقرر شد و غلب علی ضحاک گفت ای الملک آنچنانکه شنیدی فی هذه القصة فی کتاب شهنامه خلقی
وجماعة کثیر بروی بتعصب گرد آمدند بکسر الکاف الفارسی ای جمعوا علیه واتفقوا علی نصرته و تقویت کردند پادشاهی
یافت وقیل فی قصته **مثنوی** فریدون فرخ فرشته نبود ٥ ز مشک و ز عنبر سرشته نبود ٥ بداد و دهش یافت او نیکویی
تو داد و دهش کن فریدون تویی ٥ وزیر گفت چون گرد آمدن خلق لفظ چون هنا بالامالة حرف تعلیل موجب بکسر الجیم
پادشاهیست ای سبب للسلطنة تو خلق را چرا پریشان میکنی بسبب ظلمک مگر سر پادشاهی نداری بالتری مکر پادشاهی خلق
با لشکر یوقد رفیه تنبیه علی انه ینبغی للوزیران یعمل بموجب الخبر المشهور قل الحق ولو کان مرا **بیت** همان به که لشکر بجان
پروری بیاء الخطاب که سلطان بلشکر کند سروری بالیاء المصدری ملک گفت موجب گرد آمدن بکسر الکاف الفارسی اعلم
ان هذا اللفظ یجی علی ثلثة معان الاول بمعنی المدور والثانی بمعنی الشی واطرافه والثالث بمعنی الجمع و هنا یستعمل لفظ

وآمدنا

وآمدن والمراد هنا المعنی الاخیر ولهذا قال آمدن ای تجمع سپاه و رعیت چیست سوال الملک ملیح گفت ای الوزیر پادشاه را
عدل باید تا برو گرد آیند و رحمت عطف علی قوله عدل تا در سایه دولتش ایمن هذا اللفظ یستعمل فی لسان اهل الفرس بمعنی
امین ومن قال العدل مقلوب منه فلیس کان فقد وهم اذ ذاک من تصرفات اهل العربیة نشیند جواب الوزیر صحیح و تراانین هردو
نیست والحال انه یجب کلاهما **مثنوی** نکند مضارع منفی جور پیشه وصف ترکیبی فاعله سلطانی بالیاء المصدری مفعوله ای
یعمل السلطنة من کا صفة الظلم و کونکند بمعنی نشود بعید جدا و کذا کون یاء سلطانی للوحدة فاد سمعت المعنی الصحیح فلا تلتفت الی المعنی القبیح
که نیاید ز گرگ چوپانی بالیاء المصدری **اعلم** ان لفظ چو بالجیم والباء الفارسی بین الفارسی والعربی ترکی پادشاهی بیاء الوحدة که طرح
وهو بالترکی سلغون مضاف الی قوله ظلم والاضافة بیانیة وقلما یوجد الواو العاطفة قبل لفظ ظلم فی بعض النسخ افکند پای دیوار ملک
جدا ر ملک خویش بکند بفتح الکاف العربی ماضی من کندن مکر ر الظلمه بند وزیر ناصح موافق طبع نیامد اذ کان طبعه مجبولا علیه بند فرمود
و بزندان فرستاد کذا حال الناصحین بیاء دون سبب بر نیامد لم یمض علیه زمان کثیر که بنی اعمامه بنین حذفت النون للاضافة ای عم
تبشد بد الیم سلطان ای ابناء عم ذلک السلطان المنازعت مصدر بمنازعة ای جاریه فی الخصومة بر خاستند ای قاموا الیه و ملک پدر خواستند
ای طلبوا قومی بیاء الوحدة که از دست تطاول او و قد ذکره بجان آمده بودند کنایة عن کمال التضجر و پریشان شده از او ظالم پریشان
یعنی عمه گرد آمدند قدم بیانه و تقویت کردند کما کان لفریدون و قد سمعته و ملک بمحض تامه از تصرف بدر رفت ای خرج و بر آنان
ای علی بنی عمه مقرر گشت **قطعه** پادشاهی بیاء الوحدة که روا دارد ای یجوز ستم بیاء الوحدة مفعوله بر زیر دست عبارة عن رعایاه دوست دارش لفظ
دوست دار وصف ترکیبی والشین راجع الی قوله پادشاهی ای الذی یجوزه خلیله روز سختی ظرف دشمن بکسر النون للاضافة بالعدل
زور آور است و مقرر فی ذلک حکم ایمن نشین علیه بقوله زانکه شاهنشاه عادل را ای السلطان العادل رعیت لشکر است لانهم ینصرونه علی اعدائه
حکایت پادشاهی با غلام عجمی بیاء الوحدة فیهما در کشتی بالکاف العربی والیاء الاصلی بمعنی السفینة نشسته بود و غلام ای ذلک الغلام
العجمی دیکر بالترکی درپا ندیده بود و محنت کشتی نیازموده بهم مفعول آزمودن که یه بکسر الکاف الفارسی و فتح الیاء بمعنی البکاء

زور آور است و مقرر … کمی ایضا ای عدو … ملک کن بالعدل

وزارت بالیاء المصدری بمعنی الانین آغاز کرد ای شرع فیهما و لرزه بر اندامش افتاد من خوف الغرق چندانکه ملاح

طفت کردند لتسکینه آرام نگرفت ولم یسکن و ملک را عیش از و واصله ازاو منغص بضم المیم وفتح النون والغین المعجمة

المشددة والصاد المهملة بمعنی المکدر می بود و چاره نمی دانستند حتی بندفع اضطراب الغلام و انفعاله حکیمی دران کشتی بود ای رجل

عاقل کان فی السفینة گفت بخاطب السلطان اگر فرمایی من او را بطریق الحکمة خاموش کنم و فی بعض النسخ کردانم پادشاه گفت غایت

لطف باشد حکیم فرمود للحاضرین معه تا غلام را بدریا انداختند فوقع بین الامواج باری چند بالتزکی بر فع گره غوطه حتی الانغماس

و فی کتب اللغة المسمی بشامل و غیره اورد هذا اللفظ فی قسم المفتوحة ومن قال واما الغین فقد سمعت من بعض بفتحه و بوافقه بعض الکتب فی

الآخر بضمه و هو المشهور فقد شرح اللفظ بضم و الموجود فی الکتب اللغات المعتمد علیها و المسموع من الاهالی هو الفتح و ما صادفت

بغیرها با لضم فاین المشهورة خورد و بعده موی ش الضمیر راجع الی الغلام بگرفتند و سوی یعنی الجانب کشتی آوردند فاذا قرب السفینة

دست ای بکلی بدیه در دنبال دنب کشتی و فی بعض النسخ وقع بدل دنبال لفظ سکان بضم السین و تشدید الکاف جمع ساکن آویخت ماض

مجهول آویختن فمن اعتبره معلوما و قدر لفظ خود را فقد ارتکب تکلفا چون بر آمد علی السفینة بگوشه بنشست قعد فی زاویة و قرار گرفت

و سکون ملک را پسندیده آمد و استحسنه گفت ای الملک درین چه حکمت گفت ذکر الحکیم اول بسکون اللام محنت غرق شدن مبتدا چشیده بود

جزء قدر سلامتی بالیاء المصدری نمی دانست و المصاحبة بهذه القصة حصة و لهذا امثال همچنین قدر عافیت کسی داند ای من یعرف قدر العافیة

که بمصیبتی گرفتار آید قطعه ای کبیر اعلم ان هذا اللفظان قری بالامالة ای الکسرة المجهولة و هو بمعنی انبان وان قری بغیر الامالة ای الکسرة المعلومة

النوم والمراد هنا هو الاول ترا نان جوین ای خبز الشعیر خوش ننماید شبک معشوق من حور مقدم آنکه بنزدیک تو زشت مبتدا موخر حوران

جمع حوریه والاصل فیه الحوراء علی وزن الحمراء بهشتی بیاء النسبة را لکونهم فی النعیم الاعظم دوزخ یعنی جهنم بود اعراف حتی فی الاضح جمع عرف بالضم

و هو مکان مرتفع و منه عرف الدیک و عرف الفرس و ذلک لانه بظهوره اعرف مما انخفض و قیل سمی بذلک لان اصحاب الاعراف یعرفون اهل

الجنة من اهل النار و المراد منه السور الذی بین الجنة و النار فان قیل الاحاجة الی السور و الجنة فی السموات و الجحیم فی الارض فلنا نسئل

بر ملکی

بن ملک عن الجنة ای السماء ام فی الارض قال فای ارض و سماء و سع الجنة فقیل فاین هی قال فوق السموات السبع تحت العرش و قد ورد فی الخبر ان

الکرسی الذی سمیته الحکماء بالفلک الثامن و الفلک الثوابت ارض الجنة و سقفها العرش و هو الذی سمیته الحکماء بفلک الافلاک و الفلک التاسع و الفلک الا

طلس فالاعراف الذی هو سور بین الجنة و النار یکون فی جرم الکرسی و هو الذی باطنه سطح محدب فیه الرحمة یعنی الجنة و ظاهره مقعر یعنی الوجه الذی یلی

السموات و الارض من قبله العذاب از دوزخیان پرس که اعراف بهشت ای الاعذاب فیهما فمن کان فی محنة یعرف قدر السلامة

و من کان فی نعمة جلیلة لا یشعر نعمة فلیلتهو فی الترجمة قطعه ای توقف سکار انرا که الکم خوش نجه کور عجبو بود زر لکا تو کیم دل سکار زشت دار

او جما فو عی حور بلی دو زخ کلو را اعراف طاموده نبانتره و مثل بهشت رفرفست ای الغرف العظیم موجود میان آنکه یارش در بر باری بین الذی

قصد ره با آنکه دو چشم انتظارش بکو منتظر نیست بر در ای علی الباب حتی معشوقه و قیل فی الترجمة بیت نشود لیک با او لم سبیه

جو فرق و ز آنو کله که کو رن فیو کو ز لر حکایت هرمز و هو ابن نوشیروان فقد تفرق الملک اتی عن سنه و لما نصب جبکی و زیر از آباء

فقیل عن سره واجب فالمصلحة حکی هنه القصة تاج دار را گفتند ای سلوه از وزیران پدر و فی بعض النسخ وزیران پدر چه خطا دیدی

غرائهم و فی فعلهم که بند فرمود برکفت خطائی بیاء الوحدة معلوم نکردم ای ما علمت منهم خطاء و احد الم نقل لم یکن فیهم خطاء اذ العلم

غیر فینبغی للسلطان ان یحتاط و لیکن بدیدم که مهابت من ای هیبتی در دل ایشان ای فی قلوبهم بیکران است بفتح الکاف العربی و کذا

بمعنی الحد و النهایة و بر عهد من اعتماد کلی ندارند و لما رایت هذا الامر ترسیدم ای خفتهم که از بیم گزند خویش ای من خوف ضرر قصد هلاک

من کنند دفع ضرر لنفسهم و اذای ان الامر کذلک پس قول حکما را کار بستم ای علمت به که گفته اند قطعه از آن متعلق بفوله کز تو ترسد بحاف تترس

امر ز ترسید ای حکیم و عاقل و کوه با جواد ای و لو مع شله صد مانند شخص برای تغلب بجنگ فی الحرب و یحتمل احتمال امر جان بکو قول صد العالم

برآی بجنگ نه بینی که چون گربه ای السنور عاجز شود غالب آر بر آرد بقلع بچنگال چشم پلنگ فقد یکون الضعیف یوصل الضرر الی القوی

از آن لفظ ازلیعنی الاصلیه ثم لفظان ابتداره ای مضمون الثالث مار را بدلیه بر پای الراعی زند ترسد که از بر سرش سنگ کوبد ای بدخل

هرمز ملی لیس بکونه جبانا بل بهذا احتیاط و تیقظ واحترازا عن الغفلة حکایت روی ان سلطان خرج للغرو فی دار خلافته

یحی زحت فی کل لیله قیل له ینبغی ان یکون لاسته بعد الدخول فی ارض العدو قال ذکر ولجب وما فعلته الحنا حکایت یکی از ملوک

بکسر الکاف للاضافة الی القطع عجم لم یعرف سبقه من الشارح حذفه واعرب ملوک بکسر الکاف رنجور بود مریضا در حالت پیری فانه وقف الکهو

حکایت طلب شیخ مشرف من صالح نصحی فقال له تذکر الموت اذا اصفر الزرع حان وقت الحصاد و امید از زندگانی قطع کرده بود و قد کان

بیت موی سفید از اجل آرد پیام ٭ پشت خم از مرگ رساند سلام ٭ سواری بیاء الوحدة فارس واحد از در فراز الباب

درآمد ای دخل و بشارت آورد بقوله که فلان قلعه را ذکر اسم حصن بدولت خداوند الظاهر ان الباء للظرفیه گشادیم ای فتحنا

و دشمنان اسیر شدند بهذه البشارة اخری و سپاه و رعیت آن طرف بجملگی یعنی باسرهم مطیع فرمان گشتند ای صاروا مطیعین للامر

کلام بشنید ذلک الملک نفسی بفتحتین بیاء الوحدة سرد بسکون الدال یعنی البارد صفة نفس برآورد و گفت این مژده بالزاء الفارسی

اسم مصدر بمعنی بشارة دادن و مژده کردن مرا نیست لان الملک توجه الی الانتقال بلکه دشمنان مراست فسره بقوله یعنی وارثان مملکت

قطعه درین امید اشارة الی مضمون المصراع الثانی بسر شد المراد انه تم دریغ کلمة تحسر عمر عزیز بالاضافة البیانیة که آنچه در دلمست

وا بوده از درم فراز آید ای یحصل و یتحقق فی الخارج امید بسته برآمد ای حصل و لی چه فائده زانکه بسکون الکاف للوزن امید نیست

که عمر گذشته العمر الذی مضی باز آید ای یرجع قطعه کوس بالکاف العربی طبل عظیم یضرب وقت الحرب والتنبیه علی امور العظام و هو بکسر السین للاضافة

الی رحلت ای الارتحال بکوفت بالکاف العربی ماض کوفتن بمعنی الضرب دست اجل فیه استعارة ای دو چشم وداع بفتح الواو مفعول

بمعنی التودیع او اسم مصدر و هو بکسر العین للاضافة سر بکنید لانکما تفترقان منه الآن فصاعدا و فی الوداع ای کف دست بالاضافة و ساعد و بازو

وقع فی بعض النسخ لفظ پنجه مکان ساعد واختاره ابن سید علی وهو همه تودیع یکدگر بکنید فلیودع کل واحد منکم للاخری بر من افتاده

وقع علی مرکب بکسر الکاف للاضافة بنیة الاج وهو علی بر من افتاده دشمن کام وصف ترکیبی ای الموت الذی یرید العدو و فی بعض النسخ

بر من افتاده دشمن کام فیه تکلف لانه یجب کسر الراء و سکون النون للوزن آخر ای دوستان جمع دوست و فی البیت صنعة التضاد لانه ذکر الضد

فیه گذر بکنید مفعوله محذوف للتعمیم روزگارم المراد به زمان عمره بشد بمعنی برفت به نادانی بالباء للصدر ای الجهل من نکردم شما حذر بکنید فی امثاله

اعمالی تامل

و اعمالی تاملی فی هذه الابیات فان حالنا قول و سماع بلا عمل و سماع بلا قبول حکایت قال شخص لصالح عظنی قال الموت

موعظة بلیغة کما ورد فی الخبر موت اللیالی کفی بکم واعظا و قیل فی الترجمة قطعه دو کوس اجل دستی کوس رحلت اجون ای کوزم وداع

سر ایدکز ای المرسا عدم قولوم بازوم الوداع اولدی سر ایدکز اخرال دوست گرگز ر ایدکز روزکارم جو کنیدی غفلت

ایله سنزکورور بخذر ایدکز حکایت سالی بیاء الوحدة بر بالین بمعنی الوسادة تربت یحیی پیغامبر علیه السلام والمعنی المراد

علی راس قبره معتکف بودم در جامع بکسر العین للاضافة اشتهر ذلک الجامع بجامع بنی امیة دمشق بکسر الدال والمیم فی المشهور و بکسر الدال

و فتح المیم فی روایة اسم بلدة فی ارض الشام واختلف فی بانیها و مسمیها یکی از ملوک عرب که بی انصافی یعنی بالظلم موصوف

بود و معروف اتفاقا بزیارت آمد علی ذلک القبر و نماز کرد و دعای صلی و دعا کما هو المعتاد فی زیارة القبور فان قیل الجسد

یصیر ترابا بالخذ الارض فما الفائدة فی زیارة القبور قلنا الاستمداد و الاستفاضة من الروح فان الزائر اذا شاهد القبر یتوجه الی الروح ارید فاضة لفیض

بکر الغلب مهم حاجت خواست بیت درویش و غنی بنده بالاضافة این خاک در اند بیان لفقراء والاغنیاء عبید لتراب هذا الباب و آنان بفتح الواو

اصله وآنان بمد الالف که غنی ترند محتاج ترند کما قیل بیت بادشاهان جهان جون بغم خسته شوند ٭ استعانت زدر گوشه نشینان طلبند

آنگه ای بعده روی بمن کرد ای توجه الی و گفت از انجا ای من الفیض و فضل الله که همت درویشان است فان همتهم منبع الامن الفهم و قیل یعنی از در رو نادل

وجان بهذا مع کونه بعیدا او جب الشدید لانه فی قوله خاطر و صدق معاملة ایشان مع الله یعطف علی قوله همت درویشان است خاطر بیاء الوحدة

همراه من کنید لان همت الرجال تقلع الجبال که از دشمن صعب بمعنی قوی اندیشناکم العلم ان لفظ اندیش امر از اندیشیدن و قد یستعمل صفة فی بعض الترکیب نحو عاقبت

اندیش و خیر اندیش و لفظ ناک اداة نسبة نحو غمناک و ترسناک والمیم للمتکلم گفتم بر رعیت ضعیف رحمت کن علما بقول النبی صلعم ارحموا من فی الارض

یرحمکم الرحمن تا از دشمن قوی زحمت نبینی رباعی ببازوان جمع بازو بمعنی العضد توانا بمعنی القدیر و قوت بتشدید الواو و سر دست معناه لغة

راس الید و المراد به الاصابع خطا است جز مقدم پنجه مسکین ناتوان ای الضعیف شکست بمعنی شکستن مبتدا موخر بر سد امر غائب من رسیدن

آنکه برافتادگان والضعفا نبخشاید بفتح النون النافیة ای لا یرحم که گر زپای در آید اذا انزل او وقع کسش نگیرد دست و التقدیر بگیر دستش کما قال

علیه السلام ثم لا یرحم لا یرحم هر انکه تخم بدی بالیاء المصدریة کشت بکسر الکاف العربی ماض از کشتن ومن قال تمالی یعنی افت ندنا

فقد غلط غلطا لانهما لیسا مرادفین لان معنی الاول بالترکی اکمک ومعنی الثانی صاچمق شلکمک وچشم نیکی داشت ای نظر بعین الرجاء ورجا منه النفع

دماغ بیهوده محذوف سیهوده اولغه بر لسها بحث ای طبخ الفکر الباطل فهذا من قبیل ذکر المحل وارادة الحال وخیال باطل بست کالعطف تفسیر

زکوش بسکون الشین ای من الاذن پنبه برون بعض اهل اللغة فی قسم المضمومة وبعضهم فی قسم المکسورة والفصحاء یختارون الکسر والعامة الضم وقول

من قال یجوز فیه ضم الباء وکسرها والضم والکسر افصح علی اختلاف الروایتین مما ینبغی ان لا یلتفت الیه مصراع سخن نیست کم منی مکوم آر بالمد

ای اخرج القطن تا داد کنم واستمع الکلام وداد ای عدل تخلف به الیوم الکرشی بدهی ای لیندهی وقدم لفظ بالوزن داد بالدالین بینهما الف

هی العبارة الصحیحة الموجودة فی النسخ القدیمة ومن اورد لفظ دان بالنون فی آخره وشرحه بقوله امروز لمتس یعنی اعلم فقد غفل عن اللفظ

فاین الشرح روز دادی بیاء الوحدة ای یوم العدل حت ومن قال ای کار روز دادنی علی ان یکون الیاء المصدریة فقد غفل عن اللفظ اذ یلزم حج

دخول الیاء المصدریة علی المصدر وغفل عن المعنی کما لا یخفی علی من تامل وانصف مثنوی بنی آدم اعضای یکدیگرند یعنی ان جمیع بنی آدم

واحد مکان احد عضو للآخر که در آفرینش اسم مصدر ومن اورد عبارة المتن که در اصل فطرت فقد غفل عن المتن الصحیح یکجوهرند حیث یکثر

من آدم النبی علیه السلام ومن قال من نطفة آدم فقد عدها چو عضوی که کلمه را مقدرة بدرد ای الی المرض آورد روزکار ای الزمان

دکر عضوها را نماند یعنی النونین قرار ای لا یسکن سایر الاعضاء دیان کره المصنف نحو من قول النبی علیه السلام انما المؤمنون فی توادهم

وتراحمهم کجسد واحد اذا اشتکی عضو تداعی سایره بالحمی والسهر تو کز محنت دیگران بی غمی بیاء الخطاب نشاید که نامت نهند آدمی وقیل فی

الترجمة مثنوی بنی آدم اعضای در رجلهم ه که بر جوهر اولمشدر اصلی در آدم ه چو بر عضوه زحمت ویره روزکار ه دخی عضوه بل

کل که قالمز قرار ه چو سن غیر الچون نمز سو غمی ه یر شمند دیه لر آدمی حکایت درویشی بیاء الوحدة مستجاب الدعوة در

بغداد بدید آمد ای ظهر وقت الحجاج یوسف فقد عرفت ان حذف ابن العلمین شایع فی هذه اللغة بخواندش اعلم ان لفظ خواندن

یجی بمعنیین احدهما القراءة والاخر الدعوة والمراد هو الاخر وفاعل خواندن ضمیر الحجاج وپیر مبهم معروف بالطلع ومفعوله الضمیر البارز الراجع

الی درویش

الی درویشی وکفت دعای خیر بر من کن اعلم ان لفظ الدعاء اذا استعمل بحرف اللام یکون للخیر واذا استعمل بلفظ علی یکون للشر وهذه القاعدة مخصوصة

بالتراکیب العربیة فلا یجری فی ملک اعتراض فی کلام المصنف کفت ذکر الراعی خدایا جانش الضمیر راجع للحجاج بستان امر من ستاندن یعنی الاخذ ای اقبض

روحه کفت الحجاج از بهر خدا ای الله این چه دعاست ای ای دعاء هذا کفت الداعی دعای خیرست ترا ای لک ومن کب المظالم الکثیرة وجمله مسلمانانرا الاثم بالمو

من شرکب مثنوی ای زبردست زبردست آزار وصف ترکیبی مع الاول کرم بفتح الکاف الفارسی یعنی الحار تا کی اعلم ان لفظ کی یجی بمعنیین الاول

بمعنی السلطان الاعظم والثانی بمعنی السؤال عن الوقت بالترکی قچن والمراد هنا هو الثانی بماند بفتح النون مضارع ای یبقی این بازار

ای الدولة زوال حکایت قال سلطان السلاطین الماضیة لصالح نعم السلطنة لو کان لها بقاء قال ذلک الصالح لو کان لها بقاء ما جئت

سلطانا اذ بقیت مع الذی صار سلطانا فی اول الزمان ولم ینتقل منه الی آخره چه کار آیدت ای الفظ جهانداری وصف ترکیبی والیاء للمصدر

مردنت به ای اولی که مردم آزاری وصف ترکیبی والیاء للخطاب ومصدریته واستعمال لفظ که فی موضع لفظ از شایع حکایت رد ای روی

منصور انه کان رجل معتکف فی مسجد الکوفة قال فدخل المسجد غلام حسن فصلی صلوة حسنة ثم فعل هکذا الی آخر الشهر فسلمت علیه

یوما من الایام فلم یرد علی جواب السلام فلما دخل المسجد فی الیوم الثانی قال وعلیک السلام فاستغربته وسألته عن ذلک ولم استأذن ورد

السلام ما دستاذنه الیوم فقلت له یا غلام استاذن مولاک جلالی ساعة فی ذکر الله تعالی وطاعته فذهب ثم رجع وقال قد

اذن لی فی ذلک فقعد فقلت له اخبرنی باعجب ما رأیته فی الدنیا قال ان سیدی امرنی ان اصلی طول کل لیلة الی السحر ثم اسأل الله تعالی حاجة فقلت لی

لیلة طیبة فقلت الصبح رأی رجلا من اهل النار فنودی ان اذهب الی الوادی الفلانی فمضیت والصبح لم یطلع بعد فسمعت هناک انینا عجیبا فاذا

رأیت ثعبانا عظیما طوق ذنبه فی عنق رجل وکبه علی وجهه فقلت له قف ساعة فقال قل لهذا الثعبان لیقف فقلت للثعبان حتی الذی

وتذهب بعد رنه تقف ساعة لاکلم هذا المسکین فوقف فقلت للرجل من انت قال انا الحجاج بن یوسف فرأیت الاحمال علی کتفیه الی عنان السماء

فقلت وما هذه الاحمال قال اما الذی علی کتفی الایمن فهو دماء المسلمین واما الذی علی الایسر فهو اموالهم فقلت وما هذه الثعبان قال هذه کانت

رحمی من الدنیا ان الله ابتلانی به کما تری کل لیلة یطوقنی من المشرق الی المغرب فقلت له فهل ترجو شیئا قال نعم قلت وما هو قال قالت مستین

لو کان لها بقاء ما بقیت ط

سنة لا اله الا الله محمد رسول الله ايها الناظر فى هذه الحكاية تامل فى جزاء الظلم وعاقبته فان الحجاج كان مقداما مهيبا فصيحا
مفوها بليغا وكان عاملا لعبد الملك بن مروان وولى الحجاز سنتين ثم العراق وخراسان عشرين سنة وكان الحجاج جبار غشوم ان اكبر
لذاته سفك الدماء وقدر ان يترك التصرفات واللذات وبقى عليه لبر الالم بيت بگوى اى شهوت پرست غافلى گر عاقلى يكدمى لذت
كجا ارزد ببادای عذاب حكايت يكى از ملوك بكسر الكاف للاضافة بى انصاف پارسايى بياء الوحدة بمعنى الصالح را پرسيد كه از
عبادتها مرا كدام فاضلتر است اى عمل صالح افضل لى گفت ترا خواب نيم روز اى نوم نصف النهار تا دران يك نفس خلق را نيازارى بها
لخطاب قطعه ظالمى را خفته اسم مفعول من خفتن وله معنيان احدها بالتركى ياتمق والاخر بالتركى اويمق والمراد هنا هو الثانى
ديدم نيم روز ظالمى را گفتم كه اين فتنه است بوصل الهاء خوابش اى نومه برده اسم مفعول من بردن به اى ذهب اولى آنكه خوا
بش بهتر از بيداريست بفتح الباء المصدرى انچنان بد زندگان بمعنى الحيوان والمعيشة مرده به الميت اولى اى كونه اولى بالبار
حكايت يكى از ملوك شنيدم كه شبى در عشرت المعاشرة والمنافرة الى الطة والاسم العشرة روز كرده بود ودر پايان آخر مستى
المصدرى مى گفت بيت ما را بجهان البا بمعنى فى خوشتر ازين يكدم نيست علله بقوله كز نيك وبد انديشه وازكس غم نيست درويشى
برهنه بمعنى العريان بيرون بسرما يطلق على البرد وعلى وقته والمراد هنا هو الاول خفته بود گفت بيت اى آنكه بخطاب الملك باقبالت
نو اى مع دولت در عالم نيست اى البتة فى الدنيا گيرم كه غمت نيست غم ما هم نيست فلا فرق بينى وبينك ملك را اين كلام خوش
آمد والاحسان للسلاطين اذا صدر منهم لاستحسان يقع منهم الاحسان حكايت روى ان شاعرا كان يقول فى مدح امير اشعارا
ويغيره اهاجته يقول الامير احسنت احسنت ولم يعط شيئا فقال الشاعر شعر اذا قلت قلت احسنت احسنت وباحسنت لا
الدقيق بالملك المذكور صره بضم الصاد والراء المهملتين الكيس هزار دينار از روزن اى من المنظر بيرون داشت اى اخرجها وگفت
اى درويش دامن بدار گفت دامن از كجا آرم كه جامه ندارم اى كيف يرفع الذيل وليس لى ثوب پادشاه را بر ضعف حال او
رقت ورحمت زياده گشت خلعتى بدان اى على الصرة مزيد مضاف كرد وبيرون فرستاد اى ارسله الى ذلك الفقير فى الخارج درويش

ان نقد

ان نقد را باندك مدت بخورد وتلف كرد باز آمد اى السلطان الحسن بيت قرار در كف آزادگان نگيرد مال اى لا يستقر المال فى كف الاحرار
نه صبر در دل عاشق نه آب در غربال بكسر الغين المعجمة وسكون الراء المهملة وبالالف بعد الباء هو المنخل الكبير يقال له بالتركى قلبير والمعنى لا يستقر
الصبر فى قلب العاشق والماء فى المنخل الكبير در حالتى اى تجنبه وقع فى حاله كه ملك را پرواى اى المبالاة نبود وكان مشغولا باموره مهمات الملك
حال بگفتند اى عرضوا حال ذلك الفقير عليه بهم برآمد اى كان قبض وغضب وروى ازوى درهم كشيد وازينجا من هذا الموضع الذى
هو خلاف الاحوال گفته اند قدما علماء اصحاب فطنت بكسر الفاء وسكون الطاء المهملة الفطن وخبرت بكسر الخاء المعجمة على وزن بمعنى التجربة عطف على
كه از حدت بكسر الحاء المهملة وتشديد الدال بالفارسية تيزى وسورت بمعنى التجاوز پادشاهان برحذر بايد بود علله بقوله كه غالب همت
ايشان بالاضافة فى اللفظين والاشارة الى قوله پادشاهان بمعظمات بكسر الضاد اى مشكلات امور مملكت متعلق بود فضل الله
عوام عبائه حيث يحمل تحصا داشتن كه مشغول اند بتدبير العباد والممالك حكايت روى ان الحكامات وسمع رجل تعبه واخبره صالحا وقال يكى
يكو حال الحكماء فقال ذلك الصالح ان العمر بتدبير ملكه تحمل ازدحام بالفارسية انبوهى كردن عوام نكنند فلابد من الاجتناب اى ابعاضهم شوى حرامشى
الضمير راجع الى شخص مقدر بود نظم ان لفظ بضم الباء وفتح الواو مضارع من بودن بمعنى الكينونة نوبت پادشاه كه هنگام فرصت
ندارد نگاه اى لا يحفظ وقت الفرصة مجال اسم مكان من الجولان سخن تا نه بينى زپيش قبل ان تتكلم به بيهوده بمعنى الباطل گفتن
مبر قدر خويش گفت اى الملك برانيد اين گداى شوخ چشم بمعنى گستاخ ومبذر اى مسرف را كه چندين نعمت ومال باندك مدت
برانداخت نداند كه خزينه بيت المال لقمه مساكين است اى طعامهم نه طعمه بالضم السكون بمعنى المطعوم اخوان شياطين المراد
بهم المسرفون قال الله تعالى ان المبذرين كانوا اخوان الشياطين ففى كلام المص تلميح اليه بيت ابلهى كو روز روشن بالا خانه
البيانية شمع كافورى نهد اى يضع شمعا كافوريا المراد بنهاده يعنى اسرف زود بمعنى السريع بينى بباء الخطاب كش شب روغن نباشد شب
وچراغ اوره بدله نماند فقد سهى لان الابله المذكور لم يكن يوقد الدهن در چراغ وقيل فى الترجمة بيت شول ثرا ابلهى گم نبغه كوندز
زده اون كافورى موم شبز كوروسن گيجه باغ اولمز چراغنده انك يكى از وزراى ناصح قيد به لانه كلا وزير ليس بناصح خصوصا فى بدل المال

والتصدق كفت اى خداوند مصلحت انا بنيم وقع المتن فى النسخ الصحيحة بهذه العبارة وقد اورد بدلها مصلحت آنست فعلى الند
سوء الادب الى الوزير الفاضح اذ نصح السلاطين لا يكون برعايت الادب حكايت روى ان احداً من العلماء نصح الحجاج واغلظ فى الكلام فقال
الحجاج ان الله تعالى ارسل رجلين افضلين منك يريد بهما موسى وهارون عليهما السلام الى رجل شر منى يريد به فرعون وامرهما بقوله فقولا له
قولاً لينا لعله يتذكر او يخشى فما انت بخير من موسى وهرون وما انا بشر من فرعون فكيف لا تنصح لنفسك ولا تعمل بكلام الله تعالى فى نصحى كو جنين
كسانى اى الذين فى طبعهم اسراف وجه كفاف بكسر الكاف وفتح الراء الرزق القوت فى الحديث اللهم اجعل رزق آل محمد كفافا بتقارب جمع تقريب
مجرى بضم الميم وفتح الراء وصعيب دارند اى يعطى شيأ فشيأ ولا يعطى جملة واحدة تا در نفقه اسراف نكنند قال الله تعالى كلوا واشربوا ولا
تسرفوا انه لا يحب المسرفين بيت كرجه خدا كفت كلوا واشربوا در عقبش كفت ولا تسرفوا فلما نصح الوزير الملك فاثر نصحه فيه ترك فيه
بارادة خطاء حيث قال اتى الجهر فرمودى بيان الخطاب مبتدا ازجر ومنع بيان لما امره مطالب سيرت ارباب همت نسبت بالاضافة الا
اللثة خبره علله بقوله يكى را بلطف وعطا اميد وار كلمة وارادة تشبيه ويراد هنا النسبة كرد انيدن بجى المعنيين احدهما بالتركى
دوند ديكرى الاخر الملكك وبار بعده بنوميدى اى باليأس خسته كردن بيت بروى خود در بكسر الراء للاضافة بمعنى الباء الطماع مصدر الطمع
عنى اى واقعه قطع باز بمعنى المفتوح وكذا الثانى نتوان كرد بمعنى كردن جو بار شود اى صار مفتوحا بدرشتى وغلظت فراز بكسر الفاء يجى المعنيين
احدهما بمعنى العالى والاخر بالتركى يوقش وهو يكرى بمعنى المنع والاغلاق والمعنى لا ينبغى ان يفتح باب الاطماع واذا فتح لا ينبغى ان يغلق نتوان كرد
مرغ جاى رود كه جينه بود نه جاى كه جى نبود معناهما بالتركى الملك اوطر ونه لم يعرف الفارسى فلا اغا قال نتوان كرد مبالغة من قبيل قولهم فى العرب
يمكن ان يقال كذا الكذا وفى الترجمة بيت طمع بابن بيد ركا اجماع اولمز جو آجلدى دونوب هيج اولمز كسى نيسندى لا يرى احد
كه تشنكان حجاز اسم مكة ومدينة وجوانبهما من البلاد والقرى وسمية حجازا لانها حجزت اى منعت بين بلاد نجد والغور اى تهامة وما
يلى اليمن وقد فسره بالمقصص فقد اخطأ وقد اشتهر الحجاز بمعنى مكة اوليع ولهذا المستعمل المصنف هنا وهو موضع آخر يعنى اما يلتب
الى الماء الملح كرد انيد بجز كه جشمه بود شيرين اى ماء كما عذب مردم ومرغ ومور كرد انيد مراد الوزير انك كالعين التى ماء ما عذب يجتمع الكل

الانتفاع منك فالاليق بك ان لا تمنع كرمك حكايت يكى مبتدا از پادشاهان بيشين معناه اين روزدر رعايت مملكت المضاف مقدر
اى اهالى مملكت سستى كردى بياء الخطاب ولشكر را بسختى داشتى چون لاجرم دشمنى صعب روى نمود قد عرفت معناه همه كلهم پشت بدادند
اى اعرضوا عنه بيت جو دارند كنج بمعنى الكنز از سپاهى دريغ لفظ فارسى بمعنى المنع والطيق والظاهر ان المراد به هو الاول دريغ آيدش الضمير راجع الى
سياهى دست بردن بمعنى لفظ مشترك بين السيف وقلة الحيل وصبغ الفلة فبلة افتراه من النين والثقلة والمراد هنا الاول حكايت قال الذى
كتبت اسمه الشريف فى ديباجة الكتاب سلطان مصطفى فى اثناء الكلام مخاطبا الى العبد الفقير ان الجند الذين يبذلون ارواحهم للسلطان لا ينبغى له
ان يمنع العوائد منهم ويحتمل هذا المصوف فى المتن يكى از انان كه عذر بفتح الفين المعجمة وسكون الدال المهملة بمعنى تركنا لوفا كرده بودند باشش الضمير راجع الى يكى
دوستى بود ملامت بالفارسية سرزنش كردم وكفتم دوستى وناسپاسى اى غير شاكر عليه وكذا ايضه وسفله بمعنى مردند كوهر وصف ناشناس الا منكر الحق
كه باندك تغير حال بالاضافة از مخدوم قديم بر كردد اى يرجع حقوق نعمت سالهان بكسر اللام اى حقوق النعيم الواصلة فى السنين الماضية
درنورد بضم النون وفتح الواو بود دبد بالتركى دور بك كفت فاعليك اكر بكويم معذور دارى شايد كه استفهام انكارى ايم فى جوع بفتح
وسكون الواو والشين وقد زين بالتركى بكلتى دركوه بمعنى الوهن وسلطان كه بزر بسپاهى بخيلى كند با او بجان جوانمردى نتوان كرد
بالتركى اعكى اوطر كما عرفت سابقا بيت زر بده اعلم ان لفظ ده امام بمعنى القريب فى خفيف نحو بار كرده والمراد هو الثانى مرد سپاهى
را تا سر بنهد عبارة عن الانقياد وفداى بمعنى در راه تو فقد بعد عطف التعنى دكرش وا كر مرد سپاهى را زر ندهى سر بنهد در عالم ولا ينفاك لا صبر
شعر اذا شبع الكمى وهو الشجيع لفظا ومعنى يصول بصال اذا وثب عطشا هو الاخذ بالقوة نصب على انه مفعول مطلقا ليصول
متى فقد جلوس وخاوى البطن اى الخالى عن الطعام ببطن بالفرار بكسر الفاء المهر عن الشيء يحتمل ان يكون الشبع وخاوى البطن حقيقة ويحتمل
ان يكون الاول عن الغناء والثانى عن الفقر حكايت يكى از وزرا معزول شد كما هو كثير الوقوع فى كل عصر وبحلقه درويشان در آمد وهذا قليل
بل اكثرهم يطلبون الوزارة مرة اخرى وبركت صحبت ايشان در وى اثر كرد لعله كان سلوكه بالاخلاص وجمعيت خاطرش دست داد رباعى
تا دل ز بد و نيك جهان آكاهست دستش ز بد و نيك جهان كوتاه است زين پيش دلى بود و هزار انديشه اكنون همه لا اله الا الله است ملكش بار ديكر ايرا مر اخرى

ان نور خفته يكون مع الزرع بالحصرة فى ذراسا زنج والذكر والتعهد فيها والذنب رور ترز نوفل بزز نطاه مالوس

ولكن المحقق انه بكسر السين سنجر ليلة الفقراء ولى شاع المشهور لكن فى العارسى بمعنى مردند كوهر كذا فى فرط الفوايد

قبل اذا شبع يتقدم على الحارب وبعطش العدو واذا جاع يتخلف فيغلب بالفرار وفى قال ببطش بالفرار وان كان الاصل ان يقال يقدم قرارا نعلى وبطلى در رعاية المقابلة والتقى لى بن في الفرم ببطل

برو دل خوش کرد وطابت نفسه وعمل فرمود ای اعطی له تصرفات الوزارة وفعل ما یفعل مثله فی الدنیا قبول نکرد ذلک الوزیر وبهذا افلح وفوقًا
بل تحمل عادة وگفت معزولی به از مشغولی ای ان من که بکنج یعنی الزاویة عافیت ونرمی کرد بدلها قناعت فقد غفل عن العادة الصحیحة والوزن
الصریح والعافیة اسم وهی دفاع الله عن العبد کذا فی مختار الصحاح بنشستند واعرضوا عن الدنیا دندان سگ ودهان مردم ببستند فلموا فی
سق الکلب وفم الناس حکایة قال صفوان بن محرز اذا دخلت بیتی فاکلت رغیفا وشربت علیه ماء فعلی الدنیا العفا ای التراب کاغذ بدریدند و
قلم بشکستند خرقوا القرطاس وکسروا القلم وز دست وزبان حرف گیران ای عن ایدی الطاغین والسنتهم رابستند بفتح الواو رستن ای نجوا ملک گفت
هرآینه لفظ مفرد معناه البتة مارا کلمة ما اسما للتعظیم او یراد بها جماعة السلاطین خردمندی بیای الوحدة کافی فی المصالح باید فیه تنبیه علی
ان المشاورة واجبة علی السلاطین کما قال الله تعالی وشاورهم فی الامر وعلی ان المشاورة وتفویض الامر انما یصح بالعاقل
تا تدبیر مملکت را شاید ای الیق به گفت ای الوزیر نشان خردمند کافی آنست که بچنین کارها تن در ندهد ای لا یسلم جاهله
مثال هذه الاعمال التی فیها خطر وکلمة در زاید لتحسین اللفظ حکایة روی ان علی بن عبد العزیز سمع امراة تقول فی الطریق
لاجله هذا رجل سقط عن عین الخلق فانه یلی بمصالح الناس وغفل عن مصالح نفسه فلما سمع کلامها انقطع به فعزل نفسه وتاب
فصار من الصلحاء الملک بیت همای بر همه مرغان علی جمیع الطیور از ان شرف دارد بیت علته که استخوان خورد
وجانور نیازارد یروی انه ینزل فی ربا فی الارض ویلتقط العظم منها ولا شک انه لا یوذی حیوانا مثله کانه ذم تتمة للحکایت
وجواب الوزیر سیاه گوش اسم حیوان یلازم الاسد یقال له بالترکی قره قولاق را گفتند المقصود من ایراد امثال هذه الحکایت
نصح والمعنی لو کان هذا الحیوان عاقلا له عقل ونطق لما استغنی عن هذا الامر منه لعذا جابا ذکر ترا ملازمت صحبت شیر وسلطان
بحیوان ان لا یجیه وجه ای لای سبب اختیار افتاد المراد بسیاه گوش الوزیر وبفی یلازم السلطان گفت فاعله سیاه گوش تا فضیلت
صید شیر لحم حوم وکذا المقربون یاکلون نعم السلطان واز شر دشمنان در پناه اعلم ان لفظ پناه اسم مصدر بمعنی پناهیدن
وصفیة امر منه صولتش وهی بالفارسیة حمله کردن زندگانی می کنم گفتند اکنون ای الان که بظل حمایتش وهی للطف درآمدی الیاء

للحطام

للحطام ای دخلت وبشکر نعمتش اعتراف کردن فیه تنبیه علی ان شکر النعمة ممدوح وفی الخبر من لم یشکر الناس لم یشکر الله تعالی
چرا از دیگر نیابی والملازمة توجب الرفعة مصراع هر که در درگاه شاه آید بدولت می رسد تا بحلقه خاصانت صیغة جمع والقطا
در ار دوا از بندگان مخلصت شمار دمن جد فی الخدمة حصل له القرب وکذا الملازمة بباب الله تعالی مصراع رو سجده کن بجو ای منصب غفران را ولهذا قیل
خدمة الملوک نصف السلوک وقیل الاخلاص افراد الحق بالعبادة گفت مجان ای مع کرفی که ذکر از بطش او ایمن نیستم ولهذا قیل لا وفاء للملوک
وقیل الامیر لا یعرف الامیر بل آفة القرب اشد واکثر وقد ورد فی الخبر والمخلصون علی خطر عظیم بیت اگر صد سال گبر بفتح الکاف العجمی یراد به هنا المجوس
آتش فروزد ای یجعل النار ملتهبة اگر یکدم در وافتد بسوزد ففی قرب السلطان خطر کما قلت قال العلماء ینبغی للعلماء ان لا یقربوا من
السلطان وروا فیه حدیثا ان العلماء امناء الرسل ما لم یخالطوا السلطان وقال المحققون معناه ان لا یطلبوا القرب منه اما لو طلب السلطان عالما
فینبغی له ان یذهب الیه ویرشده الی الحق ویمنعه عن الظلم وقیل فی صحبة السلطان خطر ان اطعته خطرت دینک وان عصیته خطرت نفسک فالسلامة ان لا
یعرفک ولا تعرفه والمصراد التنبیه علی الحکمة من هذه القصة حیث قال گاه افتد که ای قد یقع ندیم حضرت سلطان زر بیابد ای یجد الذهب
وگاه بخشد که سر برود ای یقتله السلطان وحکما گفته اند از تلون طبع پادشاه بر حذر باید بود یعنی بود که گاه اعلم ان لفظ گاه اما بمعنی الوقت
او بمعنی السریر او بمعنی المسند او بمعنی الشیء الذی یستعمله الصاغة یقال له بوته وقد یکون اداة اسم زمان او اسم مکان نحو خوابگاه وگریزگاه والمراد
هنا المعنی الاول بسلامی بیای الوحدة برنجند وگاه بدشنامی خلعت دهند وگفته اند اعلم ان الکلام قد یکون مقصودا دون قائله فالعادة
فی امثاله ترک ذکر القائل مفعول المصدر وگفته اند منه که ظرافت بسیار المراد بالظرافة هنا التصنع فی الکلام والتکلم فی اتیان کلام مضحک هنر ندیم
علی انست القدیم القرین فی الترب کما تروی یلزمه التکلم بالهزل لاضحاک الغیر عادة وعیب حکیمان بیت تو بر سر قدر خویشتن باش ووقار
عطف علی قدر بازی بمعنی اللعب وکذا بازیچه وظرافت بندیمان بگذار فانها صنعهم حکایة یکی از رفیقان یرید الملک ان احداث احبابه
شکایت روزگار نامساعد المساعدة فی اللغة المعاونة بنزدیک من آورد یعنی جائی وشکا عندی عن الزمان الغیر الموافق حیث قال کفاف
اندک دارم قد عرفت معنی الکفاف وعیال بکسر العین المهملة جمع عیل بالفتح والتشدید مثل جید وجیاد بسیار ای دارم وطاقت

بازخافه ندارم العافة الفقر والحاجة بارها بكسر الواو قد عرفت ان لفظ بار جئ لمعان احدها الكرة وهو المراد هنا فجمع بالهاء فالمعنى مرارا

ورحمه بفتح الراء فقدافتد در دلم امد نحانى فى قلبى بياء الوحدة ديكرى المعنيين والآخر بالتركى دخى روم بفتح الراء والواو مضارع متكلم از رفتن تا در هر

هر صورتى كه زند كانى بياء المصدرى كم كرد بركيسى بدوزم بالاضافة اطلاع نياشد كلمه بر صلة الاطلاع بيت بس كرسنه يعنى الجايع خفتست ماضى

خفتن يعنى نيمق واويمق وكس ندانست اكلم بمعرفة احد كه كيست من بهر جان بلب امده كمانه عن خروج الروح والموت كه بروكس نكريست ماضى منفى

نكرستن بكسر الكاف بمعنى البكاء بار از شماتت فى مختار الصحاح الشماتت بالفتح الفرح ببلية العدو دشمنان مى انديشم كه بطعنه الباء للاضافة

در قفاى من بخندند اى كشيهزادون اى وسعى مراد حق عيال بر عدم مروت او جوليت حمل كنند وكويند قطعه ببين امر من ديدن وفى بعض النسخ

الغير المعقود عليها مبين منه ومن اختاره متنا فقد غفل عن ارادة القباحة المقصود فى المقام آن بى حميت را الحمية العار والانفة كه هركز نمى

بيون نحواهد ديد يعنى ديدن معنى الكلام كو رسه كركد زكان معنى قولهم نحواهد شد ادله كركد روز نام بعرف الفارسية نظر الى المعنى اللغوى

فى تنفس يعنى لا يريد ان يرى روى فراغت بالباء المصدرى من اسانى اى سهولة البدن كزينيد مضارع من كزيدن بضم الكاف الفارسى

خويشتن را اى نفسه زن وفرزند نكذارد اى يتركهما بسختى الفاء ان الباء للالصاق والياء مصدرية ودر علم محاسبة بالاضافة

جنانكه معلومست اى كما انك تعلم كه چيزى دانم كه اگر حرف شرط بجاه شما الباء القدر والمنزلة اى بسبب قدركم وعزتكم ومن قال قدرك و

عزتك بافراد الضمير فقد غفل عن معنا شما جونى بياء الوحدة معين كردد كه موجب جمعيت خاطر باشد بسبب الفراغ من هم المعاش نعمة

ظرفا از عهده شكر آن امر حق شكره نتوالم بيرون آمدن جواب الشرط معناه بالتركى چقه ميم كفم اى ياعمل پادشاهان دو طرف ٥

بفتحتين اى جهت دارد لعمل السلطان جهتان اميد نان وبيم جان بيان لقوله دو طرف وخلاف رأى خردمندانست بدان اميد

الى بسبب رجاء الخير در بيم افتادن خان خوف الروح خطر عظيم قطعه كس نيايد اى لا يجى احد بخانه درويش الى باب بيته متعلقا

ضيا كه خراج زمين وباغ بده امر من دادن يا بتشويش وغصه راضى شو اى اصبر على الهم والغم مع الفقر يا جگر بند المراد به اما نفس

ما يراد بلفظ جگر اگر فعل له بالتركى يورك پيش زاغ لفظ مستعمل فى العرب والعجم بالتركى قوزغون بنه امر من نهادن المراد الغاء النفس

فى المهلكة كفت ذكر الرفيق اين سخن اى كون عمل السلطان ذا خطر موافق حال من نكفتى لانه على كمال الاستقامة وجوب

سوال من نياوردى الا انى ادعى الصدق والاستقامة شنيده كه كفته اند هركه خيانت ورزد مضارع من ورزيدن بالتركى صامق

والمراد عمل الخيانة ومن قال بمعنى الاعتياد عادت بالشئ آخوذ من الزيانة فان فيه بالتركى قوى ايدنكم لم يات بهذا المعنى بطلب الطعام

دستش از حساب بلرزد بيت راستى بياء المصدرى موجب رضاى خداست بالاضافة فى اللفظين كس نديدم اى ما رايت احدا

كه كم شد اى ضل از راه راست من الطريق المستقيم ودانا حكيما كفته اند چهار كس حذفا لها الغة ايضا از چهار كس بجد وفى بعض النسخ

حرامى اى قطاع الطريق از سلطان فان حفظ للعادة عليه كما ذكره الفقهاء ومن عم حرامى وقال من اخذ مال الغير مجاهرة بالغصب كقطاع الطريق

فقد غفل عن المسئلة ودزد اى سارق از پاسبان فانه يا خذ حقه منه لان حفظ المتاع بالليل عليه وفاسق از غماز فانه ينظر حاله

وروسبى از محتسب وهو بمعنى الشحنة بالتركى صوباشى على خلاف اصطلاح اهل الروم وظنى يعرفه فان قال فى بيانه كلان نا ديب مثلا ان رب

والزانى كان بقوض فى ديار العجم الى المحتسب وآنرا كه حساب پاك است بالباء الفارسية والكاف الوبى يعنى الطاهر از محاسبه چه باك بالباء الوبى

المهملة قطعه مكن فراخ بمعنى الواسع روى بفتح الراء وكسر الواو والياء المصدرية من رفتن مجموعها وصف تركيبى در عمل اى لا تفرط

ولا تجاوز عن الاعتدال حالكونك متصرفا اكر خواهى مرهون كه وقت رفع تو يراد بالرفع الارتفاع فى المنزلة اى الترقى او المراد به الرفع

المنزل اى العزل من المنصب بتغيير حال كه خصمى تنگ جنين لا تقدر ان يطعن فيك تو پاك بالباء العجمى باش مدار اى برادر از كس باك بالباء العربى

زنند جامه ناپاك كازران جمع كازر وهو بالكاف الفارسية وضم الزاء العربى القصار بر سنك للتطهير كفتم حكايت ان روباه وهو الثعلب مناسب حال

نست بالاضافة فى اللفظين كه ديد ند كريزان وافتان وخيزان بهذه صفات مشبهة من كريختن وافتادن وخاستن معناه بالتركى قجرق

ودوشرك وخالعوق كسى كفتش چه آفتست كه موجب چندين مخافت كفت شنيدم كه شتر بلا الف وبالالف فى او له لغة را سخرة وهو العمل

الذى يعمل بلا اجرة ومن قال وهى بتاء التانيث الضمير [illegible] نظر الى آخر اللفظ وظنه لفظا عربيا فى آخره تاء التانيث مى كيرند كفتند اى

اى خفيف العقل شتر لا با تو چه مناسبت است وترا با او چه شباهت كفت خاموش اى اسكت كه اگر حسودان جمع حسود بغرض كويند شتر است الى

که این شرارت و گرفتار آییم واحذروا من عطا ای تجمل کرام تخلیص بکسر فی الفید تا تفتیش حال مرکند لیظهر انه تقلبت و تازه

باف ازعراق آورده بکشند مار گزیده بفتح الکاف الفارسیة الملدوغ مرده بشد والمصدق بفتح المعصوم النمل نعوله و برا

بجنبین علی ذکرته واعرقه فضل است و دیانت و تقوی و امانت فی نقل الاحکام احسنو دادن درکمین اند مدعیان گوشه نشین

لفظ اند مقدر اگر انچه حسن زیستن ایدوان کان انکه سیرت چنینه بخلاف ان تقریر کنند و در معرض خطاب پادشاه آیی و تقع

فیه و در محل عتاب عطف علیه دران حالت کرا مجال مقالت بلفظ استفهام انکاری مصلحت ان بینم که ملک بعض الیم قناعت

حرکات و حفظ کنم و ترک ریاست گویم یعنی ان الرای هذا ان نقول ترکت الریاسة که عاقلان گفته اند بیت بدریا در منافع

الدال منافع یعنی در دریا و فیه نفر ربضم الدال بمعنی در منافع لکنه غلط بی شمارست و لحال فیه خطر اگر خواهی سلامت من الغرق

در کنارست وقیل فی الترجمة بیت دکردن منفعت گنجی عدد دد سلامت انشراب کد دوت کناری رفیق این سخن بشنید

ولم یقبله بهم برآمد انقبض وغضب و روی دل در هم کشید لان الحق مر و سخنهای رنجش آمیز وصف ترکیبی عی لفظ رنجش بکسر الجیم اسم مصدر

فهو بمعنی رنجیدن فی دانش و بینش و پرورش وان این نقل الکلمة مما سمعت فی اوان الکتاب گفتن گرفتای ملزوم که این چه

کیاست بمه عقل و کفایت و فهم و درایت بمعنی العلم وقول الحکما درست آمد ای ظهر صدقه که گفته اند دوستان در زندان بکار آیند لان الصدیق

الصحیح للتخلیص که بر سفره همه دشمنان دوست نمایند قطعه دوست مشمار آنکه در نعمت زند لاف یاری بالیاء

و برادر خواندگی عطف علی یاری معناه بالترکی قرداشلق دوست ان دانم که گیرد دست دوست یا خذیده در پریشان حالی

ظرف گیرد و در ماندگی عطف علیه و هو بمعنی العجز دیدم که متغیر میشود و نصیحت من بغرض می شنود بکسر الشین و فتح النون مضارع

من شنیدن نزد یک صاحب دیوان یراد به اهل الدیوان کالوزیر للسلطان رفتم بموجب سابقه البلاطیة متعلقة بقوله بگفتم

واهلیة واستعداد

درش بیان کردم

معرفتی که در میان ما بود کان بینی و بین الرفیق ما صورت حالش بگفتم ای علیه باللاطبة والمستقیمة تا بکار مختصر نصب کردند عینوا له جهة

صغیرة چند روز برین آمد مضی علی هذا لطف طبعش را بدیدند و حسن تدبیرش پسندیدند فلما ظهر استحقاقه کارش از ان درگذشت

ای تجاوز

ای تجاوز رتبه و برتبه برتر از اعلی ازان متمکن گشت بفتح الکاف الفارسیة ماضی من گشتن بمعنی الصیرورة و مجنبین وعلی هذا المعنی آنکه الوقعة نجم سعادتش

در ترقی بود و بمنزل منرفها تا باوج ارادت الاوج النقطة البعیدة من المرکز العالیة من الحضیض برسید و المعنی وصل الی منزلة پیر بپایه فیه تنبیه

علی ان اللائق للسلاطین ان ینصبوا الاهلی بالمناصب العالیة کما کان رسول الله صلعم فی فلان انا وفی رعیته من هو اصلح

منه فقد خان الله و رسوله و جماعة المسلمین و مقرب حضرت سلطان شد و مشار الیه بالبنان ای صار رجلا یشار الیه برؤس الاصابع و معتمد

علیه عند الاعیان لفظ شد مقدر حکایت تکلم بر سلامت سلطنت و رفعه دولته قال ای اعطی المناصب الی اهالیها و لهم فیه ان

فی تضییع المراتب هدم القلوب فلا ینبغی للسلطان ان یهدم قلوب الناس حتی یرجع همهم عنه بر سلامت حالش شادمانی بالیاء المصدر کر

کردم و گفتم بیت ز کار بسته میندیش و دل شکسته مدار که آب چشمه حیوان ای ماء الحیوة درون تاریک

کیست بالیاء المصدری بعد الکاف اعلم ان لفظ تاریک بلا یاء بعد الکاف بمعنی المظلم بالترکی قرنکو و لفظ تاریکی بالیاء بعد الکاف بمعنی المظلمة بالترکی

قرنکلق و لا یخفی علی احد ان ماء الحیوة فی الظلمة فمن اختار المتن بلا یاء و قال فی بعض النسخ تاریکست بالیاء فهو فی الظلمة و قیل هو فی الترجمة

لاستقامة الوزن

بیت یقلوا اشد انعم نیمه لو کلک صنق دو غم صقن چون بلور سی ظلمت الجنده اولور آب حیو شعر عربی الا لا تحزن اخا البلیة

دنن نهی مخاطب مؤکد بالنون الثقیلة من الحزن ضد السرور اخا البلیة ای صاحب البلاء و هذا مثل لمن یلابس الشیء و یلازمه و هو منصوب

مثل قولهم فلان اخو الحرب و عبارته فی البلیة بالرفع علی انه فاعل یسید

علی انه منادی مضاف حذف حرف ندائه فللرحمن الطاف التفعیل الطاف جمع لطف و هو الرفق و الالطاف خفیة صفة الطاف ای له

الطاف کثیرة خفیة بحیث لا یبلغها العقول بیت منشین ترش بضم التاء و الراء و قد سکن الراء للتخفیف از گردش ایام که صبر

بمعنی محرکة نقیض الصبر

عصارة شجر مرة و ثمن شجر حامضة و گرمش درخت البحر الهندی

ایام ای الزمان که صبر و هو بفتح الصاد و سکون الباء و کسر الباء الدواء المر المعروف عند الاطباء و لا یسکن الا فی ضرورة

الشعر تلخست حزن صبر فقیه ایهام ولیکن بر شیرین دارد ای ثمره حلو دران مدت ای فی ایام دولة الرفیق المذکور مرا با جمع یاران

از اتفاق

فیه تنبیه علی ان السفر مع الاصحاب محبوب الذ بیت رفت آوازه که امسال بحج رفت که خوش مبارک سفری چون تو بود همسفر اتفاق سفر

مکة افتاد ای سافرت للحج چون از زیارت مکه باز آمدم ای رجعت دو منزلم استقبال کرد ذکر الرفیق ظاهر حالش را دیدم پریشان

بنیه بطریق اللطف التفسیری بقوله ودر هیئة درویشان کفتم حال بسخن اللام جیست کفت جنان که تو کفتی سابقا طائفة الیهره کما
سمعها مرا راحد بر دند **حکایت** روی عن بعض العلماء ان اول ذنب وقع هن اهل اسماء والارض هو الحسد فان ابلیس حسد آدم
عدم حتی اخرجه من الجنة وان قابیل حسد هابیل فقتله وبجنایتم منسوب کردند علی ما هو المعتاد بین الحساد فی ابواب السلاطین **حکایت**
روی عن علی رضی الله عنه فی فتح شرح الحدیث دانه قال لی رسول الله صلعم یا علی اذا نوجه الیک شدة ادع الله تعالی بهذا الدعا **اللهم** انی اسئلک بحق
محمد وال محمد ان تنجینی مما اخاف وملک در کشف حقیقت آن استقصار نفرمودای فتش عاودجه بیلغ الغایة ویاران قدیم **اعلم** ان اهل الفرس
لا یعتبرون المطابقة بین الصفة والموصوف فی التراکیب الفارسیة ودوستان رحیم لا شفق از کلمه احق خاموش شدند وصحبت دیرینه یعنی قدیم
فراموش کردند **قطعه** بصنع خدا جون کسی او فتاد منصبه همه عالمش پای بر سر نهند بضعوا اقدامهم علی راسه چو بینند کاقبال دولت
کرفت وساعد السعادة ستایش کنان وصف ترکیبی ولفظ ستایش اسم بمعنی ستودن ای المدحة ولفظ کنان صفة مشبهة ام کردن ای حال کو
ما حیین دست بر بر اللفظ الاول حرف بمعنی علی والثانی اسم بمعنی الصدر نهند کما هو مجرب بالطر عصر فی الجملة بانواع عقوبت وعذاب
کرفت ربودم مجبوس نادرین هفته که مژده بالهمزة للاضافة سلامتی بالباء المصدری حجاج برسید الی اهل البلدة از بند کرانم بکسر الکاف
الفارسیة بمعنی الثقیل خلاص کردند واطلقوه منه وملک موروثم ای الملک الذی انتقل الی بالارث الشرعی خاص لفظ کردند مقرر ای جعلوه
ملکی الموروث مخصوصا بالملک کفتم آن زینت اشاره مقبول نکردی که کفتم قد قلت لک عمل پادشاه جون سفر دریاست سود مند بالترکی
فایده مو و خطرناک فتو رحلوان لفظ مند و ناک اداة نسبة کما مر فی الاشارة فاذا قدمت علی امور ذی خطر یا کنج بر کیری یا در طلسم
غوث فیه **بیت** یا زر بهر دو دست کند خواجه اذا سافر فی البحر در کنار اذا سلم من الغرق یا موج روزی بیاء الوحدة افکندش بفتح النون مرده
ای حال کونه میتا بر کنار اذا غرق مصلحت ندیدم ازین بیش بالیاء العربی بمعنی الزیادة ریش بکسر المجهول بمعنی الوضح والجراحة وهو مضاف
للدرویش خراشیدن فانه یجدد الجراحة ونمک پاشیدن بالیاء العجمی بالترکی صاجمق فانه یزید الاذی بر این دو بیت اقتصار کردم وکفتم
قطعه نداشتی استفهام انکاری که بینی نهد العقید بر پای ای علی رجلک جو در کوش تو الف الخطاب نیامد پند مردم والمراد به علوم النصح
دکر

دکرده ای مرة اخری نداری طاقت نیش ای الصبر علی الم ولفظ نیش منا شوکة الحیوانات الموذی کالنحل والعقرب مکن انکشت در سوراخ
کژدم بمعنی العقرب وهذا اللفظ بالکاف العربی والزاء العجمی لانه فی الاصل مرکب من لفظ کژ بمعنی المعوج ودم بمعنی الذنب بالترکی قویروق والمعنی
لا تدخل الاصبع فی حجر العقرب **حکایت** تنی بیاء الوحدة چند در صحبت من بودند لعلهم کانوا مریدین للمصنف ظاهر ایشان بصلاح آراسته
ولم یوجد فی النسخ التی رایناها القول الآتی اعنی وباطن ایشان بعلت پرستش والعجب ممن جعله من المتن مع اعترافه بانه لم یوجد فی اکثر النسخ
یکی از بزرکان در حق این طایفه حسن ظن بلیغ داشت **بیت** ای اولیاء حق را از حق جدا شمرده کر ظن نیک دارند او را یعنی بهم وادرار
ری بیاء الوحدة یعنی وظیفه معین کرده بود وفیه تنبیه علی ان علامة حب الاغنیاء للفقراء ان یبذلوا المال لهم **حکایت** قال رجل لشخص
ما ادعی حبک طلب منه المال فان اعطاک المال فصدقوه والا فلا تلتفت الی دعواه مکر یکی از ایشان ای واحد منهم حرکتی بیاء الوحدة کرد نامناسب حال در
ویشان لان لفظ بشر حرف الصادق وشر فقد لا یتعکس البشر من شر وظن آن شخص کاسد شد وبازار ایشان کاسد فلما کان الامر کذلک خواستم تا بطریقی
بیاء الوحدة کفاف یاران را مستخلص بفتح اللام کنم فان حسن الکلام یحصل المرام آهنک خدمتش الضمیر راجع الی قوله یکی از بزرکان کردم
ای حضرت باب داره وقصدت ان ادخل علیه دربانم در بان بمعنی البواب ایم للمتکلم رها نکرد لم یخلنی وجفا کرد کما هو دأب البوابین معذورش
داشتم بحکم آنکه کفته اند **قطعه** در بکسر الراء للاضافة میر و زیر وسلطان را مرهون بی وسیلت ای بلا واسطة مکرد نهی کرد دیدن پیرامن بمعنی الحوالی والذیل
هنا هو الاول ای لا تحم حوله سک ودربان چو یافتند ای یابند غریب هر هو آن این اشارة الی دربان کریبان بکیرد آن اشارة الی سک دامن وبین
بدرین مولای روضة جنة ولکن یمرّان الموانع حفت جند انکه مقربان بفتح الراء حضرت آن بزرک بر حال من واقف شدند ای عرفوا آنچه بعد
والبوب منعنی با کرام الیم الاخیر للمتکلم در آوردند ای ادخلونی بالاکرام وبرتر ای اعلی مقامی بیاء الوحدة دفتر قال مقام یعنی مقام اعلی فقد
معنی الباء معین کردند کما هو داب اهل اللطف اما بتواضع فروتر نشستم وکفتم **بیت** بکذار ای باز که بنده کمینم والمراد هنا بکمین الناقص
تا در صف بندکان نشینم فلما قلت هذا الکلام کفت ذکر الکبیر فیه مبالغه الکلام **مصراع** الله الله ای بالله تعالی جه جای این سخن است یحکی هذا
الکلام **بیت** کر بر سر چشم من نشینی مرهون نازت الثاء للخطاب بکشم که نازنینی الیاء للخطاب کما دل و نازنین حبیب نعیم فی الجملة تنشم

نعوذ بالله

واز مهر در ربیاء الوحدة لنحن بسوختم ماض متکلم من سوختن ارید بهذا المعنی المتعدی تا حدیث زکت بفتح الزاء المعجمة بمعنی الزکوة وهو مصدر زکی

زکی فی طین یار الف در میان آمد لان الکلام لجر الکلام کفتم **قطعه** جرجرم بضم الجیم بمعنی الذنب دید خداوند سابق الانعام صفة لقوله

خداوند که بنده در نظر خویش خوار میدارد دیگر لفظ خوار بالالف لرعایة القافیة بل الفصیح ان داده رسمی خدای بزرک مسلم

یعنی خدا ایر امسلم است بزرکواری بالیاء المصدریة ای العظمة وکم لطف عطف علیه که جرم بیند ومن عباده ونان بر قرار بیها

روی بر بدانه لیس کل التخلق بخلق الله تعالی حاکم را این لحن بهذا المعقول پسندیده ومقبول آمد وظهر اثره لانه انبساط معاشی یاران فرمود ام

خدا نه بار قلعه ما صح علی ما کانت علیه سهیا وحاضر دارند ومؤنت ایام تعطیل وفا کنند یرید به ان یعطی ادرار الایام التی قطع فیها

شکر نعمت کفتم ورسن خدمت بیوسیدم علی ما هو دأب ارباب الادب وعذر رجا رست بالجیم العربی لفظ عربی الجراة نحو کستم در حالت

برون آمدن این لحن کفتم **بیت** جو کعبه اسم للبیت العتیق الذی فیه بلدة مکة قبلة حاجت شو نعبل عنده الحاجات از دیار بعید مر بهون روند

خلق بدیدارش **اعلم** ان لفظ دیدار مشتق من لفظ دیدن یستعمل کالمصدر فهو بمعنی دیدن طور فتار بمعنی رفتن از بسی فرسنک لفظ فارسی عربیته

فرسخ وهو ثلثة الاف خطوة **حکایت** قال بعض العلماء یستجاب الدعاء قدام الحجر الاسود والملتزم وهو ما بین الحجر والباب وعند الباب وفی مقام

جبرئیل وتحت المیزاب وفی مقام ابراهیم وعند بئر زمزم وفی مقام الحنفی بل فی کل الحرم تر احتمال امثال ما باید کرد ای ینبغی لنا ان نتحمل سوء ادب امثالنا

لناو مقصودی نیامد بار است تحصیل المنفعة منک که هیچکس نیزند بر درختی بی بار التمر سنک مغفول **حکایت** ملک زاده کنج یراد به الخزینة فراوان

بمعنی الوافر از پدر میراث یافت ای انتقل الیه بالارث من ابیه دست کرم برکشاد وقع الواو العاطفة هنا الی و داد سخاوت بداد و لوم بر حسن کان

منظوما و نعمت و مال بی قیاس وبی دریغ بر سپاه ورعیت بریخت **قطعه** نیاساید مضارع منفی من آسودن مشام وهو الموضع الذی فیه العطو

الانف ازطبله لفظ مستعمل فی العجم والروم والنهرة للوحدة عود وهو الذی یتبخر به بر آتش نه امر من نهادن که چون مثل عنبر بیوید مضارع من بوییدن

وهو بالترکیة قوقو وقوقلمق علی ماصرح به صاحب کنج فالفاعل علی الاول ضمیر عود وعلی الثانی ضمیر مشام وفی قال فعلی بوید ضمیر مشام والظاهر ان

معناه ببوید ان عود بنحو عنبر فلم یعرف المعنیین ولهذا لم یقدر علی التحقیق وحاصل البیت انه لا استراح من العود الکثیر ما لم یحرق وکذا لا ینتفع

بالمال

بخشندکی صحیح

بالمال مالم یصرف الی المصالح بزرکی بایدت بخشندکی صحیح بخوی الشرف مقدار **اعلم** ان الیاء المصدری اذا دخل علی الاسم الذی آخره هاء یصدر بالکاف

الفارسی ویحذف الهاء فی الکتابة نحو بندکی وافکندکی وبخشندکی کن ان نتیجة العطاء عظمة المعطی وان الید العلیا خیر من الید السفلی که تا

دانه نفشاند ای الحبة تنفشاندی نروید ای لا ینبت فی مصباح الترجمة **قطعه** دماغه فوخو ورش طبله عود اوره فو ما یحق

فوخو دیرخرش اولولوا لتر انسکه بخشش ایله که دانه اکمینجه چونکه تمو نکل ازجلاء بکسر الراء المهملة للاضافة وهو جمع جال بمعنی

علماء وفقهاء بی تدبیر نصیحت اغاز کردای شرع فیه که ملوک پیشین قوم معناه این نعمت را ای المال بسعی اندوخته اند برای مصلحت

یعنی لاجل المهمات نهاده فلا بد من حفظه دست از این حرکت کوتاه کن لا تسرف که واقعها ای الحوادث در پیش است ای اللائی تلاقیها و دشمنان

در پس مضارع من پلستن ای لا ینبغی که بوقت حاجت البای بمعنی فی درمانی من درماندن بمعنی العجز **قطعه** اکر کنجی بیاء الوحدة کنی بر عامیان بخش

بمعنی القسمة رسد هر کتخدای را بیاء الوحدة وکتخدا فی الاصل بمعنی الرجل المتزوج والمراد هنا کل احد برنجی حبة الارز چرا نستانی از هر یکی جو

من العوام ومن قال تحج از رعایا فقد غفل عن سوق الکلام عن قول المصنف بر سپاه ورعیت بریخت جو سیم ای لم لا تأخذ من کل احد فضة مقدار

الشعیر که کرد آید ای یجمع ترا ای لاجلک هر روز کنجی خزینة واحدة ملک زاده روی از این سخن درهم کشید قد مر معناه مرارا علة لقوله

که موافق طبعش نیامد کفت خدای عز وجل مالک وفی بعض النسخ ملک بکسر اللام این مملکت کرده است تا بخورم وبنجشم هذان الامران دلیلان

للملک نه پاسبانم که نکه دارم **بیت** قارون هلاک شد که چهل خانه کنج داشت **تفصیل قصة قارون انه کان ابن عم موسی علیه السلام وختنه** و کان اسمه مصعب

زوج اخته فلما امر الله تعالی لموسی علیه السلام بکتابة التوریة امره ان یکتبه بالذهب فقال موسی الهی این اجد الذهب فعلمه الله تعالی علم الکیمیاء وکان

قارون مقلدا داعیا عابد الربه قائم اللیل وصائم النهار فرجع موسی علیه السلام من فقره تعلمه الکیمیاء لیکون عونا علی طاعة ربه ونفقة عیاله فعلمه

قارون حتی اجتمعت عنده اموال کثیرة حتی کان مفاتیح خزائنه حمل مائة بعیر وفی روایة تسعین بعیرا وقال مجاهد کان وزن کل مفتاح درهم

وفی روایة نصف درهم وکان یفتح بکل مفتاح سبعین بابا فقوله المصنف چهل خانه للتکثیر لا للحصر ولما بدا قارون بجمع المال ترک النوافل من العبادة

ثم امر الله تعالی لموسی ان یسأل عنه زکوة امواله فحسب مقدار زکوته مع باقراه کثیرا فلم یؤده وکان عنده مرکب الف غلام والف جاریة

کلهم من الذهب وثیابهم کذلک فلما الح موسی فی الزکوة قال قارون اجمع اهل المصر غدا وانا ظ معک فلو غلبتنی ... باحجة اعطی زکوة
المال والا فلا وکانت امرأة فی بنی اسرائیل ذات جمال زانیة فدعاها قارون وقال لها اذا اجمع عند بنی اسرائیل فان شهدت علی موسی
بالفسق وقلت انه زنی بی وانا حامل منه لاعطینک مالا کثیرا فقبلت المرأة کلامه ثم جمع قارون بنی اسرائیل فی داره ودعا موسی عم
فلما حضر موسی عم قال له بنو اسرائیل یا موسی عظنا عظة فبدا موسی عم بالوعظ وقال فی اثنائه کلام من سرق مالا اقطع یده ومن
قطع طریقا اقطع راسه ومن زنی بامرأة ارجمه بالحجارة فقام قارون وقال ان فعلت ما قلت فکیف الحکم علیک قال موسی عم انا
فعلت فالحکم علی کما حکم الله تعالی فقال قارون انک زنیت بهذه المرأة وانها منک حامل واشار الیها فقامت فاوقع الله الخوف فی
قلبها وحول لسانها من الکذب الی الصدق وقالت ان موسی عم بری مما یقول له قارون وانه وعدنی اموالا کثیرة وعلمنی ان افتری
علی موسی بهتانا فانی اخاف الله تعالی ان افتری علی رسوله وکلمه فغضب موسی عم وقال یا عدو الله ای شیء اردت بهذا الامر ثم خرج
من عندهم وسجد لله تعالی وناجی وشکا من قارون فجاء جبرائیل عم وقال یا موسی ان الله یقرئک السلام ویقول جعلت الارض فی امرک فای
شیء تامر فهی تطیعک فی اهلاک قارون فرجع موسی الی قارون ورآه جالسا علی السریر متکئا علی فراش من دیباج فضرب موسی عم عصاه
علی الارض واشار الی سریره فانخسف سریره فوثب قارون فقال موسی عم یا ارض خذیه فاخذته الی رکبته فتضرع الی موسی عم فلم یلتفت الیه
وقال یا ارض خذیه حتی خسف الله تعالی قارون وقومه وداره فی الارض وروی انه تعالی اوحی الی موسی عم فقال یا موسی انه استغاث بک
اربع مرات فلم تغثه فوعزتی وجلالی لو استغاث لی مرة واحدة لاغثته ثم قال بنو اسرائیل ان موسی دعا علی قارون لیبقی امواله وخزائنه له
فدعا موسی عم علی امواله وخزائنه فخسف الله تعالی بجمیعها انوشروان قد مر بیانه نمرد ای لم یمت لانه نام نکو گذاشت حکایت آورده اند
فی التواریخ والاخبار که نوشیروان عادل رای لا اجله قال الفقهاء لا یجوز اطلاق العادل علی سلاطین الزمان الان یرد انه خ العدل
لانه العدل مع کونهم اهل السلام ویطلق العادل علی انوشروان مع کونه کافرا فانظر فی منابة العدل در شکارگاهی صید کباب ...
فیهما کباب کردندی بیا الحکایة نمک نبود غلامی بروستائی وهو بمعنی القریة المعموره رفت تا نمک آورد منه نوشروان گفت

انها حامل ح

ای بالثمن

ای بالثمن بستان تا رسم بیای الوحدة نکرد ای الظلا بکو بدعه واحده بر بنهاده مخففه دیه خراب شود گفتند ان الحاضرون عنده
از زین قدر نه بدالهذر رجه خلل ای الفرجة بالترکی گوک زاید ای پولدکفت فاعله نوشروان بنیاد ظلم ای اساس در جهان قبل هذا اندک
بوده است انظر فی کلام هر که آمد بر و مزید کرد فانه یعد الظلم فی زمانه کثیرا ولهذا قال تا به بن غایت رسید فنامن ایتها السلاطین حال کرد
انوشروان نظم اگر زباغ رعیت ملک خورد سیبی ای لو اکل السلطان من حدیقة الرعیة تفاحة واحدة بر آورند غلامان او ای یخرج عبیده درخت
ای شجرة التفاح از بیخ بالیاء العربیة بمعنی العرق به پنج بیضه که سلطان ستم روا دارد ای یجوزه زنند لشکریانش هزار مرغ ای الدجاجة بسیخ
بفتح الباء المتعلق بقوله زنند وسیخ بالترکی شیش بیت نماند بفتح النونین ای لا یبقی ستمکار بکسر الراء للاضافة فه ای ظلوم بد رو
زکار واحد منهما وصف ترکیبی بماند بضم الباء لکلمة من الفاعلة ای یبقی بر ولعنتی پایدار بمعنی الثابت والحکم ومنبل فی الترجمة
بیت جهان ماند کید ظالم نابکار فالو زننده لعنت آتا پایدار حکایت غافلی بیاء الوحدة را شنیدم که خانه رعیت ویران بیوت
الرعایا خراب کردی بیاء الحکایة تا خزینه سلطان آباد آن بمعنی المعمور کند گفت ضرر غافل از قول حکما که گفته اند یلتها الرسمیة ام مغفول
انتزین باد از یابع اعنی اند وثبت الفها لعدم الاتصال واذا اتصل بالماضی نحو گفت یحذف الفها نحو گفتند وبه بفرق هندان لجماعة هر که خلق
خدای تعالی را بیازارد بر اد تبلغ غایه اذا از اذا الله تعالی غیر متصور فالمعنی ان کل من یعمل عملا فیه سخط الله تعالی تا دل خلق ای مخلوق بیت
آورد مضارع آوردن ای لیطیب قلب سلطان مثلا خدای تعالی همان خلق را کالاول بروی گمارد بضم الکاف الفارسی مضارع گماردن
بالترکی صواله ایلمک تا دمار هذا اللفظ مستعمل فی العرب بمعنی الهلاک کما قال فی مختار الصحاح وفی العجم بمعنی الانتقام کما صرح به صاحب الغرایب ولکن
ان المراد ههنا کونه لفظا فارسیا فالمعنی انتقام از روزگارش بر آرد ای یخرجه منه وقال صاحب الغرایب بعد ذکره لفظ دمار بما قیش ذکر لفظ آوردن
بهذه العبارة اعنی فان دو کوب انتقام الحق ودر کنجه قریق منفهم من هذه العبارة معنی آخر فی المقام ... الدمار بالفتح الهلاک وقال بعد قول
اهل از روزگارش بر آرد ای حتی یهلک فقد غفل عن معنی لفظ دمار فارسیا ولفظ دمار آوردن وارتکب الحشو ... کما لا یخفی علی الناظر المتامل
ومصداق ما قال المصنف ما ورد فی الخبر من اعان ظالما فقد سلط الله علیه بیت آتش سوزان صفة مشبهة ای ملتهب نکند بکسر السین وفتح الباء

بالعجمی نبات یحرق بلهبه فیدفع ضرر العین عن بیته حرمل یقال له بالترکی یوزرلک آنچه مفعول نکند کنند دود دل مستمند بمعنی المحتاج دود
والمراد ان تاثیر دخان قلب المحتاج اشد من تاثیر النار الملتهبة فی الحرمل قطعه کو مپندار که ز بمعنی الواو جمله حیوانات شیر کشت و سمعت فی قصه سیاه
گوش و کمترین جانوران خر لاتصافه بالبلادة وعدم الحمیة و باتفاق خردمندان کانه مبتدأ خر باربر بفتح الباء وصف من بردن بضم الباء فی الصفة
لئلا یلتبس بالوصف الذی یوم بریدن به که شیر مردم در بفتح الدال وصف من دریدن وانما فتح الدال فی الصفة بناء علی انهم یقرءون
المصدر بالفتح ولهذا اورد صاحب بحر الغرائب هذا المعنی فی باب الفاء در بفتح الدال حیث قال در بمعنی الکبود اداة ظرف و زائد فی اوایل
الافعال و المصادر للتحسین لفظ اللفظ و صیغة امر دریدن و وصف ترکیبی منه و الجملة اعنی خر باربر به که شیر مردم در خبر المبتدا
فلا حاجة الی تقدیر بابت بیت مسکین خر اگرچه بی تمیز است چون بار همی کشد عزیز است بیت زاهد اغزت کرکه کلاسبو می کتور
یوک کتورمکدن اولور عالمده چون کم خر عزیز گاوان و خران جهان والثلثة بکسر النون للاضافة باربردار وصف ترکیبی بالترکی یوک
کتورجی به ز آدمیان بالاضافة مردم آزار وصف ترکیبی بهذه اللطیفة وقعت جملة معترضة ثم رجع الی الحکایة للعامل مکر را ای السلطان الذی
کان عمل العامل لاجله طرفی نعتی بمعنی بعض از ذمایم جمع ذمیمة اخلاق او اشارة الی العامل معلوم شد فیما عرفه در شکنجه کشید و بانواع عقوبت بکشت
بضم الباء و الکاف العربی قطعه حاصل نشود رضای سلطان ای لا یرضی السلطان تا خاطر بندگان نجویی یا الخطاب بجستن بضم الجیم خواهی که خدای بر تو
بخشد الظاهر انه بخشودن بمعنی الترحم لا من بخشیدن بمعنی العطاء با خلق خدای کن نکویی بالیاء المصدری یکی از ستم دیدگان ذلک العامل بر وی
بگذشت و در حالت تباه او تامل کرد و گفت بیت نه النفی یصرف الی بقیة المصراع الاول و مجموع المصراع هر که قوت بازو و منصبی دارد ای لیس کل من یکون قوت
العضد وله منصب سلطنت بمعنی الغلبة و القهر بخورد با گرد مال مردمان بگزاف بضم الکاف الفارسی بمعنی القول الباطل و لم یعرب منه الطراف
یقال اخذ الشیء مجازفة و جزافا ای اخذه بغیر تدبیر و تخمین و لا کیل و لا وزن لم یأت بوظیفة الشرح توان حلق بفتح الحاء المهملة لفظ عربی فارسیته گلو فرو بردن
بمعنی البلع بالترکی یوتمق استخوان بالواو الرسمی درشت بضمتین بمعنی الخشن ولی شکم بکسر الشین وفتح الکاف العربی بمعنی البطن بدرد بتخفیف الراء چون
بگیرد اندر ناف بمعنی السرة حکایت مردم آزاری بیاء الوحدة وصف ترکیبی را حکایت کنند که سنگی بر سر صالحی بیاء الوحدة فیهما ایضا زد

ظلما

ظلما درویش را مجال انتقام نبود تفقد و شوکة الظالم سنگ را با خود نگه داشت لوقت الفرصة فی الانتقام تا وقتی بیاء الوحدة ظرف ملک بر آن
لشکری ای الجندی خشم گرفت ای غضب علیه و در چاهش بالجیم الفارسیة کرد ای حبسه فی البیر درویش آمد للانتقام و آن سنگ بر سرش انداخت
فلما وصل الی الحجر گفت تو کیستی و این سنگ بر من چرا زدی فلما سئله گفت من فلانم ذکر اسمه و این سنگ آنست که در فلان تاریخ بر سر من زدی بیاء
الخطاب گفت چندین مدت کجا بودی و لم تظهر نفسک گفت از جاهت بالجیم العربی و التاء للخطاب ای منصبک اندیشه میکردم یعنی حفظته تا اکنون
که در چاهت یافتم وجدتک فیها فرصت غنیمت شمردم که گفته اند مثنوی ناسزای بیاء الوحدة را چو بینی بیاء الخطاب بخت یار ای الجندی غیر
الدولة عاقلان تسلیم کردند اختیار رسم العقلاء الاختیار ای ترکوا اختیارهم و صبروا علی ایذائه هذا معنی البیت فی فتوحات اختر ظهر
الواو العاطفة قبل الاختیار فقد ارتکب التکلف و اخل بالوزن الصحیح چون نداری ای اذا لم یکن ناخن درنده تیز بالراء ای الظفر الحاد فتیز
ای الحاد با بدان جمع بد آن به که کم گیری ستیز اسم من ستیزیدن بمعنی العناد هر که مبتدأ با بمعنی مع پولاد بازو وصف ترکیبی پنجه کرد خبره ساعد
سیمین خود را رنجه کرد بالترکی الجندی باش امر من باشیدن بمعنی امهل ای کن علی حالک و المراد به الصبر و نیز قال بمعنی خاموش باش فعل حاضر باش بمعنی
بعد المعنی تا دستش الضمیر راجع الی قوله پولاد بازو ببندد روزگار بنکبا به پس بکام دوستان یعنی علی مراد الاحباء مغزش برار امر اخرج
و قیل فی الترجمة مثنوی لایق اولمیان کورسکه بخت یار اوصلولر تسلیم قلدی اختیار چونکه در تاغمک کولدر قاتی تیز یاتلو ایله
ایکیسن قلمه ستیز هر که پنجه قیلدی ایله دونرر اول کندو کوچن قولنی الجندی اول صبر قیل تا غلایه دستین روزگار دوستلر ما مجه بینی
بنسن چقار حکایت یکی را از ملوک مرضی بیاء الوحدة هایل ای هول یعنی مخوف بود که اعادة ذکر آن ای تکرار ذکره موجه نبود و لایلیق طایفه حکماء
یونان متفق شدند علی هذا القول که مر این درد را ای لهذا المرض دوای نیست نفی کلی مکر حرف استثناء هنا بمعنی الا زهره بفتح الزاء المعجمة لفظ
فارسی بمعنی المرارة بالعربی یقال له بالترکی اود کذا فی کتب اللغات الفارسیة و لم اجد هذا اللفظ فی کتب اللغات العربیة بهذا المعنی فمن قال بعد ایراد المعنی المذکور انه لغة
الصحاح فقد اخطأ و قال القایل و قد یجی زهره ایضا بمعنی الجمال قال نظامی بیت زهره ندارم که ببوسم لبت تیر و کمان دار در ابروی تو کذا فی بحر
و لم یجد هذا المعنی لهذا اللفظ فی کتب اللغات الفارسیة سوی بحر الغرائب و التحقیق ان هذا المعنی لیس معناه حقیقیا لهذا اللفظ بل معناه المجازی و قول

القائل المذکور فمعنی انه من الالفاظ المشترکة بین الفارسی والعربی جهل آدمی که بچندین صفت موصوف بود بفتح الالف ای لایکون لهذا المرض دواء

الامارة ان یکون عاصور عوضه محصوصة مثل ان یکون طویلا ازرق العینین اسود من مکه فرمود ای السلطان المریض او خلفائه تا طلب کردند اکار طلبوا

الانسان الذی عینه الاطباء صفته دهقان پسری بالکسر بالترکی کو بلو و الکجی و سالار یا فتند ای وجدوا ابن رجل دهقان کان ذکر الاعن متصفا

بدان صفت و صورت که حکما گفته بودند لعلاج الملک پدر و مادر ش را بخواندند ای دعوهما و نعمت بی کران المراد به الکثیر خشنود کردانید تو

ای کار ضو یهما و قاضی فتوی داد بهذا الوجه که خون یکی از رعیت ریختن والمراد قتله برای سلامتی بالیاء المصدری نفس پادشاه ای لاجل صحته روا

ای یجوز جلاد قصد کشتن کرد فلما یئس الناس پسر ای ذلک الابن سر سوی آسمان کرد ای توجه الی جانب السماء و بخندید متعجبا ملک گفت ای الملک

درین حالت چه جای خنده است الاستفهام انکاری ای لیس هذا الموضع موضع الضحک پسر گفت فی جوابه ناز فرزندان بر پدر و مادر باشد ولم یحصل لی ذلک

و دعوی پیش قاضی برند یحکم بالحق و داد از پادشاه خواهند ای یطلبون العدل منه اکنون پدر و مادر از بهر حطام دنیا بضم الحاء و تخفیف

الطاء المهملتین بمعنی الحطب والحشیش الذی یکثر فی البیس و کثیرا ما یعبر به عن المال والمتاع و ذکر فی بعض کتب اللغة انه بمعنی المتاع والفائدة

مرا بخون در سپردند معناه التفویض ای سلموا الی الدم والمراد تسلیمه الی القتل و قاضی بکشتنم فتوی داد و جوز قتلی لسلامة السلطان و سلطان

صحت و فی بعض النسخ مصلحت خویش در هلاک من بیند ولم یبق لی ملجاء بجز خدای تعالی پناهی ندارم ولهذا توجهت الی جهته جنابه و التجاء

بیت
بپایه پیش که برآورم ز دستت فریاد للعدل هم پیش تو از دست تو میخواهم داد و قیل فی الترجمة بیت بر کیمه زم سنک الکدن

فریاد هم سکادیرم که داد الکدن داد سلطان را دل ازین سخن بهم برآمد و آب ای الدمع در دیده بگردانید و گفت هلاک

من اولی ترست ای افضل از خون بی گناهی ریختن والتعبیر الفارسی تا عایکون بهذا الوجه ولم یعرف الفارسی قال بعنی از ریختن

خون بی گناهی سر و چشمش ببوسید للشفقة و در کنار گرفت و نعمت بی کران بخشید و آزاد کرد من القتل گویند که ملک هم در آن سفته

شفا یافت من دار الشفاء الالهیة قطعه همچنان در فکر آن بیتم ای البیت الذی که گفت فاده پیلبانی فاعلم گفت

اعلم ان لفظ بان اداة نسبة ترکب مع لفظ و تکون المجموع و صفا ترکیبیا نحو شتربان و دربان و منه پیلبان و الیاء للوحدة والمعنی بالترکی

برلب

٢٦

برلب دریای نیل و هو نهر مصر عبر عنه بدریا للکثرة ماه خصوصا فی وقت طغیانه زیر پایت گر بدانی حال مور مقول القول هذا البیت همچو حال

تست زیر پای پیل فلا بد لک ان تحترز عن قهر الضعیف حتی تخلص من قهر اقوی منک حکایت یکی از بندگان عمرو و اسم ملکه و اسم ابیه لیث حذف

لفظ ابن لما وقع ذان لفظ ابن فی غیر بین العلمین فی التراکیب الفارسیة گریخته بود حکایت قال رجل عند صالح اعجب من اباق عبید السلاطین منهم

قال الصالح اباق عباد الله تعالی منه اعجب منه کسان در عقبش برفتند فاد رکوه و باز آوردند الی حضرة الملک وزیر را با وی غرض بود الکلام در

معه عداوة و اشارت بکشتن او کرد ای اشار الی الملک بامر بقتله تا دیگر بندگان چنین حرکت نکنند ای لئلا یهربوا بنده پیش عمرو سر

زمین نهاد للتعظیم و گفت بیت هر چه رود بر سرم چون تو پسندی رواست الشرط اعتراض رد کست خبره بنده چه دعوی کند

ای لا دعوی للعبد حکم خداوند راست خبره بلا تقدیر اما بموجب آنکه پرورده بمعنی المربی این خاندانم بالاضافة فی اللفظین و خاندان بمعنی هذا البیت

نخواهم که در قیامت بخون من گرفتار آیی لان قتل العبد الآبق غیر مشروع حکایت روی انه کان لصالح عبد سیئ الخلق فغضب العبد فی قرار

السکین لقتل مولاه فاراد الصالح ان یبیعه قیل له ادبه بالضرب و لا تبعه قال لا اعرف مقدار الضرب فی الشرع بمقابلة هذا الذنب فالاولی بیعه

و بکش تو قف این بنده را بخواهی کشت بمعنی کشتن بیت اشار الی ان عدم قتلی اولی لکن ولو ان خرمت عنا قتلی بار ره اداة توبیخ تستعمل فی العجم والروم

اختیار الاولی کما قال خواجه سلمان بیت دل اگر بار کشد بار نگار بار کشد ور کشد بر بنده چو تو یاری بار بنا دل شرع بکش بجیب تجوز قتلی تا در قیامت

مواخذه نیفتی لان الی اداة تبنی فی المصادر المواضیه کرده بکاه کردی ملک گفت تاویل چه کونه تابیخ قتلی یجوز ملک گفت ای العبد الآبق اجازت فرمای ای ارم

تا من وزیر را بکشم بضم الکاف العربی ای اقتله لکی ای بعده بقصاص او بفرمای کشتن تا بحق کشته باشم ای لتکون قتلی بالحق ملک بخندید وزیر را گفت چه

مصلحت بینی ای هل اعمل ما قال الغلام گفت ای الوزیر ای خداوند بصدقه گور بمعنی القبر پدرت الخطاب والمراد بقبر ابیه روح این حرام زاده را

آزاد کن من القتل تا مرا در بلا نیفکند گناه از منست و قول حکما معتبر نگیرم که گفته اند قطعه چو کردی بپای المطلب بکلوخ انداز وصف ترکیبی بکلوخ بضم

الکاف العربی بالترکی کسک بیکار بفتح الباء الفارسی و الکاف العربی مشهور و بالباء العربی والکسر للجمهور والکاف الفارسی فصیح و هو بمعنی الحرب والمعنی اذا

جاریت مع رجل قوی غلیط سر خود را بکوبیدی لم یعرف هذا اللفظ کما هو حقه هجمة موضع بوجه آخر سر خود را ابنا دانی بالیاء المصدری شکستی و کذا

چو تیر انداختی در روی دشمن ای فی مواجهته حذر کن علة لقوله کاندر راه اصله که اندر راه ماجنس لفظا او ماج بضم الهمزة وبالواو و آماج بالمد بلا واو
بمعنی الهدف والمرمی والضمیر راجع الی قوله دشمن نشسته فانه برمی السهم الیک **حکایت** ملک یکی الکاف للاضافة زوزن بفتح الزائین اسم مملکة را
ای السلطان تلک المملکة خواجه بود وصفه بقوله کریم النفس ای کانت نفسه کریمة و نیک محضر عطف علیه وقد عرفت معناه بعاله که همگنان را در مواجهه
خدمت کردی بهذه الجملة وما عطف علیها المعنی قوله و در غیبت نکوی گفتی تعلیل للوصفین اتفاقا از وی حرکتی در نظر ملک ناپسند بدید و عذر مقبول آمد
مصادره کرد المصادرة اخذ المال من ید صاحبه بغیر حق و عقوبت فرمود ای لم یکتف باخذ المال بل امر التعذیب سرهنگان جمع سرهنگ قد عرفت معناه و النون
مکسورة للاضافة ملک المراد به المعهود بسوابق جمع سابقة والباء متعلقة بقوله معترف والقاف مکسورة للاضافة نعمت او بالاضافة معترف بودند و بشکر
آن مرتهن بفتح الهاء ای المرهون یعنی کانهم صاروا فی الرهن در مدت توکیل و معناه بالترکی ... رفق و ملاطفت کردندی الباء
للحکایة و زجر و معاقبت روا نداشتندی ای لایجوزون الاذاء والعقاب **قطعه** صلح با دشمن اگر خواهی بالکسر الخطاب للیاء عندهم لا یجوز السکنة
فی النظم هر که مخفف گاه بالکاف الفارسی که ترا در قفا عیب کند فاعله دشمن در نظرش تحسین کن سخن آخر بدهن
میگذرد موذی را یعنی ان الموذی یقدر ان یجری الکلام فی فیه فیجری الکلام فیه وهذا المعنی یناسب معنی المصراع الثانی وقد قال یعنی سخن بود آخر بدهن
موذی میگذرد فقد اخل الارتباط علی ان الکلام لا یجری فیه بل فی اذنه سخنش تلخ نخواهی حرف الشرط مقدر دهنش شیرین کن کما قال علی کرم الله وجهه
نقطع اللسان آنچه مضمون خطاب ملک بود الجملة مبتداء از عهده بعضی بیرون آمد خبره یعنی وقع علیه بعض ما امر به الملک و بقیتی در زندان بماند و هو علی انه
حال یکی ای السلطان از ملوک آن نواحی جمع ناحیة بمعنی الطرف در خفیه پیام عرق بای علی وجه الاخفاء پیغامش لفظ پیغام بالغین المعجمة فرستاد الخبر
والضمیر راجع الی خواجه فرستاد والخبر بهذا المعنی که ملوک آن طرف قدر ای مقدار چنان بزرگوار ای مثل ذلک العظیم ندانستند و بی عزتی کردند
کعطف تفسیری اگر خاطر عزیز فلان ذکر اسم خواجه احسن الله عواقبه دعاء له بجناب التفات کند والمراد بحیثیة الاجابة در رعایت خاطرش هر چه
تمام تر ای علی وجه اتم سعی کرده شود والمراد انه یسعی لتطیب خاطره که اعیان این مملکت بدیدار او مفتخرند و مفتقر و جواب مکتوبم را منتظرند ای منتظر
خواجه برین وقوف یافت ای فلما وصل الکتاب الیه وطالع ما فیه من المضمون المذکور از خطر اندیشید فان السلاطین یقتلون الشخص الادنی در حال جوابی

بیاء

بیاء الوحدة مختصر چنانکه مصلحت دید علی مارای صوابا بظهر ورق نوشت هذا آداب العقلاء و روان کرد ای ارسال یکی از متعلقان
ملک ای احد من اتباع السلطان الذی غضب علیه برین واقف ای وصول الکتاب مطلع شد ملک را اعلام کرد و گفت بیان لکیفیة الاعلام فلان را
ذکر اسم خواجه المزبور که حبس فرموده خطاب للملک با ملوک نواحی مراسلت بالترکی ... خبر لشمول قرار دارد فلما وصل هذا الخبر ملک بهم بر آمد و کشف این
خبر فرمود ای امر ان یکشف هذا الامر و یطلع علی حقیقة الحال قاصد باللغة الفارسیة بمعنی پیک را بگرفتند و رسالت را بخواندند ای قرأوا ما کتبه
خواجه علی ظهرها نوشته بود که حسن ظن بزرگان بیش از فضیلت منست ای لکرائد علی فضیلتی و تشریف قبولی که فرموده اند بنده را امکان اجابت
علة بقوله بحکم آنکه پرورده نعمت این خاندانم و باندک مایه تغیر خاطر بالاضافة فی اللفظین با ولی نعمت خود بی وفائی نتوان کرد که گفته اند
بیت آنرا که بجای تست لفظ مقحم للمبالغة یعنی ان کرمه بجای تست هر دم کرمی یعنی تحسین و بیاء الوحدة عذرش بنه از حرف شرط کند بعمری ستمی بیاء الوحدة
بیت شول کمسه که هر دم سکه لطف و کرم ایلر اگر کاه گهی ستم ایتسه ملک را حق سیرت ... بها للاضافة سند
بمعنی پسندید آمد نعمت و خلعت بخشید للتسلیة و عذر خواست بقوله که خطا کردم و ترا بی گناه بیازردم فلما سمع خواجه اعتذار الملک
گفت ای خداوند هذا اللفظ بلا اضافة ای یا ایها الخاطب العظیم بنده ای هذا العبد درین حالت شما را ای لکم گناهی بیاء الوحدة نمی بیند
بلکه تقدیر خدای تعالی چنین بود که مرین بنده را مکروهی بیاء الوحدة برسد پس بدست تو اولیتر که سوابق نعمت معناهما الظاهر بالفارسیة
سابقه های نعمت یعنی نعم سابقه برین بنده داری و ایادی عطف علی سوابق وهذا جمع ید وهو جمع ید بمعنی النعمة منت ای لک علی هذا العبد
نعم کثیرة تستحق المنة بها وقد قال یعنی منت نعم فلم یات بمعنی اللفظ و حکما گفته اند **مثنوی** کر بفتح الکاف الفارسی ان هذا اللفظ یجیء لمعان
الاول بمعنی الجرب بالترکی ... والثانی اداة فاعل نحو کفشگر والثالث اداة شرط مخفف اگر وهو المراد گزند بضم الکاف الفارسی بمعنی
الضرر والالم رسد ظاهر ز خلق ای غیر منه تعالی مرنج بنهی که نه راحت رسد ز خلق و نه رنج بل الکل منه تعالی از خدا دان خلاف
دشمن و دوست علة بقوله که دل هر دو در تصرف اوست کما قیل لا علیک القلب ... گرچه تیر از کمان همی گذرد فالسهم یصدر من القوس
ظاهرا از کماندار بیند کیرد اهل فالفعل یصدر من الخلق ظاهرا و اهل الحق ... **حکایت** یکی از ملوک عرب متعلقان دیوان را فرمود

مقبول لکن آن زمان که در عمر خود بود ظلم میکند

ای امر لازکان دولته کم مرسوم المراد به الوصیفة فلان بنده ذکر اسم عبد من عبیده چند انکه مست مضاعف کنید علته بقوله کم ملازم دد
اللام
کامست فمن صد یعنی ناظر فرمان و سایر اعلم ان لفظ السایر الباقی لا بمعنی الجمیع منه قیل لا یبقی فی الاناء سؤره منکار ان یلهو و لعب بفتح
اسم و بفتحها مصدر مشغول لهذا الظاهر ان اللهو ما یلهو لان شاعه عما یهمه واللعب ما یشغل به الصبیان کما صرح به اهل التفسیر فی قوله تعالی واعلموا انما الحیوة
الدنیا لعب ولهو و قال فی مختار الصحاح لهی بالشیء لعب و قد یکنی به عن الجماع انتهی و فسره صاحب الروضة بالطبل فقد ارتکب الاستدراک خلاف
الذی یقرب به یکود ذا وجهین
الظاهر و عبر للتکلب بالمقام و درا دای خدمت منها و ن و متکاسل صاحب دولی نشیند و کفت علو ای رفعة درجات بندکان بدرکاه حق
جل و علا همین نشان داد دای مثل هذا الان من واظب عبادته احرز المثوبات و حصل له الرفعة المعنویة کما ورد فی الحدیث القدسی لا یزال عبدی
حرزه حفظه
یتقرب الی بالنوافل حتی احبه الحدیث بامداد در و بامداد الفصیح بالذال المعجمة بمعنی الفجر والصباح کر ابر کسی بیاء الوحدة بخدمت شاه
للملازمه سیوم ای الصباح الثالث هر آینه بمعنی البتة درو ی کند فاعله شاه بلطف بسکون الفاء متعلق بقوله نکاه و هو مفعول کند
ای ینظر الیه باللطف امید هست ای الرجا حاصل پرستندکان ای العباد مخلص را مرهون کنا امید ای المایوس نکردند بالکاف العجمی مضارع منفی
کردیدن ای لا یرجعوا از آستان اله من عتبة الله تعالی مهتری اعلم ان لفظ مه بکسر المیم و سکون الهاء بمعنی الکبیر و لفظ تر للتفضیل
لان
مهتر بمعنی الاکبر والیاء مصدریة ای السیادة والوکالة در قبول فرمان است ای من قبل الامر حصل له العزة والعظمة والشرف والسیادة
و خدم خدم تر کفرمان و عدم الطاعة الامر دلیل حرمانست و علامته هر که سیمای راستان دارد یعنی کان له المتقین سر خدمت بر آستان
دارد ای یکون راسه خدمته علی القبة حکایت ظالمی را حکایت کنند که هیزم یتیم الیهاء و کذا هیمه بمعنی الحطب درویشان ای الفقراء خریدی بحیف
لفظ عربی بمعنی الظلم و قد یستعمل فی العجم والروم بمعنی لفظ دریع و توانکرانرا ای للاغنیاء دادی بطرح قد مر معناه فی قول المص بادشاهی
طرح ظلم افکند و من قال فی المصادر الطرح برافکندن فقد خالف ما قاله سابقا و ارتکب الاستدراک فی قول المص للادبه هنا اخذ الثمن العالی
فانه فی المواضع التی تحقق فیهما معنی لفظ الطرح علی ما ذکرنا و لا صاحب دلی برو بکذشت ای مر و صنع کان ذلک الظالم فیه کفت ماری
بیاء الوحدة او الخطاب تقی تاکید علی الثانی والجمع مع استفهام انکاری کم هر که را به بینی بزنی یعنی تلدغ یا بوم قد مر تفصیله

بقیه

بقیه الکاف الفارسی خطاب من کندن و یراد به التخریب فا بوم خبث الجدار و غفلک فافرت امر به فی التخریب فلم ثابت بالتعلیل الصحیح قطعه
زور رت بضم الزای المعجمة اولا و بفتح الراء المهملة ثانیا بمعنی القوة والتاء للخطاب اربشی بالیاء العربی فدمر مرادامی رود باما ای تتجاوز و تتکبر
الینا یا خداوند بالاضافة غیب دان وصف ترکیبی بمعنی عالم الغیب بر ود ای لا ینجاوز الی الله تعالی زور مند بالیاء المصدریة بالترکی
فولیلو لکد مکن نهی بر اهل زمین ای علی اهل الارض تا دعا بیاء الوحدة بر آسمان نرود فلما ختم الناصح الکلام ظالم از ین سخن
العزة الغلبة س — بر نجید لان الحق مر بیت از بخت شرط بلاغت با تو میکویم تو خواه از سخنم پند کیر و خواه ضلال و روی از و در هم کشید کمن الکل
اذا
المر ولم یعرف قول الاطباء کل امر دواء دبر و التفات نکرد و نکبر قال الله تعالی اخذته العزة بالاثم اول الایة و اذا قیل له اتق الله ای
خوف بهذا المنافق بالله جملة لا انفه و حمیة علی الذنب الذی یؤمر باتقائه لجاجا فقیل نزلت الایة فی حق اخنس بن شریق و قیل نزلت
فی المنافقین کلهم والمذهب ان العبرة لعموم اللفظ لا لخصوص السبب حکایت بر ود کی از ملکها عادلا کان یمر رکبا قال له یهودی اتق
اذا
الله یا امیر المؤمنین فنزل الملک من دابته و وضع خده علی الارض فقیل له نزلت من دابتک بقول یهودی قال لا بقوله بل بقول الله تعالی
تذکرت قول الله تعالی و اذا قیل له اتق الله اخذته العزة بالاثم فخشیت ان اکون ممن دخل فیه تا شبی که آتش از مطبخ در انبار هیزمش افتاد و بقیة
والمیم
الایة اعنی قوله فحسبه جهنم ظهر فی دنیاه ها جلا و سایر املاکش الضمیر راجع الی الظالم بسوخت و از بستر یعنی البطر نرم بفتح النون و سکون الراء
ای اللین الناعم بر خاکستر بالکاف الوحی بمعنی الرماد کرمش و هذا الضمیر کالاول و لفظ کرم بفتح الکاف الفارسی بمعنی الحار نشاند ماضی من نشاندن
قوح — فاعله الضمیر از ش و مفعوله الضمیر فی قوله کرمش یعنی نصب النار ذلک الظالم فی الرماد الحار و بقیة الایة اعنی قوله تعالی ولبئس المهاد ظهر فی الدنیا ایضا
و تقول القائل قبل از نشاند ماضی مجهول بمعنی انتصب ذلک الظالم فی الرماد الحار خروج عن سیاق الکلام اتفاقا همان صاحب دل بعینه برو بکذشت
کما مر اولا شنیدش المستتر ضمیر الفاعل یرجع الی صاحب دل والبارز ضمیر المفعول یرجع الی الظالم که با یارش بمعنی کفت فی ذلک الظالم که ندانم این آتش از کجا در
سرای من افتاد هذا الکلام الظالم کفت صاحب دل از دود بالاضافة دل درویشان الا وقع من دخان قلب الفقراء قطعه حذر کن ز دود درون
های ریش وصف ترکیبی مثل دلریش مجروح تکون الیاء ذکر بها فی الوزن و الجمع بین الیاء و الیم ذا الترکیب جائز بهذه اللغة و النعت ضرر فیه ... دون قال و لد

در رونها فلم يعرف المعنى ومعناه ويحتمل ان يكون من قبيل اضافة الموصوف الى الصفة على سبيل المبالغة كانه جعل البواطن نفس الجراحة كما فى قولهم رجل
عدل لكلام على اسلوب التراكيب العربية واعترافه بانه لا يعرف الفارسية حكاية لما سمع السلطان الاعظم الفاتح ديار العرب والعجم سلطان سليم خان
عليه الرحمة والغفران ان مولى من الموالى المشهور بابن سيد على شرح كتاب كلستان باللغة العربية سئل هو ابن كمال پاشا المشتهر بالظرافة انا
كتاب كلستان فارسية لم شرحه المولى المزبور بالعربية دون الفارسية اجابه بان المولى المذكور شك قبل بوك اكا اجاب بانى لا اعرف الفارسية وبهذا
ظاهر من شرحه واما الفقير فانما شرحته بالعربية ليستفيد منه من لا يعرف الفارسية ويعرف العربية كما اشرت فى الديباجة الى هذا كه ريش درون بالاضافة
عاقبت سر كند اى يظهر من كان فى باطنه جرح ومرض يظهر منه الاثر البتة فالمراد هنا ظهور الاثر بالتاثير وقول الفاضل فى شرحه اى ينوحه الى البرء
والصحة ولا يخفى ان برءه الما هو بانتفاع المؤذى وهلاك بعيد جدا كما لا يخفى بهم بر مكن اى لا تجعل منقضا تا توانى اى بحسب طاقتك
دلى بياء الوحدة اى قلبا واحدا كه آهى جهانى بياء الوحدة فيهما ايضا بهم بر كند بالتركى قرشى در رود نبى فى الترجمة قطعه خدر كن ز دود درونهاى ريش
كه اول ريش اندر باشد اولور چقفر صقين بقيه هيچ كمسنه كو كلنى كه بر آه جقر بو جهانى يقار حكايت شنيدم كه بر تاج كنجى ز ملوك
كان مدة سلطنته اربعين سنة نوشته بود قطعه چه بمعنى چندان براد به هنا المعنى واكثر الاستعمال والاصطلاح لاقترانه بالالفاظ الدالة على الجمعية والكثرة
كما لحن فيه اعنى سالهاى فراوان بمعنى الكثيرة وعمرهاى دراز وقال فى كونه لفظه چه بمعنى چندان كذا المهجت من البعض فى اوم اكثر كتب اللغة مما اعده فقد
غفل عن الاصطلاح ولهذا طلبه فى كتب اللغة ولم يجده كه خلق بر سر ما بر زمين بى على قبر ما خواهد رفت بالتركى كفته كركك جنانكه دلى بكلت ايكن
ملك بضم الميم على التشبيه فحق قوله جنانكه معروف الى المصراع الثانى اعنى بوستهاى دكر همچنين بخواهد رفت والامر كذا كذا وقد وقع حقه مثل ما
كتب فى نامه حكايت كان ابو سياوش مضى الى بلاد التركية فتزوج بنت فراسياب المسماة بفرنكيس فظهر اسمه هناك بخالف فراسياب فعلى ملكه فاخذه وحبسه ثم امر بقتله
سرا وكانت قد ولدت ابنا له كيخسرو ففقته وسمته الحقيقة فربى ونشأ احسن تربية لكان كمل عقله وتدبيره وسار مختفيا حتى دخل ارض بابل
وصادف فى ذلك الزمان جده كيقاوس فكتوا على الملك والخزائن ودخل العرس فى طاعته وانقياده والسلطنة ثم انه لما تمكن جهز الجيوش
بالعدد الوافر والعدة الكاملة وسار الى جده المزبور عوضا عن قتل ابيه وسبا بلاد التركية باجعها وقتل وهلك الاحصاء ثم نزل بلخ وقرر

قواعد

قواعد الملك وعين اهل المراتب على مراتبهم ثم مات وملك الملك بعده كهراسب فرولد كيقباد حكايت يكى در صنعت كشتى بضم الكاف العربى اى كان احد
فى صنعة المصارعة بالصاد المهملة بالتركى كورشيجيلك سر آمده بود اى بلغ غاية الكمال سيصد وشصت على عدد ايام السنة بند فاخر فى مختار الصحاح
الفاخر الذى الجيد والمراد بالجملة از بندهاى كشتى كيران اى حيل صنايع المصارعين دانستى بياء الحكاية وهر روز از آن كل يوم فى ايام السنة بنوع ما
كشتى كرفتى بياء الحكاية مكر كوشه خاطرش با جمال يكى از شاكردان ميلى داشت اى كان يحب احد تلامذته بجماله سيصد وپنجاه ونه بندش در اموز اند ما خلا آموزانيدن
بمعنى التعليم واما آموزيدن فهو لازم مثل آموختن بمعنى التعلم اى علمه جميع الحيل فى صنعته سوى حيلة واحدة كما قال مكر يك بند كه در تعليم آن دفع انداختى
اى كان يتعلل فى تعليمه وتهاون كردى ليبقى له بعلة الغلبة پسر اى ذلك التلميذ در صنعت وقوت سر آمد وبلغ الغاية وكسى را با او من المصارعين امكان
مقاومت بالتركى طوتشمق نبودى بكمالها فى الصنعة والقوة تا حدى كه پيش سلطان كفت التلميذ لذلك التلميذ استاد را فضيلتى كه بر منست از روى بزركى
فى السن وحق تربيت است فى التعليم والا بقوت از وى كمتر نيستم وبر او برابرم بالمساواة فى القوة مراده الغلبة بقرينة المقابلة اعنى قوله وبصنعت با او برابر
لما قاله هذا الكلام ملك اين ترك ادب ازو يعنى من التلميذ مناسب ونسنديد اى لم يرض لانه كفران النعمة وضد التربية بفرمود تا مصارعت كنند مقامى متسع بمعنى الواسع معين كردند
لمصارعتهما اركان دولت واعيان حضرت حاضر شدند پسر چون پيل مست در آمد لاغتراره بقوته وصنعته بصدمتى بياء الوحدة نيال صدمة كه اكر كوه
آهنين بودى از جاى بر كندى بفتح الكاف الورق استاد دانست كه جوان از بقوت برتر است فى اعلم بدان البناء اللاحقة بند غريب كه از وى نهان داشته بود اى
اخفاه با وى در آويخت الظاهر انه ماضى آويختن جوان دفع آن ندانست فى لم يقدر على دفعه استاد در آمد بدو دست از زمين بر داشت ذلك التلميذ
وبر بالاى سر برد وكاه هو داب المصارعين وبر زمين زد غريو مراد فغان از خلق بر خاست كما هو المعتاد فى مثل هذا الامر ملك فرمود تا استاد را تشريف وخلعت ونعمت
دادند تعظيما وپسر را زجر وملامت كرد بهذا القول كه با پرورنده بمعنى المربى بكسر الباء المشددة خويش يعنى بر مربى استاد دعوى مقاومت كردى بل ادعيت
الغلبة عليه وبسر نبردى فلما عاتبه الملك كفت اى خداوند روى زمين بر من دست نيافت بلكه مرا علم كشتى بضم الكاف دقيقه مانده بود كه از من دريغ همى
داشت هذا الاستاد امروز بدان دقيقه بر من ظفر يافت كفت فى جوابه از بهر چنين روز لاجل مثل هذا اليوم نكه مى داشتم كه حكما كفته اند فى النصيحة
دوست را چندان قوت مده كه اكر دشمنى كند مقاومت تواند كرد نشنيده كه چه كفت آنكه از پرورده خود جفا ديد قطعه

یا وفا خود **اعلم** ان لفظ خود یستعمل اسما واداة اما اذا کان اسما فمعناه بالترکی کندو وفی الهند واوه رسمیة ولهذا استعمل فی قافیة بد و بدونه واما
اذا کان اداة فهو یلحق باخر الاسم لیدل علی خصوصیة فی الحکم المرتب وما نحن فیه من قبیل الثانی نبود در عالم اما الوفا اغیر موجود فی العالم یا مگر
کس درین زمانه نکرد یعنی ان الوفاء موجود ولم یفعله فی هذا الزمان احد کس نیاموخت ای لم یتعلم احد علم تیر ازمن ای الرمایة منی که مرا عاقبت نشانه
نکرد وروی فی هذا المعنی ما ذکره الجوهری **نحو** اعلمه الرمایة کل یوم فلما اشتد ساعده رمانی الرمایة بمعنی الرمی واشتد بالمهملة بمعنی استقام وقال الاصمعی
اشتد بالشین المعجمة لیس بشی کذا فی الصحاح ومن قال وقد یصح اشتد بالشین المعجمة من الشدة فکانه لم ینظر الصحاح ومختاره **حکایت** درویشی را
الوحدة مجرد صفة درویش بکونه فی الصحرا نشسته بود للعزلة پادشاهی بر وی بگذشت درویش از انجا که فراغ ملک قناعت است سر بر نیاورد ای لم یرفع رأسه
المراقبة والتفات نکرد الیه پادشاه که سطوت وهو القهر بالبطش سلطنت است بهم برآمد وگفت این طایفه خرقه پوشان نسبة الی الطائفة الصوفیة
بر مثال حیوانند بر یران الطیور انکم لا یعرف السلطان ولا یعظمه کذلک هذه الطایفه وزیر گفت مخاطبا ای درویش پادشاه روی زمین بر تو بگذشت سلطانه
بر تو گذر کرد چرا خدمتی نکردی وشرط ادب بجای نیاوردی فان من الادب ان تقوم له وتعظمه گفت ای درویش بگو امیر للوزیر ملک را ای قل له توقع خدمت
از کسی دار ویرجو الخدمة من احد که توقع نعمت از تو دارد هذا الجواب کلام صحیح فی نفسه ودیگر بدانکه خطاب للوزیر ملک از بهر پاس رعیت اند یعنی ان الملوک لاجل
رعایة الرعایا نه رعایا از بهر طاعت ملوک ای لیست الرعایا لاجل خدمة الملوک **قطعه** پادشاه پاسبان درویش است ای السلطان حارس
الفقیر گرچه نعمت بفر دولت اوست ای بقوت دولت السلطان گوسفند یعنی الغنم ونه قد یدی … از برای چوپان نیست ای الغنم
لیس لاجل الراعی بلکه چوپان برای خدمت اوست **قطعه** یکی امروز … کامران … بالکاف العربی … ترکیبی …
دیگری را مفعول لفظ بینی مقدر دل از مجاهده ریش ای قلبه مجروح من المجاهدة لاجل تحصیل المرام روزکی چند الکاف للتصغیر
للوحدة باش تا … فی قوله باش تا … معناه … صبر تا بخورد … خاک مغز
مع الدماغ والعظم والمراد ههنا هو الاول … بالاضافة فی اللفظین خیال اندیش فرق است … بالیاء المصدریة فیهما … ای لم یبق
بینهما چون قضای نوشته … آمد … کرکس … مرده … الکاف العربی …

الکاف

الکاف بالفتح کون فهذا ترکیب الاشعر اگر کسی فاعله ضمیر که تو انگر از درویش ای لا یعرف الغنی من الفقیر ملک را المراد هو الملهوف گفتا درویش
ای الکلام الصادر بمعنی الحکم آمد گفت از من چیزی بخواه کما هو عادة الملوک **حکایت** کان ملک فی الزمان السابق وکانت دار خلافته مدینة هرات
قال فقد وقت مخاطبا الفقیر از من چیزی بخواه ای اطلب منی شیئا فقال الفقیر از تو همی میخواهم ان اطلب منک مدینة هراة قال الملک هری
را بتو بخشیدم ای اعطیتک ایاها فلما … هذا الخبر اخرجوا الاصول الکثرة من اموالهم … بلدة هراة من ذکر الفقیر لاجل الملک گفت
هذا الفقیر آن میخواهم که دیگر زحمت ندهی فان صحبته خلاف الجنس گفت مرا پندی بده گفت حذا الفقیر **بیت** در باب امروز در یابی
بالکرم ازین نعمت که داری … نعمت الله … الخطاب حضرت بیت … دولت وملک میرود
دست بدست فینبغی للعاقل ان یسعی للاخرة باقبال … دولت …
دو … **حکایت** یکی از … ذو النون مصری … الطبقة الاولی اسمه ثوبان وکنیته ابو الفیض ولقبه ذو النون
لقبه لانه کان فی سفینة مع جماعة من الناس وکان لواحد منهم جوهر نفیس فضاع فلما … ان هذا الرجل الغریب … ذو النون فقیر
وحلق ولم یصدقوه فلما اضطر توجه ساعة فاتی حوت من البحر بذلک الجوهر فلقب بسببه ذو النون ای صاحب الحوت وقال الشیخ الاسلام ذو النون …
ان لا یتزین بالکرامات ولا یمدح بالمقابل … والوقت … فاعله ضمیر الوزیر …
کما لا یلیق … السلطان … ذو النون …
دیگر … **قطعه** …
راحت … یعنی ان عبادة اکثر العباد لاجل … الجنة … الاخلاص … درویش … العابد …
بودی ای ظهر اثر اخلاصه … وزیر … والعجب …
المطبوع واقع فی اکثر النسخ الصحیحة … ملک … الاول … الثانی ثم قال کلاما
وهو قوله ولولا رعایة القافیة لکان … الثانی ایضا وجه **اعلم** ان فی البیت الثانی … انه لا بد ان یکون للسلطان مهابة و

حتی نجا فهلک وزیره فان حکم السلطان الذی لیس فیه مهابة وسیاسة مثل کمر قلع اخر کمه وقطع اطفاره **حکایت** پادشاهی بکشتن

بی گناهی بیای الوحدة فیهما فرمان داد ای امر بقتله گفت ای بی گناه بموجب یکی الجیم خشمی بیای الوحدة والاضافة بیانیة که ترا برمنست ای او

قع علی آزار خود مجوی ای لا تطلب ازین نفس گفت ملک چگونه ای کیف اطلب آزار تو نفس گفت ای بی گناه این عقوبت بر من بیک نفس آید

ای یحصل ویقع علی فی نفس واحد وبزه آن ای اثمه بر تو جاوید یعنی الابد بماند بفتح النون مضارع من ماندن **دولتی** دوران بقا ای زمان

تلبو چو باد صحرا بگذشت ای مضی بالسرعة تلخی وخوشی بالیاء المصدریة فیهما وزشت وقبیح وزیبا وهو بالزای پر گشت والظاهر انه یراد به القبیح

والحسن بقرینة المقارنة بقوله تلخی وخوشی مگذشت فان الازمان والاحوال لا تستقر بل تمر آنچ پنداشت ما فعل بسند کشتن ای ظن قوم

ستمکار ای الظالم فی علیه کرستم ای الظلم بر ما کرد وبتکلیف بر کردن او بماند ای بقی علیه وبرما بگذشت ای لم یبق علینا ملک را نصیحت او زوال

قوله بی گناه ای که ما سر آمد المراد به ان نصحه اثر فیه واز سر خون او در گذشت ای عفا عنه وعذر خواست **حکایت** وزرای نوشیروان در مهمی

بیای الوحدة از مصالح مملکت اندیشه میکردند فیه تنبیه علی انه یجب للملک ان یشاور وزراءه فی مصالح المملکة وصیغة الجمع تقتضی ان نکون المراد وزرائه مع

کما قال الکثرت وجه فی الامر هر یکی از الوزراء بر وفق دانش خود ای علی مقتضی علمه رائی بسکون الهمزة وفتحها الفاء من زد والمراد ایجاد الفکر ملک نیز همچنین

کالوزراء اندیشه ای فکرا فیه تنبیه علی انه ینبغی للسلطان ان لا یفوض الامر الی الوزراء بل یتفکر بنفسه بزرجمهر رای ملک اختیار افتاد ای اختار در جمیع

علی آراء الوزراء وزیران در سر او خفیه گفتند الضمیر المستتر راجع الی وزیران والبارز الی بزرجمهر را للملک رای چه مزیت دیدی بر فکر چندین حکیم

ای علی آراء الحکماء المتعددة حتی رجحته علیها گفت بموجب آنکه انجام کار ای آخره معلوم نیست و رای همگنان ای عموم الجمیع در مشیت الله تعالی

است که صواب آید یا خطا واذا کان الامر کذلک پس موافقت رای ملک اولیتر علیه بقوله اگر خلاف صواب آید ای ان ظهر الخطا بعلت متابعت

او لاجل اتباعه از معاتبت او ای من عتابه ایمن باشم **مثنوی** خلاف رای سلطان رای جستن مر او را بخون خویش باید دست شستن کنایة عن وقوع

الشی والفراغ منه اگر خود روز را گوید شب است این ای لو قال السلطان مشیرا الی النهار ان هذا اللیل بباید گفتن بفتح الیاء مضارع من گفتن

ای ینبغی لک ان تقول کرسا عدا الله اینک بکاف التصغیر ماه وپروین بالباء العارسی وهو الثریا فیه تنبیه علی انه من الاداب تصدیق السلاطین فی آرائهم

وکلما

وکلما تم ولکن ینبغی ان لا یصدقوا فی امرهم بالظلم **حکایت** سئل عالم عن الصدق فقال الصدق کلمة حق عند سلطان جائر **حکایت** شیادی بیای الوحدة

وهو لفظ مستعمل فی العجم والروم فقال فی شرحه یکی مر دطرار که شیادی میکند در محافل ومجامع گیسا در حمزه وغیره فقد خفی علیه لفظ گیسوان

جمع گیسو بافت کما هو عادة العلویین که من علویم ولم یکن علویا فهذا کذب واحد وبا قافله حجاز بشهر در آمد او داخل که از حج می آیم ولم یات من

الحج فهذا کذب اخر وقصیده پیش ملک برد که من گفته ام ولم یقلها فهذا کذب آخر یکی از ندمای ملک ففیر بیان الندماء در آن سال از سفر آمده بود

وکان عالما بالحال گفت من اورا در عید قربان در بصره دیدم حاجی چگونه باشد فکیف یکون حاجا فی هذه السنة ودیگری گفت ای قال رجل اخر پدرش نصرانی

در روم ملاطیه بلدة علویی بکجا باشد فظهر به کذب کونه علویا شعرش را در دیوان انوری یافتند وهو شاعر فاضل فی نظم القصیدة کامل ملک فرمود

تا بزنندش ونفی کنند ای یطرد وینفی من البلدة که چندین دروغ چرا گفت بیای الخطاب فلما عاینه الملک وامر بعقابه ونفیه گفت ای خداوند روی زمین ای یا مالک

وجه الارض سخنی دیگر بگویم اگر راست نباشد ای ان لم یکن ذلک الکلام صادقا بهر عقوبت که فرمائی سزاوارم ای استحق به گفت ای الملک آن چیست گفت

قطعه غریبی بیای الوحدة گرت ماست پیش آرد ای لو احضر لک لفظ مخفف من اگر ماست بالسکون معناه بالترکی یوغورت بیش آرد وفی الکلام تقدیم وتاخیر للوزن والتقدیر

اگر غریبی پیش تو ماست آرد دو پیمانه بالترکی اولچک وقدح آبست ویک کچه بالکافین وضم الاول بالترکیة کچه دوغ بالترکیة ایران ای اللبن بلبن خالص

فی الحقیقة گر از بنده لغوی بیای الوحدة واللغو هو القول الباطل شنیدی بیای الخطاب مرنج ای لا تتاذ به جهان دیده بسیار گوید دروغ

یعنی الکذب ملک بخندید وگفت ازین راست تر سخن در عمر خود نگفته بود ای طول عمره تا آنچه مامول او گشت مهیا داریتد **حکایت** آورده اند فی الحکایات

که یکی از وزراء جمع وزیر مثل نفیه فقراء بزیر دستان ای الرعایا رحمت آوردی وعلی قول علیه السلام الراحمون یرحمهم الرحمن وصلاح همگنان بخشی فان

مدار الایمان علی الامرین التعظیم لامر الله والشفقة علی خلق الله فاتفاقا بسبب خطاب ملک گرفتار آمد یعنی ان الملک خاطبه بالعتاب وامر علیه بالعقاب ولهذا

همگنان در موجب استخلاص او ای سعی کردند فظهر مضمون قوله تعالی ان احسنتم احسنتم لانفسکم وموکلان بروی ای الذین وکلوا علیه

ای فی عقابه ملاطفت من اللطف ضد العنف کردند علی ماقال الله تعالی هل جزاء الاحسان الا الاحسان وبزرگان ذکر او ای اثبات الامر بزرگ او

الا قتال ببیان کنند والتاثیر فی نفس الکلام تا ملک از سر خطا در گذشت تجاوز وعفا عنه صاحبدلی برین حال اطلاع یافت وتفکر فی قوله

آزرم

ان الله لا يضيع اجر المحسنين وكفت **قطعه** تا دل دوستان بدست آری ای لاجل تحصیل قلوب الاحباء وتطییبها وتسلیتهم بوستان پدر فروخته به یعنی البیع به بكسر الباء
دیگر بمعنیین احدهما الحسن والآخر السوء والمراد هنا هو الاول والمعنی لاجل تطییب قلوب الاحباء بیع حدیقة الاب حسن لبکر فی غنهما الیهم
پختن دیک بالکسر هو ظرف والکاف الفارسی لفظ فارسی بمعنی القدر بکسر القاف کهم عام لکل ما یطبخ فیه الطعام سواء کان من الخزف او النحاس
نیک خواهان را جمع نیکخواه وهو وصف ترکیبی بمعنی لاجل طبخ قدر الاصدقاء والمراد طبخ ما فیه وفی لفظ پختن بالفتح فقد غلط
همه رخت سرای ای کل شیء من اثاث البیت وکسابه سوخته به بهذا الکلام یفید الاب بالاحباء والاصدقاء حتی تم ترقی المعاملة حیث النفع
قال بابرادر جم نیکو نیکی کن لانه دهن بکر المقمة درحمته به **حکایت** سئل عاقل عن المروة فقال المروة هی الاف علی اساءة الاحسان بالحسن
معاوضه کبیع السوق وقیل **قطعه** در نیکی کو کلن الیه المحبون بابا کنب باعجه صانقی یکی ابو صالح آتش شمک اعون هر نیه وارکه
اوده یا نعو نیک بر بر لقمه صنا ایلک قل ایلک اعزنه لقمه آتو نیکر **حکایت** یکی از پسران هارون الرشید کنیته ابو جعفر وهو اخو موسی الهادی
بن محمد المهدی بویع له لیلة موت اخیه وفیها ولد المامون وهی لیلة لم یکن فی الوجود مثلها مات فیها خلیفة وبویع فیها الخلیفة وولد فیها خلیفة
وکان هارون الرشید طویل القامة ابیض اللون سمینا جوادا کریما شجاعا کثیر الغزو ودولته دولة اجتمع ببابه ملوک الاقالیم وشغل بغداد ومکة
فدخلها معتمرا ثم مضی الی المدینة فزار النبی صلی الله علیه وسلم وقرا الموطا علی مالک ابن انس صاحب المذهب ورجع الی مکة فی اشهر الحج مات فی عجم
احد من الخلفاء بعده ولا قبله مثلها وفی ایام الامام مالک ابن انس المزبور وفی سنة نسع وتسعین وعمایة بیش پدر آمد ای جاء الی ابیه هارون فقام
خشمناک ای غاضبا که فلان لشکر زاده فقد عرف معناه مرا دشنام داد ای سبنی بام مادر مرا فکتم نهی هارون ارکان دولت را گفت مستفتیا ای
وفی بعض النسخ سزای چنین کس چه تجزوا واجابک واحد منهم بجواب غیر مرضی یکی اشارة بکشتن کرد هذا جواب یتضمن الظلم البدیع الغلیظ
ودیگر بزبان بریدن هذا جواب یتضمن الظلم ولکنه اخف من الاول ودیگر بمصادره فقد مر معناه فی حکایت زورنان دنفی فقد مر معناه
فی حکایت شداد آنغا فمن اعاد بیانها فکانه نسی ما کلمه اللیلة هارون گفت مخاطبا للابنه ای پسر کرم آنست که عفو کنی فان اسم
عقوبة یجب العفو واگر نتوانی تو نیز دشنام مادر تو بده فان هذا جزاء بالمثل ولکن نه چندان که انتقام از حد بگذرد ای احفظ الحد المائلة

ولا تجاوز

دشنام مادر

فیها ط

ولا تجاوز فی الشتم والاکاه ظلم از طرف ما باشد ودعوی از قبل خصم **قطعه** نه مرد است آن بنزدیک خردمند که با پیل دمان بالرکی کوکوش
قبیل ورز قال وهو الذی له صوت هایل نظهر فی وقت هیجانه وغضبه وبالرکی کردکش قیل فقد اکثر الکلام ولم یعرف المراد بیکار فقد عرف لفظا ومعنا
جویند والمعنی ان فریر لجارت ام العقیل العوی آنکس غد ایلی بلی مرد آنکس است از روی تحقیق وفی الحقیقة که خشم آید بر او باطل نگوید ای یحفظ لسانه
وقت الغضب عن الفحش **قطعه** یکی را زشت خوی ای احدی الیائیین اصلیة والاخری مصدریة داد دشنام فقد لفظ داد للوزن تحمل کرد گفت ای نیکو
فرجام بفتح الفاء بمعنی العاقبة المرتبة فال فردوسی **بیت** بکوشیم وفرجام کار آن بود که فرمان ورای جهانبان بود وبس قال فی شرحه یعنی
العاقبة فقد مر معناه بتر صیغه تفضیل اصله بدتر والعوام حرفوه ثم شاع فی السنة الفصحاء ووقع فی الاشعار کما قال اسدی زانم تعلق بعوله بتر ای
بدتر از آنم که خواهی گفتن نیز دان تعول آنی ای انک فاسق سارق کاذب عادی واقباحی ومعایبی کما علی آن شفتانما فالیاء الاول للخطاب من یکی الرشت خوی
والثانیة للمطابقة الحکمی وقال فی شرحه الا کران الذی تفعل کذا وکذا من الشرور والقبائح فالیاء فیهما للخطاب فقد لحظا فی تعبیر اللفظ ای او معناه
بالکری اولسی ولیس معناه فلان انا کریم لم یعرف الخطاب فانه دقیق که داند عیب من چون من نداند فان لکل احد اعلم بعیبه من غیره وقیل فی الترجمة **مثنوی**
برنیه زشت خوبرکسه کدی تحمل ایلوب اول کنج ودی من انده دمه بترم کم ای فرسن ابنی تبلور م سن نه بلور سن **حکایت**
با طایفه از بزرکان در کشتی ای السفینة بودم بهذا الجملة مارآه المصنف قدرت سیاحته زورقی بفتح الزاء وسکون الواو لفظ عربی بمعنی السفینة الصغیر
والیاء للوحدة در پی ما **اعلم** ان لفظ پی یجی بمعنیین احدهما العقب والآخر الاثر ویراد به العقب والمراد ههنا هذا المعنی الاخیر غرق شد ودو برادر
بگرد ابی بکسر الکاف الفارسی موضع بدور فیه الماء ویتعمق والباء للوصلة وزیاده فی شرحه قوله والباجری الماء اعلی الاستفهامة زاید مبدا ارباب قلم یعنی
در افتادند ای وقع فی ورطة الهلاک یکی از بزرگان گفت ملاح را ای وزن الفلاح بمعنی صاحب السفینة که بکیر بالکاف الفارسی امر فرکرفتن این هر دو
برادر را که بخی ای الغرق ناز اصد دینار دهم لتخلیص کل واحد منهما **واعلم** ان اعطاء مثل هذا المبلغ لتخلیص الاسیر من شیم السلاطین ولهذا
اورد هذه الحکایة فی باب سیرت پادشاهان فلا یرد ما قیل لا ینبغی ان تورد هذه الحکایة فی باب سیرت پادشاهان وموضعها اللائق هو الباب الثانی
ملاح تا یکی را خلاص کرد من الغرق دیگر هلاک شد ای غرق گفتم بقیة عمرش نمانده بود ای تم اجله از آن سبب در گرفتن او تاخیر افتاد ای لم یعجل الا مر ملاح

بخندید و گفت ابجه تو کفتی یقین است وفی بعض النسخ ربیست و دیگر خاطر ببر ماندن او اشارة الی الذی بخاف الغرق بنشستن بود سبب

آنکه وقتی بپای والاحلة در بیابان مانده بودم ای کنت عرضة للمشقة این مراکب شترانند بسکون النون الثانیة ما حمل فرزندان ای حملنی علی

البعیر واز دست آن دیگران رة ای الذی غرق تا زیانه بمعنی السوط خرده بودم ای کان ضربه سوط واصدر در طفلی بیای المصدری گفتم صدق القطع

وعلی صالحا فلمف ورای فعلیها **قطعه** تا توانی درون کسی مخراش نهی من خراشیدن والمراد به عدم الاذاکان درین راه خارها باشد ای

بودنیک الشوکه لان جراحة کنیة منها کار درویش مستمدای المحتاج برآر ای اجعله حاصلا که ترا نیز کارها باشد ای لیحصل حاجتک **حکایت**

وردفی الخبر ان الله تعالی قال لعیسی علیه السلام یا عیسی مطلع تریدان تطیر مع الملائکة قال نعم قال علیک بخمس خصال الشفقة کالشمس والتواضع کالارض و

السخاوة کالنهر الجاری والحلم کالمیت والسر کاللیل **حکایت** دو برادر بودند فی الزمان السابق یکی خدمت سلطان کردی و دیگری بسعی بازو نان جمع بازو

بمعنی العضد نان خوردی باری ای مرة این توانگر اش زه ای یکی درویش را گفت معاتبا چرا خدمت سلطان نکنی تا از مشقت کار کردن برهی بکسر الهاء و بالخطاب کفت

معارضا تو چرا کار نکنی تا از مذلت مصدر کالذلة خدمت های و خلاص یابی که حکما گفته اند فی النصح اندک نان خوردن و نشستن براد به هنا عدم القیام

لخدمة مخلوق به جستن و فال فی شرحه بهتر فکانه لم یعرف معناه حسنا که کمر بخشتین ای المنطقة دشمنی زرین ابستن یعنی خدمت ایستادن بمعنی القیام منا

بیت بدست آهک بسکون الکاف العربی فی الاصل وکسرها هنا للاضافة معناه بالترکی اکجو و قال فی شرحه بکاف العربی علی وزن آهن الجلس و هو طلی

احمر یقال له بالترکی اکجو فکانه لا یعرف الحرکة والسکنت والوزن نفقه بالثاء بینهما فلا یعنی الحار کردن خمیر به تر ذکره مرا او قال عنا بسکون الهاء

لهم بر دفیل از دست بر دست پیش امیر **قطعه** عمر کرانمایه قد مر بیانه فضیل الابواب درین صرف شد خداث ة ای مضمون المصراع الثانی تا چه خورم صیف و چه

پوشم شتاای کنت اتفکر فی طعام الصیف و الباس الشتاء و یمر عمری فیه حتی تم ای شکم ضر بمعنی الجوع ولفعا ایها البطن الذی لا یشبع و القنع بالتوکل

هل نومیدکالطوح الذی لا یسکت و لا یفتر الحلق و جل لم یعرف قال فی شرحه بمعنی الجوع و ندا نذیش و قال الصه جنتم ضر بالترکی فیحمل کفندو کسی و یا

خبر بالترکی لکمش ال و اباقی بنای نان ای اقنع بخبز واحد تا نکنی پشت بخدمت دوتا ای لئلا تجعل ظهرک منحنیا فی الخدمت و قد ورد فی الخبر من قنع

شبع و من طمع ذل **حکایت** کسی مژده پیش نوشیروان عادل آورده برد که خدای عز و جل فلان دشمنت برداشت ای رفعه من الدنیا یعنی اماته کفت هیچ

که مرا

که مرا فرو گذاشت ای ترکه یعنی جعلنی باقیا **بیت** مرا به مرگ عدو جای شادمانی نیست علة لقوله که زندگانی ما نیز جاودانی نیست **حکایت** قال الملک نوان محمد الموت ذائقه

فمن بقی ریب المنون ای ما یتعلق النفوس من حوادث الدهر فنفی الملک عند عدم شماتة الموت فقال وما جعلنا لبشر من قبلک الخلد افائن مت فهم الخالدون کل نفس

الموت **حکایت** گروهی بیای الوحدة و هو لفظ فارسی بمعنی النفر و قد تحذف واوه لفرورة الشعر از حکما بیان گروه در بارگاه کسری بفتح الکاف و کسرها لقب ملوک

الفرس کما ان قیصر لقب ملوک الروم و النجاشی لقب ملوک الحبشة و فرعون لقب ملوک مصر و خاقان لقب الترک بنشسته ای کسری معرب خسرو والنسبة الیه کسروی و کسری

هجمه اکالترقع علی قبلک لان قیاسه کسرون بفتح الراء مثل المجنون و موسون بفتح السین بمصلحتی سخن میگفتند ای و کانوا یتحاورون امر ابزرجمهر خاموش بود گفتند چرا

درین بحث با ما سخن نگوئی حد السؤال الکل گفت جوابا لهم وزیران ای مثال اطبا اند و طبیب دارو بمعنی الدواء ندهد مگر سقیم را پس بمنزلة الفاء الجزائیة جو بابینم که

رای بر صواب ای بمعنی الطریق اللایق صوابست مرا دران سخن گفتن نباید **مثنوی** چو کاری بیای الوحدة بی فضول ای بیای المصدریة و هو الزیادة والفضیلة بر آید

و بحصل مرا دروی سخن گفتن نشاید لانه اتعاب اللسان و تضیع الکلام **حکایت** سئل افلاطون عن الراحات قال الراحة للجسم فی قلة الطعام و راحة

اللسان فی قلة الکلام و الراحة الروح فی قلة الاثام و الراحة للانام فی التکلم و کرینم که تا بینا و چاهست بالجلم الفارسی اگر خاموش نشینم گناهست لانه یقع

و یهلک **حکایت** هارون الرشید چون ملک بضم و الکسر مصر مسلم شد گفت بخلاف آن طاغی و هو فرعون کما قال الله تعالی اذهب الی فرعون انه طغی ای علا و تکبر و جاوز الحد فی الکفر والعصیان که بغرور ملک مصر دعوی خدائی کرد کما قال الله تعالی و نادی فی قومه قال یا قوم الیس

لی ملک مصر و هذه الانهار تجری من تحتی فلا تبصرون بنخشم این مملکت را بکمترین بندگان بیای الوحدة داشت گودن بفتح الکاف و سکون الواو فی

اصل لغة فرس الرجل الذی لا عقل له تم تستعمل للمتخصل الذی هو عبثی فی الفهم بمعنی المعنی شاع فی العجم و الروم نام او خصیب بضم الخاء المعجمة وفتح

الصاد المهملة علی صیغة التصغیر ملک مصر را بوی ارزانی فی الاصل بمعنی الرخص و شاع فی معنی اللایق داشت ای جعله امیر مصر گویند که

او بحدی بود که طایفه حرات بضم الراء المهملة و تشدید الراء المفتوحة کالزراع لفظا و معنی شکایت آوردند که پنبه کاشته بمعنی الزرع

بودیم بر کنار نیل باران بعلتهم ارادوا طغیان الماء بی وقت آمد تلف شد و کان مرادهم عفو خراج الارض و عشرها عنهم گفت فاعله خصیب پشم

یعنی صوف الغنم و کان رآه کثیر ابکسی کاشتن و کان یظن ان الصوف ینبت فی الارض صاحب دلی این کلام شنید و گفت **مثنوی**

اکر روزی بیا، الاصلیة بدانش ای بمقدار العلم برفزودی ای لو کان الرزق یزداد بالعلم والفهم زیادان تنک روزی تر نبودی لعدم علمه بنا
وانان چنان روزی رساندی اللّه که دانا اندران حیران بماند وفی هذا المعنی قیل بالعربیة شعر کم عاقل عاقل اعیت مذاهبه کم
جاهل جاهل تلقاه مرزوقا هذا الذی ترک الاوهام حائرة وصیر العالم النحریر زندیقا مثنوی بخت و دولت بکار دانی نیست علی تفسیر الجار
المصدری نیست بیت بجز بتایید آسمانی نیست یراد به التایید الالهی انظر فیهما فلنتم التحقیق فی المواضع المشکلة فانه وظیفة الشارح
وفی نصدیق ولم یکشف المرام فانه من عدم علمه لا من اهماله او قساوة کنت در جهان بسیار مرهون بی تمیز ارجمند ای ذو مقدار لان لفظ ارج بمعنی المقدار
ولفظ مند اداة نسبة بخود در مندو من فان فی شرح نفح الهروی وضم الجیم العربی بمعنی المعزز والمکرم فقد غفل عن اصل المعنی وعاقل خوار والمعنی انه وقع
فی الدهر کثیرا کون البلید ذا مقدار والعاقل ذلیلا کیمیا کر بالزکی کیمیاچی لان لفظ کر اداة فاعل کما فی قولهم زرکر بغصه مرده در بیخ عطف علی غصه
ابله الکنوز الهباء اندر خرابه یافته کنج قیل فی الترجمة مثنوی دولتکر علم نوی غنیه دکلا حق دربرز رانی ابرو غنیه دکلا بوجمانده دوشنبد رسانید
بی تمیز خر مثله عاقل خوار کیمیا کر حکرا مکث البلیه رنج بخته ابله بولور خرابه ده کنج حکایت یکی از ملوک کنیزکی بفتح الکاف العربی الاول وسکون الثانی
فی الاصل وبعد فی بمعنی الجاریة حبشی وصوف لها آورده بودند وکانت علی غایة الحسن خواست که در حالت مستی بیاء المصدری باوی جمع آید ای اراد
الجامعة فی حالة السکر دختر ممانعت کرد وملک تعدی ملک در خشم شد مضی الغضب ای غضب وبرا واثاره ای الکنیزک از بندکان بسیاهی بخشید وکان
علی غایة القبح که لب زبرین بفتحتین وسکون الیاء بمعنی شفه العلیا از پره بینی در گذشته بود وهذه هیئة قبیحة ولب زیرین یعنی شفه السفلی بکریبان فرو
بمعنی الوضع والمراد هنا الانحفاض هیکلی ای جثته بود که صخرکی جنی بفتح الصاد المهملة وسکون الخاء المعجمة اسم عفریت قصد سرقة خاتم سلیمان
علیه السلام وقد کان ذلک الجنی اعجوبة فی قبح المنظر وکراهة اللقاء وکونه اسم عفریت قال سلیمان حین طلب سریر بلقیس انا آتیک به قبل ان تقوم من مقامک
احتمال مرجوح دون عکس البنا فقد رجح المرجوح علی الراجح از طلعتش بر میدی الیاء للحکایة ای تنفر وعین القطر عادوزنا القطر
بمعنی النحاس الملذاب ویستعمل بمعنی القطران وهو المراد هنا از بغلش بفتحتین ای ابطه بکندید بدی حکایت میکند بدون بیت توکوی تا حروف الشرط
المقدر تا قیامت زشت رویی بالیاء المصدری بر و ختم است جواب الشرط المقدر وبر یوسف نکویی فیه ملاحظة التشبیه الا کان الحسن تمام

في کونه

فی یوسف او المعنی هذا الملک اوانک تقول ان القبح الی یوم القیامة تم فیه کما تم الحسن فی یوسف علیه السلام وقیل فی الترجمة بیت دیدیکی تا قیامت زشت
رولق تمامدر آنده یوسفده کوزللکک قطعه شخصی بیاء الوحدة نه چنان النفی مصروف الی القید البیت والجملة المنفیة صفة شخص کریه فقبیح بمعنی
المفعول ترکیب مع منظر وصفات کیمیا کو زشتی بکبیر الیاء المصدری از و مر فیحه خبر بتوان داد بمعنی دادن وانکه مخفف من وانکاه نعلش قذر
التفاوت فی الکلام قبح الخبر الجیفة مردار خبر نعلش او المبتدأ محذوف وآفتاب بالاضافة مرداد بالدالین اسم للشهر الاوسط من الشهر الصیفیة
لان رائحة الجیفة اظهر فیه سیاه را دران مدت نفس طالب بود و شهوت شهوتش بکسر المیم الطبعة بجنبید ای تحرک و مهرش بضم المیم ای بکارتها
بر داشت رفعها ای ازال بامدادان قدم در بیانه ملک کنیزک جست لتعلق قلبه بها ونیافت عنده ماجرا کفتند ای ما وقع فی اللیلة خشم کرفت
بفرمود تا سیاه را باکنیزک دست و پای استوار ببندند واز بام بالاضافة جوسق ای سقف القصر الذی بنی فی برج القلعة والقلم الصریح بکی
از وزراء نیک محضر قدم در بیانه روی شفاعت بر زمین نهاد فیه تنبیه علی تاثیر الکلام فی الامراء انما یکون بالتضرع والابتهال وکفت سیاه
بیچاره را درین خطا بیاء تری علته یقوله که همه بندکان و خدمتکاران فیه عطف تفسیر و کذا فی قوله بیخشش وانعام بکسر المیم للکاف
خداوندی الیاء للنسبة او مصدریة والباء فی قوله بیخشش متعلق بقوله معتاد ند ملک سلطان کلام الوزیر کفت اکر در مفاوضة او والمراد به الجامعة
والمشارکة قال فی مختار الصحاح تفاوض الشرکاء فی المال اشترکوا فیه جمیع وهی الشرکة المفاوضة ونه قال یعنی در مکالمة آن کنیزک فلم بات شب اصلا
لغة ولا اصطلاحا نا خیر کردی پچه شدی بیاء الحکایة کفت ای الوزیر ای خداوند نشنیدی که کفته اند قطعه تشنه سوخته العطشان المحترق بر چشمه
روشن چو رسید مرهون تو مپندار ای لا تظن که زپیل دمان اندیشد ای یتفکر و کنیزک ملحد ملحد الدین ای مایل عن الدین کرسنه قدم در بیانه در خانه
خالی بر خوان بضم الباء الفارسیه وقد تغیر بفتح الباء العربی عقل باور نکند ای لا تصدق العقل کز رمضان اندیشد وملک را این کلام الوزیر لطیفا
فی الملک کما قال المصنف ملک را این لطیفه خوش آمد وکفت سیاه ترا بخشیدم اما کنیزک را چکنم ولما کان الوزیر عارفا بسیاق الکلام علی مقتضاه کفت
کنیزک را هم بسیاه بخش ای اعط الجاریة ایاه که نیم خورده او هم او را شاید قطعه هر کز او را بدوستی مپسند المصدری مپسند نهی بدون
بالمکی بکنمه بمعنی قال یعنی هیچ کس مطلوب ان یکون علی معنی المجهول ای فلا یکون مرضیا فقط بحهل اللفظ والمعنی که رود جای ناپسندیده ای موضع الذی عند مقبول

تشنه را دل خواهد آب زلال فيه تقديم وتاخير قال في مختار الصحاح ماء زلال اي عذب بيم ضرورت دكان كند بديد بالكاف الفارسي بمعنى المتن وقد يوجد في
بعض النسخ هذه اللفظة وقطعه دست سلطان ذكره معناه مشهور وقد مر بيانه توضيحا وقال هنا في الجزء ذكر بالكاف الفارسي وذكر لحذف الباء بالتركي تيغ
وفي فقد عدة من كلام والعجب منه بيانه وقد مر ذكره مرارا حتى ذكر شرحه هنا كما بابد مرهم نجون تركيبن وهو بالكاف الفارسي قدر الدواب در افتد
تيغ هذا من قبيل التنازع لان تيغ يجوز ان يكون فاعلا بابد وفاعلا وفتاد تشنه را دل وكجا خواهد آب زلال مر نظيره كوزه بكذشت برد مان كشتي
بضمتين تردد في الامرين مائلا في الاول هكذا سمعته وفي الثاني قال بعض الجهال فقد غفل عن اللغة والقول بان اصل العبارة كشتي بكسر السين المهملة
وفتح الكاف الفارسي اسم لحبة الاحمر الراس وهي من الحبات المعروفة شرة تابر زبير ما ينبغي ان لا ينفق لعدم المناسبة بالمحل اذ المقصود ان الجارية تلو
بمغازلة الغلام المسود فلا يليق بحضرة السلطان ولا وجه لتشبيه الغلام المذكورة بالحبة المزبورة **حكايت** اسكندر وهو ابن فيلقوس بن بطر
تنوس بن منطور بن رهان بن ليطي بن يونان بن يافث في قول بل هو من ولد روم بن العيص بن اسحق بن ابراهيم عليهم السلام والاخير مذهب ... في
بقوله رومي را ولقبه ذو القرنين وانما لقب به لانه ملك الدنيا بقرنيها اي شرقها ومغربها او راى في منامه انه اخذ بقرني الشمس او كان له ذوابتان حسنتان
والذوابة تسمى قرنا او لانه انقرض في وقته قرنان من الناس في حياته هذا او يروى انه كان قصيرا لم يصلح بهذا الوجه او انه اعطي علم الظاهر والباطن
دخل النور والظلمة هذا واطلاق القرنين على العلمين والظلمة والنور يجوز بعيد وما بين ملك فارس والروم ليس كس لانه ملك الربع المسكو
وقيل لانه كان في راسه شبه القرنين وما وجدناه في كتب التواريخ وقيل لانه كان كريم الطرفين من قبل ابيه وامه هذا واطلاق القرنين على الابوين بعيد
جدا وقيل لانه اذا حارب قاتل بيديه هذا ولا يحسن اطلاق القرنين على اليدين وقول من قال وكان في الفترة بعد عيسى عم ما بين بصحيح لانه صرح في
كتب التواريخ ان بينه وبين ظهور عيسى عم ثلثمائة وتسعة عشر سنة ولا خلاف في انه طاف الربع المسكون وملك مشرق والمغرب وكان فيلقوس
ابو سكندر وزيرا لملك الروم وكان حكيما فاضلا عالما بالسياسة مجربا للامور وكان يحبه اهل المملكة ولما مات الملك ولم يكن له ولد اجمعوا على نصبه
فاعتذر اليهم بانه ليس من اهل الملك فلم يقبلوا عذره واجلسوه على سرير الملك وسار باحسن سيرة ثم مات وكان ابنه سكندر حكيما عالما قد
اخذ الحكمة من ارسطاطاليس واحاط بعلم السياسة فاجلسوه على سرير الملك واذعن له الناس بالطاعة فدبر الملك جوفور عقله مع حداثة سنه وملك الروم

سار حتى جاء

سار حتى جاء ساحل ارض مصر فبنى فيها مدينة يقال لها الاسكندرية ثم سار الى ديار العرب ودخلها عنوة فتصدق ثم سار قاصدا بلاد المغرب
والخضر عليه السلام على مقدمة جيشه واسطاطاليس على جانبه حتى اتى مغرب الشمس ثم سار حتى اتى بلاد بلغار قاصدا بلاد التوبى ومطلع الشمس
وسار حتى قصد ما بين السدين وهما جبلان ساهقان فبنى ردما كالحائط لدفع ياجوج وماجوج ثم انه لما فرغ من السد قال لم يبق ارض
لم اطاها الا ارض الظلمات فقد ذكر لنا ان فيها عين ماء الحيوة فتوجه قاصدا الى ما يلي القطب الشمالي حتى وقف بجانب الظلمة فقال لمعلميه ومن صحبه
من العلماء اني اريد ان اسلك هذه الظلمة فقالوا ايها الملك ان من كان قبلك من الانبياء والملوك لم يسلكوها وانا نخاف عليك وان نتطهر
امر تكرهه فاصر وصمم على الدخول ثم قال لاهل المعرفة اي الدواب ابصر نظرا قالوا الخيل فقال اي الخيل ابصر قالوا الدهم الاناث
الابكار فانتخب من الخيل الدهم ستة الاف مهرة دهماء واختار ستة الاف رجل من اهل العقل والتجربة ونصب على كل الف رجل رئيسا من الحكماء ونصب
الخضر عليه السلام على الجيش في مقدمته ثم امر بالعسكر ان ينزلوا مكانهم فنزلوا وثبتوا وامرهم ان لا يبرحوا حتى يعود اليهم فقال الخضر
ايها الملك انا نسلك الظلمة ولا ندري كم نسير فيها ولا ينظر بعضنا بعضا فكيف نصنع بالضلال فدفع اليه حجرا وقال له اذا ضللتم فاطرحه في الارض
صاحت فارجعوا اليها ثم سار الخضر بين يديه حتى انتهى الى الوادي الذي فيه العين فشم طيبا عظيما فوقع في خاطره ان العين في ذلك الوادي فقال للملك
المرزة في الوادي فصاحت فنزل الخضر عم فوجد العين فراى ماء ابيض اشد بياضا من اللبن واعذب من العسل واطيب ريحا من المسك فشرب منها وتوضأ وركب
فرسه فلحق اصحابه ولم يصب ذو القرنين الوادي والعين ثم انه خرج من الظلمة ومر بواد فيه حجارة ياقوت احمر وزبرجد اخضر فقال لهم خذوا منها من اخذ ندم
ومنهم من لم ياخذ فلما خرجوا من الظلمة وجدوا ما اخذوه جواهر فندم التارك والآخذ وكان مدة سيرهم في الظلمة اربعين يوما وقيل اكثر منه ثم
رجع الى قطع نهر بلخ الى خراسان وسار حتى اتى العراق يريد الشام فمات قبل ان يصل اليها وقيل بل وصل الى الشام ومات في دومة الجندل واختلفوا في نبوته
فذهب قوم الى انه نبي لقوله تعالى قلنا يا ذا القرنين وهذا يدل على الوحي والاصح انه كان ملكا عالما وعادلا لا يستحق خطاب الله تعالى واختلفوا في عمره
ايضا وكذا في مدة ملكه فقيل كان عمره يوم مات ستة وثلثين سنة وطاف الربع المسكون منها في اربعة عشر سنة وقيل اتى الملك وعمره عشرون سنة
ودام ملكه مائة سنة ولما مات حملوه الى امه في مدينة الاسكندرية هذا الذي ذكر خلاصة قصته فلنرجع الى المتن كه چندين شيبديكر دبار مشرق

ومغرب بجنگ گرفتی ای بای سبب اخذتهما که ملوک پیشین را خزاین و ملک و عمر و لشکر بیش بالیاء القرب ازین بود چنین فتح میسر نشد گفت ای اسکندر

بعون خدای تعالی هر مملکت که گرفتم ای فتحتها رعیتش را نیازردم کان عادته یدعوهم الی الاسلام فاذا اسلموا اقرهم علی حالهم و نام پادشاهان

جز بنیکوئی نبردم بیت بزرگش بضم الزاء والضمیر راجع الی مقدر ای انکس را بزرگ نخوانند اهل خرد ای العقلاء که نام بزرگان بزشتی برد

بفتح الباء مضارع بردن وقیل فی الترجمة قطعه [illegible] قطعه این همه هیچست چون می بگذرد

الی مضمون مصراع الثانی بخت و تخت و امر و نهی گیر و دار فی بحر الغرائب گیر و دار لفظ واحد مستعمل یوم الحرب والمعارک ومعناه بالترکی [illegible] حکایت

روی انه لما مات اسکندر وضعوه فی تابوت من ذهب مرصع بعد ان غسلوه وطلوه بالعسل والصبر لئلا ینتن ثم حمل علی مناکب الملوک الی خارج المدینة ووضعوه علی

سریر عال ثم قال زعیم القوم وهو معلمه وقد حضره الملوک والعلماء والفلاسفة فقال هذا الیوم عظیم العبرة کیف الدم فیه شمس الملک واقبل فی شره ما کان مدبرا وادبر

من خیره ما کان مقبلا فمن کان باکیا علی ملک فهذا الملوک فلیبک الیوم ومن کان متعجبا من حدث فلیتعجب ولیعتبر ثم قال لیقل کل منکم قولا یکون للخاصة معتبرا

وللعامة واعظا فقال احدهم ان الملک کان یجمع الذهب فصار الیوم الذهب یجمعه فقال الاخر اعجب العجائب الملوک و فی [illegible] کیف غلب وقهر وصار عبرة لغیره فقال

الثالث انظروا الی ما کان فداه فی السطوة والحرکة کیف صار جمادا نام نیک رفتگان جمع رفته ضایع مکن ای اذکرهم بالخیر تا بماند نام نیکت پایدار

بعد مماتک فان المرء مجزی بعمله باب دوم در اخلاق درویشان جمع خلق بالضم وهو هیئة راسخة فی النفس یصدر عنها الافعال

حکایت درویشان جمع درویش والمراد به هنا اهل التصوف مطلقا کما یشهد به الحکایات الواقعة فی هذا الباب ومن لم یعرف المراد اورد کلاما لا یعتد به العارف

یکی از بزرگان الظاهر ان المراد به بعض ابناء الدنیا گفت پارسا را ای اهل الصلاح چگوئی در حق فلان عابد ذکر اسم زاهد که دیگران در حق او بطعنه سخنها

گفته اند ای اسندوا الیه اقوالا تنافی الصلاح گفت فاعله پارسا بر ظاهرش الضمیر راجع الی عابد عیب نمیبینم ای لیس عیب ظاهر و در باطنش غیب نمیدانم

ونحن نحکم بالظاهر قطعه هر که را کلمه را هنا بمعنی اللام الجارة جامه کان فی الاصل بالهمزة للاضافة وحذفت للوزن پارسا بینی پرهیزگار

پارسادان و نیک مرد انگار معنیهما بالترکی صالح [illegible] ور ندانی که در نهادش ای فی طبیعته وضمیره وفی بعض النسخ در نهانش چیست من الخیر والشر محتسب را درون

خانه چه کار فانه یاخذ زرا فی الظاهر وقال الفقهاء الفسق الخفی لا یسقط العدالة حکایت درویشی را دیدم سر بر آستان کعبه نهاده

استان بلا هاء ولکن نهبا ای بمعنی العتبة نهاده بود و روی بر زمین همی مالید الظاهر ان المراد جدار الکعبة لان عتبتها ارفع [illegible]

گفت ای بنالید بقوله یا غفور یا رحیم تو دانی که از ظلوم وجهول علی مقتضی قوله انه کان ظلوما جهولا چه آید که ترا شاید قطعه عذر تقصیر خدمت

آورده‌ام بالاضافة فی اللفظین الاولین که ندارم بطاعت استظهار ای لیس لی التجاء بالطاعة عاصیان از گناه توبه کنند عارفان از عبادت استغفار

ای یستغفرون من نقصان العبادة حکایت کان رجل یرفع یده بعد الصلوة طویلا وقیل ما تقول فی دعائک قال اقول اللهم اغفر لی تقصیری فان

عملی هذا لا یلیق بک عابدان جزای عبادت خواهند هذا من جملة مقول قول درویش ای العباد یطلبون عوض العبادة و بازرگانان بهای بضاعت

وهی طائفة من المال تبعث للتجارة والمراد هنا المتاع الذی یباع من بنده امید آورده‌ام نه طاعت حتی اطلب جزاءها و بدریوزه وهو السؤال شیء

آمده‌ام نه بتجارت حتی اطلب ثمن المتاع اصنع بنا ای افعل بنا ما انت اهله ولا تفعل بنا ما نحن اهله هکذا وجدنا عبارة المتن فی النسخ الصحیحة

وما وجدنا اصنع بی ما انت اهله وان کان یناسب السیاق وما وجدنا ایضا وامهل لما جاز و اهله ای اترک لما جاز ترکه حکایت ذکر فی الکشاف

ان قوم یونس علیه السلام لما نزل بهم العذاب قالوا اللهم ان ذنوبنا قد عظمت وجلت وانت اعظم منها واجل افعل بنا ما انت اهله ولا تفعل بنا ما نحن

اهله فکشف عنهم العذاب بیت گر کشی بضم الکاف الفارسی خطاب من کشتن والمراد عذاب الله و در جرم بضم الجیم بمعنی الذنب بخشی ای تعفو لی

روی دل بر آستانم لا ارجع من عتبتک بنده را فرمان نباشد هر چه فرمائی برانم قطعه بر در کعبه بالاضافة سائلی دیدم که همی گفت و می گرستی

خوش بفتح الخاء المعجمة من نگویم که طاعتم بپذیر ای لا اقول طاعتی قلم عفو بر گناهم کش امر من کشیدن والمراد طرحه من کتاب السیئات حکایت عبدالقادر

گیلانی وهو من المشایخ العظام والاولیاء الکرام وله مناقب شتی وکرامات علیا در حرم کعبه روی بر حصبا بفتح الحاء المهملة جمع حصاة کذا فی مختار

الصحاح وهی بالفارسیة سنگ ریزه و بالترکی [illegible] نهاده بود کالمفرد فی الجمع المفرد نهاده همی گفت ای خداوند ای برید به العفو

واکر مستوجب عقوبتم ای مستحق العقوبة در قیامت مرا نابینا برانگیز امر من انگیختن تا در روی نیکان جمع نیک ای فی مواجهتهم شرمسار ای نخجل

نشوم قطعه روی بر خاک عجز کانه جملة حالیة من الضمیر المستتر فی قوله میگویم هکذا وجدنا عبارة المتن فی النسخ التی رأیتها وفی المختار فی المتن

قوله میگویم [illegible] بقوله یعنی عبدالقادر رحمه الله قال وفی بعض النسخ میگوید وهو الظاهر والظاهر انه افتری علی الاعظم [illegible]

هر سحر که مخفف من سحر کاه که یاد می آید ظرف لقوله می کوی و المراد به وقت السحر و مقول القول البیت الاتی اعنی قوله ای که هرکز فرامشت فراش
دفراموش بمعنی واحد و الحق ان اصل فرامش فراموش حذفت واوه للوزن والفاء للخطاب و حرکت الشین لهما و اختیر الفتح للتخفیف نکنم حکایت
قال الشیخ شبلی قدس سره ای لا اذکر الله تعالی لان الذکر انما یکون بعد النسیان ولا انساه حتی اذکره عجبست از بنده یاد کم می آید و قبیحها فی الترجمة
عجز طراغی اوزره بوناور زیبق همه کس در برم چو ابر شبانه ای که هرکز انشدم کسی بی هیچ کسند اید ز من نمی باد قطعه حکایت
دزدی در خانهٔ پارسای بیاء الوحدة فیهما در آمد یعنی فقرا الشیخ چندانکه طلب کرد فی بیت الزاهد چیزی بیاء الوحدة نیافت لفقر الزاهد
دلتنگ شد لعدم وجدان شیء پارسا خبر شد ای تنبه یعلم بکسر الکاف العربی و یاء الوحدة لفة مشترکه که بر آن گلیم خفته بود ای اضطجع
در راه گذر دزد انداخت ای القی فی ممره لیاخذه تا محروم باز نگردد ای لا یرجع ولا یصیر محروما قطعه شنیدم که مردان راه خدا
مر هو دل دشمنان را نکردند تنک فکیف یضیقون قلوب الاصدقاء نزا کی سوال عن الوقت میسر شود ای متی یتیسر لک این مقام علم یقول
که با دوستانت خلافست و جنگ ای اختلاف و حرب و قبیحها فی الترجمة اشندم که حق یولی ارلری اولار دشمنک کوکلن ایتمدی تنک
نه او له بتر سکا بو مقام که دوستلرله اتسن خلاف و جنک مودت اهل صفا چه در روی وچه در قفا ای لا تفاوت بینهما بل هما سواء
نه چنانکه از پست بفتح الباء الفارسیة والسین عیب کیرند و پیشت بالیاء الفارسیة یعنی قدامک و ز قفا یعنی عندک فقد غفل عن صنعه النضاهی
بل الجیع فی القبل و البعد میرند بیت در برابر ای فی المقابلة والقدام چو کوسفند سلیم بکسر الدال للاضافة او بسکونها یراد به معنی السلیم
للملم بالکسر در قفا همچو کرک ای مثل الذئب مردم خوار وصف ترکیبی و المعنی لیس الصدیق هذا بل الصدیق هو الذی یکون فی المواجهة و الغیبة
علی السواء بیت هر که عیب دکران پیش تو آورد و شمرد ای عدّه بیکمان عیب تو پیش دکران خواهد برد بالترکی کمان سزعیبکی غیره کزاو کند
الشه کوکدر رکا قیل من عاب عندک عابک عند غیرک و قیل فی الترجمة بیت کیمکه ایلر سزکو عیبنی او کده عیان واریرایر دلر و دیلر عیبکی
سنکده ایمان حکایت تنی چند بالترکی بر نیچه نفس والمراد اشخاص متعدده از روندکان جمع رونده بالترکی یوریجی متفق سیاحت
مصدر ساح فی الارض بمعنی ذهب بعید ای کانوا متفقین فی السیاحة و شریک رنج و راحت بمعنی خوانی که مرافقت کنم ای ادخلوا
رفیقهم

رفیقهم موافقت نکردند ولم یطلبوا فی الموافقة گفتم از کرم و اخلاق بزرگان بدیع است یعنی عجیب روی از مصاحبت مسکینان و انا واحد منهم تافتن یعنی ا
الاعراض هنا و فایده دریغ داشتن والحال انی غیر مقصر فی الخدمة کما قال کرمن در نفس خویش این قدر قوت می شناسم که در خدمت مردان یریدبهم هولاء الاشخاص
یار شاطر نه بار خاطر یعنی حمل القلب والمراد به التشویش نظم ان لم اکن راکب المواشی ای راکب المراکب مصاحبا معکم اسعی انا لکم حامل الغواشی
جمع غاشیة و هی ما یکون علی السرج والمعنی ان لم اکن لا انفعکم ولا اصاحبکم البتّة لخدمتکم یکی از آن میان گفت ای یار ازین سخن که شنیدی دل تنک هکذا
وقع فی النسخ القدیمة والذین یحرفون الکلم عن مواضعه کتبوا لفظ دل منفصلا مدار که درین روزها فی هذه الایام دزدی بصورت درویشان در آمد
ای دخل و خود را در سلک یعنی الخیط صحبت ما بالاضافة فی اللفظین منتظم کرد کما ینتظم الجوزة فی الخیط بیت چه دانند مردم اراد به مرد مان
او یراد به الجنس که در جامه کیست ای لا یعلم الناس ان الرجل ضرام شنونیسنده داند ای الکاتب یعلم که در نامه چیست و فی ارادبدل نامه لفظ خامه و قال
الظاهر ان المراد بخامه المکتوب و لعترف بانه لم یجده فی کتب اللغات التی عنده بهذا المعنی ثم بیّن اربع معان للفظ خامه علی ما وقع فی الصحاح الفارسی
والحال کلها لا یلیق بالمحل ثم قال فی بحر الغرایب و بمعنی الرمل المجتمع فقد ابی بالغرایب ولم یعرف عبارة المتن فوقع فی التکلفات البارده از انجا
که سلامت حال درویشان بضم الکاف الفارسی یعنی الظل فضولش المراد به المزینه عن حده سواء کان فی لحن او الفتح و یعین احدهما تعین قرینة
المحل و قوله فان اصله کان فضولی انسب فضولی کنایه عن تجاوزه عن الحد فی الدعوی بلا دلیل و هو منقوض بقول المصنف چو کاری بی فضول
بر آید کاملا نبردند بل ظنوه صلحا و بیاری قبولش کردند مثنوی ظاهر حال عارفان المراد بهم ارباب السلوک دلقست بفتح الدال
و سکون اللام لباس الصوفیة المعروف بخرقه المراد لا تغتر بظاهر حالهم این قدر بس که روی در خلقست فان الصوفی اذا توجه الی الخلق لا
الی الحق فانه علامة سوء در عمل کوش ای فی عمل الخیر هر چه خواهی فی الالبسة المباحة پوش امر من پوشیدن تاج بر سر نه کالسلطان و علم بر دوش کالجند
زاهدی بالیاء المصدریه در پلاس یعنی قلنسوه و ضو ترکیبی و الیاء للمصدریه الصابت فان لبس الکبار لمخصص امر سهل زاهد پاکیزه باش عن
عمال القبیحة والطلبی فیه مبالغه ترک دنیا و شهوتست و هوس صرح المعطوفات علی المضاف الیه اعنی لفظ دنیا و المصراع مرهون او ضر
مقدم پارسا کی مبتدأ موخر نه ترک جامه و بس الواو زایدة للوزن در کژ اغنده بفتح الکاف العربی والزاء الفارسی والغین المعجمة الدرع و کذا

والا این قدر بس ... که روی در راه
اورد

گر اکنده بالکاف مکان الغین وفراکنده بالقاف بل الکاف کذا فی کتب اللغات المعول علیها فلا تلتفت الی ما قال البعض بمعنی

زبعض فراکنده بالزاء والکاف الورسیتین والی قوله وقال بعض الاساتذة فرا فی تصحیح اللغات ارباب همه مرد باید بود ای ینبغی ان یکون فی الکرم

رجل شجاع بر مخنث سلاح جنگ چه سود یراد بالمخنث فی العجم والروم الجبان ضد الشجاع والمعنی المراد من التعیش لبس لباس الصوفیة ینبغی

ان یکون علیه کلهم فی الجد روزی رفته بودیم فی السیاحة وشبانگه بپای حصاری خفته للاستراحة دزد بی توفیق ابریق رفیق بر داشت

ای اخذ ورفع که بطهارت همی روم و بغارت می رفت بیت یارب لفظ را مقدر ببین که خرقه در بر کرد ای جعله علیه یعنی

لبس جامه کعبه را جل بتخفیف اللام للوزن وکره للاضافة خر کرد ای کانه جعل ثوب الکعبة جلا للحمار چندانکه از نظر درویشان غایب

گشت برجی بیاء الوحدة از حصار برفت و درجی والیاء للوحدة کذلک والدرج بضم اللغة التی یحفظ فیها الجواهر وحلی النساء وقوله فال

بفتح حقه مروارید لخصر منه بدزدید فی اللیل تا روز روشن شد آن تاریک مبلغی راه رفته بود و رفیقان بی گناه خفته بامدادان همه ای کل الرفقا

بقلعه در آوردند فاعل در آوردند اهل الحصن او الذین سرق متاعهم ای ادخلوا جمیعا فی الحصن و بزندان کردند ای حبسوا تا از آن تاریخ ترک صحبت

گفتیم ای فلم نختر المصاحبة مع الغیر وطریق عزلت گرفتیم فالیمن که السلامة فی الوحدة والآفة فی الکثرة او الاثنین **قطعه** چو از قومی

بیاء الوحدة یکی بی دانشی بالباء المصدریة کرد فاعله ضمیر یکی نه که بکسر الکاف العربی وسکون الهاء الاصلی یعنی الحقیر والصغیر کذا فی بحر الغرائب و

قال که بل مقصود منه ای الحقیر فهو غلط غلطین فانه لیس مرادف کهتر ولا مقصود بل هو لغة برأسها واذا زید علیه لفظ تر یصیر اسم تفضیل ای الاکثر

ای القدر ماند مضارع ماندن نه مه بکسر المیم وسکون الهاء الاصلی یعنی الکبیر قال یعنی مهتر بل مقصود منه مثل ما تقدم طو یخیط علی مامر

ففیه غلط مثل اللفظین اللذین سمعتها آنفا وقاس الفارسیة علی العربیة لعدم نسبة الفارسیة را والمعنی المراد ذلک الشخص لا یلیق باهل التصوف

و بجاور خرده البیانی نبینی که گاوی بالکاف الفارسی و یاء الوحدة ای ثور واحد در علف زار و المراد به المزرعة التی فیها العلف بیالاید معناه

المطابق بالکل بود ... همه گاوان ده را اذا دخل ثور واحد فی علف ... صاحبه او الراعی یسوق الجمیع بالضرب والایذاء وهو یختلطهن

زرشته الضرر فکان ذلک الثور یخلطهن ومن لم یعرف المراد فسر بقوله بودی وکتب ... فیها تفسیر بالازم معناه المطابقی المراد هنا وقیل فی الترجمة

قطعه

ن البنین ان ف ط

قطعه چو بر قومکی بری بالمهر کراته دراق فالمرکز برحم اولویة جفتکم بر صغر زلایه گرسنه سور رالرحلت بلیرویه کفهم سپاس و منت خدای

را عز وجل که از فواید درویشان محروم نماند ای تعلقات المفارقة مع ... للاعلم بحاله غیر جایز اگرچه از صحبت ایشان فرید ای وحید گشتم

اما بدین حکایت مستفید گشتم و امثال مرا ای الذین یسعون فی الارض در همه عمر این نصیحت بکار آید **مثنوی** بیک ناتراشیده ای ... کنایة عن غیر

المؤدب در مجلس بیاء الوحدة برنجد مضارع رنجیدن دل هوشمندان ای قلب العقلا اگر برکه ای الحوض الذی یجمع فیه الماء پر کنند

از گلاب ای ماء الورد سگی وفی بعض النسخ سگی در وی افتد کند مضارع ... منجلاب بضم المیم والجیم وسکون النون بینهما ای ماء نجس **حکایت**

کردیدن ط

زاهدی مهمان پادشاه بیاء الوحدة فیهما بود و بسکون الواو چون بر سفره بنشستند للاکل الطعام کمتر از آن خورد که ارادت او بود ای اکل

مقدار ما یرید الکل و چون بنماز برخاستند ای قاموا الی الصلوة بیشتر از آن کرد که عادت او بود ... تا ظن صلاحیت در حق او زیاده کنند

ای یظنون انه قلیل الاکل کثیر الطاعة **بیت** ترسم نرسی بکعبه اخلاق ان لا تصل الکعبة ای اعرابی کین ره که تو میروی بترکستانست ای الطریق الذی

تسلکه الی الولایة التی تسمی ترکستان وفیه خوف الزجر **قسمه** ... ای اعرابی ... چون بمقام خویش

بطعام خویش باز آمد ای رجع الی منزله سفره خواست تا تناول کند ای ... پسری داشت صاحب فراست گفت ای پدر باری بدعوت سلطان چیزی نخوردی

گفت ای پدر در نظر ایشان چیزی نخوردم که بکار آید گفت ... ضمیر ... قضا کن که چیزی نکردی که بکار آید **قطعه** ای هنرها نهاده بر کف

دست للاراءة عیبها گرفته زیر بغل ای تحت الابط ... تا چه خواهی خریدن ای مغرور روز درماندگی ای یوم العجز

بسیم دغل ... **حکایت** یاد دارم ای فی خاطری ثابت مانده است که در عهد

طفولیت والصغر متعبد بودم و شب خیز ... و مولع زهد اللفظ یستعمل علی صیغة المفعول بمعنی الحریص ... للاضافة الی قوله زهد

و پرهیز ای کنت حریصا علیهما شبی در خدمت پدر ... نشسته بودم و همه شب دیده بهم نبسته ... ای کنت غیر نائم

فی تلک اللیلة و مصحف عزیز بر کنار گرفته للتلاوة و طایفه ای ... بکسر الکاف العربی ... ای نائمین ... سر بر ندارد

ان لا یرفع راسه که دوگانه بالکاف ای رکعتین بگزارد ... چنان خفته اند که گویی مرده اند ... گفت ای جان پدر

کنایه ط

نو بنر اگر گفتی به که در پوستین بعنی الوو خلق افی عبارت خود کرد المثالب والمعایب قطعه نبیند مدعی جز خویشتن را ای لا یری غیر نفسه که دارد پرده

پندار در پیش حسن الظن در پیش وهذه الکنایة عن الکبر والعجب اگر چشم خدا بینی ببخشد ای لفظ خدا بینی وصف ترکیبی وهذا کما یقال العین ... لا

عیب جو ... والضمیر یرجع الی مدعی نبیند ای لا نبیند مجلس علی فرزند ازخویش وفی بعض النسخ اگر چشم خدا بینی آه فحینئذ یکون التفات من الغیبة الی الخطاب وهو نوع من

البلاغة علی ما عرف فی موضعه وقال الاول انسب بالمقام واولی کما لا یخفی فقد ضعی علیه هذه البلاغة والمقام للخطاب الی المضاف الیه کما لا یخفی

بزرگی را در محفل بیای الوصلة فیهما حمل لسر نی ندای کان نو بعد حوته ودر اوصاف جمیلش مبالغه می نمود تن وکان نو بیطره سر بر آورد وگفت مجبسا ...

کم زدانم ... گفت مخاطب مجبور الکفایة اذا نصب علی التمیز بان تعد من العد فاعله ضمیر المخاطب المستتر فیه عنه لفظ انت مجانس مفعول وهو جمع

نفخت علی خلاف القیاس علی انتی خبر مقدم لمبتدء مؤخر وهو هذا ای هذا ظاهر ولم تدر من الدرایة وهو العلم فاعله کما علی نفد ای علم تعلم

مفعول المصدر والمفعی بان تعد مجانس ما در حاکمیت ادی فانکه نی ظاهر من ولکن اطلاع علی سری نظم شخصیم بچشم عالمی خوب منظر است ای الشخص فی اعین الخلق

بر کاحسن الوجه ورخبث باطنم ای ودخبث باطن سر بجلب فناده بیش کان الرجل اذا خجل طاطا راسه طاوس را بنقش ونگاری که هست خلق میرحون

کنند تحسینه واو خجل از پای زشت خویشتن رحله القبیحة فالمراد الجامعة ممدوح وهو یعرف خبثة الباطن فیحجل منه حکایت یکی از صلحاء جبل لبنان علی وزن

اسم جبل فالاضافة بیانیة که مقامات او در دیار عرب مذکور بود بالخیر وکرامات او مشهور فی تلک الدیار بجامع دمشق وهو جامع معروف بجامع بنی امیة

در آمد وبر کنار برکه ای الحوض من اضاف الماء الی المطر فی تغییر البرکة سابقا ای نجس ما ذکرناه هنا فقد لغترق بالحلق طهارت می کرد پایش بلغزید ماض

لغزیدن ودر حوض در افتاد وکاد ان یغرق وبمشقت بسیار از آن جا خلاص یافت چون نماز بپرداختند ای افرغوا یکی از اصحاب گفت مخاطبا الیه مرا

مشکلی است بیای الوحدة شیخ گفت آن چیست گفت فاعله ضمیر یکی یاد دارم که ذو بای مغرب ... الخطاب الحکایة الحال الماضیة وقدمت ...

شد ما بین الفرق امروز در بین یک قامت آب هکذا وجدنا عبارة المتن فی النسخ الذی رأیناها وان کان انسب بالعربیة فقد ورد عبارة المتن ...

نقول ینبغی مقدار مائة وعشرین صاکذا انما سمعت من البعض ووقع فی الکتب الفقهیة ولعل القایل اراد به الکنایة عن العلة هذا الکلام ومع عدم صحة

الروایة عنه بطابق للواقع لان ماء الحوض فی دیار العرب لا یتجاوز من القلتین واضمن للغرق انما یکون فی الماء الذی یکثر ویبلغ فوق الوک ... ازهلاک

الماء

۴۹

الی الخطاب خبر یای الوحدة عاند بود ای وجد کمر هلاکت ولم یبق منه شی وجزء اصلا ودر ظلم نعرف المفی فال فی تفسیر المحرم ازهلاک نفعی غیر

از هلاک ولیهم هذا الابو للشیخ بنفده درین چه حکمت هذا الکلام صریح فی السوال فکانه للاعتراض علی الشیخ شیخ بخب تنفیح الحلم وسکون ...

تفکر فرو برد کما هو عادة المتفقین المتعقبین وگفت نشنیده که سید عالم محمد مصطفی صلعم گفت لی مع الله وقت ...

فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل فان تنوین النکرة فی قوله وقت یفید الوحدة فالمعنی مع الله وقت لا الاوقات لانه فی ذلک الوقت ملک مقرب ولا نبی ویکفی علی الدوام

عطف علی قوله گفت ای لم یقل انا مع الله علی الدوام ووقع حینی ابتداء الکلام الی آخره که فرمود فی الحدیث المذکور بجبرئیل ومیکائیل پرداختی یعنی الالتفات

بهما فی ذلک الوقت فان المعنی پرداختن بفلان الماضی بفلان المغازلة والمصاحبة معه ونظم نعرف المعنی فالیعنی لانشغل بهما ودیگر وقت باحفصه

وزینب اسمان لامرأتین من ازواج المؤمنین درساختی ای مصاحبها که هذه الابرار بجمع بر تجمع الباء صفة مشبهة وجمع ابرار بین تجلی والاستتار

یعنی لا یدوم من هذه الابرار والتجلی لهم بل هم بین کشف وستر وقع الکرامات کالمنعم علی الماء لا یقع کل وقت بل انما یکون فی وقت الشهود وهو ما باید وفی ...

ای قلوب الاولیاء دیداری نمای وپرهیز میکنی خطاب للمحبوب بازار خویش وآتش ما تیز میکنی فیبلغ الرغبة بیت بعزیمی کو بنشر ربوه برهیز ابد ربنه

باز ارکه ... عشم اودین ایدرینه اشاهد صیغة المتکلم وحده من موصولة اهوی صیغة المتکلم ایضا بلا علم ای اهواه بحذف العاید المنصوب ای اشاهد

خاصة بغیر وسیلة متعلق باشاهد فیلحقنی ای بدرکنی شان ای حال اضل صیغة المتکلم ایضا ای اضل ابه بحذف العائد الی الموصوف طریقا

مفعول اضل بو جح ای توقد نارا یعنی عشقه ثم یطفی بالماء الساکنة اصلا بالمهوم ای یجعلها منطفیه بر سر شته ای فیله من ماء الوصال لذلک اشاره

الی ما ذکر وهو جمع النار واطفاءها ترانی بنظر محرقا اسم مفعول من الاحراق وغریقا فعیل بمعنی المفعول وجما منصوب ان علی الحالیة حکایت منظومه

یکی پرسید از آن گم کرده فرزند ارادیه یعقوب علیه السلام فانه کان فقد ابنه یوسف علیه السلام که ای روشن گهر معناه کلفظه لا یخفی علی احد ز مصر

یعنی یا کرمانی جوهر فقد اضافه حیث قدره بعض معناه پیرخرد مند من تتمة المنادی ز مصرش وهو الاحتیاج الی البیان وقال یعنی ان مصر فقد اتی

بشیء بصیر الجوهر للنظار ... براهن والضمیر یرجع الی فرزند الداخل علی قوله مصر ینبغی ان یدخل الی قوله براهن اعاقدم للوزن شنیدی کلام

فالمعنی از مصر بوی براهن فرزند شنیدی حکایت ان شنید ... بمعنی یوسف مجاز اوقال با کنعان اولی فقد اعطاه فی نصف

اذا لم يوصر شنيد بلغه بو سيدن فى كتب اللغات الفارسية چادر چاه كنعانش الضمير للاول راجع الى فرزند وفى بعض الاول وقيل منا الشين راجع الى
فرزند فلم يبب بما انه لبيكم فهم نو بنى فى المسلسل يعقوب عم بعيد الوصل بكون فى جوابه جوان عار فى جهان اى عارف فى خلق مى بيدا دبكر دم نهانست فيه ايهام الجهل
على ان الكشف والكرامة لا يدوم ان كمى بياء الوحدة فهو مقصود وقد تربيانه برطارم استعلاء نفصحا بالحركة الثلث فى الداء وقد اورده بعضهم فى قافية
قطع انه مضموم الراء فى قافية بازرم وظن انه مكسور الراء والفتح مختار الخفة وقد قال بكسر الراء على ما فهم من ظاهر الغرائب لم يفهم ما فيه لان صاحبه اورد
فى قافية الزحم حيث قال نظم از عالم كبريا كه بحث جون رحمت ايزدش ترحم دهم ازبى كبرباش بحثك تا غايت اين رونده طارم واهل اللغة متفقون على ان
مفتاح بالتركى فره او بطلق على الفلك تشبيها لها واذا وصف بوصف يدل على العلو تعين ذلك كما فيما نحن فيه فانه موصوف بعلو اعلى فيثم ذكر في ذلك
كهى برسر بايكلو دنيم المراد عدم رؤية ظهر الرجل ذو فيه البالغة المرادة فى المقام فمن لم يعرف المراد قال تفسير بعضهم كه نوشت پا بكشيدم نورا گرد روشن فاما
المراد حال التجلى آخر درنست از عالم برفت ندى فان فى سنقر فى الجبال فرغ غيره حكايت درجامع بعلبك اسم بلدة فى ارض شام كلمه جند بالتركى
كلمه برطريق دغطى كفم حكايه با جاعه بياء الوحدة فرد انثم مفعولهم افردن والمراد كونهم كالجند فى البرودة وفقد العاشر دل مرده وصف كسى هذا
قبل الجماعة وراه از عالم صورت يعنى برده لفظ راه مفعول مقدم للفظ برده والجملة صفة ايضا ديدم كه نوشتن رخ كرد تا ان لا يوثر كما قال الناعر
بجوابان در نهى دفغان وناله وزارى بكجاى دل رسيد اخرتمن بعمل اگر دارى حكايت هذا اول بيت نعلقته فيك الفرس نعلمه الى معنى
المصراع الاول ظاهر بوانه لا اثر فى الحابيب نبين حنين ومعنى المصراع الثانى موقوف على قصة وهى ملكا جعل نقش در بمه فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره
خيرا يره وقع اسم درهم فيحث الناس يقولهم فمن يعمل فالمعنى تصل الى مراد القلب ان كان لك ذلك الدرهم وآتش بكردم حيرم تراى الحطب النار فى
الرطب اثر نكند اى كلام الحار لا يوثر فيهم لعدم استعدادهم دريع آمدم اى جانى انساء شى تربيت سوران جمع ستوره سواسم لدواب العيوم لا
وآينه دارى باليله المصدر كه محله كوران بالكاف الفرح وهو لغة مشتركة وليكن در يكى بكسر اللام ولا اضافة الى لفظ بازبود امكان بار الاعمى
معشوقها وسلسله تحن دراز عطف على ما قبله برسيان اين آيت كه ونحن اقرب اليه من حبل الوريد وقال المفسرون اى نحن اعلم بحاله ممن كان اقرب اليه
حبل الوريد نحو بقرب الذات فصل الوريد مثل فى القرب والحبل العرق واضافته للبيان والوريدان عرقان مكتنفان بصفحتى العنق
متصلان

الوثنين عرف فى القلب او انقطع مان صاحبه قال
متصلان بالوتين براد ان من الوتين الحسن سخن بجائى رسانيد بود كه مى كفتم فى نقد الكلام قطعة دولت قرب درفكر تر دمواهب از من حضرت مرضع اللفظ
است زد ذكر قربتم للوزن وبين بكسر الواو ولغيات عصام عمر واين فى قال الواقعة ما بعدكم بعرف التحقيق عجز كى فرزودى دورساز لا حجاب جانبى
كما قيل اعظم حجاب بينك وبين الله تعالى اشتغالك بتدبير بذكر اوليعتى دركه عاجز مشتكى حكيم باكه نوان كفت كه او معناه بالتركى نيلم كم بكر او ار دركنار
فروزما لجو رم الى منه فى ازشراب اين سخن مست حجلة حاليته وفصلة قدح در دست عطف على ما قبله كه رونده در كنار مجلس كرد اى مرتقب المجلس
ودوز بفتح الدال وسكون الواو دركر الراء للاضافة الى قوله آخر درو در اثر كرد كان شرب اثر بكر نعره ضبان زد كه ديكران بمو افقت او درخروش
صوت يصدر مع البكاء على الغفلة كذا فى الصحاح الفارسية وبهذا المعنى هو المناسب بالمقام وفى بحر الغرائب بالتركى حمله دركور لدى كه بهاد ركردن وجان
كردن ظاهر او لوز وفعل فى المحفر دون صوت شبيه بالرعد نظيره من بحث الرجال الكبار وكى يعنى الجماع والصوت ايضا لو نعلنت بعبى عبارته
وخامان مجلس در روش بعضى العلماء الكتم سبحان الله تعجبا دور ان بضم الدال بجمع دور بعنى البعيد عبر صفة له در حضور كاحاضرين وزديكان
بى بصر دوركا البعيد بعيد ظهور اثر الفرديهم قطعه فهم سخن مفعول ما تكنند مستمع وفاعله سمع هو بنوت طبع ان تكلم مجرى نهى جست الاطلب
في المتكلم قوله الطبع جنس التعذر في رحة كالوسعة لفظا ومعنا مبدا ان ارادت بالاضافة فى اللفظين بيار امر آوردن ما برند فعل مضارع فاعله
مرد بكسر الدال للاضافة الى سخن كوى وصف بكيتى اى رحل فتكلم كوى مفعول ببرند واعلم ان لفظ كوى بالكاف الفارسى يعنى الكرة وبضم الجيم
وفتح الراء وتخفيفها والمراد بهنا وفى غيره وصغار كبار فتح غيره كلمه آنها ونكلم امرا ركفتن حكايت شبى بياء الوحدة دريا بان مكة
اى فى البرية از غايت بيخوابى پاى رفتنم ناند بكسر النون والدال كنايه عن كمال التعب عن سر نهادم للنوم وكر بار ابن راشتى بيابان كما عرف كنيم
دست ازمن بدار اى دعنى قطعه پاى مسكين پياده چند رود عطف عليه قوله كزتحمل ستوه شود اى عجز كذا الجمع الارشاد و كونه بمعنى صاروجه اى وايكاد
نشتمل على المبالغة وفى بعض النسخ شود بمعنى المدوح فمح لا يمكن قوله كزتحمل تعليلا بل المعنى ان الرجل الشيخ لا حظه هذه القصة
بختى بضم الباء العربية والخاء المعجمة بالتركى بسرنك وه تا شود جسم بهر بياء الوحدة لا غر للاغر الباء كالا ولى مرده بمعنى اى بعبير مستاز سختى
بالياء المصدرى كفت فاعله ضمير شربان اى برادر حرم در پيشست بريد حرم مكة اوالجد الحرام وحرامى در پس فيه صنعة التضاد اكر رفتى بردى

بیای الخطاب فیهما و مفعول بردن محذوف و هو الروح بقرینة و فی قال ای جان بحکم قضا از کالبد قبیله از ابدا اذ المراد به تخلیص الروح مطلقا لا بصاله الی مکه

فقط و اگر خفتن مردن بضم المیم ای الموت لانه جزاء الشرط بیت خر بقدم زیر مغیلان اسم شجر مشهور براه بادیه خفت یعنی خفتن شب بتصبص طرف

حقیقة لیلة الارتحال و لی ترک جان بباید گفت یعنی گفتن ای ینبغی ان یقال ترکت روح و قبلت کل ما یاتی و لو کان فقده و المراد به ترک الروح

فعلا لا القول الخصوص حقیقة و قول زفاد و لا بعد فی استعمال گفت فی معناه کردن فان امثاله فی الفارسی لیس بعزیز الا یری الی قولهم جان شد و

آواز بیامد قول مرتب لوجهین اما اولا فلانه لو اراد بگو گفت بمعنی کردن انه مجاز فلا وجه للتخصیص بالفارسی فانه باب واسع فی کل لغة و ان اراد به انه حقیقة

و لا بد من بیان اهل اللغة و لم یبینوا و اما ثانیا فان لفظ شد بمعنی ذهب کانه حقیقة بمعنی صار فلا وجه للقیاس علیه علی ان القیاس لا یجری فی اللغات

حکایت پارسایی را دیدم فی مدة سیاحتی بر کنار دریا که زخم پلنگ داشت ای اصابه الجراحة من النمر و هیچ دارو یعنی الدوا به نمی شد و مدتها

قطعه در آن رنجور بود و کان مع هذا مدة مدیدة و همدم شکر خدای تعالی میگفت الحمد لله که بمصیبتی گرفتارم نه بمعصیتی

زار یعنی علی معنیین احدهما الشخص الذی له انین بالترکی اکلیجی و الثانی اداة المکان نحو گلزار و سمن زار و المراد هنا هو الاول و هو حال عن

اغیر گر آن و فی قال قوله زار مفعول ثان لقوله کشد فقد اخطا کشتن هر آنیم عزیز و من قال فی الجزار زار یعنی ناله و زاره بدون الیاء

و لا یبعد ان یستعمل زار یعنی زار مخصوص فهم لم یعرف رکاکة المعنی و ظن البعید غیر بعید و ظن ان القصر یجوز فی کل لفظ تا نگویی باء الخطاب

که در آن دم ای فی ذلک الوقت غم جانم باشد ای التی لذهاب روحی گویم از بنده مسکین چه گنه مخفف گناه صادر شد و وقع کو اصله که او

ای یار عزیز دل آزرده شد از من ای انفعل قلبه من غم آن باشد فکونی ذلک الهم حکایت درویشی را ضرورتی یا الوحدة فیهما پیش آمد و وقع

حاجة مهمة گلیمی از خانهٔ یاری والیاء فیهما کالاولی بدزدید فاعله ضمیر درویش حاکم فرمود که دستش ببرند عملا بقوله تعالی السارق والسارقة

فاقطعوا ایدیهما صاحب گلیم شفاعت کرد که من او را بحل کردم بتشدید اللام فی الاصل یعنی حلال کردم ای عفو شفاعة من قال و دعوی خود کم فقد اخطا

فان الدعوی شرط فی الحکم بالقطع فلما حکم الحاکم بالقطع علم ان الدعوی صدرت من صاحب المتاع حاکم گفت بشفاعت تو حد شرع را و هو القطع فرو نگذارم

ای لا اترک گفت راست فرمودی خطاب للحاکم اما هر که از مال وقف چیزی بدزدد قطعش لازم نیاید که الفقیر لا یملک علی صیغة المعلوم و لا یملک

علی صیغة

علی صیغة المجهول ای لا یکون مملوکا للناس بر حسبه درویش از کنت فقیر محتاج است و در مرفوع الوقف المتزنه الضمان و لا یلزمه القطع حاکم دست

از وی بداشت ای ترکه فهذا معنی اللفظ کما عرفت قوله دست از وی بداشت وفی قال ای ترک التعرض لم یات بمعنی اللفظ و گفت توبیخ الذی کان فی جهان بر تو

تنگ آمده بود که دزدی نکنی الا از خانهٔ چنین یاری و ترکت الامانة فی ماله گفت ای خداوند نشنیده که گفته اند خانهٔ دوستان بروب

بضم الراء امر من الرفت و در دشمنان مکوب نهی من کوفتن بمعنی الدق باب بالفارسی مستقبلا یعنی القرع ای لا تقرع باب العدو و لا تجر عرض الحاجة

و فی قال ای مکوبیدن بالکاف العربیة و الباء الفارسیة فقد ظن ان باء مکوب فارسی بیت چون فرومانی بسختی ای اذا عجزت فی الشدة تن بعجز اندر

مکن ای لا تجعل بدنک فی العجز و فی قال ای اذا اضطررت بالشدة و الکربة فلم یات بمعنی اللفظ دشمنان را پوست برکن ای اسلخ جلودهم فهو اقلاع

قوله در دشمنان مکوب فانه نفع و لا یخفی ان قوله دشمنان را برکن لا یلایم ظاهر القول در دشمنان مکوب و دوستان را پوستین فقلت بهذا الاجر حکایت

یکی از پادشاهان پارسایی را گفت هیچت از ما یاد آید گفت فاعله ضمیر پارسا بلی بکسر اللام هر گه که خدای را فراموش میکنم

حق سو دود مضارع من دویدن فاعله ای یعدو الی کل جانب بختی در کس نخواهد ای باب الله نداند براند فاعله هو الله ای یرده الله تعالی و اندرا

که بخواند ای الذی یدعو الله تعالی بدر کس نهی و انده مضارع منفی زد و اند ای لا یرده الی باب احد سواه یعنی لا یجعله محتاجا الی غیره حکایت کان منصور

بن عمار یتیما و کانت امه تغزل فقیرة فاعطته یوما درهما و قالت اشتر بدرهم خبزا و بدرهم قطنا فرای رجلین یتحاربان احدهما الاخر الی الغاضع

درهمین فتصدق بهما و ذهب الی امه و اخبرها فدعت له و اعطته غزلا لیشتری الاکل فلما دخل السوق کسر غزله فتربحما کو و قد بقی سمکا منتنا

فاشتراها بغزله ففتحتها امه فوجدت فیهما اللؤلؤ بلعها بدرة فلما دخل بیتهما نودی من زاویة البیت یا منصور

کذلک الرحم للاخرة حکایت یکی از ظالمان پادشاهی را بخواب دید در بهشت و پارسایی را در دوزخ پرسید الظان السوال وقع فی النوم که موجب درجات

جمع درجة ای المرتبة العلیا و هی مستعملة فی مقامات الجنان این اشارة الی پادشاه چیست و سبب درکات جمع درکة ای المنزلة السفلی و هی مستعملة

آن اشارة الی پارسا چه که مردم خلاف این پنداشتیم لفظ السلطان و زهد الصالح گفتند فی جوابه آن پادشاه بمحبت درویشان در بهشت است و آن پارسا بتقرب

کما ورد فی الخبر نعم الامیر علی باب الفقیر و بئس الفقیر علی باب الامیر قطعه دلقت للزاهد چه کار آید و تسبیح عطف علی دلق و مرقع علی صیغة المفعول العطف

معناه بالترکی ... اوقفقنان خود را زعلها بکو حبیب اسم مفعول من تکو حبید بکسر النون بمعنی التحقیر والمذمة بر ... دار ای اجعل نفسک بر ... من الافعال
القبیحة والاخلاق الذمیمة حاجت بکلاه برکی بفتحتین والکاف الفارسی بنوع من جنس القلنسوة کذا صرح فی بحر الغرایب وبرقاد نوع من المتاع یعمه الصوف
لم یرد معناه علی ان الکلام فی القلنسوة لا فی العمامة دستت بفتح النون لاجل یا الخطاب نیست فالاعتبار لبس بالصوة درویش صفت باشد وکلاه
تتری دار المراد به قلنسوة یلبسها الجندی والطایفة المعروفة بتاتار کذا سمعنا من الاساتذة العالمین ومن قال یعنی به کلاه امیر انه کذا سمعنا عن بعض الکمل فقد
قدم علی شرح الکتاب مع عدم علمه والحال ان التعلیم اغانی بعد العلم **حکایت** پیاده الیاء للوحدة کما عرفت سابقا سر و پا برهنه با کاروان حجاز
الا معهم از کوفه بدر آمد ای خرج وهمراه ما شد ای صار رفیقنا خرامان همی رفت و می گفت **نظم** نه بر اشتری سوارم ای کالاغنیاء که علی محمل نه چو اشتر زیر بارم
ولست انا بجمل تحت الحمل نه خداوند رعیت ای انی غیر مالک الرعایا نه غلام شهریارم ولست انا بعبد السلطان غم موجود و پریشانی بالیاء المصدر
معدوم ندارم ای لیس لی جمع المال کالغنی ولیس التفرق لعدم المال کالفقیر الغیر الصابر نفسی بفتحتین ... الوحدة می زنم آسوده اسم مفعول ... از دون غیری
آزرم یعنی محجل ... لکل نفس کما ... المتمتع عمر الکامل اشتر سواری بیاء الوحدة گفتش ای قال له ذلک الفقیر ای درویش بجای روی باز گرد بالکاف
الفارسیة ای ارجع که بسختی بمیری ای تموت باینده نشنید کلامه وقدم در بیابان نهاد و برفت معنیها چون بنخله محمود اسم مکان برسیدیم توانگر را
ای الذی کان راکب الجمل وقال للفقیر ارجع اجل فرا رسید **اعلم** ان فرا ... بمعنی الفوق المقابل للتحت کذا فی مختار الصحاح وقد یدخل فی اوایل بعض
الافعال لتحسین اللفظ کذا فی بحر الغرایب ومن قال فی البحر واللفظ فارسی ... فی اوایل الافعال فقد غفل عن المعنی الاول وکم نعقل ما فی الجوف نظرا فیما
ذکروا والمراد هنا هو الثانی مرد درویش ببالینش ای فراشه بیامد فی الموضع الذی مات فیه وگفت ما بسختی نمردیم و تو بر بختی بمردی **بیت** شخصی همه شب بر سر بیمار گریست
لطلبه انه یموت چون روز شد او بمرد و بیمار بزیست ای شخص بکسر الباء اللاضافة **بیت** ای بسا اسب ... تیز رو وصف ترکیبی من رفتن
که بماند بسکون النون والدال ای بقی وعجز و آن خر ... بعض النسخ خرکما اسکافی للتصغیر والیاء للوحدة لنگ ای اعرج جان بمنزل برد وکم
بس که در خاک تندرستان را ... دفن کردند وزخم خورده یعنی المجروح نمرد لعدم مجیء اجله فقدمه الرحمن **بیت** ای بنجه بوز ...
که بولکده فالور خزلنک ایلروده منزل آلور ای بنجه صاباصاغ کشی برا ولور اوله که چوق وارابدی خوشتی اولور **حکایت**

عابدی

عابدی را پادشاهی بیاء الوحدة فیهما طلب کرد لیراه عابد اندیشید ای تفکر که داروی بخورم تا ضعیف شوم بسبب الدوا مگر اعتقادی در حق من زیاده کند فاعله
ضمیر پادشاه آورده اند ولکن که داروی قاتل بود بخورد و بمرد **قطعه** آنکه چون پسته دیدمش همه مغز ... بالترکی ... فستق دیدم بفتح یاء الخطاب والشین
بعده راجع الی الکه ای نظنه لان دیدنی حقا لیس ... الا ابصار بمعنی رویة القلب همه مغز ای کاللب پوست بر پوست ای الیغیه ... اصلا همچو پیاز ای کالبصل
پارسایان روی در مخلوق ای الزهاد الذین وجههم الی الخلق والمعنی هذا الی الخلق ... پارسایان ... ای بغیر عبادته ... اللفظ
العام غیر مخصوص ... پشت بر قبله می کنند نماز لان اعراضهم من الخلق ... کما عراضهم عن الکعبة قال ... **بیت** تا زاهد عمرو و بکر و زید است اخلاص طلب مکن که شید است
بیت چون بنده خدای خویش خواند فاعل خواند ضمیر بنده و خدای خویش مفعوله باید که بجز خدا نداند اذا ذکر حقیقته ... غیر الله تعالی فلا
لتوجه المغیره ولو کان سلطانا ... فاعل خواند ضمیر خدای خویش و مفعوله بنده ... بالمقام کما لا یخفی علی ذوی الافهام **حکایت**
کاروانی در زمین یونان بزدند یعنی قطاع الطریق تعرضوا المقام و نعمت بی قیاس ببردند ای اخذوا الاموال الکثیرة بازرگانان گریه و زاری کردند
وخدا و رسول را شفیع آوردند ونصرعوا الی قطاع الطریق فایده نداد **بیت** چو پیروز شد دزد تیره روان ... بالیاء الفارسیة ای مظفر شد دزد بکسر الدال للاضافة تیره
بالترکی بولانق وفرکو روان بمعنی الروح ... المصراع بالترکی چون مظفر اولدی جان بولانق ... فی شرح لفظ تیره روان
جمع تیره رو وهو وصف ترکیبی بمعنی ... قال ... قوله تیره ظرف ... و روان صفة مشبهة من رفتن ... روبدن ... دزد ...
در تیره ای فی ظلمة اللیل فقد اخطاء خطاء فاحشا فیما اختاره وفیما نقله ولم ... اصلا چه غم دارد از گریه کاروان ای ...
لطله ... لقمان حکیم در آن میان بود ای کان فیما بینهم یکی از کاروانیان گفت للقمان کلمه ای ... از حکمت و موعظت با اینان بگوی با
که طرفی ... بعضی از مال ما دست بدارند یعنی ترک ... دریغ باشد که چندین نعمت ضایع کرد لقمان گفت ای اجاب القایل دریغ باشد
کلمه حکمت با ایشان گفتن فالحصر ... الحکایة ان حفظ کلمه من اخلاق الصلحاء والعقلاء **حکایت** روی ان احدا من ارباب الدنیا حضر عند المولی
جلال الدین محمد الرومی قدس سره ... یتکلم بالنصح والحکمة والحال انه کان کثیر الکلام فی المواعظ والنصایح والحکم واللطایف فلما غاب ذلک
الشخص ... الاصحاب عن حکمة ترک التکلم اجاب بانه کان غلیظ القلب متصلا الی الدنیا من ضاع العقل فمعا ضیعة کلمة الحکمة **قطعه** آهنی که موریانه

کمن بدل

لفظ فارسیة معناه بالترکی دمور قوردی وپاس والمقام یحتمل کلیهما لانهما یهلکان الحدید بل المراد هو الثانی بقرینة المصرع الثانی وفی ما قال
بعض الاساتذة المعنی هو الاول لم یطیب ایضا الجور در شکست سو کیای افتاده نشوان بر دازو فی ذلک الحدید بحیث ترک لانه افتاده وما یری هو الصدا
نعله الحدید بل یبقی فی لجه کو کعش وعظ ای لا یفید لانه زود میخ آهنین در سنگ **قطعه** روزگار سلامت فی زمان الصحة شکستگان جمع شکسته
دریاب قدر وقت معناه فی قوله کنون که نعمت هست بدست والمعنی المراد هنا احسن المکسورین که پاس خاطر مسکین قدر مرتبا فی قوله بر توست پاس خاطر بیچارگان
بلا کبر دانه المعنی بالترکی بلایی دوندرر وفی بعض کم جبر خاطر مسکین ومعنی الجبر بالترکی صنوق صارمق وهذه النسخة تلایم قوله شکستگان چون سائل
از تو بزارکی بالیاء المصدری طلب کند چیزی بیاء الوحدة بده ای اعط ال ما یا له وگرنه ستمگر ای ظالم بزور بستاند ای یاخذ بالقوة
والقهر کما اخذ قطاع الطریق اموال المارة **حکایت** چند انکه مرا شیخ اجل بتشدید اللام شمس الدین ابو الفرج الجوزی وهو شیخ المصنف ترک سماع
مقتضی وصحبت فرمودی بیاء الحکایة وطلوب نمودی غرض از اشارت کردن فانه لابد للسالک فی اوائل الحال من الخلوة والعزلة عنفوان شبابم ای اول شبابی غالب
آمدی بیاء الحکایة ایضا وهوا وهوس طالب سبع باچار الخلاف رای مربی ای الشیخ برفتمی از سماع ومخالطت حظی ونصیبی برگرفتمی لان الشباب شعبة من الجنون
وچون نصیحت شیخم یاد آمدی گفتمی **بیت** قاضی ار با ما نشیند بر فشاند دست را محتسب گر می خورد معذور دارد مست را یعنی ان الشیخ لو عمل
فی ایام شبابه مثل هذه الافعال فانی معذور رعنه **بیت** حفادتی منع ایدر شبی بمجمع قومی بیاء الوحدة رسیدم صوفی وغلان اولمادیکم تا
فیها برسیدم بفتح الواو که در آن میان مطربی دیدم **بیت** گوئی خطاب کفتن ای تقول فی حقه اذا سمعته رگ بفتح الراء المهملة والکاف الفارسیة
وهو العرق الاصلی ساکن وگوینا للاضافة الی جان ای عرق جان میگسلد ای یقطع نغمه ناسازش کذا ناخوشتر ای اقبح از آوازه مرگ پدر آوازش ای صوته قبیح
من الصوت الذی یبقی الاب کاهی انگشت حریفان از وی بر بدیدار ارباب المجلس زود در گوش لئلا یسمعو الکلام وگاهی بر لب که خاموش ای اسکتوا الیه یوضع الاصابع
الشفة رمزا الی السکوت **نهاج** مصارع بهبوب هاج الی الشئ یهیج هیجانا ای مال الیه هو سند الجار والمجرور اغنی قوله ای صوت الاغانی
جمع اغنیة وهی الغناء بالکسر والمد بالفارسیة سرود وبالترکی ترلطیبها تعلیل لقوله یهاج وانت مفعول جملة اسمیة حالیة ای سکت تطلب جملة
مرفوعة المحل علی انها صفة مفعول **بیت** نبیند کسی ای لا یری احد در سماعت ای استماعه للخطا خوشی بالیاء المصدری مکر وقت رفتن ای الا فی وقت

ذهابک

62

ذهابک که دم در کشی بیاء الخطاب **مثنوی** چون در آواز آمد آن بربط بفتح الباءین لغة صحیحة وبفتح الاول وضم الثانی شهرة بالترکی قپوز
سرای بکسر السین وضمها سراییدن در کسیع بربط جعل الجوع وصفار کیبیا کالمراد فیو زجاجی کتخدا را گفتم ای قلت لصاحب البیت از بهر
خدا ای الله تعالی زیبقم بکسر الزاء وفتح الباء وکسرها بالفارسیة زیوه در گوش کن تا نشنوم هذا الصوت المکروه یا درم بکشای تا
البتک بیرون روم فیه لانه واضحة علی کمال الحجر بتقریب سماع ذلک المغنی فی الجملة خاطر یاران را موافقت کردم وشبی بچندین مجاهده بروز
آوردم **قطعه** مؤذن بانک بی وقت الکاف الفارسیة بمعنی الصوت بی هنگام بر داشت ای رفع المؤذن صوته بلا وقت نمی داند که چند از شب گذشته
است دراز بکسر الباء المصدری للاضافة از مژگان جمع مژه بپرس علامة بقوله که یکدم خواب در چشم نگشت بالکاف الفارسیة وفی الترکی
قطعه مؤذن لرا قوربی وقت اذانی کیجه دن جه نه کلدیکی بلمز اوزون لوغن کیجه نک صور کوزمدن که بر دم اویقو چشم آلماد بامدادان
بحکم تبرک دستار از سر و دیناری از کمر بگشادم للاعطاء و پیش مغنی نهادم عطیه لو و در کنارش گرفتم وبسی شکر گفتم
وقد تعجب فقد اکثر الکلام بلا فائده یاران ارادت من در حق او اشارة الی المغنی المذکور بر خلاف عادت دیدند لان اجدا
لم یکن بعطیه بنده از قطع و بر خفت عقل بالاضافة فی اللفظین حمل کردند و نهفته بضمتین ای خفیة بخندیدند یکی از ایشان الی
یاران زبان تعرض دراز کرد ای طعن و ملامت کردن اغاز و سپنه که این حرکت را مناسب حال خردمندان نکردی علته بقوله که خرقه مشایخ
بچنین مطربی بیاء الوحدة دادی که در همه عمرش درمی بیاء الوحدة مراد و درهمی در کف او نبوده است قراضه بضم القاف والضاد المعجمة بالفارسیة
ریزه زر و زرد **مثنوی** مطربی دور از این خجسته سرای بضم الخاء المعجمة وفتح الجیم المبارک سرای والمعنی بالترکی
ای راغ اوزن بو مبارک سرای دن کسی دو بارش ندیده در یکجای والمصرع الثانی صفة لقوله مطربی را ک بمعنی المستقیم وفیه
الایهام راست چون بانگش از دهن برخاست ای ارتفع صوته فیه خلق را موی بر بدن برخاست ای انتصر خلوقهم لکون صوته معلقا
مرغ ایوان مرتبا لفظ معناه فی اوائل البناء دل زهول بالفتح والسکون ای من خوف او بپرید مغز ما بدرای اذهب تیغ راه ساحلق
بلهملة یعنی الحلقوم خود بدرید ما اعترض علیه بعض الاصحاب گفتم فی جوابه مصلحت آن است که زبان تعرض کوتاه کنید که مرا کرامات او ظاهر گشت

ذلک المعترض را بر کیفیت این مطلع کردان تا ممکنان ای حجلة الاصحاب نفرت کنیم الی المفتح و بر مطایبه یعنی لطیفه که رفت بینها استغفار

کویم کفتم فی بیان کرامته بحکم آنکه مرا شیخ قدس سره العزیز بارها بترک سماع فرموده بود و موعظهای بلیغ کفته یعنی بانواع المواعظه و در سمع

قبولم نیامد ای ما قبلت کلامه تا شب مرا طالع میمون لفظ عربی یعنی المبارک و اختر همایون لفظ فارسی یعنی المبارک که ایضا بر بین یعنی ای موضع رهبر که

بالیاء المصدری کرد تا بدست این مطرب توبه کردم که دیگر بار ای مرة اخری کرد بکسر الکاف الفارسیه یعنی الطرف سماع و مخالطت نکردم بالکاف الفارسیه

[…] **قطعه** آواز خوش از کام بالکاف الفارسیه یعنی الحنک بالتحریک و دهان و لب شیرین الفاظه و صوت للامر و مطرب زان نکو وصفا للجموع که نغمه

کند ور نکند دل بفریبد یعنی الخدعه و بر پرده عشاق و سپاهان و حجاز سه کل واحد من هذه الثلثه اسم مقام از حنجره یعنی الحلقوم […]

مطرب مکروه زیبد **حکایت** لقمان را کفتند ادب از که آموختی ای ممن تعلمت الادب کفت از بی ادبان بینه بقوله هرچه از ایشان در نظرم ناپسند

آمد ای جاء غیر مقبول از فعل یعنی الفعل صحیح والکسر شهرة آن پرهیز کردم **قطعه** نکویند فاعل امثاله مشترک و یراد به الناس والقوم کما یقال

فی لغة العرب **شعر** یقولون لیلی بالعراق مریضة فیا لیتنی کنت طبیبا مداویا از سر بازیچه تصغیر بازی بمعنی اللعب حرفی معقول که از آن پندی نکیرد دانا

لا ینتفع منه صاحب هوش ای اهل العقل والظاهر ان قوله صاحب هوش فاعل نکیرد و یمکن ان یصرف قوله صاحب هوش الی ما قبله من الفعلین

نکویند و نکیرد علی سبیل التنازع کما لا یخفی فقد ارتکب الاحتمال البعید علی ان قوله نکویند صیغه جمع و نکیرد افراد فاعتبار الوحدة فی لفظ هوش لکلی کما

لا یخفی و کر صد باب حکمت پیش نادان بخوانند آیدش الضمیر راجع الی نادان بازیچه در کوش ای فی اذنه **حکایت** عابدی را حکایت کنند که شبی

الطان المراد به کل لیلة ده من […] طعام خوردی بخفیف بیاء الحکایه و تا سحر ختم قرآن در نماز کردی صاحب دلی بشنید حالم کفت اکر نیم نانی

بخوردی و بخفتی بیاء فاضل از آن بودی **قطعه** اندرون از طعام خالی دار تا در او نور معرفت بینی بیاء الخطاب ایضا […] که بری

بضم الباء الفارسیه از طعام تا بینی بالیاء الاصلی یعنی الانف **حکایت** بخشایش اسم از بخشودن یعنی الترحم الهی وصول لقوله کم شده نعم

الکاف الفارسیه شده را در مناهی جمع منهی چراغ توفیق مفعول مقدم لقوله داشت فرا یعنی الفوق المقابل للتحت صفتا لها عرفت فرا بار راه او

داشت ای المرحمة الالهیة احدث سراج التوفیق طریق الذی ضل فی المناهی ای صدر الضال تا بحلقه اهل تحقیق در آمد ای دخل فیهم

بیمن صحبت درویشان و صدق نفس ایشان ذمایم جمع ذمیمه اخلاقش ای اخلاقه الذمیمة بحمیده یعنی محمود مبدل کشت ای صار محموده

و دست از هوا و هوس کوتاه کرد هنوز زبان طاعنان در حق او دراز کرد ای کانوا یقولون همچنان در قاعده اولست یعنی علی حالة

الماضیه و زهد و صلاحش نا معول اسم مفعول من التعویل و هو الاعتماد یعنی غیر معتمد **بیت** بعذر و توبه توان رستن بفتح الراء یعنی الخلاص از عذاب خدای

فان الله تعالی یقبل التوبة عن عباده و یعفو عن السیئات و لیکن نتوان ای نمیتوان و تقدیم می لضرورة الوزن و من قال و تقدیم می فی الابیات شایع

مکانه ظن عدم الضرورة از زبان مردم رستن بفتح الراء یعنی رستن طاقت جور زبانها نیاورد ای لم یصبر علی اذیة الالسنة و شکایت پیش

پیر طریقت برد و شکا عند شیخه شیخ بکریست ای بکی و کفت شکر این نعمت چکونه کزاری ای کیف تشکر علی هذه النعمة که بهتر از آنی بیاء الخطاب که پندارند

ریدت ای احسن مما یظنون انک مثلی **قطعه** چند کویی که بد اندیش و حسود عیب جویان منند جمع عیب جوی […] که بهر خون من […] بکسر النون

لفظ جویان للاضافه که مقصود […] و فقره بقوله […] عبارة المتن […] و من قال […] بینه بقوله بفتح النون

فقد غیّر المتن برخیزند ای یقومون للقتال که […] فتح علی الاول والمبنی علی الظاهر […] و من قال […] فقد

ارتکب الشرح بلا نعم المتن […] فعلی ما ذکرنا […] المتن الصحیح […] البیت الثانی […] فاستمع […]

نیک باشی فی نفس الامر و بدت کوید خلق […] به که بد باشی فی الواقع و نیکت بینند […] جواب ملیح و کلام صحیح و لیکن مرا بین فی کلام الشیخ

که حسن ظن همکنان در حق من بکمالست و من در عین نقصان و هذا الکلام المصنف **بیت** کر آنها که می کفتم کردمی ای صرت رجلا حسن السیرة و زاهدا

قطعه انی المستور عن جیرانی بکسر الجیم جمع جار بتخفیف الراء والله یعلم اسراری بفتح الهمزة جمع سرّ و اعلانی بالفتح الصحیح علی […] که علم

هو المجموع […] والرواة فلا یلتفت الی ما قیل الاسرار بالکسر مصدر اسررت والاعلان بالکسر مصدر اعلنت **قطعه** در بسته بروی خود ز مردم

اغلقت الباب علی وجهی من الناس تا عیب نکسترند ما را […] لئلا ینشرون العیب […] لا یطلعوا علی عیوبنا در بسته چه سود ای لا ینفع اغلاق الباب عالم الغیب

ای الله دانای نهان و آشکارا **بیت** چو می داند که حق بینا و داناست نهان و آشکار خویش کن راست **حکایت** پیش یکی از مشایخ کله

بکسر الکاف الفارسیه بمعنی الشکایة کردم که فلان در حق من کواهی بالیاء المصدری داده است بفساد ای قال فی حقی کلاما و شهد علی بالسوء شیخ

كفت بصلاح خل الضمير يرجع الى فلان تخجل كن اى اخجله بالصلاح حتى لا يقدر ان يتكلم فيك كلاما قبيحا **دليل** تونيكو روش بكسر الواو

اسم مصدر باش نابد بكال بكسر السين المهملة والكاف الفارسية وهو مع لفظ بد وصف تركيبي بالتركي يرامز صانلو سنقص تو كفتن نيايد مجال

علة بقوله الآتي چو آهنك بربط قد مر بيانه ونرسنه فقره هنا كم ثم قال عفا نعج البائس من الآت اللهو معروف كذا في الديوان فكان

زما ذكره وبين البيانين بعض مخالفة بود مستقيم وصحيح كه از دست مطرب خوش كو تمال قد مر بيانه في حكاية ملكزاده كوتاه

حكايت يكى را از مشايخ شام پرسيدند كه حقيقت تصوف چيست **واعلم** ان علم التصوف علم باحث عن ذات الله تعالى وصفاته من حيث

الوصول اليها بالعمل الصالح فموضوعه ذات الله وصفاته من حيث الوصول وغاية الوصول الى الله تعالى بالعمل الصالح والتصوف حقيقة

لا يتحقق الا بالعمل الصالح فان التصوف حقيقة هو العمل الصالح ففي قول السائل حقيقت تصوف چيست ان ما به يتحقق التصوف اى شيء

وجوابه العمل الصالح لا تفرق الكل والاجتماع في الصومعة وتفرق القلب معنى ولهذا اجاب المجيب بحسن يطابق السؤال المذكور حيث كفت پيش ازين زمان

طايفه بودند در جهان پراكنده ای لم يكن في الزمان السابق صومعة الصوفية واى نبت قليلا في قضية الوصلة بناها امير من الامراء وهو جمع اى يطلبون

الوصول اليه تعالى بالعمل الصالح وان يكونوا في زى الصوفية امروز قومى اند بظاهر جمع فانهم الآن سكان الصومعة والكاينون لباس الصوفية

وبباطن پريشان اذ ليس مطلبهم وصول الحق بل لكل احد هوى واى غير واحد هم لاجل الاكل والدنيا وقد قيل ترك الدنيا للدنيا فجميع الدنيا

تحقيق ما ذكرنا ان سؤال السائل وجواب المجيب لا يشوشك قول من قال ولا بد ههنا عليك ان هذا الجواب لا يطابق السؤال المذكور فان السائل قد سأل عن

حقيقة التصوف فالظاهر في جوابه ان يقال هو ترك الدعاوى وكتمان المعاني او يجاب بغير ذلك مما قيل في حقيقة التصوف **ثم** وكم من عائب قولا

صحيحا وآفته من الفهم السقيم وتحقيق ما ذكرناه من التحقيق قول المصنف **قطعه** چو هر ساعت از تو بجاى رود دل وان كنت في خلوة

بتنهايى ...ه ريعنى در تنهايى كه خلوة واليا مصدرية صفايى بياء الوحدة نه بيني بياء الخطاب كر ترا لفظ كر مخفف اكر والتاء للخطاب مال

وجاهست و زرع وتجارت والمعنى لو كان ذلك مال ومنصب وزرع وتجارت چو دل با خدا يست خلوت نشيني لانك داخل تحت قوله تعالى رجال

لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله تعالى **حكايت** ياد دارم كه شبى در كاروانى بياء الوحدة همه شب رفته بودم وسحر بر كنار بيشه قد مر بيانه

في حكاية

في حكاية ملكزاده ونرسنه هناك بقوله باليا العربى المكسورة بكسر الميم بعنى درختستان وقد يستعمل المعنى بيت الجيوانات ويستعمل في ماوى الاسد

خاصة ... بقوله بالكسر في الجمهور انجار صغير ... في التركي ... فقد ذكر مع بعض المخالفة خفته اسم مفعول من خفتن

بقوله رفته فلفظ بودم مقدر رفته طاع في ... ابرار ... شوريده بالتركي ... والمراد شخص فيه نشاة العشق من ظن ان عبارة المتن شوريده فال

ويكى رفيق شوريده باليا فقد اخطأ في عبارة الاولى كه در آن سفر همراه ما بود نعره بر زد وراه بيابان كرفت ويك نفس ... آرام نيافت

لان چون روز شد كفتمش اين چه حالت كفت اى اجابنى بلبلان را ديدم يعنى شنيدم كه بنالش اسم مصدر اى يعنى بالبون در آمده

بودند از درخت وكبكان جمع كبك وهو بالكاف في العربى بين الجحلة ... بالتركى كهلك از كوه وغوكان جمع غوك بضم الغين المعجمة والكاف العربى

الضفدع بالتركى قور بغه از آب وبهايم جمع بهيمه وهى ذات القوايم الاربع از بيشه فلما سمعت هذه الاصوات انديشه يعنى فكر كردم كه مروت

نبود از المر ... انسانية من الانسان ... همه در تسبيح ومن بغفلت خفته **قطعه** دوش مرغى بصبح مى ناليد احدهما الليلة الماضية والآخر الغد والمراد

هو الاول وقد قال في شرح ... الصحيحة ... الليلة الماضية واما دوش بالضم ... فهو عطف ... بالكسر ... عقل وصبرم ببرد وطاقت وهوش

هذا الكلام من ان ذكر الخاص ... عقل وصبر برد ... وطاقت وهوش ... يكى از دوستان مخلص را ... لفظ ...

مكر آواز من رسيد بكوش اى بسمعه كفت ... باور نداشتم كه ترا ... بانك مرغى چنين كند مدهوش يعنى المتحير كفتم اين شرط

آدميت نيست ... المشار اليه ... المصراع الثانى اعنى قوله مرغ تسبيح خوان ومن خاموش **حكايت** وقتى در سفر حجاز طايفه اى جماعة ... واحد

جوانان بكسر النون للاضافة صاحب دل صفة ... اى اصحاب ... هم قدم من بودند ... وهمدم ... زمزمه كردندى اى كانوا يتحجون

وبيتى ... بكفتندى ... حكايه وعابدى بياء الوحدة در سبيل ... منكر حال درويشان بود وبيخبر از درد ايشان تا ... برسيديم بنخيل بنى هلال اسم موضع كودكى سياه اى صبى واحد ... بفتح الحاء المهملة ... قبيله عرب بدر آمد اى خرج

وآوازى برآورد كه ... مرغ از هوا در آورد ... بالتركى ... عابد را ديدم كه برقص در آمد اى كرب

رجلها على الارض عابد را ... وراه بيابان كرفت كفتم اى شيخ در حيوانى اثر كرد ... ترا اثر نمى كند **رباعى** دانى كه چه كفت مرا آن

بلبل سحری ولم یعرف اوزان الشعر فلا فی بعض النسخ من بدون اللام بعد الراء او توضع وقد عرف معناه چه آدمی بکبر آدمی للتحقیق الیا للنسبة
وهی للمخاطب کز عشق نی جزی فان الفلیان الفتوا اشتر بشعر عربی در حالت وطرب وهذا معلوم فی دیار العرب فان الجمالین یحدون الاشعار
عند الابل فی القطار فانها تمشی بسرعة بالجلادة والفرح کر ذوقی نیست ای کر بفتح الکاف العربی والراء الفارسیة بمعنی للمعوج وما وقع فی بعض النسخ
کم بالطبع بالراء الثالثة فهو فلبی کم بمعنی النورة بار کاکرج فلا محل لها اصلا طبع لفظ کژطبع وهو ترکیبی صفة لقوله جانوری بیا الخطاب وتقدیم
الصفة علی الموصوف جائز فی هذه اللغة وهذان قبیل صفة جرت علی من هو له حکایة روی عن بعض المشایخ انه قال کنت امشی مع الامام الشافعی
فی وقت الهاجرة فمررنا بموضع یقول احد شیئا فقال مل بنا الیه ثم قال لی أیطربک هذا فقلت لا فقال مالک حس والتلذذ القلوب بالاصوات
الطیبة مما لا یشترا بیت شتر را چو شور وطرب در سر کند کما سمعت سماعه طربه بالشعر والصوت الطیب اگر آدمی را نباشد خر کند فی صورة البشر حکایة
سئل عن بعض الفقهاء انه اذا مات السلطان وبقی له ابن صغیر فالفقهاء لیس علیکون الوزیر متصرفا فی الملک والسلطنة الی ان یبلغ الابن واراد ان
یعلموا انه عاقل او مجنون فبم یعرفوا اجاب بانه یغنی عنده بالالحان الحسنة فان فرح به ومال الیه فانه عاقل یعنی اذا بلغ یصیر عاقلا شعر وعند
هبوب النافرات ای عند تحرک الریاح وفی قیده بقوله جانب الحجاز آخر فقد ذکر عنده نفحة وسبب الریاح بالفلوات نشوها السحاب فی
قوله علی حمی بکسر الحاء المهملة وفتح المیم موضع یحفظ للسلطان ونحوه وفی قیده بقوله الدوار فقد ذکر قیدا لا لمخصص عطف علی غصون البان
بالترکی القوی وقیل صورقن وقیل خواق لا الحجر الصلب ای الصلب الاملس یعنی اذا ما هبت الریاح علی الصحاری تتحرک اغصان
الاشجار الناعمة لا الاحجار الیابسة فالغصون الاصوات الطیبة اغانت بتذکر علیها اهل الاحوال الجماسی السلیمة لا اهل الامزجة الیابسة
حکایة وروی عن بعض المشایخ انه قال کنت فی البادیة فرایت قبیلة من قبایل العرب فاضافنی رجل منهم فرایت غلاما اسود هناک ورایت جمالا
مات بفناء البیت فقال لی الغلام انت اللیلة ضیف وانت علی مولای کریم فاشفع لی فانه لا یردک فقلت لصاحب البیت لا آکل طعامک حتی تحل هذا
الغلام فقال انه افقرنی واتلف مالی قلت ما فعل فقال له صوت طیب وکنت اعیش من ظهر الجمال فحملها احمالا ثقیلة وحدا لها حتی قطع مسیرة یوم فی
مسیر ثلثة ایام فلما حط الحمل عنها ماتت کلها ولکن قد وهبته لک وحل العبد فلما اصبحنا احببت ان اسمع صوته فسألته عن ذلک فامر الغلام ان

یحدو

الهیام بالضم کالعطش لان الفتی [illegible]

ان یحدو علی جمل کان علی بئر هناک یستقی علیه فهام الجمل علی وجهه وقطع حباله ولم اظن انی سمعت صوتا اطیب ووقعت علی وجهی حتی اشار الیه بالسکوت
مثنوی بذکرش الضمیر راجع الی الله تعالی وکذا فی قوله بر گلش وفاعل البیان الی قوله بر گلش فقد اهل هرچه بینی در خروش است کما قال الله تعالی وان
من شیء الا یسبح بحمده ولی دل اندازین معنی که گوش است ای که یسمع بلبل بر گلش تسبیح خوان لفظ تسبیح خوان وهو ترکیبی وللعف بل العندلیب علی ورد الگل
فقط وهذا معلوم بقرینة المصراع الثانی که جاری تسبیح زبلبل اظهار الکلام علی ظاهر علاء علی المبالغة المطلوبة بحسب المقام وصنعة الشعر
یعنی ان نفس الشوکة یصح تسبیح ان یحتمل احتمالا مرجوحا ان یکون المعنی بحل شوکه است التسبیح وهو عکس السابق فقدرج المرجوح وانما اورد لفظ خار لان الصنایع
الشعریة ان یذکر الاشیاء المتناسبة کما اذا ذکر العندلیب ذکر الورد واذا ذکر الشوک علی ما صرحوا به فی علم البدیع ورسائل الاشعار ومن لم یعرف
الصنعة قال وانما اورد لفظ خار قصدا الی ذکر الرقیب مع الحبیب فی بیت واحد حکایة یکی از ملوک مدت عمرش سپری بکسر السین المهملة والغار وبالیاء
الاصلیة بعد الواو شد بیت محتسب وگفت که این پسر را کار [illegible] ملک کند بر کرسی بود کا کبری وقایم مقام لذات الملک یکن له ابن یقوم مقام السلطنة وصیت
کرد که بامدادان ای بعد موته سواء وقع موته فی الیوم او اللیلة او الغد قبل قدوم احد ومن قال یعنی در صباح آن شب که ملک مرده است فقد قید بغیر
دلیل مخصص نخستین بضمتین یعنی اول کسی زدر شهر ای من باب اندر آید ای یدخل تاج پادشاهی بالیاء المصدری او یاء النسبة بر سروی نهید بکسر النون
صیغة امر حاضر بطلان وتفویض مملکت به وکنید بضم الکاف وکسر النون جمع امر ایضا اتفاقا اول کسی از در شهر در آمد ای دخل من باب البلد گدائی
بیای الوحدة بود که در همه عمر لقمه اندوخته وخرقه بر خرقه دوخته ای کان فقیرا متناهیا ارکان دولت واعیان حضرت وصیت ملک بکسر اللام بجای آوردند
مملکت بضم المیم وخزاین جمع خزینة بدو وا ز اری داشتند درویش مدتی مملکت راند تا [illegible] ملحق و راندن تا بعضی از امرای دولت گردن
بالکاف الفارسیة یعنی العنق از طاعت ای الطاعة او بپیچانیدند ای لم یطیعوا علیه وملوک دیار هر طرف بمنازعت بر خاستند ای اقاموا وبمقاومت لشکرها آراستند
فوقع الهرج والمرج فی المملکة فی الجملة سپاه ورعیت بهم بر آمدند والمعنی بالترکی [illegible] وقد یراد به الغضب ای اختلاط الباطن وهو [illegible]
[illegible] لم یعرف المعنی قال اضعفوا وانقطعوا وبرخی ای بعض از بلاد بکسر الباء جمع بلد [illegible] بمعنی الولایة از قبضه تصرف او بدر رفت ای خرج درویش [illegible]
خسته خاطر همی بود الخ [illegible] قلبه تا یکی از دوستان قدیمش که در حالت درویشی قرین او بود از سفر باز آمد ای تلک البلدة او را در چنان مرتبه دید گفت منت

ای عار بود

خدای را عزوجل بهذه العبارة لانه افتتح بها الکتاب کیخت بلندت یاوری بالیاء المصدریة کردای اعانت جدک ای حظک حیث صبری ملکا
واقبال دولت رهبری ودل کو دولت ناکلت بضم الهمزة الفارسیة وبالتاء الخطاب آرزها وخارت ازپای بر آمرای اخرج وبدین پایه ای مرتبه رسیدی
ان مع العسر یسرا حکایة روی عن رسول الله صلی الله علیه انه خرج الی اصحابه ذات یوم فرحا مستبشرا وهو یضحک ویقول لن یغلب عسر یسرین وهذا لان
علی ان الیسر الثانی مغایر للاول لخلاف العسر بناء علی ما اشتهر من ان النکرة اذا اعیدت نکرة کان الثانی غیر الاول والمعرفة اذا اعیدت معرفة کان الثانی
عین الاول وعلیه قول الشاعر اذا اشتدت بک البلوی ففکر فی الم نشرح فعسر بین یسرین اذا فکرته فافرح بیت شکوفه گاه شکفته بضم الشین
المعجمة لانه شکفتن بضم الشین بمعنی التفتح بالترکی آچلمق لا بمعنی الفتح بالترکی آچمق ومن قال بفتح الفتح لم یعرف المعنی وگاه خوشیده اسم مفعول من خوشیدن
بالترکی بورشمق ومن قال شرحه یابس وپژمرده شده لم یات بمعنی اللفظ درخت وقتی برهنه گشت ای عریان من لباس الورق والزهر والثمر وقتی
پوشیده بلباس الاوراق والازهار والاثمار فی حال الان کذلک بود صبر فقیر تارة وغنیا تارة گفت صبر کن ای برادر در تغریتم کن
اعطاء القوی ای الصبر عند وقوع المصایب جای تهنیت التهنیة ضد التعزیة ای الدعاء بالبرکة والخیر ووقوع الوقعة والمناصب
آنگاه که نبود دیدی غمناکی داشتم وهو تیم و امروز تشویش جهانی وفی بعض النسخ جای بدل جهانی مثنوی اگر دنیا نباشد دردمندیم
وگر باشد بمهرش پای بندیم فان القلب یتعلق بها فتقصر همته عن الوصل بلایی بیاء الوحدة زین جهان آشوبتر یعنی الخلط و
والمرج تعالی عن وصف المحبوب شهر آشوب ولفظ تر للتفصیل نیست ومن قال فی شرحه مرادف آشیب بمعنی الفتنة لم یات بمعناه حقیقة
خاطر ابن که از حرف شرط بمعنی اگر کذا فی بحر الغرائب حسرت درست قطعه مطلب بفتح الطاء گو تو اکبری خواهی جمله معترضة جز قناعت معمول
مطلب که دولتی هست یعنی منهم گر غنی زر بدامن افشاند للتصدق تا نظر در ثواب او نکنی ای لا تنظر الی ثوابه ولا تطلب الفنا طمعا للثواب
کز بزرگان شنیدم بسیار تعلیل للبیت الثانی صبر در روز بی زری به که بذل غنی فان الاول شدید علی الفقراء حکایة لبست فاطمة رضی الله عنها اذا
شملة خلقا قد خیط ورقع باثنی عشر مکانا فیها بسعف ورق النخل فلما نظر الیها عمر رضی الله عنه قال ان قیصر وکسری واعوانهما یلبسون
الحریر وابنة رسول الله فی شملة من صوف وقد خیط باثنی عشر مکانا بسعف ورق النخل فلما دخلت فاطمة قالت یا رسول الله الا تری ان عمر

تعجب

تعجب من لباسی فقال النبی علیه السلام یا عمر دع ابنتی لعلها تکون فی الخیل السابق بیت اگر بریان کند بهرام گوری بالکاف الفارسیة وبیاء الوحدة قدم علیه للضرورة
بالترکی قولان واعلم ان لفظ کند لتضمنه معنی الجعل یتعدی هنا الی مفعولین ففاعله بهرام ومفعوله الاول گوری ومفعوله الثانی بریان نه چون
پای ملخ بفتحتین بمعنی الجراد پیش مور زموری وذلک لان الاعتبار عند الله بالفقر والتضرع لا بالغنی الطاغی والتکبر حکایة یکی را از
بیاء الوحدة بود عمل دیوان پادشاه کردی بیاء الحکایة مدتی اتفاق بدو نشد ببغداد الی مدة زمانا مدیدا که گفت فلان را دیر شد که ندیدی
مضی زمان کثیر ما رأیته گفتند اورا خواجه کرم نیم قضا را ای انظر القضاء الالهی وهذا الکلام شایع فی الاستعمال ومن قال یعنی اتفاقا فقد
اتی خطأ یعنی از کسی او یکی حاضر بود گفت چه خطا کرده است که از دیدن او ملولی بیاء الخطاب گفت خطای نیست اما این دیوان را دم
تواند بدر که معزول گشت فانه فی اوان العمل مشغول بمصالح الدیوان ومشتغل باحوال الانام وفارغ عن صحبة الاخوان فلا یتیسر له الصحبة بفراغ البال
ومن الاصحاب در رنج او کی نیامدم بگذر قطعه در بزرگی بالیاء المصدریة وداوری وعمل مصدر بیانه ز آشنایان فراغ دارند ای استغراقهم بالامور الدیوانیة
والغنی فرحهم بالدولة الغانیة روز درماندگی معزولی ای فی وقت العجز والعزل درد دل پیش دوستان آرند ما الحصة من هذه القصة
فی طلاب الاخوان لا ینبغی المصاحبة مع اهل الدنیا بل ینبغی ان تکون الامر بالعکس حکایة ابو هریره رضی الله عنه وهو کنیته رجل من الصحابة
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین وکان اسمه فی الجاهلیة عبد الشمس او عبد عمرو وفی الاسلام عبد الرحمن وسبب کنیته انه کان له هرة صغیرة یحملها فرآه النبی علیه السلام
فقال له یا ابا هریرة فاشتهر بهذه الکنیة وکان یحب ان یدعی بها لانه ذکر بلفظ النبی علیه السلام وکان احفظ الناس برکة دعائه علیه السلام وقد روی
عنه خمسة آلاف وثلثمایة واربعة وسبعین حدیثا ومات بالمدینة سنة سبع وخمسین وهو ابن ثمان وسبعین سنة وکان فی صحبة النبی یواظبه وکان
هر روز بخدمت مصطفی صلعم آمدی بیاء الحکایة گفت یا ابا هریره زرنی بضم الزاء امر من زار یزور زیارة غبا بکسر الغین
ان یاتی احد یوما دون یوم وقیل ان یزور فی کل اسبوع مرة وقیل تعلیل الخلطة مطلقا وذلک اعلی التحقیق بان لا یاتی کل یوم تزدد حبا
مضارع مجزوم علی انه جواب الامر حبا تمیز یعنی هر روز میا تا محبت زیاده گردد وتغیر المصراع باختیار الوجه الاخیر من الافادة صاحب
دلی را گفتند بدین خوبی بالیاء المصدریة که آفتاب است ای الهاجس فانه هذه المقدمة غیر مسلمة لیس للشمس بحاب لحسن سوی النور شنیده ایم

ای ملمعا که کسی ورا در کی قد گفتن ای اتخذه محبوبا و عشق آورده ای عشقه گفت فاعله ضمیر صاحب دل از برای آنکه هر روز می توان دید

مگر در زمستان ای فی الشتاء که محبوب و دیکو قطعه بدیدار مردم شدن عیب نیست فان الزیارة مستحبة و لیکن نه چندانکه گویند بس ای لا

مذموم فان کثرة الزیارة توجب الفرقة اکر خویشتن را ملامت کنی بعد از الآن اکر ترک التقیید لمذهب کل مذهب و فی قیده بتقصیر خدمت و منافسه

باید که فقط خط العام غیر مخصص انجوب الشرط محذوف ای اکر معذور ملامت نباید شنیدن ز کس حکایت یکی را از بزرگان بادی مخالف در شکم

ای فی البطن بپیچید ای گرفت و توجه الی الخروج و طاقت ضبط آن نداشت ای لم یقدر علی ضبطه بی اختیار از وی صادر شد ای و فیه الفراط

گفت ای دوستان مرا در آنچه کردم اختیار نبود و بزه ام ذنب بر من ننوشتند لان الذنب انما یکون فی الافعال الاختیاریة و راحتی به من رسید بکرم

معذور دارید قطعه شکم زندان بادست ای فاعلم معذور و هذا معذرت ندارد هیچ عاقل باد در بند لا الحبس چو باد اندر شکم آید فرو هل بالترکه

صالح و برکنج که باد اندر شکم بار است بر دل بهذا الکلام صحیح وان کان فی صورة الهزل بیت حریف ترش روی ناسازگار ای الصاحب الذی عبوس و غیر

الموافق چو خواهد شدن اذا اراد الذهاب ... ای لا تمنعه من الذهاب ... هذه الحکایة باب الکثر العیب والتقصیر علی ...

... و قبول العذر من اخلاق الصوفیة بیت از عیب ... زاهد لباس ... حکایت روی آنفا حاتم الاصم ...

اصم و لما تزوج امرأة ... للمصاحبة فی لیلة الزفاف ... الضراط بلا اختیار ... اللتی تسمی ... عاملها کالاصم

... و بهذا ... فی ... القصة ... الکتاب ... بعض المحققین ... الحکایة ... الشیخ

الهزلیات ... و اللطایف ... الکتاب ... کون هذه الحکایة مکتوبة ... الهزلیات ... کتابه ...

اکثر ... کلماته ... بعض ... بیت کهن جامه خویش پیراستن به از جامه عاریت خواستن و کون هذه الحکایة من الهزلیات

... الفضلاء منها النصح کما قال بیت نگویند از سر بازیچه حرفی کز و پندی نگیرد صاحب هوش و گر صد باب حکمت پیش نادان بخوانی آید ش بازی

بگوش ... وجه هذه الحکایة و النسخ ... ان المصنف ... الکتاب ... ذکر الهزل للنصح کما قال الله تعالی ان الله لا یستحیی ان

یضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها الآیة و قال المولی الرومی بیت ... حکایت از صحبت یاران دمشق

قد عرفت

الانس بالضم والتحریک و بالکسر ضد الوحشة

قد عرفت بیانه ملالی بدید آمده بود ای وقع فی قلبی الملال ... سر بیابان قدس نهادم و ترکت الانس مع الانس با حیوانات انس گرفتم تا وقتی که اسیر

قید فرنگ شدم ... طرابلس اسم بلدة مشهورة من نواحی شام فی ساحل البحر و کان الکفر فی ذلک الزمان و فی ید الافرنج با جهودانم بکار گل ...

بداشتند یکی از رؤسای حلب ... ... ای عرفنی و گفت ای فلان ... ...

این چه حالت و چگونه گذرانی ... گفتم فی جوابه قطعه ... همی گریختم از مردمان بکوه و بدشت ...

اکنون ... ... ای الصاحب غیر الانس بیت پای در

زنجیر پیش دوستان ... عند الاحباء ... ... که بایکانکان با

لکافین الفارسیین جمع بیگانه ... بالترکی ... الاجنبی فلم ... لان الاجنبی ضد القریب ... بوستان ... فی هذه ... الکریمة

بر حالت من رحم آورد و بده دینار از قید فرنگم خلاص کرد ... بعشرة دنانیر و با خود بحلب برد و دختری که داشت ای کانت له بنت در عقد نکاح

آورد ... بالکاف العربی یطلق علی معنیین احدهما عقد النکاح والآخر المهر ... فی الصحاح ... والمراد هنا المعنی الثانی ...

... دختری بدخوی بود ... کانت ... وکذا فرمان بود ای غیر مطیعة

زبان درازی کردن گرفت ... چنانکه گفته اند مثنوی زن بد بکسر النون

... در سرای ... بالاضافة فی اللفظین ... عالم ... زینهار ... از قرین بد زینهار بدون البا

کلاهما کلمة تنزیه و تحذیر کما قال خواجه حافظ بیت دل خرابی میکند دلدار را آگه کنید زینهار ای دوستان جان من و جان شما ... الامانة

قال خواجه حافظ المذکور بیت از لعل تو گر یابم انگشتری زینهار صد ملک سلیمانم در زیر نگین باشد ... فی بیان المعنی الثانی ... صاحب

... بمعنی العهد و بمعنی العصمة ... فی بیت ... کصاحب ... لا لقول الانوری بیت ... منکسف

آفتاب اگر آید بزیر سایه عدلت بزینهار ... دار عیب ... زنهار لانها

بمعنی الامان الذی ذکرناه فتامل ... ربنا عذاب النار ... ای عذاب النار و هذا المطلع

اقتباس من آیة سورة البقرة اولها ومن الناس من یقول آتنا فی الدنیا حسنة وما له فی الآخرة من خلاق ومنهم من یقول ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة
حسنة وقنا عذاب النار وفی الآیة وجوه والانسب بالمقام ما روی عن علی رضی الله عنه الحسنة فی الدنیا المرأة الصالحة وفی الآخرة الحوراء وعذاب النار المرأة
السوء بار ای تو زبان تعنت یعنی طلب الزلة دراز کرده حتی گفت مخاطبة الی تو آن شخص نیستی که پدرم ترا از فرنگ بده دینار باز خرید
فلما عاتبنی گفتم بلی بده دینار باز خرید و بصد دینار ... بدست تو گرفتار کرد فانی لو طلقتک یلزم اداء مایة دینار ولا اقدر علیه
فاتل ما فعل ابو بکر فی احسانه واخر ما فعله کما قال الشاعر **مثنوی** شنیدم گوسفندی را بزرگی رهانید از دهان و دست گرگی رهانید ماضی رهانید فاعله ضمیر بزرگی
ومفعوله گوسفندی را از دهان و دست گرگ بیاء الوحدة کما فی قوله گوسفندی و بزرگی شبانگه کارد بالکاف الفارسی وثلث سوکن بمعنی السکین حلقش بالید
لوزبه روان گوسفند ازوی بنالید وقال بلسان الحال که از چنگال گرگم در ربودی وخلصتنی نظر بعیبه واهلاکه چو دیدم عاقبت گرگم تو بودی یمکن
حال ابو بکر اطلقنی من حبس الافرنج فقید بی بعقد **حکایت** یکی از پادشاهان عابدی را پرسید وکان فی ذکر العابد ... که اوقات عزیزت چون میگذرد
الکیف گفت ای العابد همه شب در مناجات و سحر در دعا و حاجات و همه روز در بند اخراجات ای اخراج الحوایج وتحصیل نفقة العیال ... والسیاق
علیه ... ای اخراج لحوائج القلب فعدیٰ بمعنی اللفظ المفهوم من السیاق ملک ... تا وجه کفاف او معین کنند تا بار عیال از دل او
برخیزد **مثنوی** ای گرفتار پای بند عیال ... بالترکی پابوند الاخر بالترکی ایاغی بغلو وهذا هو المراد ... دگر عطف ... لقوله
گرفتار والدال مکسورة للاضافة الی قوله عیال دگر آزادگی مبند خیال فان الخاطر تغلبک کما قال غم فرزند و بار جامه ای حمل الثوب وقوت بسکون
الواو بمعنی الزاد عطف علی جامه بازت آرد ای برجعک ز سیر ملکوت ای ... قال فی مختار الصحاح الملکوت ... همه روز اتفاق می سازم
و آنی که شب باخدای پردازم ای ان اخالط معه ... حرف الظرف المقدر ... فی الخلوة چه خورد بامداد فرزندم ای الی اجل ...
حکایت یکی از متعبدان شام در بیشه سالها عبادت کردی ... وبرگ درختان خوردی پادشاه آن طرف بحکم زیارت بنزدیک او رفت ...
وقع ... گفت اگر مصلحت بینی در شهر از برای تو مقامی سازم ... که فراغت عبادت از این بهتر میسر شود دیگران ببرکات انفاس شما
مستفید شوند ... به اعمال صالح شما اقتدا کنند زاهد این سخن را قبول نکرد ... اذ ... العبادة انما تکون فی الخلوة والقلة والعزلة

ارکان

٥٩

... ...

ارکان دولت گفتند للزاهد ... خاطر ملک را لاجل رعایة خاطر الملک مصلحت آنست که چند روز به شهر درآیی تا کیفیت صفای وقت عزیزان المراد ذکر
الزاهد وصیغة الجمع للادب از صحبت اغیار کدورتی پذیرد پس اگر اختیار باقیست انکار کن ترجع الی هذا المکان آورده اند که الحکایة ان عابد شهر
درآمد بستان سرای خاص بالاضافة ملک را از برای او پرداختند ای احضروا واعدوا مقام دلگشای ... روان آسا لفظ آسا بالمد
مقصور آسای بالیاء وهو اسم مصدر بالترکی آسوده گی ... آسا کننده ... المثل بالفارسی مانند ... صیغة امر از آسودن ...
ترکیبا فیما نحن فیه **مثنوی** گل سرخش الضمیر یرجع الی ذلک المقام چو عارض خوبان فی اللون واللطافة سنبلش همچو زلف محبوبان فی الرائحة
والطراوة ... همچنان مع کونه ... از نهیب بفتح النون لفظ فارسی بمعنی الخوف برد عجوز وهو برد معروف یعرفه الناس ... والعجوز ...
وهو برد مخصوص فی زمان ... قدوم القلق الی الروم ... لا احاجة الیه ولا المحتاج الی البیان ... همچنان نیافته
ذکر العجوز و طفل دایه صفته بدیعیة شیر ناخورده طفل ... بعنی ان ورده الاحمر و سنبله الطری فی اللطافة وکانه طفل ... لم یشرب
اللبن بعد **شعر** وافانین جمع افنان جمع فنن بمعنی الغصن ... عصن الشجر ... جمع مرفوع علی الابتداء علیها جلنار ... بکسر اللام بالفارسی کلنار
والجملة الظرفیة اعنی علیها جلنا و صفة افانین علقت ماض مجهول من التعلیق بالترکی اصلمق بالشجر الاخضر متعلق بالفعل المذکور نار مرفوع علی
قلیم مقام الفاعل والجملة الفعلیة مرفوعة المحل علی انها خبر المبتدأ اعنی قوله افانین ملک در حال ای علی الفور یعنی حین نزول الزاهد الی المقام
کنیزکی خوب روی پیشش فرستاد **رباعی** از این یعنی ان الملک الجاریة کانت ... ماه پاره عابد فریبی ... صورتی
صوتی طاوس زیبی ... بعد ازدیدن صورتش نبود ... وجود پارسایان ... شکیب ... الصبر ... للوحدة ...
بنده همچنان ... غلامی ... بدیع الجمال ... **شعر** هلک الناس ... نصب علی الظرفیة
عطف ... هلک الی فاعله ... مبتدأ ساقی خبره والجملة ... حالیة ... مضارع ... الاراده ... الضمیر ... الی قوله
ساقی جملة فعلیة مرفوعة المحل ... مضارع منفی معلوم من الثلاثی ... عطف علی قوله ... ای لا یسقی
الشراب ... ظرف الفعل الاول ... والثانی ... وحذف مفعول الفعلین للاختصار مع قیام القرینة ... بر کفش الکاس

ولا تسقیهم الشراب فقد سهی دیده از دیدن نکشه یعنی ای لا تشبع العین من رؤیته محبان کر فرات بضم الفارسیه الما العذب مستقی بکسر القاف مرض الاستسقا
فانه لا یشبع من الما و لعل انه بفتح قم عابد لعنة لذیذ خوردن کرفت و کشت لطیف بعد شیدای شرع فی اکل الطعام اللذیذ و لبس مکاری فی اول الحکایة الاولی فی قوله
مکار را دشنام دادن کرفت و سقط کفتن و فی قال صفا یعنی عادت کرفت فقد اخطا وار فواکه جمع فاکهه و مشموم لطیف فان الذی لم یره لطیفه
حلاوت و نعمت انه لوی و تنوم زیبا و فتن لفظ کرفت مقدر فیه و فیما بعده ای فعلم دو رجال غلام و کنیزک نظر کردن فقید و حبس نمود و خردمندان
زنخ خوبان زنجیر پای عقل است بالاضافه فی اللفظین و کذا فیما بعده اعنی قوله دام مرغ زیرک است بیت در ره کار تو کردم ای صرف لعملک دل و دین
با همه دانش مع جمیع العلم مرغ زیرک تحقیق منیم امروز تو دام ای الظان الیا للخطاب فان جمع لفظ تو شایع مکانی قوله تو که با دشمنان نظر داری
رنج کونه للوحدة فقد غفل عن استعمال الشایع فی الجمله مجموع عشق برد ولت آمد ای کار الت دولت و فقه لجوع چنانکه کفته اند قطعه بهر که اسم ارزقیه بیان
له هر که شیخ درو مر یر عطف علی فیه و کذا قوله و زر بان آوران بکسر النون للاضافه و لفظ زبان مع آور وصف ترکیبی جمع بالالف و النون و سخن آوردن بر اد
ای اهل الکلام و بطلاقة اللسان و لعل المقصود الوعاظ لان الکلام فی ذم میل اهل الله الی الدنیا و یدل علی ما ذکرناه الاضافه الی قوله پاک نفس النفس
وصف ترکیبی و فی قال فی شرحه یعنی نخی دان ام یحقق للفظ و المعنی جو بدنیای عز الدنی ملتمست بها لدنوها و ز الدناه و هی بایست ادفی بلا تنوین والیا
للاضافه دون ضد العوف او یعنی الحقیر کذا فی مختار الصحاح و فی ما فی شرحه یعنی دنی بجوهر فقد فری برانه فرد بالدال المهمله و بدونها بالترکی اشغه
آمد ای مال فی نزل الیها بعض عباد الله و التقدیر در عسل بند کاتر نظیر مرا افتد ای بالزاید مجو مکن فانه لا یقدر علی ان یخلص نفسه الی الدنیا کما ان آن باب لا یقدر علی
تخلیص نفسه من العسل باری ای مره مکر بدیدن او رغبت کرد و زاره عابد را دید از هیات بکشت کم دیده اسم مفعول کردیدن بمعنی دو تکه و رخ
و سفید کشته من اللذ ذو فربه شده من السمن و بر بالش دیبا ای علی الوسادة الحریر تکیه زده کالمتنعمین و غلام پری پیکر بفتح البا الفارسیه و الکاف العربی
بمعنی الصورة با مروحه بالکسر و السکون باد بیزن بالترکی یلبیزه بر بالای سر او ایستاده کالمتکبرین المتنعمین فی اللذات بر سلامت حالش شادمانی بالیا
المصدر کرد و از هر دری بیا الوحدة ای من کل باب سخن کفتند یا ملک با انجام سخن ای فی آخره کفت این دو طائفه را در جهان دوست دارم فلما قال
الملک بهذا الکلام وزیر فیلسوف ای حکیم جهان دیده حاضر بود فی المجلس کفت ای ملک شرط دوستی آنست که با هر دو طائفه نکوی بالیا المصدری ای احسان

کنی

پر طاوس مع

کفتم ثبتیه بقوله علما از زبده یاد بکر بخوانند و زهاد را از زمره نا زاهد مانند بیت نه زاهد را درم باید نه دینار والمراد انه لا ینبغی
التمول بها الزاهد جو ستد مضارع ستدن بمعنی الاخذ زاهد دیکر بدست آر لان ذکر لیس بزاهد قطعه ازاکه بیرت خویش و لکیست با خدای نهانی
وقف و لقمه دریوزه ای بغیر خرابو فو و بغیر لقمه السول زاهد است نظیره انکشت خوب بنا کوش بالترکی قولاق تو زی ای فریبی و صفتی که به کل الزاج فی کوشوار
بالکاف الفارسیه یعنی القرط و خاتم فیروزه جوهر معروف و نیال و لعة لو سبی پیروزه شاهد است یعنی المحبوب بکام قطعه درویش نیک سیرت فرخنده رای را
الذکر مبارک نان رباط بکسر الراء بمعنی المکان الاول صومعة الصوفیه والثانی الزاویة المبنیة للکائن والثالث ما بنی لسکنی ابناء السبیل والرابع ملتزم
والقریة و لخاشل ملازمت شعر العدو و الخاص حبل الحبس فانو قرها و المراد هنا المعنی الاول و قال فی شرحه یعنی خانقاه و تکیه که دو فق میکنند فقرا
عادته و له معان آخر لیست بمراده هنا و هو لم یدران وظیفة الشارح بیان المعانی نکثیر الفائده ثم تعیین المراد و قد بین فی بعض الانعام عین المراد
و نحن هنا الوظیفة و العادة السالفة و ای اطنبنا الکلام بیان اخطا الناظرون فی لفظ البیت علما و فی معنا علاد و تحصیل الثواب لهم و عاد للجاهلین بالکلمات
و لقمه دریوزه کو مثل لفظ کو یفید التاکید و المبالغه و مثل کذا مستعمل فی الترکی و المعنی بالترکی دی او لمسون و فی قال فی شرحه کو معجمه هنا و هذا الاقحام کثیر فی هذه
اللغة و سیاتیک نظایره فی هذا الکتاب لم یدر ان التقحیم ما لا فائده فی ذکره و ان الاقحام مسموع من السلف طیش لاحد اعتبار الاقحام فی کل موضع خاتون خوب
صورت پاکیزه روی راستها الوجه و فی اصل خلقها نقش و نکار و خاتم فیروزه کو مباش بیت تام زاهد فیکم باید ای اذا کان لی حکیم الوصف و اطلب العیر کر نخوانند
زاهدم شاید ای ینبغی ان لا یسم زاهد او هذا معنی البیت و هو المطلب السابق هذا انظر ما قیل بیت شیخ چون ماکل بمال آمد مرید او مباش مایل دینار زیر ما که
دنیا زینت و فی قال قوله هنیار ابطه یعنی است و المعنی که مراجز دیکر خدای تعالی بایدت فقد غفل عن اللفظ و المعنی اما الاول فهو ان اهنا هنت ستضمن معنی
الرابطه اعنی لفظ است فی کل موضع اذ معناه بالترکی وار در مکان ادا فی حر رخانه نان هنت و اما الثانی فان تقدیر جز دیکر خدای تعالی یاد نیست لا نفهم السیاق
و السباق و لا یدل علیه لفظ حکایت مطابق این سخن جز مقدم لقوله یاد شاهی را مهمی پیش آمد ای وقع له امر مهم کفت اکر انجام این حالت مراد بر آمد چندین
درم زاهدان را بدهم یکبو الیا للوحدت چون حاجتش بر آمد ای حصل مرامه و فای نذرش بموجب شرط لازم آمد لا جرم یکی را از بندکان خاص کیسه درم بداد
تا بزاهدان تفرقه کند ای یوزعه الیهم کویند غلام عاقل و هشیار بود و هو من المعنیین احدهما بالترکی آیق و برادو براد به من لا غفله فیه و الثانی المعنی و صلو

والظاهر ان المراد هنا هو معنى الاول لانه لم یعرف المعنى قال فی شرح بنظم لها عطف تفسیر و ظن انه لا معنى لهذا اللفظ سواه بیت مست خر تیم

برابر هشیار زیاده کی زشت بود فعل یقتضی العقل تمیز زیرکی دیدبان کاف الفارسیة ماضی کردیدن والمراد هنا بالزیرکی دولانی و شناکه باز

آمد ای خدمة السلطان و دو زمهار ابوسه داد تعظیما للملک و بیش نهاد و کفت زاهدان را نباید فی کفت ای السلطان ابو نه حکایت آنکه هر دانش

خبر الزمان درین ایام جهار زاهدند کفت ای الغلام ای خداوند جهان آنکه زاهدست نمی ستاند اذ لا حاجة لهم الی التمول و آنکه می ستاند زاهد نیست بلکه

تجلید بود و ندی بر کفت جنده آنکه مراد حق این طایفه خدا پرستان ای العباد و الزهاد اند ادبست و قرا این شوخ دیده بسکون الخاء المعجمة و فتح

ای الی کستاخ را عداوتست و انکار قوله و ضو حیا باقیست من کلام الملک لان کلام المصنف حکایت یکی از علمای راسخ را عبارة فی اکثر النسخ بعد الوضو

والاظهر یکی را از علمای راسخ کرم کوی در زبان و فقهای ای حلقه فرم متر کفت از بهر ای لاجل جمعیت خاطر و فراغ عبادت می ستانند حلالست

فانه سبب الوثوق و الرجوع از بهر نان بنشیند ای یحتفوا و سکنوا فی الصومعة لاجل جر الرزق حرام لان الواقف انما وقفه لیحصل فراغ قلب

بیت نان نفط را مقرر از برای کنج عبادت ای لاجل السکون فی زاویة العبادة کرفته اند مردمان صاحب دلان فاعل کرفته اند نه کنج عبادت برای

نان ای ما اتخذوا زاویة العبادة لاجل الخبز حکایت درویشی عامی بیاء الوحدة فیهما رسید که صاحب آن بقعه موضع شخص کریم النفس بود طایفه اهل

فضل و بلاغت ای جماعة من اصحاب الکمال در صحبت او ای کانوا حاضرین فی مجلسه هر یکی بذله بفتح الباء الموحدة و سکون الذال المعجمة بمعنی لطیفه

فقوله و لطیفه عطف تفسیر جنانکه رسم ظریفان باشد جملة معترضة همی کفتند درویش راه بیابان قطع کرده بود و مانده شده بالزکی دو عون

و پژغون اول شی ابدی و چیزی نخورده یکی از میان ای واحد من اهل المجلس بطریق انبساط کفت ترا هم چیزی بباید کفت بمعنی کفتن کما عرفت مرا

درویش جواب داد که مرا چون دیکران فضل و بلاغت نیست حتی اقدر على الکلام الکثیر البلیغ و چیزی نخوانده ام ولیس لی معلومات کثیرة یک

بیت از من قناعت کنید همکنان برغبت و ارادت کفتند بکوی کفت بیت من کرسنه در برابرم ای فی مقابلتی سفره نان قوله من کرسنه مبتدء و قوله سفره

نان مبتدء ثان و قوله در برابرم خبر مقدم لها و هذه الجملة الاسمیة فی موقع الحال ای حال کون سفرة الخبز فی مقابلتی ولا اقدر على الاکل منه

همچون عزبم العزب الذی لا زوجة له بر در حمام زنان فانه ینظر من بعید ولا یقدر على المواقعة و هذا خبر المبتدء الاول ای جمیع المصراع

وسوه

وسوة بیش آوردند اذ فهموا من کلامه جوعه صاحب دعوت کفت ای یار زمانی بیاء الوحدة توقف کن که پرستارانم جمع پرستار بمعنی الجاریة

والیاء للمتکلم کوفته لفظ جامد مشترک فی الفارسیة والترکیة اسم لطعام مخصوص یجعل من اللحم بعد القطع الرقیق باجراء السکین علیه مرارا کثیرة می سازند

درویش سر برآورد و کفت بیت کوفته در سفره ما کو مباش قدر سایه کوفته را بهتر از آن معقول کوفتن بمعنی القرع والدق و اراد به نفسه اذا وقع علیه

الالام السوءان انهی الخبز الخالص بلا ادام کوفته است حکایت مریدی کفت پیری را بیاء الوحدة فیهما جکنم از خلایق برنج اندرم قدر العیان

فی نظایره از بسیاری لفظ از بمعنى الاجلیة والیاء للمصدریة که بزیارتم همی آیند و اوقاتم عزیزم از تردد ایشان ای بمجیئهم و ذهابهم تشویش حاصل

می شود کفت فاعله ضمیر پیر هر چه درویشانند مرجع کرجه مجاز اول استعماله فی غیر ذوی العقول شایع لا منحصر فیه بر درویش ستند ای الذین بر درویشان الفقراء

را وام بده لیکن توانکرانند فلا یحیئون خوفا من مطالبة الدین و استحیاء من عدم ادائه حکایت رجل ان قیس بن سعد بن عبادة الخزرجی رضی الله

مرض ففقد ولم یعده احد من اهل بلده فسال عن ذلک فقیل انهم یستحیون عما لک علیهم من الدین فقال اخزی الله مالا یحول بین الاخوان ثم

فامر المنادی فی البلدة اما من کان له علیه حق فهو وهبناه له و قیل وهب اکثر من مائتی الف درهم و هر چه توانکرانند ای الذین بر در دیکر ان

از ایشان چیزی بخواه که دیکر کرد بکسر الکاف الفارسیة تو نکردند بفتحها ای لا یحومون حولک لعدم ادائهم حقک او خوف بذل المال الیک بیت کر کدا پیشرو

و هذا وصف ترکیبی ای رفتن بمعنی مقدم لشکر اسلام شود و فی بعض النسخ بود بمعنی کافر از بیم توقع ای من خوف السوال برود مضارع من رفتن المراد

انه یفر تا در بکسر الراء حرف ظرف مستعمل بمعنی الباء جین اعلم ان لفظ جین فی معان الاول اسم بلدة یقال فی تعریفه صین و قد یطلق على

مجموع المملکة و الثانی بمعنی المستقیم والثالث بمعنی المعوج و الرابع امر من جیدن و قد یستعمل صفة نحو غرفه جین و المراد هنا هو الاول

زاستادی و سمعت بعض النسخ بقراءته بکسر الراء واختاره الذی تصدی لشرح الکتاب و قال ای ابا به اراد بعده و ده ولا یخفی بعده حکایت

فقیهی پدر را کفت ای قال فقیه لابیه هیچ از این سخنان بکسر النون للاضافة الی قوله دلاویز و هو وصف ترکیبی صفة لقوله سخنان فاضافته

من قبیل اضافة الموصوف الی صفته و هو ای قوله دلاویز بکسر الزاء للاضافة الی قوله متکلمان هذا هو التحقیق فی حل الترکیب و من قال بعد المجموع

المرکب من الموصوف و الصفة اعنی قوله سخنان دلاویز مضافا الی قوله متکلمان فقد ارتکب تکلفا خارجا عن القاعدة کما لا یخفی در من

انرا کمتر کند بعلت انکه نبینم ایشانرا کردار بکسر الکاف العربی بمعنی العمل اعتقاد الذی یفعله المرء موافق گفتار را الا لانی لا اری لهم فعلا وعملا

یوافق قولهم **مثنوی** ترك دنیا بمردم آموزند ای یعلمون الناس ترك الدنیا خویشتن سیم وغله اندوزند ای یکتسبون ولا یعلمون بما علموه الناس

عالمی بکسر اللام ویاء الوحدة را که کفت بگوید وبس فقط ای له قول بلا عمل چون بگوید ای یتکلم وبعظ نگیرد ای لا یؤثر اندر کس فی احد لان کلمة اندر حرف بمعنی فی

عالم اصح به صاحب تجربة الغرائب قوله ای لا یؤثر فی قلب احد فکانه نطق بمعنی لفظ اندرون **حکایت** صح حذیفة رضی الله عنه بقوم فلما سلم قال

اما ما غیرکم فانی رأیت فی نفسی لبثی فی القوم افضل منهم فطوبی لعالم عرف وزاده العلم خوفا للاخلاء قد لک الصدیق لیس ینبغی بانه عالم اکبر ونوع التو

که بدنکند ای لا یعمل عملا قبیحا انه بگوید بخلق وخود ینبغی ان یتبع نفسه لرعایة العافیة نکند ای لیس العالم من یقول للناس ولا یعمل فهو نفسه بهذا

من المصراع وفی قال ای لا یفعل ذلک العالم نفسه عالی قوله للخلق بل ما یعنی اللفظ **حکایت** قال عالم عمارة الدنیا باربعة اشیاء احدها عالم یعمل بعلمه وثانیها

جاهل لا یستنکف من التعلم وثالثها غنی لا یبخل بحق الله تعالی ورابعها فقیر لا یبیع الآخرة بالدنیا قال الله تعالی اتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسکم **قبل** ای ترکو

نهاد البر کالمنسیات **بیت** عالم که کامرانی بالکاف العربی وصوف کسیبی کرم بلفظ کام بمعنی المراد وران بمعنی راندن والیاء المصدریة کند او خود تن پرورکند

ای یربی بدنه بکثرة الاکل او خوشتن کم است بضم الکاف الفارسی ای هو ضال عن الطریق کرا رهبری باء المصدری کند ای لمن یهدی ای سواء السبیل **حکایت**

صح فی الروایة ان الحجاج رضی الله عنه کان یشبه بکل الطریق **نثر** وعجز نغز یا مر الناس بالتقوی طبیب یداوی الناس وهو مریض پدر گفت فی جواب ابنه الفقیه ای پسر ان

بحد این خیال باطل از بد ای لا ینبغی روی از تربیت ناصحان بر تافتن الاعراض از تربیتهم وراه بطالت گرفتن ودر طلب عالم معصوم ای لا ینبغی

تطلب عالما معصوما ولا تجده ولا تسمع العلم من غیره وبهذا از فوائد علم محروم ماندن بلا اللائق ان تسمع العلم ونکر عالم عملا ای قیل انظر الی ما قال ولا تنظر الی

من قال **مثنوی** همچو نابینا ای کسی بیاء الوحدة فیهما در وحل بفتحتین الواو والحاء المهملة الطین اللزج افتاد وگفت ای مسلمانان چراغ فراره ان دارید

کانه یرید ان یری به الطریق زنی فاجره کشنید وگفت تو که چراغ را نه بینی چراغ چه بینی والموقف التمثیل ان العلم سراج وانت کالاعمی لا تراه فکیف تهتدی به کذ

یفهم کلامی بفهم ارتباط هذا الکلام بما قبله ومن قال ولا یذهب علیک ان ارتباط هذا الکلام بما قبله لیس بواضح فان التشبیه الذی ذکره بقوله همچو آن نابینا

آه لائم تکلفو کما لا یخفی علی الذوق السلیم ینبغی ان یقال فی شأنه تو که چراغ را نه بینی چراغ چه بینی کما لا یخفی علی الذوق السلیم همچنین مجلس وعظ کلبه بقیم چو

الکاف

کلمة اندر بمعنی فی

ای لیس الذی یؤثر قوله للخلق ولا یتأثر القول بعلمه ... (marginal note, partly illegible)

اسنکف استکبر

لفظ کام مراد

نه گفته علی کرم الله وجهه کذا فی بعض الکتب

لفظ کلمه

الکاف الفارسی والباء العربی یجی للمعنیین احدهما الدکان والاخر بالترکی الاچق وقد یطلق علی کل بیت ضعیف البناء والمراد هنا هو الاول

بزاز گفت لانه انجا بانقدی نه دهی بضاعة نیست فی امالی لا نأخذ المتاع بلا ثمن وانجا ما را ارادتی بیاء الوحدة نیاری بیاء الخطاب سعادتی

الباء کالاول بزرگ بفتحتین والیاء کالثانیة **قطعه** گفت عالم بکسر التاء للاضافة المصدر الی فاعله لان لفظ گفت بمعنی گفتن بگوش جان بشنو المراد

للقبول ورماند بفتح النونین مضارع ماندن اوف ماند بالترکی بکر بگوید او فی ماندن بالترکی قالمق بگفتن کردار مثابه باطلت الکم

عن گوید مقول القول هو المصراع الثانی خفته ای نائم را خفته ای الجاهل وهذا القول باطل لان الله قد یهدی عبده بقولها فی جر کما قال

علیه السلام ان الله یؤید هذا الدین بالرجال الفاجر **واعلم** ان المراد بقول المصرع هو الحکیم السنائی وهذا المصراع الذی حکم المص ببطلانه اعنی

خفته را خفته کی کند بیدار کلامه وقوله هذا المصراع فی کلامه علامت خفته لست بخفته وهذا بیت من قصیده مرد باید که گیرد اندر گوش ای یسمع ویقبل

ور نوشته است بر دیوار النصح الصادر من العالم الغیر العامل بنیان الکتوب فی الجدار **حکایت** صاحب دلی بمدرسه آمد ز خانقاه بتحصیل العلم

ز خانقاه وترک التصوف کما قال بشکست عهد صحبت اهل طریق را فلما فعل کذلک گفتم میان عالم وعابد چه فرق بود یعنی ما جهة رجحان العالم علی العابد

تا اختیار کردی از ان ای من فریق العباد این فریق ای فریق العلماء را گفت ای صاحب دل آن ای العابد گلیم خویش بدر میبرد ز موج

فنفعه مقصور علی النفسه وین جهد میکند که بگیرد غریق را للتخلیص **حکایت** قال بعض اهل المعرفة حیوة البدن بالروح وحیوة الروح بالقلب وحیوة

القلب بالعقل وحیوة العقل بالعلم **حکایت** یکی بر سر راهی خفته بود وزمام اختیار از دست رفته لغایة غلبة سکره عابدی بر سر او گذر کرد

ودر حالت مستقبح او بفتح الباء نظر لا حاجة الی کتابة لفظ کرد هنا لما عرفت مر ان جوان بر آورد ای رفع راسه وگفت واذا مروا باللغو مروا

کراما اللغو ما ینبغی ان یلقی ویطرح من قول وفعل وافعل والمعنی واذا مروا ای عباد الرحمن باهل اللغو مروا معرضین مکرمین انفسهم

عن التوقف علیه والخوض معهم **ثم** اذا رایت اثیما فستر بالحلم کن ساتر اوحلیما فالحلم بالکسر هو الاناءة فالحلیم لا ترکه الغضب بستحو

تغنی لغوی لم لا تمر کریما بالتصرحلا فی الدین قال الله تعالی فی شأنهم ما قال **بیت** متاب لا ترجع ای پارسا وزاهد روی از گنهکار

ای العاصی ببخشایندگی در وی نظر کن ای انظر الیه بالترحم اگر من ناجوان مردم **اعلم** ان لفظ جوانمرد بمعنی السخی ولفظ ناجوان مرد بمعنی

الشیخ بکردار ای بالعمل الحسن و فی قال بالعمل الشیخ فقد اخطاء تو برخو چون بمثل جو بهتی دان کمتر کن حکایت رومان رجلا جاء
الی بعض السلف شکایة عن جاره لیعمل المعاصی قال الرجل سبت الی الفضایح لاجله فقال لا قال ادع الله لاجله سبحانه تعالی فان الله یتوب علیه
فان فعلت ذلک ولم یتب علیه فلک شرکته حکایت طایفه از رندان با نکار درویشی بیاء الوحدة بدر آمدند ای خروا و سخنان ناسزا
گفتند و بزدند و برنجانیدند یعنی الخشک شکایت پیش پیر طریقت برد و گفت چنین حالتی رفت و حکم ما وقع علیه من الاذی گفت ای شیخ
الطریق ای فرزند خرقه درویشان جامه رضا است هر که درین کسوة تحمل بی مرادی نکند مدعیست درویش بیت دریای فراوان ای البحر الوا
فر نشود تیره ای لا یصیر مکدرا بسنگ ای بالقاء الحجر فیه و فی بعض النسخ بسیل احد السیل عارف که برنجد تنک آبست بفتح التاء و ضم الباء بمعنی الرقیق
والقلیل آب بسکون الباء بعد النون قطعه گر گزند رسدت تحمل کن اصبر علی الضرر الواصل الیک که بعفو از گناه پاک شوی فان الله عفو یحب العفو
ای برادر چو عاقبت خاکست ای تصیر ترابا خاک شو پیش ازانکه خاک شوی عملا بقوله علیه السلام موتوا قبل ان تموتوا حکایت قال بعض العلماء
نکته ان شبانه فعال الکرام اذ انهما یحبون الانفاق علی المساکین و المحتاجین و الثانی یحبون العفو لضعفا المسلمین و الثالث التواضع و الاحتمال
علی الخلق اجمعین حکایت منظومه این حکایت بشنو بکسر الشین امر شنیدن و یکن اذا دخل علیه الباء اخر بشنو که در بغداد اسم بلد شهر
برج الاولیاء رایت مراد فی علم بفتحتین و پرده را خلاف افتاد ای اختلفا و تخاصما و رایت از گرد بفتح الکاف الفارسی یعنی غبار راه و
رکاب و ذلک لان حاملیه تحت اصله بر کاه بکف بای پرده از طریق عتاب قال فی مختار الصحاح قال الخلیل العتاب مخاطبة الاذلال و توبار
دو خواجه تاش هم یعنی انا و انت مملوکان لمالک واحد بنده بارگاه سلطانیم بیان لما قبله من ز خدمت دمی اکانی بفتحتین فی قال ای تفرد
ساعة واحدة فقد اخطاء فی معنی اللفظ و اخل المبالغة المقصودة بحسب المقام نیاسودم بالترکی دکلنمک و المیم للمتکلم گاه و بیگاه در سفر
بودم و حالی فی الخدمة هذه تو نه رنج آزموده نه حصار یعنی القلعة و کونه مصدرا لغی مثل هذه التراکیب الفارسیة ینبغی ان لا یقصد للحصار
و نه قال و یحتمل ان یراد به المعنی المصدری فی مختار الصحاح قال ابن السکیت حصره العدو و یحصرونه ای ضیقوا علیه و احاطوا
به و بابه نصر و حاصروه ایضا محاصرة و حصارا فقد انتهی فی ارتکاب البعید نه بیابان و باد و گرد یعنی گرد باد بکسر الکاف الفارسی

بالترکی

بالترکی قصص عنو و غبار و الطال تقدم بفتحتین پیش بیشتر است بالباء الفارسی ای اشد تقدما لان لفظ پیش بمعنی المقدم و لفظ تر تفید التفضیل و قال
و فی قال یعنی مقدم است فقد اخطأ فی معنی اللفظ چرا غوغا تو بیشتر است بالباء العربی ان یدر غرق علما بقوله تو بر بکسر الراء للاضافة و هو بمعنی عند بنده گان
فی المطلب با کنیزان جمع کنیز و هو مراد فی کنیزک و جمعه کنیزکان یکسان بوثاق ای بالبیت و فتاده بدست گردان و اخذوا فی علی وجه الحقارة بسفر بیان بند و
و حیران گفت فاعله ضمیر پرده ای قال فی جواب الواتر من که سر بر آستان دارم ای راسی علی العتبة بالتواضع نه چو تو ای مثلک سر بر آسمان دارم
علی العنق فیقع فی لطمة بل ینقطع عنقه فمن ارتفع هذا اللفظ و من قال قد معناه فی الدیباجة فقد افترا علی نفسه فانه لم یتبه هاک حکایت یکی از صاحب
دلان زور آزمایی الیاء الاولی اصلیة و الثانیة للوحدة بالترکی زور بازر را دیدم که بهم بر آمده و در خشم شده یعنی رفته و کف بالترکی کوبک بر دهان
آورده کالمطو النعنری گفت فاعله ضمیر یکی این چه حالتست گفتند فی جوابه فلان دشنام داده است او را ای شتمه این فرو مایه هزار من سنگ بر می
دارد و طاقت بار سخنی فی رد قطعه لاف سر پنجگی بالیاء المصدریة و دعوی مردی بعد الیاء طاله و ال بگذار ای اترکهما عاجز نفس ای حذف حرف نداء ای فرو مایه
صفة نفس و فی نظم یعرف المعنی قال صفة عاجز چو مردی چه زنی لا تفاوت بینی کوکر چه جلاد او امراة گرت از دست بر آید تقدیر الکلام اگر از دست تو بر آید
دهنی بیاء الوحدة شیرین کن هو الوجولیة مردی بالیاء المصدری آن نیست که مشتی بضم المیم بالترکی بجرق و الیاء للوحدة بر زنی بر دهنی دیگر اگر خود
بر درد بتخفیف الراء مضارع فرو دریدن پیشانی بکسر الباء الاصلیة للاضافة پیل ای جبهة الفیل نه مردست آنکه در وی مردمی بالیاء المصدری نیست
بنی آدم سرشت از خاک دارد ای طبعه بمعنی الطبیعة او ماض بمعنی المصدر المجهول ای کوشیا بالترکی یوغریلق از خاک دارد فان آدم علیه خلق من تراب اگر خاکی بیاء النسبة نباشد آدمی نیست
فینبغی للانسان ان یکون حلیما متحملا کالتراب حکایت روی ان رجلا شتم الاحنف بن قیس و هو یمشی فی الطریق فلما قرب من الحی توقف و قال للشاتم ان بقی فی قلبک
فقل حتی لا یسمع سفهاء الحی فیشتمک فحیکو حکایت بزرگی را پرسیدند از سیرت اخوان صفا گفت کمینه ای الادنی آنکه ای شخص مراد خاطر یاران بر مصالح خود
مقدم دارد و قیل اعلاه بذل الروح طلاحا و غیره و حکما گفته اند برادر که بند خویش است ای مقید بقید نفسه و مشتغل بمهماته نه برادر است و نه خویش است
ای لیس باخ و لا قریب بیت همراه ای الرفیق اگر شتاب کند ای لو یستعجل همره تو نیست ای لانه لا یوافقک دل در کسی مبند ای لا تعلق قلبک که دل
بسته تو نیست لیس متعلقا بک دیگر چون نبود خویش را بمعنی القریب دیانت و تقوی بکسر الواو فی استعمال اهل الفرس قطع رحم بمعنی القرابة هنا

که آشنا بدل

بهتر از بود غریب بکسر الباء ایضا یاد دارم که مدعی درین بیت بر اغراض کرد و گفت بیان للاعتراض حق جل و علا در کتاب مجید قرآن

عظیم از قطع رحم نهی کرده است کما قال فی سورة ولا یأتل اولو الفضل منکم والسعة ان یؤتوا اولی القربی والمساکین والمهاجرین فی سبیل الله

و بمودت ذوی القربی فرموده و آنچه تو گفتی مناقض آنست گفتم در رد اعتراضه غلط کردی موافق قرآنست قال الله تعالی وان جاهداک ضمیر التثنیة للوالدین

علی ان تشرک بی ما لیس لک به علم ای ان تشرک ما لا علم لک بتحققه الاشراک تقلیدا لهما فلا تطعهما جواب اذا ای قطع الوالدین فی ذلک فانه لا طاعة لمخلوق

فی معصیة الخالق **بیت** هزار خویش ای قریب که بیگانه از خدا باشد مرهون فدای یکسر الفاء للاضافة یکتن بیگانه ای من کان آشنا باشد بالله تعالی وقبل فی الزجه

بیت شو بر خصم که خدا اوست چون حبا اول اولدی فدا اول او شو بزیاده کاشنا اولدی **حکایة منظومة** پیر مردی بیاء الوحدة

لطیف و صوف در بغداد در بهونه دختر خود را بکفش دوزی داد باشوق چرای زجها ای پاه مردک بکاف التصغیر للتحقیر سنگدل وصف ترکیبی چنان

فعل ماض زکرید ان فاعله ضمیر مردک لب دختر قوله چنان مجرور محلی قوله که خون از و بچکید ماض من چکیدن بالزاء کما یتحقق بامدادان پدر چنان دید یش الضمیر

راجع الی دختر بیش و ماد بمعنی الورس رفت پیش دیر شد و بقال مخاطبا الیه کای فرومایه این چه دندانست وای قبله تنها چند خایی خطاب ای خاییدن بالزاء چینک

لبش ای شفة البنت نه انبانست بفتح الهمزة وسکون النون وفتح الموحدة والالف والنون علی وزن عطشان بمعنی الجراب بکسر الجیم بالزاء طرح حق والمراد هنا

الجلد المدبوغ مطلقا بمزاحت المزاح بکسر المیم الملفوظ والباء الخفاء ههنا اخطأت انصه لکمال التی السمع وهو تشدید نکم بالنون العافیة فی النسخ الصحیحة وهو المسموع

من الاساتذة و نکفته بالباء الموحدة لم یعرف المعنی این کفی ربعی یا فلان هذه الحکایة علی سبیل الهزل وهو المزاح المحض والکلام الباطل یکذا ای اثر

وجد بکسر الجیم ضد الهزل از و بردار ای ارفع وخذ یعنی لکن ینبغی ان تترک ما هو الهزل من الکلام وتأخذ منه النصح والحکمة واثر البه بقوله خوی بد در طبیعتی

که نشست ای تمکن ای عکن مصنع الجلد فی طبیعة الاسکاف نرود بالراء المهملة والواو بعده مضارع منفی رفتن فاعله ضمیر خوی بد جز بوقت مرگ از

دست متعلق بقوله نرود ای لا ینفر عن الید الا فی وقت الموت **واعلم** ان العبارة هکذا وقعت فی النسخ الصحیحة بهذا الوجه وهو المسموع من الاساتذة وفی

کتب بعضهم بالدال والهاء بعده وبین المعنی بقوله یعنی ان طبیعت بند صد از دست آنکه خوی بدبش را که رسوخ یافته است در روی ممکن وقت مردن ای لا یترکه

لا یفارقه الا بالموت ثم قال وفی بعض النسخ بند صد بالفاء المهملة از رحید نه وهو الظاهر الاولی کما لا یخفی فلم یحقق المتن المعتبر صحیح **حکایة** کان فی بلد تاجر حلیل

کامل

کامل معروف بجنگ شجاع یقول ان ابناء البلاد غیر سوا کتاب گلستان کما ان ابناء الوری حرفوا کتاب العقود دری **حکایة** فقیهی دختری داشت بیاء الوحدة فیهما

بغایت زشت روی وصف ترکیبی بجای زنان رسیده یعنی صارت مسنة با وجود جهاز و نعمت مع کونهما موجودین کسی بمناکحت او رغبت نمی نمود یعنی وجهها

بیت زشت باشد دیبقی پردی بالطرکات الثلاث فی الدال ثوب منسوب الی موضع دیبا بمعنی دیباج وهو معرب منه بزیادة الجیم که بود بر عروس نازیبا بالزاء

فی الجملة بحکم ضرورة باضریری بمعنی اعمی عقد نکاحش بستند قال الاعمی لا یری قبح وجهها آورده اند که در ان تاریخ حکیمی یراد به الطبیب ههنا والمقصود الکحال لان الکحالة

باب الطب انما افرد بالتدوین لکثرة مسائله کالفرائض فان الفرائض باب من الفقه وانما افرد بالتدوین لکثرة مسائله ومباحثه از سرندیب اسم موضع فی

الهند برسید که دیده نابینایان روشن کردی ای یفتح عیونهم ویجعلها بصیرة فقیه را گفتند چرا دامادت را الفاء للخطاب علاج نکنی گفت ترسم که بینا شود

الی اخاف ان یبصر داماد دختر را طلاق دهد لرؤیة قبح وجهها **مصراع** وهو فی الاصطلاح اسم لنصف البیت وقد اشتهر بعض المصاریع بلا ضم مصراع

الیه و هذا منها شوی یضم الشین بمعنی الزوج زن بمعنی المراة زشت روی صفة لقوله زن نابینا ای اعمی به **حکایة** لرجل بنت قبیحة فزوجها بطریر ای اعمی

کاللحن ثم صدد بیانه او قالت ذات یوم لزوجها الاعمی لو کنت بصیر الرأیت فان وجهی کالبدر وعنقی کالفضة وذوائبی کالذهب وصدری کالنور وثدیی

کاللعل والیاقوت واسنانی کاللؤلؤ ولونی کالمرجان فقال الزوج وان لم یکن لی باصرة ولکن عقلی کامل فانک لو کنت کما قلت ما زوجک بطریر مثلی **حکایة**

پادشاهی بچشم حقارت در طائفه درویشان نظر کردی بیاء الحکایة یکی از ایشان بفراست در یافت ای تفطن و گفت ای ملک ما درین دنیا بجیش از تو کمتریم

و بعیش ای بالحیوة از تو خوشتر لفراغ قلبنا عن الکثرة و بمرگ برابر اذ کل نفس ذائقة الموت و بقیامت بهتر ما و رد فی الخبر تموتون کما تعیشون وتحشرون علی

ما تموتون **مثنوی** اگر کشور ربکسر الکاف العربی بمعنی الاقلیم کشا بضم الکاف العربی مجموعهما وصف ترکیبی مثل کامران فی قوله کامرانست فی الدنیا و گر درویش حاجتمند

نانست ای فی شدة الفقر در ان حالت که خواهند این و آن مرد یعنی مردن نخواهند از جهان بیش بالیاء الوحدة از کفن برد یعنی بردن چو رخت ای المتاع

من الدنیا بر بست خواهی بالزاء با علک که کور گدایی بالیاء المصدری خوشتر است از پادشاهی ان فکان جملة الحی یکون سفره کسهل ظاهر درویش جامه

ژنده بفتح الزاء الفارسیة اوکرها بمعنی الخلق بکسر اللام بالترکی اسکی است و موی سترده یراد به التجرد وحقیقة آن دل زنده و نفس مرده **قطعه**

الکبر نه در دعوی نشیند ای الصوفی نعقد علی باب الدعوی از خلق بلطائف البحمه که گر خلاف کنندش ای لو خالفوه بجنگ برخیزد یعنی یقوم للحرب بل الصو

ادط

لقسیم ح

خلاف ما ذکرناه فانه ینبغی ان یکون صابرا حلیما و کوز کوه فرو غلطد والمعنی بالترکی اکر طاغدن اتسه بو الفه آب سنکی بالترکی قرکره

نه علی نفس که از راه سنگ بکسر النون بالاضافة بر خیزد بل العارف هو الذی یرضی بقضاء الله تعالی والنوع ونث نذکر بت للمرأة ذکر علی انفیائه

وضرصت طاعت کافیل طریق ما خذ مت واثار و هو بذل ما عنک و قناعت ای الاکتفاء بالقلیل والرضاء بالکفاف و توحید ای توحید الحق و هو

علی ثلثة اقسام الاول توحید الافعال والثانی توحید الصفات والثالث توحید الذات و توکل هو الاعتماد علی ما عند الله تعالی والیأس عما فی

ایدی الناس هو الانقیاد ای اظهار العبودیة وقال اهل الحقیقة التوکل بدایة و هو صفة المؤمنین والتسلیم واسطة و هو صفة الاولیاء والتفویض

نهایة و هو اخص الخواص و تحمل و تجرع المرارة من غیر تعب که بدین صفتها موصوف است ای متصف بهذه الخصال حقیقت درویش است ای صوفی

اگرچه در قبایست ای اللباس الفاخرة لا یکون الصوفیة اما هرزه گوی و صفت کردی و کذا ما عطف علیه من الالفاظ الآتیة اعنی بی نماز ای هوا پرست هوس

باز ای من کان صفته کذا و کذا که روزها شب آورد در بند شهوت و فی طلبها و شبها روز کند در خواب غفلت و نسیان آخرت بخورد هر چه در میان آید ولا

یحترز عن الشبهات و بگوید هر چه بر زبان آید ولا یجتنب عن الخطأ آفات رندیست و عیار اگرچه در عباست ای الحرقی نداء والمنادی محذوف ای درون بی

بمعنی عریان از تقوی بکسر الواو و از برون جامه ریاداری والهجرة بالباطل پرده هفت رنگ در کفدار الظاهر ان کلمة در زائدة والمعنی لا تترک الستر

الملونة بسبعة الوان و یحتمل ان در بمعنی الباء و لفظ بر مقدر و علی التقدیر فقدیم المرجوح تو که در خانه بوریا داری ای فلا یلیق بحالک وضع

الستر الملونة لانه لیس فی بیتک متاع غیر الحصیر والمراد تقبیح لبس الصوفیة ریاء حکایت منظومة دیدم گل تازه چند دسته هذه الحکایة بطریق الوضع

بر گنبدی بیاء الوحدة از گیاه بسته فطار ای هکذا گفتم چه بود بفتح الواو گیاه ناچیز تا در صف گل نشیند او نیز حرف عطف معناه بالترکی

دخی کذا فی بحر الغرائب و در حال بکسر النون ای شغل عن نفسه فلم یعرف معناه بگریست گیاه و گفت خاموش ای اسکت صحبت نکند کرم فراموش ای الکریم لا ینسی

الصحبة گر نیست جمال و رنگ و بویم کالورد آخر نه گیاه باغ اویم من فصل الاستفهام التقریری من بنده حضرت کریمم و هو الله تعالی پرورده نعمت قدیمم فلما جرح

نعمته علی تا قبل از وجود رحمته من بعده گر بی هنرم و گر هنرمند لطف است امیدم از خداوند علی ما جرت عادته با آنکه بضاعتی ندارم قد تربا نی الذی

سرمایه طاعتی ندارم صح المشتری به تو با او چاره کار بنده داند لانه ارحم الراحمین چون هیچ وسیلتش نماند و عز رسمیست ای العادة مقررة که مالکان تحریر

ای الذین

ای الذین یقدرون علی اعتاق العبد آزاد کنند بنده پیر و هذه العادة معلومة حکایت روی ان ابا موسی الاشعری لما مرض مرضه الذی مات

فیه وقد بلغ ستین و ثمانین سنة ارسل وکیله الی سوق النخاسین لیشتری له عبدا شیخا سنه کسنه حتی یعتقه لوجه الله تعالی و یعتقه الله من النار کما قال النبی

المختار من اعتق الله عتق الله بکل عضو منه عضوا من النار فطلب الوکیل فی السوق عبدا سنا فکل احد یقول له این یوجد مثل العبد الشیخ الذی تطلبه لانه

احد الان لا یعتق العبد البالغ فی هذا السن فلما ایس الوکیل جاء الیه و قال وجدت عبدا اکبر ان کل اهل السوق یسخر بی بان قالوا ای مولا یعتق العبد الکبیر البالغ

فی هذا السن فقال ابو موسی الاشعری سمع ما یقول وکیلی فاعتق عبدک البالغ فی الثمانین من النار ای بار خدایا هو بمعنی المولی حجت ای بر اطراف دهر فرمان ده

وی بر ابناء دهر بار خدای و من قال اصله باری حذف یاؤه للوزن فی الصحاح الغار لفظ مشترک بین لغة العرب والعجم معناه ما لک جد ای فقد

هذا اللفظ اعنی باری خدای انقطار کیانم قال فی الفصول العمادیة فی قوله باری خدای بزرگ خدای ملک بار لفظ فارسی بمعنی بزرگ انتهی

فقط غلط کما فی بحر الغرائب و هو صاحب اللغة و هو اولی بالاعتماد علی کلامه و ما ذکره من المعنی هو المناسب بالسیاق و هو سبب بالاعتاق کبتی ای

وصف کبیر بمعنی مقرب العالم بر بنده پیر خود ببخشای بمعنی الرحم ای سعدی شادی حذف حرف نداء ره کعبه رضا گیر ای الحکمة ای مرد خدا

خدا گیر لیحصل الیه بخشد که نیابد الاعراض هنا زین که در دیگر نیابد الا الطریق یا آنکه غیر بار الله تعالی حکایت از حکیمی بپرسیدند که از سخاوت و شجاعت

القلب عند الکبش و سخاوت کرم و جود کدام ای ایهما بهتر بگفت ای الحکیم آنکه سخاوت است شجاعت حاجت نیست فانه السخاوة اولی منه فی کل الوجوه

نوشته است ای مکتوب بر گور بهرام گور بالکاف الفارسی فی اللفظین که دست کرم به که بازوی زور ای بمعنی القوة قطعه نماند حاتم طایی

ای ما ولیکن تا ابد بماند ای بقی نام بلندش ای الکلمة العالی به نیکوی مشهور فانه بالنجاء مذکور حکایت روی عن امیه انه مع کمال صنعا لحق ندیمه ولم یکن

اخرجت الفقراء زکوة پدر مال کن ای اخرجها که فضله رز بفتح الواو المهملة و سکون الجیم بجرة العنب را چو باغبان ببرد بضم یاء اذا قطعها بیشتر برآید

انگور را فرع معلوم فالزکوة نقص صورة و زیادة حقیقة

باب سیوم در فضیلت قناعت

القناعة بالفتح مصدر قنع یقنع

خ بعلم و قد تربیا قرب یا و قنع یقنع فهو عاز اذ سأل العبد گر آن قنع و قیل الحرص القناعة ظفر بالعز والمروة حکایت خواهنده

ای سائل مغربی در صف بزازان حلب همی گفت ای خداوندان نعمت ایها الاغنیاء اگر شما را انصاف بودی و مقتضاه اعطاء الزکوة والصدقة

بغیر سؤال وما افقاعة وموجب الصبر على القليل وترك السؤال رسول اى هذه العادة از جهان برخاست اى لا ارتفع والباء للحكاية في الموضعين

قطعه ای قناعت توانگرم گردان بالكاف الفارسی ای صیرنی غنیا که ورای تو هیچ نعمت نیست ای انت في منتهى جميع النعم ليس وراءك نعمة کنج بضم الكاف

العربی بمعنى الزاوية وهو المسموع عن الاثقة واطلاق الزاوية على الصبر شایع کالحجی ویحتمل ان یکون بفتح الکاف الفارسی بمعنی خزینة صبر اختیار لقمان است

فانه اختاره هر کرا صبر نیست حکمت نیست حکایت دو امیرزاده بودند در مصر یکی علم آموخت ای تعلم العلم و دیگر مال اندوخت ای اکتسبه آن الذی اشارة الی

تعلم العلم علامه عصر شد وین اشارة الی الذی اکتسب المال ومن وضع لفظ این مقام آن لم یعرف الاشارة والعارف یکفیه الاشارة و عزیز مصر گشت بفتح

الکاف مرادف شد پس این توانگر بچشم حقارت و استحقار در فقیه ای عالم ومن لم یعرف المتن وضع لفظ فقیر مقام فقیه و گفت من بسلطنت رسیدم ای وصلت

الی السلطنة و تو همچنان کی الکن الاولی در مسکنت ماندی گفت ای برادر شکر نعمت باری تعالی بر من افزون ترست که میراث پیغمبران یافتم یعنی علم تغییر المصدر

و تو میراث فرعون و هامان وهو وزیره یافتی ومن لم یعرف المتن وصحح المعنی قال رسید مقام یافت بمعنی مکاسر مثنوی من آن مورم که در پایم بمالند

ای نملة ضعیفة یضع الناس اقدامهم علی و نه زنبورم که از نیشم بنالند ای لا اقدر علی اداء الغیر وقد وجد في اکثر النسخ لفظ دستم

مقام نیشم والانسب بالمقام ما اخترناه کجا خود شکر این نعمت گزارم ای این شکر علی هذه النعمة که زور مردم آزاری ندارم کانه تغیر لک نقل

وقیل في الترجمة مثنوی بن اول مورم کا یا غیله آوالر دکولم ارزنبون الکیالر بو نعمت شکرن ایدم حد لدن کم کجه ایکلمز

نسوم الندن حکایت درویشی را شنیدم که در آتش فاقه ای بمعنی الفقر می‌سوخت حکایة حال ماضیة و خرقه بر خرقه می‌دوخت یکی بتر عادة الفقراء

و تسکین خاطر مسکین را همی‌گفت بیت نان خشک قناعت کنیم و جامه دلق عطف علی قوله نان که بار محنت خود به که بار منت خلق لفظ با

فی الموضعین بمعنی الحمل یکی گفتش ای قال احد لهذا الفقیر چه نشینی که فلان درین شهر طبعی کریم دارد و کرمی عمیم میان بخدمت آزادگان

بسته بر در دلها نشسته اگر بر صورت حال تو مطلع گردد پاس خاطر عزیزان داشتن را منت دارد گفت ذلك الفقیر خاموش که در پیستی

و فقر مردن به که حاجت به پیش کسی بردن که گفته اند قطعه هم رقعه بضم الراء معناه بالترکی پاره رقع الثوب بالرقاع وبابه قطع

دوختن به و الزام کنج صبر تحقق العارف ولنا بهذا الکتاب علی انه یضم الکاف العربی فهذا ما وعدته آنفا واعلم ان الزام النسخ

والتزام

والالتزام الاعتناق که بر جامه فرو هم هنا واحده الرقاع التی یکتب بها الراء للاضافة خواجگان اما عندهم نوشتن بمعنی نوشتن والمراد بالرسائل

الرقعة المکتوبة الیهم بطلب النور حقا که باعقوبت دوزخ برابرست رفتن بپایمردی همسایه در بهشت وفي بعض النسخ بپای مردی بدل مردم بالباء المصدر

حکایت یکی از ملوک عجم طبیبی حاذق ای ماهر را از حذق الصبی القرآن والعمل اذا مهر فيه وبقوله بخدمت سید مطلقا فقد غفل عن المهارة بخدمت

سید الکونین و الثقلین مصطفی صلی الله علیه فرستاد سالی چند معناه بالترکی بر نیچه یل در دیار عرب بود کسی از صحابه بتجربه پیش او نیامد

و معالجتی ازوی در نخواست لفظ صلة للتاکید روزی پیش رسول صلعم آمد ذکر الطبیب وکله یکی الکافی العارف بمعنی شکایت کرد که مر این بنده را

اصحاب فرستاده اند جهت معالجت درین مدت ای المدة المدیدة التی کنت فيها ببلدة العرب یا نبی النفات نکرد تا خدمتی که بر بنده معین است بجای آرم

عبارة عن الاداء رسول الله صلعم فرمود که این طایفه را قاعده ایست که تا اشتها غالب نشود نخورند و هنوز اشتها باقی بود که دست از طعام

باز دارند کنایة عن ترک الاکل وفي بعض النسخ بدل باز دارند موضع باز دارند فلم یعرف المتن حکیم ای الطبیب گفت این موجب تندرستی است زمین خدمت ببوسید و رفت

مثنوی سخن آنگه کند حکیم آغاز ای الحکیم یشرع فی الکلام فی وقت یکی انگشت سوی لقمه دراز او بناول ویوقع انا ملحوظ اللقمة که ز ناگفتنش خلل

زاید ای بتولد الضرر من عدم کلامه هذا بیان المصراع الاول من البیت الثانی یا ز ناخوردنش بجان آید او قرب الموت من عدم الاکل هذا بیان المصراع الثانی

لاجرم حکمتش بود گفتار تقدیر الکلام گفتارش حکمت بود حکم متفرع علی الاول خوردنش تندرستی آرد بار یعنی ثمر حکم متفرع علی الثانی

حکایت یکی توبه بود ... در بار شکستی بناء الحکایة فيهما تا یکی از مشایخ بدو گفت چنین میدانم که بسیار خوردن عادت داری بالحکایة

و قید نفس ... بار ... است فرو نقص قید النفس بقوله یعنی ... ای برید ذلك الشخص بقوله قید نفس ... حکایت روی عن رجل صالح انه قال ما تعبت

قط الا عصیت الله او همت بالمعصیة ثم شرع المص حکایة کلامه ذلك الشیخ و نفس را چنین که تو پروری ای علی هذا الوجه تربیتها بدر زنجیر

بگسلد روزی آید که ترا بدرد مضارع در بدرید بیت یکی بچه گرگ میپرورید اشارة الی الحکایة و تمثیل لمرتبی النفس چو پرورده شد ای صار مربی

خواجه ای صاحبه بدرید ای اهلکه حکایت در سیرت اردشیر بابکان اسم ملک من الملوك الساسانیة هذا غیر اردشیر المعتقد بارز آمده است که

حکیم عرب را پرسیدند که روزی بیا الوحدة چه مایه باید خوردن فيه تنبیه علی انه ینبغی للسلاطین ان یطلبوا حفظ الصحة فانه ثمرة الحکمة

اذا افکر العلیل علیل کفت فی ذلک الطبیب صبیه درم سکرای و زنه من الطعام کفایة میکند کفت الملک المذکور این قدر چه قوت بتشدید الواو دهد حکیم

کفت هذا المقدار یحملک وما زاد علی ذلک فانت حامله یعنی تغیر الطعام این قدر ترا بر پای همی دارد و هرچه برین زیاده کنی حمال آنی **بیت** خوردن برای زیستن

و ذکر کردنست عطف علیه تو معتقد که زیستن از بهر خوردنست و قیل فی الترجمة **بیت** ییمک دیرلک ایچون ذکر ایلک ایچون **تا** سن نه کا معتقد که دیر

ملک ییمک ایچون **حکایت** دو درویش خراسانی ملازم صحبت یکدیگر بودندی و سیاحت کردندی قد مر بیانه فی اوائل الباب الثانی یکی ضعیف بود که بهر

بفتح الهاء دو شب افطار کردی بیاء الحکایة فی ثلثة مواضع و آن دگر قوی که روزی بیاء الوحدة سه بار خوردی قضارا و فی بعض النسخ اتفاقا

بر در شهری بیاء الوحدة بتهمت جاسوسی بالیاء المصدری کرفتار آمدند هر دو را در خانه کردند ای حبسا فیه و درش را بکل در آوردند ای بنوا بالطین

بعد از دو هفته معلوم شد که بی گناه اند در بکشادند قوی را دیدند مرده و ضعیف جان بسلامت برده درین عجب ماندند ای الناس حکیمی گفت خلاف این

عجب بودی که آن یکی بسیار خور بود و طاقت بی نوایی بالیاء المصدری نداشت اعلم ان لفظ نوا یجی لمعان **الاول** بمعنی حسن الحال والغنا والتهیة **والثانی**

بمعنی العسکر **والثالث** اسم آلة اللهو **والرابع** اسم علم من علما الموسیقی **والخامس** بمعنی الرحمن کذا فی بحر الغرایب وقال فی الصحاح العاری بمعنی النعمة والطاقة

هر ان المراد هنا هو المعنی الاول والاخر من قوله یعنی بی زادی فلم یتحمل من معانیه نداشت ای کان یصبر علی عدم حسن الحال او علی عدم الزاد هلاک شد

وان دگر ای الضعیف خویشتن دار و صبور یعنی ضابط النفس بود ای کان ضابط النفس بر عادت خود صبر کرد و بسلامت ماند **قطعه** چو کم خوردن طبیعت

ای اذا کان قلة الاکل طبیعه کسی را ای لاحد بحسب الطبیعة چو سختی پیش آید ای مثل الحبس وعدم الاکل سهل کیرد و بقدر علی الصبر و کر تن پرورست

و صنو کیسی اند ر فراخی چو تنگی بالیاء المصدری فیها بینه از سختی بمیرد و قیل فی الترجمة **مثنوی** کیشی یه خوی اوله چونکیم عک آز تقی کلنه آچلقده

مو کملاز کلش حکده او کم تن ای بسیار اولدی چو طارلق کورر دی آج لیقدن اولدی **حکایت** یکی از حکما پسری را نهی کرد از خوردن بسیار

بقوله که سیری ای الشبع مردم را رنجور دارد ای یجعله مریضا گفت ای پسر ای پدر گرسنگی لفظ بکسر الکاف الفارسی والیاء الاصلی بمعنی المصدر

ای الجوع بکشد بضم الکاف ای یقتل نشنیده که ظریفان گفته اند که بسیری مردن به که گرسنگی بردن گفت ای حکیم اندازه نگه دار که قال الله تعالی کلوا

واشربوا ولا تسرفوا **بیت** کرچه خدا گفت کلوا واشربوا در عقبش ولا تسرفوا **حکایت** قال فی الکشف و حکی ان هارون الرشید کان له طبیب نصرانی حاذق

۱۷ اندازه نگوشت چو قفای لعل

حمیت یحیی وحماه منعه ویحتمی کفقی المریض عما یضره واستفعل منه ومنه حمی من الحمل

فقال لعلی ابن الحسین رضی الله عنهما وانه لیس فی کتابکم شیء من علم الطب والعلم علمان علم الابدان وعلم الادیان فقال له قد جمع الله الطب کله فی نصف

آیة من کتاب الله تعالی قال وما هی قال قوله تعالی کلوا واشربوا ولا تسرفوا فقال النصرانی ولا یؤثر من رسولکم شیء فی الطب فقال جمع رسولنا الطب فی الفاظ یسیرة

قال وما هی قال قوله علیه السلام المعدة بیت الداء والحمیة رأس کل دواء واعط کل بدن ما عودته فقال النصرانی ما ترک کتابکم ولا نبیکم لجالینوس طبا **بیت** نه چندان بخور کز دهانت برآید فی المعنی کثرة الاکل نه چندانکه از ضعف جانت برآید فی المعنی قلة الاکل علی وجه

المبالغة **قطعه** با آنکه در وجود طعامست حظ نفس رنج آورد طعام که بیش از قدر بود بفتح الواو ای علی طعام لما یاتی بالمرض که بیش از قدر بود بفتح الواو

ای لو کان زائدا من المقدار لانه کر گلشکر خوری بتکلف زیان کند وهو مجرب و رنان خشک ای الخبز بلا ادام دیر خوری ای بالجوع گلشکر بود

حکایت مرض رجل عاقل وقال لابنه بطریق النصح لا تاکل طعاما لا مع السکر فقال الابن ما ترکت لی مالا کثیرا حتی افرغ علی ذلک فقال الاب

امسک نفسک من الطعام الی ان یغلب الاشتهاء حتی یصیر کل الطعام کمثل السکر لذیذا **حکایت** رنجور را گفتند ای قالوا المریض که دلت چه میخواهد

یعنی اجاب ذلک المریض بانی اطلب ان لا یطلب خاطری شیأ **بیت** معده چو پر گشت و شکم ای اذا کان المعدة والبطن ممتلئین درد گرفت ای قام

المرض سود ندارد همه اسباب راست ای لا ینفعه کون جمیع اسباب المعاش [illegible] اذا القلب لا یمیل الیها والصحة رأس کل عز والمقصود هو المطلب

بانسیاق وقال لا ینفعه کل معالجه بحجة صحیحة مفردا فی الجلام غیر منقلب بالمقام وان تغیر تنقضی ان اذا حدث مرض فی تخص لا ینفعه علاج

ابطال باب الطب بکمال لا یخفی **حکایت** بقالی را درمی چند بر صوفیان گرد آمده بود یعنی اشتری طایفة من الصوفیة طعاما مثل الارز والسمن

حتی اجتمع دراهم متعددة علی ذمتهم من بقاله و هر روز بقال بطالبت که در دو سخنهای خوش کفتی بالمطالبات الصحیحة ای الصوفیون از تعنت قد بر تیابة

خسته خاطر بودندی و جز از تحمل چاره نبود ای اذا کانوا فقرا لا یقدرون علی الاداء صاحبدلی از ان میان گفت نفس را وعده دادن بطعام آسانتر

که بقال را بدرم بعد درهم **قطعه** ترک احسان خواجه اولیتر کاحتمال جفای بوابان الاحتمال اذا انهم کاتبین **قطعه** غم دنیا خوردن بمرادن

جان دلا چند انکه صیادی بر زد طعام حرب و شیرین سلاطین زبانی تلخ در بانی نیرزد بتمنای گوشت یعنی اللحم مردن به بود اولی

که تقاضای زشت قصابان بالاضافة وقیل فی الترجمة **قطعه** ترک احسان خواجه یکدر چوق جفاسی چکیجه بوابک ات امیدیله یکیدر اولمک

البعوض مکر ذهاب السمن

حکایت روی ان صالحا ترید کان فقصا فقال الفصاد آن عندی لحما سمینا تشتری قال ذلک الصالح لیس لی دراهم فقال الفصاد انی

امهلک قال اسهل النفس علی امهالک قال الفصاد لا مهال النفس صرت اعجو قال الصالح الا یکفی جری هذا ان یکون غداء لدیدان الفقر

اهمال بد

جوانمردی را در جنک تتار جراحتی بیاء الوحدة فیهما هول بالفتح والسکون یعنی اصابه جراحة مخوفة مهمتة فی الاغلب کفتند فلان بازرکان نوشی

دارو دارد ای عنده دوا نافع جدا خشک اکر بخواهی شاید که قدری بفرستد بیاء الوحدة ای مقدار ایدیدهد وکویند ای یروی آن

بازرکان به بخل معروف کوبیت کرنجای نانش اندر سفره بودی آفتاب هم چون ناقیامت ورروشن کس ندیدی جز بخواب لانه لم یفتح

سفرته حتی تظهر الشمس جوانمرد کفت اکر نوشدارو خواهم لا بخ اختمالی یدهد یا ندهد واکر دهد فما منفعت لیم حمل احتمالی یفا منفعه کند یا نکند

حال از درخواستن زهر قاتل کفت بیت هرچه از دونان بجع دون بمنت خواستی در تن افزودی و از جان کاستی بیاء الخطاب کاستن یعنی

النقص متعدیا وحکیمان کفته اند اکر آب حیوة فی المثل بفرضیتی بآب رو فروشند ای لو بیع ماء الحیوة مثلا بماء الوجه ای بهتک العرض

مخو نشنید

دانا نخرد ای العالم لا یشتریه وفرا ورد بدل العالم لفظ العاقل فوجه جبل لفظ دانا که مردن بعزت به از زندکانی بذلت بیت اکر حنظل بخوا

المهملة والظاء المعجمة بالترکی ابو جهل قریوزی خوری از دست خوش خوی ای حسن الخلق والعادة به از شیرینی بیاء الوحدة از دست ترش

روی ای عبوس الوجه قوله خوش خوی وترش وضع ترکیبی وقیل فی الترجمة بیت بکم یکر حنظلی خوش خوی النون آنجم شکرتین بدرویی الندن

حکایت یکی از علما خورنده بسیار داشت و کفاف اندک یکی از بزرکان را ای اهل الدنیا که حسن ظنی بلیغ ای عالی وجه المبالغة درحق او داشت

فاعلضمیر یکی از بزرکان بکفت فاعله ضمیر یکی از علما ای قال انی رجل عیالی کثیرة وکفافی قلیل روی از توقع وی اشارة الی یکی از علما درهم

کشید فاعله یکی از بزرکان وتعرض سوال از اهل ادب در نظر نایسند آمد بیت ز بخت روی ترش کرده پیش یار عزیز مرو که عیش برو نیز

نظم

تلخ کردانی بیاء الخطاب جحیم که روی تازه روده وخندان رو که کار بسته نماند کشاده پیشانی ای البال نفس الکلمة یعنی الجبهة

ناقص

وفی بعض النسخ فرو بندد کار کشاده پیشانی آورده اند که اندکی در وظیفه او زیاده کردند و بسیاری از ارادت کم بفتح الکاف یعنی

بس از چند روز چون مودت معهود برقرار ندید ذلک العالم کفت شعر عربی بئس فعل من افعال الذم المطاعم مطعم بالفتح والسکون اسم للطعم والخصوص

بالذم

ای طعام

الایم بمشتد

ای زلیل

ای حیین نیکت

بالذم محذوف حین نصب علی انه ظرف لیکسب مضافا الی الذل وهو بالضم والتشدید ضد العز تکسبها ای تکسب تلک المطاعم ولفظ اعام القدر

بالکسر ظرف یطبخ فیه منصطب ای منصوب والقدر بالفتح المرتبة مخفوض من الخفض ضد الرفع والحفض ان الخراج الثانی فی مقام التعلیل للذم بیت

نانم افزود و آب رویم کاست ای نقص لی نوابی بالیاء المصدری وقد عرفت معانی نوا با زمدت بکسر الباء للاضافة خوشتر بالواو الرحمیة یعنی

ای ذلة السوال حکایت درویشی را ضرورتی پیاء الوحدة فیهما پیش آمد کسی کفت فلان ذکر اسم شخص نعمتی قیاس دارد ای مخول الکرم

وفی ما

وانفق کرده ما نا معناه بالترکی بکزر و امید در تلو روم قال فی الجرمانا یعنی واحد والفرقان عمان قریب الی التحقیق لم یعرف المعنی

التحول کثرة

المال

ذکره لیس یوظیفة الشارح در فضای آن توقف روا ندارد کفت فاعله ضمیر درویش کو او را ندانم ای لا اعرفه کفت فاعله کسی منت بیفخیش

ای انا الدلالة دستش بکیرفت تا بمنزل آنکس در آورد ای ادخله دارد در ویش یکی را دید لب فرو هشته بکسر الهاء بالترکی طوداغی اشغه صار قتند

النقاء وسکون النون بمعنی الغضب نشسته الظان کنایة عن کونه عبوس الوجه سخن نکفت و باز کشت ای اعرض کفت ضمیر الفاعل راجع الی کسی وضمیر المفعول

الی درویش چه کردی کفت عطای او را بلقای او بخشیدم قطعه مبر یعنی امر بردن حاجت نزدیک ترش روی علمه النهی بقوله که از خوی بدش

فرسوده امر مفعول فرسودن بالترکی یعنی اوز یکر او اصنعی دیکر عکر و در دلک فاحتمل علیها هو المناسب بها کردی بالکاف العارسی وقال ای بصر

انت منها دیات سوء خلقه فقد ای یعنی عند نعم قال فی الصلاح العارسی فرفرون یعنی اینکره کردن فقد ذکر احد معاینه اکر کوئی غم دل با کسی

کوی مرهون که از رویش بنقد الآن وبالفعل آسوده بالترکی دکلمه کردی ای تصبر مستریحا از شاهده وجهه البشاشی قال نصر فرحا فقد

الی مذهب من انبان المفرح عند نعمه حکایت خشک سالی بالیاء المصدری القحط در اسکندریه بدید آمد ای ظهر چنانکه عنان طاقت

درویشان از دست رفته بود لشدة الفقر وکثرة الفلة ودرهای آسمان بر زمین بسته الله ینزل المطر والبرکة وفریاد اهل الزمین من الجوع بآسمان بیوسته

قطعه نماند جانور از وحش وطیر و ماهی و مور مرهون که بر فلک نشد یعنی برفت از بی نوای افغانش فاعله نشد عجب که دود دل خلق جمع می نشود ای اکر

که ابر کردد ای یصیر سحاب وسیلاب دیده بارانش فیه مبالغة لطیفة در چنین سالی مخنثی بیاء الوحدة دور از دوستان دعا که سخن در وصف او

خاصه ای خصوصا که در حضرت بزرکان نافه ضیافة اللذائذ فی محضرهم واجب وبطریق اهمال از تن در کذشتن هم نشاید علته بقوله که طایفه بر عجز

او

کوبنده حمل کنند پس برین دو بیت اختصار کنیم که اندکی دلیل بسیار بود ببالیاء المصدریة فیهما او الیاء للوحدة و مشتی بالضم والسکون والیاء للوحدة

لاعبرای مقدار القبضة نمونه بالترکی اورنک کذا فی بحر الغرایب خروار و فیه خرواری فی الاصل حمل الحمار اطلق علی الحمل مطلقا ای حمل کان فالیاء

فیه اصلیة **قطعه** کر تنگدستی آن مخنث را نزد ایدان نباید کشت ای العصاصه جند بلکه چو جبر بعد از شر الیتیس راجع الی قوله آن مخنث اما

فاعل بلید فهو آب و من قال الیتیس فاعل بلید فقد اخطاء لکمال الحفی علی مایل المغنی در زیر طرف آب و آدمی عطف علی آب برشت کنایة عن کونه ذا ابنة چنین

شخصی کطرفی نفختین ای **بیت** بعضی از نعمت او شنیدی در آن سال نعمت بی کران داشت فقرم مثله تنگدستان را وصف تر کیب یراد بهم الفقراء

سیم و زر دادی بیع الحکایة المکان نتصدق بهما علیهم و مسافران را سفره نهادی ای کان یطعمهم کروهی درویشان از جور فاقه بعنی فقیر

بجان امده بودند و صار و امضطرین آهنگ دعوت او کردند و مشورت بمن آوردند سر از موافقه باز زدم ای امتنعت عن موافقتهم و کفتم **قطعه**

شیر نخورد الراء نیم خورده سک ای الکلب و کر بمیرد به سختی اندر غار ای فی الکهف تن بیچارکی و کرسنکی در نه بنه و دست پیش سفله مدار ای لاتمد الید الی

الدنی السول کر فریدون شود بنعمت و مال مردم بی هنر را بهیچ کس شمار و لاتلتفت الیه پرنیان بفتح الباء العارسیه والنون الحریر المنقش و نسیج فعیل بمعنی المفعول

النوب المنسوج الثمین بر نا اهل ای علی الجاهل لاجورد و طلاست و هو کل ما یطلی به و قد یقرء بالباء و یکتب بر دیوار **حکایت** حاتم رجل معروف

بالکرم و ترجمتی بان قبیل الکاطایی منسوبا الی قبیلة طای را کفتند از خود بزرکتر همت در جهان دیده و شنیده گفت روزی چهل شتر قربان کرده بودم و بار

امرا عرب کو شه صحرا بیرون رفتم خارکشی بفتح الکاف العربی و صنو کمیبی والیاء للوحدة را دیدم که پشته خار فراهم آورده ای جمع کفتمش بمهمانی حاتم

چرا نروی که خلقی بر سماط او کرد دیکی الکاف الفارسی آمده اند گفت **بیت** هر که نان از عمل خویش خورد بفتح الراء منت حاتم طایی نبرد قال علی کرم الله وجهه

شعر النقل الصخر من قلل الجبال احب الی من منن الرجال یقول الناس لی فی الکسب عار فقلت العار فی ذل السول من او را بهمت و جوانمردی

برتر از خود دیدم **حکایت** موسی علیه السلام درویشی را دید از برهنکی ای من العری بریک بعنی الرمل اندر ربعنی اندر ریک کامر نهان شده بود لکمال فقره

گفت ای درویش ای موسی دعای بکن تا خدای ای تعالی مرا کفافی دهد که از بی طاقتی بجان آمده ام موسی دعا کرد تا حق تعالی او را دستکاهی بیاء الوحدة دستکاه

بمعنی القدرة دهد بعد از چند روز باز آمد از مناجات دیدش فاعله ضمیر موسی کرفتار ای محبوس و خلقی انبوه بمعنی الکثیر بر او کرد آمده موسی گفت این

چه حالت

چه حالت گفتند خمر خورده ای شرب الخمر و عربده معناه بالترکی غوغا کرده و کسی را کشته ای قتل احدا اکنون قصاص میکنند **بیت** کربه مسکین اگر پر داشتی

ای لو کان للهرة المسکینة جناح تخم کنجشک بضم الکاف و الجیم الفرس العصفور از جهان بر داشتی فکذا الحال الضعیف قدرة فیودی الضعفاء کما قال لوط

عاجز باشد که دست قدرت یابد خلاصة البیت السابق بر خیزد و دست عاجزان بر تابد یعنی بود یا هم موسی علیه السلام بحکمت جهان آفرین و صنو ترکیب

اقرار کرد و از تجاسر خویش ای من جرئته علی الدعاء استغفار قوله تعالی و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الارض بر خواند قرء مضمونه

لان الایة نزلت علی بیننا علیه السلام **بیت** ماذا اخاضک ای بر کی اخاضک من الخوض یعنی الشروع و اصله فی ورود الماء و شروعه و کلمه ما استفهامیة

مبتدا بعنی الذی و اخاضک صلته و المجموع و المجموع خبر ما ای شیء الذی اخاضک او کلمة ما مع ذا اسم واحد بمعنی ای شیء اخاضک ای جعلک خائضا

اشرافا علی الهلاک و یجوز ان یکون الطاء للعاقبة حتی هلکت یا جار ان اعف فی وضع معلقان بقوله اخاضک فلیت النمل لم یطر بفتح الطاء

للقافیة و علی الاول و یکون علی الثانی **رباعی** سفله الظان الکلمة را مقدرة چو جاه بالجیم العربی آمد و سیم و زر ش ای اذا جاء المنصب و الفضة

الذی سیلی بکسر السین المهملة و الکسرة للخلف للیاء و هو الضرب بالید علی القفاء بالترکی سلمه و فرقال اللطمة التی تضرب علی وجوه الصبیان عند الاک

فی الادب فقد استحقان تعال حقه سیلی خواهد بحقیقت سر ش اذا غفل عن لفظ سرش بیننا آن مثل آن حکیم را که گفت استفهام انکاری و آن راجع الی الطاء

التی هو موران بکه بنکنم پر رس بعنی ای الکمال ان قال لیت النمل لم یطر و تعال فی الترکی **ع** فرخبک قباد در زوالی **حکایت** بدر را عسل بسیار است

ولیکن پسر کرمی دارست یعنی ان فی ابنه حرارة اماذاتیة او عرضیة فیضره العسل و لهذا اعنعه الکله لاالنحل و ظلم بود که مرد است قال یعنی ابنه

حار المزاج لانایکبه کل العسل **بیت** آنکس که توانکرت نمیکرداند ای الذی لایصیرک غنیا او مصلحت تو از تو بهتر داند و فیه ما الرحمه

او لکنه بیلی فی قلم خیر سکایت بلیور او کل شد **حکایت** اعرابی الو بکلاب منسوب الی اسماعیل عرم سواء کان ساکنا فی البادیة او لا

مصار او القری و قول الجوهری هم سکان الامصار غیر مرضی و النسبة الی العرب عربی و الاعراب فهم سکان البادیة خاصة و النسبة الیهم اعرابی

فالاعراب تجمیع عرب بل هم اسم جنس و الیاء فی لفظ المصه للوحدة لا للنسبة یعنی واحد الاعراب را دیدم در حلقه جوهریان بصره ای فی جماعتهم

او لسوقهم حکایت همی کرد که وقتی در بیابان ای فی المغارة راه کم کرده بودم و از زاد معنی بالاضافة **اعلم** ان الزاد طعام السفر و معه

لفظ پرنیان

لفظ معنی ماید خرقه کو مع زاد تفید المبالغة فی النفی یعنی از جنس زاد هیچ بار چیزی نمانده بود و اطلاق لفظ علی الادراء المهم والشیئ المکتوب من المال

و از زاد ش یع کما یقال فی الترکی معنی سو کلمه مبید رفاذا عرفت فلا تلتفت الی استضعاف من لم یعرف معنی لفظ معنی وفائده زائده و دل بر هلاک نهادم

که ناکه مقصود زناکاه یعنی مفاجاة کلفظ ناکهان کیسه یافتم پر از مروارید ای اللؤلؤ هرکز آن ذوق و شادی فراموش نکنم که پنداشتم ای ظننت آن فی ذلک

الکیس کندم بریان است وهو بالترکی قاورلمش بغدای دروی قال اولد وهو معروف عند اهله فقد بعد من معنی اللفظ والمعروف فی البلدان البعیدة عن العمران ان

اهلها اذا ارادوا السفر یجعلون الحنطة المشویة فی الکیس والجراب لاجل الزاد فی الطریق فلا عرابی الواجد ظن ان ما فی الکیس من الزاد من الحنطة

المشوة و باز فراموش نکنم آن تلخی و نا امیدی معلوم کردم که مروارید است **قطعه** در بیابان خشک ای فی المفازة الیابسة و ریک روان ای الرمل الجاری وفی مال

یعنی بر تشنه لب است یعنی اللفظ ایضا تشنه را در دهان چه در بضم الدال چه صدف اذ اللؤلؤ لابد مع عطشه کالصدف مرد بی توشه یعنی فی ذاد

کو اه مرد بی توشه فتاده بضم الفاء پای طوعه بر کمر بند او چه زر چه خزف ای لاتفاوت بینهما وخزف بفتحتین الخاء والزاء المعجمتین بالترکی چقیق

و من قال اراد به سقی پاره سی فقد زاد من عنده نفسه **حکایت** یکی از عرب ای واحد منهم در بیابانی بیابان ای فی الوحشة از غایت تشنکی میکفت

عبیه بالیت قبل ظرف لقوله افوز متمنی فعیله یعنی الموت یوما بدل من الظرف والمراد بالیوم مطلق الوقت لانه قرن بفعل غیر ممتد و من یعرف ای یا رکی لیتنی

القاعدة قال والیوم زمان ما بین طلوع الفجر الی غروب الشمس وقد یطلق الوقت وهو المذکب هنا افوز ای اظفر بمنیتی بالضم والسکون الی المتمنی

افوز بعد ادی قبل ان اموت نهر ابالجر عطف انه بدل من منیتی تلاطم رکبتی صفة نهر وهو تفاعل من اللطم بالترکی طباطه اورمق و تلاطم الامواج ضرب بعضها

بعضا واختار الماضی للتفاول کانه وقع فاظل نصب باضمار ان فی جواب التمنی ای اصیر املأ قربتی بکسر القاف **حکایت** همچنین در قاع ای صحرا

وهو معروف بسیط ای مبسوط و طویل و من قال القاع بالمستوی من الارض جعل لفظ بسیط صفة کلشته مسافری کم شده بود ای ظل الطریق وفی بعض النسخ

راه کم کرده بود که فی الحکایات بقیة وقوت بتشدید الواو والمفتوحة وقوتش ای بکونها مانده بود و درمی چند بالترکی برقج اقچه **بیت** شادم

زنش بهای که در پای اکثر است مانند کدای که بیاید درمی چند بر میان داشته است بسیار بکردید بالترکی دولاندی راه بجایی نبرد و بسختی هلاک شد ای بالشده

طایفه برسیدند ای ذلک المنزل و درمها دیدند بیش رویش نهاده و بر خاک این کلام را نبشته **قطعه** کو همه زر بعفر بتشدید الراء للوزن جعفر

وهو

وهو نیاد کبیر مشهور بالخالصة دارد فاعله اول المصراع الاخیر اعنی مرد بسکون الدال بی توشه ای بی زاد بر نکیرد کام بالکاف الکاف الفارسیة

یعنی الخطوة ای لا یرفع خطوة یعنی لا یقدر علی ان یخطو خطوة هذا هو المرام بحسب المقام ومن قال وقد یقرء بالکاف العربی بمعنی المراد فقد بعد من

المراد در بیابان بسکون النون فقیر سوخته را شلغم پخته به که نقره خام ای من الفضة ای الفضة السبیکة **حکایت** هرکز لفظ مستعمل

یعرفه کل احد ومن قال یعنی اصلا فقد حل المشکل عنده از دور زمان نناییده بودم ای ما وصلت منه الم حتی یتفجع منی الا لاجله و روی از کردش

اسم مصدر من کردیدن بفتح الکاف الکاف الفارسیة آسمان درهم نکشیده والمعنی بالترکی بوریتمش ایدم مکر وقتی که پایم برهنه بود و استطاعت ای القدرة

پای پوشی پیراد به المعنی الاصطلاحی بالترکی پاپوج نداشتم بجامع کوفه در آمدم ای دخلت فیه من تنک حالی کون رجلی حافیة

یکی را دیدم که پای نداشت سپاس و شکر نعمت حق بجای آوردم ای شکرت علی نعمة الله و هی صحة رجلی بکسر الطم و بر بی کفشی یا لیا المصدر صبر کردم **طعم** مرغ

بریان ای الطیر المشوی بچشم مردم سیر کمتر از برک تره ای بتشدید الراء للوزن بر خوان است یعنی اقل قدرا من ورق نبات یعنی محلوة من الطعام لان الشبعان

لا یعرف قدر الطعام و انکه را دستکاه یعنی القدرة فی جمیع استعمالاته ومن قال فی اکثر استعمالاته فقد اخل بالبیان وقدر هذا اللفظ قریبا و لم یتعرض

نیست شلغم پخته مرغ بریان بود **قطعه** تو و کستنک را دهقانی و قدرت عطف تفسیری نیست ای الذی لیس له قدرة والمراد التخص الجایع شلغم پخته مرغ بریان بود

کنند بشمس قد بیش خوان از مسند بردن تکدر اول که هیچ نعمة الجابر مرغ بریان آکاشلغم در **حکایت** یکی از ملوک با تنی چند از خاصان

بیان لقوله تنی چند در شکارکاهی بزمستان بکسر الزاء والمیم ای فی الشتاء از عمارت دور افتاد ای وقع بعیدا عن العمران شب در آمد ای دخل اللیل

خانه دهقان دیدند ملک کفت شب انجا رویم تا زحمت سرما یعنی برد نباشد یکی از وزرا کفت لایق قدر پادشاه نیست بخانه دهقانی بیاید الوحدة

رکیک ای ضعیف بردن هم اینجا خیمه زنیم و آتش افروزیم دهقان را خبر شد ای وقف علی ارادة الملک الانزال بیته وکون الوزیر مانعا ما حضر

از طعام ترتیب کرد و پیش سلطان برد بطریق الهدیة و زمین خدمت ببوسید و کفت قدر بلند سلطان بدین قدر نقصان نازل نشدی بالترکی انجق ای لاجل ذلک

ولیکن نخواستند که قدر دهقان بلند شود ملک را کفتن او مطبوع آمد ای قبل طبعه کلام الدهقان شبانکاه ای وقت العشا بمنزل او

نقل کردند بامدادان خلعت و نعمت بخشید ای الدهقان و در رکاب ملک قدمی چند بالترکی برقج ایف **بیت** ز ملک کم کم مرکب جوی چند و نکاش

داشت ط

از بینی یا بوی شن اسقدر چند ای فرشت و مبکفت قطعه زور قدر و شوکت سلطان نگشت چیزی کم بالفتح یعنی ناقص از التفات بمهمان سرای دهقان
النون والتقدیر سرای مهمانها بالترکی قونق اوی دهقانی کلاه گوشهٔ دهقان بآفتاب رسید علله بقوله که سایه بر سرش افکند چون تو سلطانی
ای سلطان ملک حکایت گدای هول ای سائل مخوف را شنیدم والذی یخاف الناس من شره حکایت کنند که نعمت وافر داشت ای کان له مال کثیر
یکی از ملوک گفتش همانا ای پیدا که مال بی کران داری بالالفاظ و ما را مهمی هست اگر ببعضی از آن دستگیری کنی چون ارتفاع ولایت ای حاصل
مملکت رسد وفا کرده شود بودی ذکره الذین گفت لایق قدر بزرگوار خداوند جهانی نباشد دست همت بمال چون من گدای آلودن یعنی التلویث
که جو جو فراهم آورده ام یعنی جمعت حبة حبة گفت غم نیست که بکافران میدهم وفی بعض النسخ بتر میدهم که الخبیثات للخبیثین شعر عربی
قالوا عجین الکلس الحجین معجن یعنی المعقول بالترکی خمیر الکلس بکسر الکاف وسکون اللام بالترکی الجو عجین الکلس ز باب جرده طبیعه لیس بطاهر قلنا
فی جوابهم نسد به المهمله زسد الثلمه شقوق جمع شق بالفتح المبرز بتقدیم الراء المهمله علی المعجمه علی وزن المذهب المطلاء وقیل فی الترجمه
بیت گر آب چاه نصرانی بیت ... تو کله منتزاح بر ابروز که ... طاهر و کلمه ... ویرا که آلچی لچیغی
نه پاکست بالباء الفارسی جهود مرده می شوییم چه باکست بالباء العربی شنیدم که سر از فرمان
ملک باز زد ای امتنع عن امره وحجت آوردن گرفت ای شرع فی ایراد الدلیل و شوخ چشمی کردن بالترکی یوزسزلک ... ملک فرمود تا مضمون
ما امره الملک من المال از جر و توبیخ مستخلص بفتح اللام کردند یعنی اخذوا منه المال المامور بالقهر والغلبه بیت بلطافت چو بر نیاید کار سر بی حرمتی کشد ناچار
هر که بر خویشتن نبخشاید ای لم یترحم لنفسه گر نبخشد کسی بر او شاید ای لو لم یرحم شخص آخر فهو یلیق به وقیل بهما فی الترجمه مثنوی لطیفه چو سنگ
حاصل اولمیاک آخر اول حرمتی یوزره ناچار هر که کند ویه المتحرمت براو لکنه ... حکایت بازرگانی را دیدم فی زمان سیاحتی
که صد و پنجاه بار داشت و چهل بنده و خدمتکار شبی در جزیرهٔ کیش اسم مکان مرا بحجرهٔ خویش برد بضم الیاء و همه شب نیارامید بالترکی دکلند رمدی
از سخنهای پریشان گفتن که فلان انبارم یعنی المخزن بترکستان است و فلان بضاعت ای قماش بهندوستان و این قباله فلان زمین است
وفلان چیز را ای فی المتاع والمال فلان ضمین است ای کفیل المال گاه گفتی که خاطر اسکندریه دارم که هوای خوش است و گاه گفتی نه که دریای مغرب مشوش

عد

عد الاسفار المتعدده الواقعه فی ذلک فان البعید سفرا واحدا حیث قال سعدیا سفری دیگر در پیش است ای فی نیتی و قدامی و فکر اگر آن کرده شود
بقیت عمر بگوشه بنشینم و ترک تجارت کنم گفتم آن کدام سفرست گفت ای التاجر گوگرد پارسی خواهم بردن بچین که شنیدم که آنجا قیمتی دارد هذا
سفر عظیم فی نوع عده التاجر جزءا و از آنجا کاسهٔ چینی بروم آرم و دیبای رومی بهند و خطر و دیبای روم بهند هذا السفر بعید و فولاد هندی بحلب هذا السفر بعید
و آبگینه بالمد ذکره الکاف الفارسیه یعنی قاروره حلبی بیمن و هذا السفر خطیر و برد بالضم یعنی متاع ابلق بپارس کل واحده من هذه الاسفار
انما یکون بالعمر الطویل وعده التاجر سفرا واحدا یسیرا او قدر لنفسه عمرا طویلا بعد هذه الاسفار حیث قال و از ان پس ترک تجارت کنم بر ترک سفر
لا ترک طلب الدنیا اذ قال و بدکانی بنشینم چندان از ان ما خولیا ای الفکر الفاسد فرو خواند بسکون النون که بیش بالباء العربی ای زیاده
طاقتش نماند گفت ای السعدی ای تو نیز سخنی بگوی از آنها که دیده و شنیده گفتم رباعی آن شنیدستی استفهام که در صحرای غور بضم الغین المعجمه
اسم مکان بار سالار بالباء الفارسیه و سکون الراء ای فی النسخة سالار ای کبیر واحد و نام صاحب الملک وقد یقرأ بالباء العربی و کسر الراء بالاضافه
الی سالار ای و مفعوله سالار بار ای سالار رباری و من ظن ... کلف تو جیهه بمعقد ... گفت چشم تنگ دنیا دار را
اهل الدنیا کما هو الظاهر یا قناعت پر کند یا خاک گور حکایت مالداری را شنیدم که ببخیلی چنان معروف بود که حاتم طائی بسخا کان فی طرف خلافه
ظاهر حالش بنعمت دنیا آراسته لکن خست نفس جبلی بکسر اللام المشدده ای خلقی همچنان در نهادش متمکن ای ثابت و تقرر که نانی بجانی از دست
ندادی ای لا یبیع خبزا واحدا بروح و گربهٔ ابی هریره را بلقمه ای نواختی بالحکایه سابقه ولا اصحاب بالترکی اوخشمزدی و سگ اصحاب کهف را استخوان
نینداختی مع کونهما علی الاحسان فی الجمله خانهٔ او را گر بدیدی در گشاده یعنی مفتوح الباب فی الغره و در بسته دیدی لامساک علی المبالغه بیت
درویش بجز بوی طعامش نشنیدی اعلم ان شنیدن تستعمل بمعنی بوئیدن فی اللغة الفارسیه مجازا شایعا و کذا انتظار جمعا فاذا عرفت التحقیق
فلا تلتفت الی ما قیل انه بالاشتراک والمنقول فان هذا کنایه عن کمال امساکه بحیث لا یسمع الفقیر رایحه طعامه من الغیر مرغ از پس نان بالباء الفارسی
وکسر السین مضافا الی قوله نان خوردن او ریزه نچیدی ای لا یلتقط الطیر کسره الخبز بقایا بالمرغ فیها فی الترجمه بیت درویش مکی
فوق ... اشتر ... شنیدم که بدریای مغرب راه مصر برگرفته ای توجه الیه و خیال فرعونی

بالباء المصدری در سر قوله تعالی حتی اذا ادرکه الغرق یرید المصنف بایراد بعض الایة الواردة فی قصة فرعون ان حاله وقت کحال فرعون وتمام
وجاوزنا ببنی اسرائیل البحر فاتبعهم فرعون وجنوده بغیا وعدوا حتی اذا ادرکه الغرق قال آمنت انه لا اله الا الذی آمنت به بنو اسرائیل
وانا من المسلمین آلان وقد عصیت قبل وکنت من المفسدین ناگاه باد گرد یکی بالکاف الفارسیة گشت برآمد مرتبط بقوله شنیدم که بدریای مغرب
چنانکه گفته اند **بیت** با بعضی مع طبع ملولت چه کند دل شکایة الطبع که بر زد یکی بالراکد و زلف قوی شد یعنی موافقت بد
مقبول او ولا فقد دل بالنون النافیة بالرکد در زبلیه قوی شد شرطه بالفتح والسکون الریح الموافق کما قال خواجه حافظ **بیت** کشتی شکستگانیم
ای باد شرطه برخیز باشد که باز بینیم آن یار آشنا را وقال لم یعرف فقال ضرب الریح تعالیه بالترکی تو بر زد و موقع بسود لایق گشت ای نصیب
دست دعا برآورد متعلق بقوله ناگاه باد مخالف گرد گشت برآمد و فریاد بی فایده کردن گرفت قال الله تعالی فاذا رکبوا فی الفلک الآیة
متصلة بکلام محذوف دل علیه شرح حال المشرکین سابقا ای وهم علی ما وضعوا به من الشرک فاذا رکبوا فی الفلک دعوا الله مخلصین له الدین
ای کائنین فی صورة من یخلص دینه لله کما من المؤمنین حیث لا یذکرون الا الله تعالی **بیت** دست تضرع چه سود ای لا ینفع بنده محتاج را الا
وقت دعا بر خدا ای برفعه الیه وقت کرم در بغل بغنجش **قطعه** از زر و سیم راحتی برسان ای الوحدة برسان الی المحتاجین خویشتن هم تمتعی برگرای
خدات منفعة بصرف ملک ای الحوائج العبادة بعد ما تقصد قربه چونکه این خانه از تو خواهد ماند یبقی وانت تموت خشتی از سیم و خشتی از زر
کرای ارض جداره مبنیات لبنات من فضة و ذهب فلما انصرف الی تزیین البیت و تزهیبه بل التصرف والتمتع وآورده اند که در مصر اقاربی درویش
داشت ای کان له فی المصر و هو فقرا ی بقیت مال او توانگر شدند ای صاروا اغنیاء جامهای کهن بمرگ او بدریدند و خز بفتح الخاء المعجمة
والزاء المشددة نوع ابریشم حریر و قطعه بخز و قیل اسم حیوان لیس الشیء المتخذ من وبرها خز ایضا و قیل لحم صوفه غنم و قیل ان ذلک الطعام مع البحر
و دمیاطی متاع لطیف معروف بریدند المقیاد ران میغر یکی را دیدم از ایشان ای من ورثته بر باد پایی الباء الاخیرة للوحدة والمراد به الفرس
السریع المشی روان ای ذاهب و غلامی پری پیکر دری او دوان صفة مشبهة من دویدن با خود گفتم **قطعه** وه که گر مرده باز گردیدی بالکاف
الفارسیة ای لو رجع المیت جابجان قبیله و پیوند و هو متعلق به الشخص من الاقارب رد میراث سختر آبودی بیاء الحکایة وارثان را از مرگ

خون دل

گردد و نخورد رنج

الدمیاط مدینة ببلاد مصر اعمالات ... حرره

خون ندیدی بالقرابة خصم وقوم سابقة معرفتی الباء السببیة که میان ما بود آشنایی بکشتی که یکی **بیت** بخور ای بخورد بکسر التاء و کسره بعد تحتین
مقبول مرد کان اصله که آن نکو بخت بضم النون والکاف بمعنی الشکر کردی بفتح الحاء اللفافیة در قال للوزن فقد اخطاء و قیل فی الترجمة
بیت بیدار صورة کوه فرمای ای آسوده جمع ابد ربعید و کن نادر **حکایت** صیاد ضعیف را ماهی قوی در دام افتاد ای وقع فی شبکه
و طاقت ضبط آن نداشت ای کان لم یقدر علی ضبط السمکة ماهی بر او غالب آمد و دام از دستش برید الصیاد در ربود **بیت** شد غلامی که از غلامی
که آب جوی باضافة آب آرد منه آب جوی آمد و غلام ببرد جای الماء الکبیر و غالب الماء ای ذهب بالغلام دام هر بار ماهی آوردی بیاء الحکایة ماهی این بار
رفت و دام ببرد کذا الامر فی الدنیا لیس فی ید العبد تدبیره دیگر صیادان دریغ خوردند و ملامتش کردند ای وبخوا الصیاد المذکور که چنین صیدی در دام
تو افتاد و ندانستی نگاه داشتن ای لم تقدر علی حفظ گفت ای برادران چه توان کرد مرا روزی ای رزق نبود و ماهی را همچنان روزی مانده بود
حکمت صیاد بی روزی در دجله ماهی نگیرد وکذا ماهی بی اجل بر خشکی نمیرد **حکایت** دست و پا بریده ای شخص مقطوع الید والرجل هزار پای بالترکی
فرق ایاقی لودیکلوکی جانور را بکشت بضم الکاف العربی ای قتله صاحب دلی بر او بگذشت ای علی ذلک الشخص و گفت سبحان الله نصب **اعلم**
بفعل مقدر ای سبح یعنی انزه الله تنزیها و یستعمل فی موضع التعجب با هزار پای که داشت چون اجلش فرا رسید از بی دستی و پای نتوانست گریخت
مثنوی چو آید زپی بفتح الباء الفارسیة وسکون الیاء بمعنی العقب دشمن جان ستان وصف ترکیبی ببندد اجل بسکون اللام پای مرد دوان
بالاضافة فی اللفظین در آن دم که دشمن پیاپی علی التوالی رسید کمان کیانی بفتح الکاف العربی ای قوس منسوب الی ملوک کیان نشاید
کشیدن **اعلم** ان ارباب التواریخ العجم قسموا الملوک الماضیة من شاهان ایران علی اربعة مراتب الاول ملوک پیشدادیان اولهم کیومرث
وآخرهم کیاوس والثانی ملوک کیان و اولهم کیقباد و آخرهم اسکندر بن داراب والثالث ملوک اشکانیان اولهم شابور و آخرهم
بهرام بن بهرام والرابع ملوک ساسان اولهم اردشیر بابکان بن ساسان کما سمعت ذکره سابقا و آخرهم یزدجرد والمعنی اذا جاء اجل
و جاء العدو لقتلک لا تقدر علی الدفع **حکایت** ابلهی را دیدم سمین و طیب و خلعتی در بر ای علیه ثمین کثیر الثمن و مرکب تازی ای فرس عربی در زیر
ای مرکب علیه و قصبی مصری بر سر ای قصب الاقمشة المنسوجة بالابریسم تشد به الراس کسی گفت ... ای دیدی ...

مصری اسمه ابره برسر ای جعل عمامة فی رأسه که گفت مخاطبا الی آن سعدی چگونه می بینی این دیبای معلم علی وزن المفعول من اعلم الثوب ای جعل ذا
علم بنخبین وهو قطعة من الثوب یخاط فی منکبیه وهو الحور فی زماننا بر این حیوان لا یعلم ای جاهل گفتم فی جوابه خطی زشت است که بآب زر نوشته است

شعر عربی قد شبه بالوری بنی آدم حمار فاعل شابه والتنکیر للتحقیر عجلا منصوب هنا بتقدیر اعنی جسدا بدل من عجلا له خوار جملة
اسمیة صفة جسدا والخوار صوت الثور **قطعه** بآدمی نتوان گفت مانند این حیوان فیه تقدیم وتاخیر للوزن ای نتوان گفت این حیوان با آدمی ماند
مگر دراعه بکسر الدال بالترکی ردا کذا سمعت من الاساتذة وقیل بضم الدال وتخفیف الراء للوزن واصله بتشدید الراء واحدة الدراریع
نخی برودة اراد بهما بجنب المقام ودستار ای العمامة ونقش بیرون فی الصورة البشریة بکرد ام که تو دیدن بفتح الکاف الفارسی درهم وهباب
وملک وهله او در مردمان که بهیچ چیز حلال اخر جوئی وفیل معنی الترجمة **رباعی** بر ابرادمی در ره که فصیون مگر بر دکه ای دو دلبند
نقش در نی بور بارزه فوابیاب وملک والغنی حلال کو رمه بسین هیچ آنکه مکرفانی **قطعه** شریف اگر ضعیف بکسر العین من الضعف
وبالفتح والضم ضد القوة کذا فی مختار الصحاح شود خیال مبتدا ای لا تتصور که بایگاه بلند او فی بایگاه یعنی الحجر الذی یوضع علیه القدم
وبمعنی المراح وبمعنی المرتبة کذا فی بحر الفواید والمراد هنا الاخیر بلند شرف ضعیف نه خواهد شد والمراد انه لا یضعف قدره در آستانه سیمین
بمیخ زر بزند مرهون گمان مبر که یهودی شریف خواهد شد ای لو کان للیهودی عتبة من الفضة ومسامیر من الذهب لا تزعم انه یرفع شأنه وقیل فی الترجمة
قطعه شریف اگرچه ضعیف ولیس خیال اغنه که بوجه مرتبه سید ضعیف اوکرکر اگر کند اسکن النون ایله مخلیه لم یکن ان اتیمه یهودی شریف
او ز کرکر **حکایت** دزدی گدائی را گفت شرم نداری ای افعال سارق **بیت** لا تستحی که از برای جوی سیم ای لاجل الفضة
القلیلة کما تعبر دست پیش هر لئیم ای خسیس دراز میکنی گفت فاعله ضمیر گدا **بیت** دست دراز وصف ترکیبی از پی بفتح الفارسی وکسر الیاء للاضافة وفی بعض
النسخ دست دراز بالیاء المصدری وهی المطابقة یک حبه سیم ای لاجله به که ببرند بتشدید الراء بدانگی ونیم ای بدانق ونصف دانق
بکسر النون وفتحها دس الدرهم معرب دانگ کذا فی مختار الصحاح وبحر الفوائد **حکایت** مشت زنی المراد به معناه الاصطلاح
الشخص القوی الذی یقال له زور بازه را حکایت کنند که از دهر مخالف ای من الزمان المخالف علیه بالمال بجان آمده بود که نماله

کنایة عن کمال الشکایة واز حلق باطاء المهملة فراخ ای واسع کنایة عن کثرة الاکل ودست تنگ بفغان آمده لاجرم شکایه دفی بعض النسخ
مشوره وبعید نیش پدر برد و اجازت خواست که عزم سفر دارم ای قصد سفر قطعا تا مگر بفتح الکاف الفارسی بقوت بازو دامن کامی
بالکاف العربی ویاء الوحدة بکف آرم **بیت** فضل و هنر ضایع است تا ننماید فینبغی ان یظهر فضل لا یکون ضایعا عود بر آتش نهند و مشک بسایند
فالمذهب ان یوضع العود علی النار ویسحق المسک لیظهر کمالهما وهو الرائحة الطیبة پدر گفت ای پسر خیال محال از سر بدر کن ای اخرج الخیال
من الراس وپای قناعت در دامن سلامت کش بفتح الکاف العربی ای اقنع که بزرگان گفته اند دولت نه بکوشیدنست چاره کم جوشیدنست ای لا یحصل الدولة
بالجد فالعلاج قلة الغلیان ای القناعة بالقلیل من الطعام وقیل العلاج قلة الاضطراب **بیت** کس نتواند گرفت دامن دولت بزور ای با
لقوة والقهر کوشش بالکاف العربی اسم مصدر من کوشیدن بی فایده است وسمه بکسر السین ما یختضب به بالترکی رستق وفی اول فال بمعنی الکن
اذا انزفیه سمه ویحتمل لاینبغی المقام بر ابروی کور **مثنوی** اگر بهر سر موت هنر دو صد هنر باشد هنرها بکار نیاید چو بخت بد باشد ای لو
کان فی مقابلة کل شعر لک مائتا کمال لا ینفع اذا کان دولتک سوء قبیحه چه کند ای ما یفعل زورمند وصف ترکیبی دفاع کند و از زون
الواو فی نفس الکلمة وصف ترکیبی ایضا بدل منه یعنی طالع بازوی بخت به که بازوی سخت یعنی قوة الطالع اولی من قوة البدن
ای پدر فواید سفر بسیار است بشنو ما بقوله از نزهت خاطر ای فرح ورده وضرب فواید ای النفع و دیدن عجایب من الاشیاء وشنیدن غرایب من الاخبار
وتفرج البلدان جمع بلد ومحاورت بالحاء المهملة ای المکالمة خلان واجع خلیل وتحصیل جاه وادب ومزید مال ومکسب ای زیادة نهما ومعرفت یاران
حصول المعرفة بهم وتجربت روزگاران چنانکه سالکان طریقت گفته اند **رباعی** تا بدکان خانه در گروی بکسر الکاف الفارسی ویاء الخطاب ای مادمت
فی الدکان والبیت مرجو یعنی مادام الخروج الی السفر هرگز ای خام آدمی نشوی فاعل نفعول هذا بر و اندر جهان تفرج کن کما قال السیاح **بیت**
اگر خواهی که بر عالم بجنبی بروندی کن بروندی کن بروندی بیش از آن کز جهان بروی ای قبل ان تروح من الدنیا پدر گفت ای پسر منافع
سفر چنین که بیان کردی بی شمار است ولیکن پنج طایفه راست اولا لاولی تلک الطایفه بازرگانی بیاء الوحدة النوعیة را که با وجود نعمت و مکنت
ای قدرت غلامان و کنیزان فدایت ای دلاویز وصف ترکیبی للجمعین و شاگردان چابک دارد ای له هذه الخدام هر روز شهری و هر شب بمقامی بیاء الوحدة

ودر هر خطه از نعیم دنیا متمتع و منتفع می شود **قطعه** منعم بکوه و دشت و بیابان غریب نیست لانه هر جا که رفت خیمه زد و خوا

بگاه بالواو الکرمیة ای محل النوم الآن اذا ساخت فخال المنعم هذه الامور و آنرا که بر مراد جهان نیست دسترس ای من لیس له وصول الیه

ای مرام الدنیا در زاد بوم خویش ای فی الموضع الذی ولد فیه و وطنه الاصلی آ قدم بنا معانی لفظ بوم غریب و ناشناخت ای غیر معلوم

دوم ای الثانی من تلک الطائفة عالمی بکسر اللام و یاء الوحدة که بمنطق یعنی بتکلم شیرین البلبلیة و قوة بتشدید الواو فصاحت

عطف علی مدخول الباء و کذا قوله و مایة بلاغت ای بسبب هذه الامور هر جا که رود بخدمتش اقدام نمایند ای الناس و کرام کنند

وجود مردم دانا مثال زر تبتید بالراء للوزن و کرها للاضافة طلاست و هو کل ما طلیت به کذا فی مختار الصحاح و قیل الطلا فی

الاصل بکسر عسل الشی و قد قال فی فقه اللغة ان الا صورد و کلا بود بوار فی مختار الصحاح الطلا کل ما طلیت به فقد عفی عنه قوله

واعلم ان لفظ زر طلا بالترکی بالدوز التوفی و المراد به الذهب الحالص الطلا تنخذ منه که هر جا که رود قدر و قیمتش دانند فان

الذهب انما ذهب لنصوب رواه بزرگ زاده نادان بشهر وا فیل ان شهر و ابفتح الراء المخفط واحد و کان بعض السلاطین العجم

فی اوائل سلطنتهم یریدون اظهار نفوذ سلطنتهم و یأمرون ان یکتب اسمائهم علی الاوراق الصغار کضرب الدراهم و

مرون الناس ان یقبلوا تلک الاوراق فی بیوعهم کالدراهم المضروبة والناس یقبلونها خوفا من سلاطینهم و یسمی تلک الاوراق

شهروا ماند مضارع من ماندن بمعنی المثل و بهذا المعنی ان الابن الجاهل للرجل العظیم مثل تلک الاوراق یعامل و یقبل فی

البلدة که در دیار غریب بهیچ ستانند لانها لیست دراهم مضروبة من فضة خالصة و قیل ان اللفظ المذکور مرکب من شهر بسکون

الراء و لفظ واو لفظ و اما ان احدها بالترکی کرو و قد یجوز ابدالها تاکیدا او لتحسین اللفظ و قد یطلق علی اللفظ

نحو غوره واو قد یجی بمعنی بای للمصاحبة و بعلی و اهمها فتامعنی باز او زاید و یقرب من الاقوال ما قیل شهر و ابفتح الواء الغفط

واحد فی البهلوی یستوی یعنی مکتوب الحاکم سیوم ای الثالث من تلک الطائفة خوبروی ای الثانی بوجه که در رون جا

جد لان بها الطلا قمیل کنند فان حسن الصورة مفتاح القلوب و صحبتش را غنیمت شناسند و خدمتش را منت دانند

اما بعد و صفره او علی الفسهم که گفته اند که جمال به از بسیاری مال و کذا روی زیبا مرهم دلهای خسته است و کلید بکسر الکاف الفارسی

ای مفتاح در های بسته **قطعه** شاهد ای المحبوب ای جا که رود حرمت و عزت بینند ای یعظمونه و بر انند بقهر مثل الضمیر راجع الی شاهد پدر و مادر

خوانش فاعل بر انند پر بالباء الفارسیة و تشدید الراء للوزن طاوس بر اوراق مصاحف دیدم ای کانوا یضعون فیها کعلم ای منزلت الطاوس

ان الناس لفی الکلمة بمعنی المرتبة و من رجح کونها الخطاب فقد رجح المرجوح از قدر نوم بیم پیش بالباء العربی گفت فاعله ضمیر طاوس

خاموش ای اسکت که هر کس که جمالی دارد من کان له نوع من الجمال هر جا که پای نهد دست ندارندش پیش بالباء الفارسیة ای لا یمنعونه و لا یدفعونه

ثانی چو در پسر موافقت و دلبری بالیاء المصدری بود اندیشه نیست ای لا هم کر پدر از وی بری بود لفظ بری بمعنی بیزار علی صیغة بدی کتف

النفقه و من قال بمعنی صبری و منقطع بود فلم یاتی باصل معناه او کوهری که او را صدف نباشد در گرانمایه بود لکن صدف در بنا مبالغ و رتبه بتشدید الراء یتیم را

الیتیم و ما لا نظیر له و فی الجلیون مالا اتهم له و فی الجاد مالا نظیر له بهمه کس مشتری بود چهارم الرابع من تلک الطائفة خوش آوازی ای شخص

صوت حسن که بحنجره داودی ای الحلق منسوب الی داود داودی علیه السلام بصوت حسن آب از جریان مصدر و مرغ از طیران بتقدیم الباء علی الراء

و عکس فقه ضعف و غلظ باز دارد ای یمسک **حکایت** کان داود علیه السلام حسن الصوت بالنغمة و تلاوة الزبور حتی کان یجتمع الناس و الطیور

صوته و منع محل بحجب الافعال پیش بفضیلت این فضیلت بالاضافة و سیلت دل مردمان ای قلوبهم صید کنند و ارباب معنی بمنادمت او رغبت نمایند

غایة **شعر** سمع ای السماع مرفوع محلا بالابتداء ای حسن بمعنی الاغانی جمع اغنیة خبره من استفهامیة مرفوعة محلا بالابتداء ذا اسم اشارة

خبر الذی جس بالجیم و تشدید السین المهملة بمعنی حس بیده و الموصول مع صلته صفة ذا المثانی مفعول جس بسکون الباء لضرورة الشعر و المثانی جمع مثنی و هو الا

عو ادما کان علی و ترین و المثالث ما کان علی ثلثه او تار و الغضو رجح الاصوات الحسنة المطلقة علی نغمات الآلات الصناعیة **حکایت**

سئل الجنید قدس سره ما للانسان اذا سمع الصوت الحسنة اضطرب قال لان الله لما خاطب الذریة فی المیثاق الاول بقوله الست بربکم نادا هم بصوت حسن

فاستغرقت عند سماع ذلک الکلام الارواح فاذا سمعوا الصوت الحسن کهم ذکر ذلک **قطعه** چه خوش باشد آواز نرم و حزین بالترکی انجه بکوش حریفان مست صبوح

بالاضافة فی الالفاظ الثلثة به از روی خوب است آواز خوش ای علة لقوله که آن حظ نفس است و این قوت روح لا شک ان غذا الروح اقوی حظ

النفس بنجم ای الخامس من تلک الطائفه بی وریا بیاء الوحده ولفظ ور بمعنی اداة نسبة ومز بیانه که بنکی بارز و کفافی حاصل کند تا آب روی

از بهر نان رنجیده نشود ای لا یسیل الناس لئلا ینصب ماء الوجه لاجل الخبز چنانکه خردمندان گفته اند **قطعه** کر بغریبی بالیاء المصدری رود از شهر خویش

سختی و بحنتی نبرد بینه دوز بالکی کیسی ور خرابی فتد از مملکت ای فی مملکت المعموره بغریبه خرابی گرسنه خسبد یعنی خفتن ملک نیم روز

چنین صنفی از ما که بیان کردم فی قول الاب لابنه در نظر من موجب بشکن جمعیت خاطر است و داعیه طیب عیش ای الباعث طیب العیشه اما انکه از بن جمله

بهر که آمد ای لا ینصب لن ما بجهان باطل در ضمیرنا بر رود بدبلبه بضیعه تبعه کما قال و دیکرکس نشان بیام و نشان نشنود چنانکه گفته اند **قطعه** هر انکه کردش

کیتی بکین او بر خاست بلا داوای فام بغیر مصلحتش ای لاجلاف ما ینفعه ر هبری کند ایام ای الزمان کبوتری که دیکر آشیان نخواهد دید بالتوفیق

العافیه والمطر بالترکی بر کرکرچین که وی بوبس کور ترکه کند قضا همی بردتش تا بسوی دانه و دام فهلک پسر گفت فجواب ای پدر قول حکما را چکونه

مخالف کنیم که گفته اند و قول الحکما هذا الکلام الآتی رزق اگر چه مقسوم است لیکن باسباب حصول آن متعلق ای المباشره بالاسباب حصول شرطست فان

حکایه القسمه فقد یکون مشروطه بالمباشره و بلا اگر چه مقدر است از ابواب دخول آن احتراز واجب قال الله تعالی ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکه

ان قوما شکوا الیه علیه السلام وباء ارضهم فقال تحولوا فان من القرف التلف والقرف مدانات المرض **قطعه** رزق اگر چند لفظ مع الاصل بی گمان

العدد بمعنی کم الاستفهامیه وقد یستعمل بمعنی چند ای انه لطریقه بی کمان برسد ای یصل الشخص شرط عقلست جستن از در ها ای طلبه من الابواب

ور چه کس بی اجل نخواهد مرد والمطر بالترکی کرچه کس بی اجل نسترد و لیکن که کور تو مرو در دهان اژدرها و فیها یعنی فی الرجه **قطعه** رزق اگر چه بی

کمان ابر شور شرطا رسته کی شرائط الله کرچه کس بی اجل کشی اولمز سن وار بار اژدرها اغزینه کتمه در پیچ صورت که منم فی کلام الابن با پیل دماغ

ن فدتر بیانه بز عم المراد به الهجوم و شیر زیان بالزاء الفارسیه یعنی المحصب پنجه را فکنم لغوت و شجاعت مصلحت آنست که سفر کنم که ازین بیش

طاقت بی نوایی ندارم **قطعه** چون در بر فتاد از جای و مقام خویش ای الخروج منه دیکر چه غم خورد همه آفاق جمع اطراف جای اوست

الی المحله ابن شب تو انکرا بسرای بیاء الوحده فیما همی رود بوجود بیته در ویشی هر کجا که شب آید سرای اوست و فی بقیه البنبین علی ما وقع فی

بعض النسخ اوراملام و مسکن و منزل چه جای حاجت است ای بطریق التمثلک هر جاکه میر و دهمه ملکه خدای اوست فلان یکی فی کلام موضع

ابن بکفت

ابن بکفت و بپدر خواست و پدر را وداع بفتح الواو کرد کما هو المعتاد و روان شد ای ذهب بعجل بگام امی فی وقت رفتن شنیدند که می گفت

بیت هنر ور ای صاحب کمال که بخت نباشد بکام ای علی مراده بجایی رود بروح ای موضع که نشنیدند نامش تقدیر الکلام نمیشنیدند قدم

الضمیر داخل علی لفظ کر للوزن تا بر سید ای ذهب و وصل بکنار آبی که سنگ از صلابت المنشره او بر سنگ همی آمد و آواز آن صوت الماء

عربیه بفتح الحاء وهو مقدار اثنی عشر الوخطوه همی رفت **بیت** سهمکین بالکاف الفارسیه بالترکی قورقنج وهو لفظ مرکب من لفظ سهم بمعنی الهیبه ولفظ

کین فانه اداة نسبة آبی که مرغ آبی و هو الاوز بکسر الهمزه و فتح الواو و تشدید الزاء بالترکی اوردک و من قال یعنی مثل البط والاوز فقد

ترک معنی اللفظ والعجمه فال وقد یقال المراد به الاوز فقط و هو الاوفق لمقتضی اللغه در وا ایمن نبودی فیه مبالغه که کمترین موج

الاخر آسیا سنگ الحجر الوحا از کنارش الضمیر راجع الی آب در ربودی بیاء الحکایه فیهما کروهی بضم الکاف الفارسیه یعنی طائفه مردمان

زا دید که بکی بقراضه بضم القاف لفظ عربی بالفارسیه ریزه زر در معبر بکسر الباء الفارسیه کذرکاه نشسته رخت سفر بسته فلما راه

کنه لکه جوان را دست عطا بسته بود بسبب الفقر زبان ثنا در کشید ای مدح الملاح و تضرع الیه چندانکه زاری کرد یاری بالیاء المصدریه

فیهما نکردند و گفتند ای اهل السفینه **بیت** بی زر نتوانی خطاب که کنی بر کسی و ز اذا فکر المرام بالقوه و زر داری بزور محتاج

بالرفع المفیده معنی یاء الخطاب ملاح بی مروت از و بخندید بکرد بدید بالکاف الفارسیه ای رجع و گفت **بیت** زر نداری نتوان رفت

بزور از دریا ای لا ینفع القوه زور ده مرده بکسر الهاء مرده بفتح المیم و الهاء اکر بیتی زر یک مرده بیار فلما قبل هذا القول

جوان را ازین طعنه دل بهم بر آمد معناه بالترکی کوکلو قرشدی خواست که ازو انتقام بکشد الانتقام آواز داد یا دل که اگر بدین

جامه که پوشیده ام قانع شوی خطاب للملاح دریغ نیست فلما سمع کلامه ملاح طمع کرد و کشتی را باز گردانید **بیت** بدوزد طمع

دو وحشی نره بفتحتین و سکون الهاء لفظ عربی بمعنی غلبه الحرص و اهل الوزن لا یقرؤن الهاء دیده هوشمند فقد تبیانه درآرد طمع

مرغ و ماهی ببند ای یدخلهما فی القید چندانکه دست جوان بریش و کریبان ملاح رسید او را بخود کشید و بی محابا بضم المیم بلا تأمل

فی اصل لفظ فارسیه والعربی محاباه و معناه وتوقف قال یعنی بی با و بلا المحاباه فقد عرف الشیخ بلا محاباه فرو کوفت بالکاف

العرق یارش ای غریب الملاح از کشتی بدر آمد ای خرج من السفینة کو پشتی ای مظاهرت کند مجنان ای الملاح درشتی بالباء المصدری
ای غلظت دید پشت کرد و آنیدا ای اوض معلف آن دیدند که با او مساهلت کنند اذ الصلح خیر و با جره بضم الهمزة کشتی مساحمة نمانند
کل مدارا و صدقه المساحة المسامحة و تسامحوا تساهلوا کذا فی مختار الصحاح ومن فتوة بقوله یعنی جو مردی فقد سامح مثنوی
چو پرخاش جستند بفتح الباء الفارسی معناه بالترکی قوقة و جنگ بی تحمل یار ای اجر کشتی بالباء المصدری ببستند درنگ الراء کاروانی کو
الرئیس ببه بهار ای بطلوع الرفو باب والمراد سکینه لطافت کن انجا که بینی ستیز فرمعناه بنزد بنشد الراء فرق بفتح القاف و تخفیف الزاء
یعنی ابریشم و شکر بدها معرب نرم راتیغ تیز بالمد الملکو یعنی لها دین زبانی و لطف و خوشی بالباء المصدری فیهما توانی ای تقدر
که پیلی بموی بیاء الوحدة فیهما کشی خطاب عام بعذر ماضی ای بعد نقصهم الذی مضی در قدمش افتاد ندای اهل السفینة و بوسه چند بنفاق لا بالاخلاص
بر سر و چشمش دادند ای قبلوا رأسه و عینه و بکشتی درآوردند ای اداخلوه فی السفینة و روان شدند ای مضوا تا برسیدند بستونی بضم السین
و بالباء الوحدة ای وصلوا الی عمود که از عمارت یونان در آب ایستاده بود ملاح گفت کشتی را خلل با الوحدة است یکی از شما که دلاورتر
ای الاشجع و مردانه و زورمند ترا زاد الملاح بعد الکلام تغرید باید که برین ستون رود و زمام کشتی بگیرد تا عمارت کنیم ذلک الخلل جوان
بغرور دلاوری ای الشجاعة که در سر داشت از خصم دل آزرده یعنی ... ذی القلب نیندیشید و حکم منه وقول
حکما را کار نفرمود ای لم یعمل بموجب قولهم که گفته اند هر کرا رنجی بدل رسانیدی اگر در عقب آن صد راحت رسانی لتطییب قلبه از پاداش
یکی بالباء الفارسی یعنی العوض آن یک رنج ایمن مباش که پیکان از جراحت بدر آید ای یخرج نصل السهم من الجراح و آزار بالمد ای صدرکو در دل
امرو یستعمل فی الترکیب مثل قولهم دل آزار در دل بماند بیت چه خوش گفت بکتاش با خیلتاش ای بکتاش اسم رجلین احدهما الامر
چو دشمن خراشیدی والمراد به الایذاء ایمن مباش ای من مکافاته وقیل فی الترجمه بیت نه خوش دیدی بکتاش با دوستان چو دشمن
که از طاعنین قطعه مشو ایمن که تنگدل گردی بالکاف الفارسی چو زدستت دلی بتنگ آید قوله مشو جزاء الشرط مقدر و الشرط المؤخر اغنی قوله
چو ز دستت آه تقدیر الشرط المقدر و قوله مشو جزاء مقدم للشرط المؤخر اغنی قوله چو ز دستت آه فقدم جواب علی الشرط سنگ بر

بربارو

بر باروی حصار مزن علیه بقوله که بود کز حصار سنگی آید ای یحتمل ان ینقلع منه حجر و یقع علیک حینئذ که صعود بکسر المیم و سکون القاف
زمام کشتی بر ساعد پیچید و بر بالای ستون رفت لیاخذ السفینة من لجی ملاح زمام از کفش بتشدید الفاء عرقی و هو الواحد و بتخفیفها
فار یعنی الراحة واللعاب قال فی الجرکوف ... و القوة قال فی شرح بفتح الفاء المشددة فی الاصل و هی هنا ... بالتخفیف فی الاکثر
و هو المسموع من اکابر العجم در ربود و کشتی براند و بیچاره در الجاحیران بماند روزی دو بلا و محنت دید من الجوع و العطش و سختی کشید روز
الیوم الثالث خوابش بالواو ... گریبان گرفت هذا هو التعبیر الفارسی ... و قال ... خواب گریبانش گرفت فلم یعرف فائده الکتابة
الفارسیه و طعن المصر بان القلم لعدم علمه و بآب انداخت یعنی لغلبة النوم لم یقدر علی امساکه فوقع فی الماء بعد از شبان روزی ای بعد یوم و لیلة
بکنار افتاد از حیوتش رمقی بفتحتین یعنی الروح مانده بود عبارة عن کمال الضعف و قرب الموت برگ درختان ای ورق الاشجار خوردن
گرفت ای شرع فی اکله و بیخ بکسر الباء العربی گیاهان یعنی اصول النباتات بر آورد و ملا اکل تا اندکی قوت یافت و فقدر علی سر در بیابان نهاد
و برفت تا تشنه و گرسنه و بی طاقت شد فی الطریق فم را دید بر کوی در بکسر الکاف الفارسیه آمده بود ند للاجل شرب الماء و شربتی بیاء الوحدة
به شیری ای بقلس لعدم ... ندای کانوا لیشربوا ... جوانان شربتی بنوه آب طلب کرد مزالذین ... چون الماء البرا ابا بکر ... ای فی
ای امتناع کردند فاقت بعدم جبره دست تعدی دراز کرد و تنی چند را فرو کوفت ای ضرب علی الارض مردان غلبه کردند و بی محابا زدند
قطعه پشه بالباء الفارسی و تشدید الشین و هی البقة چو پر شد ای کثرت بزند پیل را فان الضعفاء اذا اجتمعوا حصل لهم القوة بالمور
مردی و صلابت که او ست فیه تقدیم و تاخیر للنظم او که با همه مردی و صلابت او ست و فی قال یعنی که در او ست و قد رتقطا فی الخارج بلا حاجه
چکان را مور چه چو بود بفتح الواو اتفاق مرد و شیر ژیان را بدرانند مضارع از دریدن پوست مفعول بدرانند فی کلام تقدیم
و تاخیر ای بدرانند پوست شیر ژیان را بحکم ضرورت در پی کاروانی افتاد ای وقع عقبهم برفت شبانگاه برسیدند بمقامی که از دزدان در خطر با
جای المهیجه بودند کاروانیان را دید لرزه بر اندام فتاده و دل بر هلاک نهاده لخوفهم من السراف گفت اندیشه مدارید که یکی منم در میان
ای فیما بینکم که پنجاه مرد را جواب دهم ای اقاوم و دیگر جوانان هم یاری دهند فلما قال هذا الکلام مردمان از بلاف او دل قوی کردند ای حصل قوة القلب

وبصحبت شادمان گشتند بفتح الکاف الفارسی و برادر و آتش دشمنگر کردند ای بدل او انزاد و الماء جواهر آتش معده بکسر العین بالا کر
فته بود ای فدکان ملتهبة عبارة عن غلبة الجوع و عنان صبر و طاقت از دست رفته فرستی فرینه القمه چند از سر آتش تناول کرد ای اکل
ودمی چند وفی بعض النسخ فوح ازپی آن اشارة الی قوله لقمه چند باشد معده تا دیو درونش بیار امید ای سکن و خواب در ربود
وخفت بعض النوم الاضطجاع فقط بپر مرد گی چند وجهان دیده در کاروان بگفت للرفقاء ای یاران ازین بدرقه شیخ
البا و سکون الدال و فتح الواو القاف فارسیة معناه حارس بغال له بالترکی دو ندار و قال بالترکی قلاوز فلم یات بالمعنی المناسب بالمقام
اندیشناکم نه چنانکه از دزدان یعنی خوفی از جارسم نیست من السراق چنانکه حکایت کنند که عربی را درمی چند بود شب از تشویش لوری با جمع لوری قال الفاضل
جمع لوری قال فی الصحاح الفارسیة مشهور و طائفة مخصوصة بالترکی روم ولایتنده قربان و قراجی و چنگانه دیدکلری طائفه
ترکیب والمراد هنا هو الثانی و قال یعنی دزدان فقد انی یعنی عند تنها خوابش نبرد از خوف من سرقتهم یکی از دوستان نزد
خود آورد فاعله ضمیر عرب تا وحشت تنهائی بدیدار او اشارة الی قوله بکی منصرف گرداند بالترکی دو ندره شبی چند در صحبت او بود
ذلک الشخص چندانکه بر درمهاش الضمیر راجع الی عرب وقوف یافت ای اطلع ببرد و بخورد و سفر کرد ای فر بامداد ان عرب را دیدند عریان و گریان
بکسر الکاف الفارسیة صفة مشبهة گریستن کنند حالش چیست مگر درمهای ترا دزد برد بضم الباء ای اخذ السارق گفت لا والله ای اخذ الرفیق
بدرقه برد قطعه هرگز ایمن ز مار ننشستم ای لا اطلع للحذر لحظة تا بدانستم آنچه خصلت اوست ای ما علمت خصلتها والمراد فی
اضر زخم العدو الظاهر عداوته زخم دندان دشمن بیاء الوحدة بتر است وفی غریب لفظ و معناه و خطا ابن احظاء و فانه لکن ای لفظی
هنا یعنی بدتر است فاصله بهر لیست تشدید الراء و انما خفف هنا للوزن فینبغی ان یقال قوله هذا بتر است که نماید مضارع مجهول المقام
مقام فاعله دشمن بچشم دوستی ای الظاهر ادوست مفعول ثان لنماید ای ضرر العدو الذی یری صدیقا اشد من ضرر العدو والجهرم فقد تمت الحکایة
التی اوردها ولما کان هذه الحکایة کالجملة المعترضة شرع فی اصل کلامه چه دانید ای یاران بکسر النون من که این جوانهم از جمله دزدان باشد
و بعیاری بالیاء المصدری والعیار مرو وفق الوق و قال فی مختار الصحاح یقال رجل عیار ای کثیر التطواف والحرکة فقد اصعب السبیل در میان ما

لوری ای طائفه مخصوصة بلو بنده

ضمیر مع

تعبیه

تعبیه یعنی مخلوط و مستور کرده باشد و قد مر فی المصادر التعبیة بمعنی آمیختن و هی هنا عبارة عن کونه مرفق الحال فقد تحقق معنی عبارة و لا
صح ان یقول و هی هنا عبارة عن کونه مخلوطا و مستورا مطلقا تا بوقت فرصت یاران را خبر کند ای لرفقائه السراق پس مصلحت ان می بینم که مرا و رفقا مرا
هنا خفته بگذاریم ای نترک نائما جوانان تدبیر پیر را استوار و محکم آمد و مهابتی بیاء الوحدة النوعیة از مشت زن در دل گرفتند فعلی کون بهم خاستی
رخت برداشتند ای رفعوا المتاع و جوان خفته را بگذاشتند ای ترکوه نائما آنگاه خبر یافت که آفتاب بر کتفش تافت ای انتبه من نومه حین تابت
حرارة علی کتفه سر بر آورد من النوم و کاروان را ندید بسی بگردید و ره بجائی نبرد تشنه و بی نوا فی غرفت معناه فی محله و زیرک البیانی
ضعه مثل هنا فی الصحاح الفارسیة نوا بالفتح لفظ فارسیة بمعنی النعمة والغناء و بالضم اسم مقام من المقامات المذکورة فی الموسیقی فی بعض الکتب
کلاهما بالضم و بعضهم بعضها ان کلیهما بالفتح انتهی والمراد هنا هو المعنی الاول واما النوی العربی الذی هو جمع نواة التمرة فلا تعلق
له بهذا المقام عند الکلام و ماضم کلامه صحیح انه لا تعلق لهذا الکلام بالمقام کما لا یخفی علی ذوی الافهام روی بر خاک و دل بر هلاک
نهاد و با خود همی گفت شعر عربی من ذا الحدیثنی ای من ذا الذی یحادثنی و یخبرنی و زم علی صیغة المجهول فعل من الزمان ای خطم یعنی علق الزمام
علی رأس العیس بالکسر جمع اعیس و عیسا جمع ابیض الابل والواو للحال و قد یقدر والمعنی من الذی یخبرنی و یوقظنی والحال انه خطم العیس للذهاب و قیل
فی مختار الصحاح زم ای التقدم فی السیر فالمعنی من یکلمنی و یزیل کربة الوحشة عنی والحال انه قد ذهب بالعیس و سبقت بالسرعة فبقیت منفرد
اما یعنی لیس للغریب خبره سوی الغرائب انیس اسمه و هو فی اللغة مونس و مصاحبه بیت درشتی کند با غریبان کسی فاعل کند که نابوده باشد بغربت بسی
فیها بمعنی الترجمة بیت غریبه خشونت شود کسی ایدر که غربت نچکوبه که رهدی خبر و ترا او در این سخن کم اشارة الی مضمون البیت پادشاه زاده در پی
صیدی از لشکریان دور افتاده بود یعنی فرحوا و طلبه ابن سلطان اجری فرسه عقیبه فوقع ببعیدا فی جنوده بالای سرش فراز سید
الا فوصل فوق راسه این سخن بشنید و در هیاتش نظر کرد فاعله ضمیر پادشاه زاده صورت ظاهرش پاکیزه و مطهر دید و حالتش پریشان
فلما راه کذلک پرسید که از کجائی و بدین جایگه چگونه افتادی یعنی و قعت فی هذا الموضع برخی قدر بیانه از آنچه بر سرش گذشته بود اعا
دت کرد والمراد به حکایة ما وقع علیه من الشدائد ملک زاده را بر او رحم آمد خلعت و نعمت داد علیه هو المقتاد و مقتدی بیاء الوحدة

همراه او کرد یا بشهر خویش باز آمد پدر بدیدن بالاضافه شادمان شد و بر سلامت حالش شکر گفت فلما اسمع شبانکه از انجه بر سر رفته بود

ای وقع علیه از حالت گذشته بیان له وجه ملاح فی الماء و روستاییان عطف علی ملاح و غدر بفتح الغین المعجمه و سکون المهمله ترک الوفا

عطف علی جور کاروانیان با پدر بگفت فلما سمع ابوه ما حکاه پدر گفت ای پسر نگفتمت استفهام انکاری در وقت رفتن تهی دستان را حکمت

دلیری شکسته است فلا یقدر علی الشجاعة و پنجه شیر شکسته بیت چه خوش گفت آن تهی دست سلحشور مقول القول هو المصراع الثانی

جوی زر ای الذهب مقدار شعیره بهتر از پنجاه من زور الّمن بالتشدید و هو الرطل و یقرء هنا بالتخفیف للوزن پسر گفت ای پدر رنج نبری

گنج بر نداری ای لا ترفعه یعنی لا تحصله و تا جان در خطر ننهی بر دشمن ظفر نیابی و تا دانه پریشان نکنی خرمن بر نگیری کلاغ نکاه و لم خط و ام

نفع و ضرر نبینی که باندک مایه رنجی که بردم بضم الباء و بیشتکی خوردم چه مایه نوش حاصل کردم اعلم ان بیان نیش قد مر فی قول الشیخ دگر

کر نداری طاقت نیش و امانوش فهو هنا علی خمسة معان اسم مصدر بمعنی الغوث و صیغة امر نوشیدن و صیغة ترکیبی اذا رکب مع غیره نحو نوش دارو

والمعنی الفعل و غیر من الاشربة الحلوة و بمعنی شجرة صنوبر ابدا الا ان لفظ نوژ بالزاء الفارسیة والمراد هنا هو الرابع بیت گرچه بیرون ز رزق

نتوان خورد بفتح الهاء اللفافیة در طلب کاهلی نباید کرد دیگر غواص گر اندیشه کند کام نهنگ بفتحتین و بالنون بعد الهاء بالترکی

و صولوغی دید کاری جانور جنگ برکند فاعله ضمیر غواص در بضم الدال و تشدید الراء للوزن بمعنی اللؤلؤ کو للغایة قد مر قبیل الابواب الجنک

بالجیم الفارسیة والمعنی قد مر فی الدیباجة حکمت آسیا سنگ بکسر الکاف زیرین ای التحتانی متحرک نیست لاجرم تحمل بار گران میکند قطعه

چه خورد استفهام انکاری شیر شرزه بالفتح والسکون ثم بالزاء المعجمة العربیة بالترکی غضبه کلور دیش چو بزن برلحد در بن غار بعد فی

فعر الکهف والمعنی لا یاکل الاسد القوی شیا فی قعر الکهف مالم یخرج الی الصید باز بکسر الزاء للاضافة افتاده را ای الساقط والقاعد

بسکون الواو بمعنی القعود بود بفتح الواو و هو الاستفهام الانکاری ایضا فالمعنی لا یکون للبازی القاعد عن الصید قوت کرفتی دردخانه صید خواهی کرد

ای لو لم تخرج الی الصید فیه دست و پایت چو عنکبوت ای مثله بود فلما ذکر الابن فوائد السفر بدر گفت ای پسر در این نوبت فی هذه الکرة

فلک ترا یاوری بالیاء المنقوطة بنقطتین من تحت و فتح الواو یعنی معاونت کرد فاعله ضمیر فلک و اقبال رهبری فرمود الساق

تاکلت

المنقوطة بدل

تاکلت بضم الکاف الفارسیة والتاء للخطاب از خار و خار شاخ زیانی بدر آمد ای خرج قیدیها و صاحب دولتی و هو ابن سلطان بتو رسید

و بر تو ببخشید و اعطاک مالا او ترحم کرد ای رحم کرد و رحال تو ای انکسار حالک بتفقد و هو طلب الشیء ما ضاع والیاء للوحدة جبر کرد ای

شد ما انکسر و اصلح شد و چنین اتفاق نادر افتد و بر نادر حکم نتوان کرد کما قیل النادر کالمعدوم بیت صیاد نه هر بار شغالی بیارد

الوحدة و هو لفظ فارسی عربیته ابن آوی یقال له بالترکی تجرنقا منه چقال ای بر دن بضم الباء الاولی و فتح الثانیة افتد که ناگه روز پلنگش الضمیر راجع

الی صیاد بدرد و فیه یعنی التجزیه بیت آوخ چقالی پنجه ببرا و لا ایضا برکون بر اغور آوخ قیلان دخی دیشه چنانکه یکی از ملوک پارس نگین

مان الماضی نگین بکسر تین النون والکاف الفارسیة فص للخاتم گرانمایه قد مر بیانه در انگشتری داشت ای فی خاتمه فص کثیر الثمن باری

مرة بحکم تفرج با تنی چند از خاصان کما هو عادة السلاطین بمصلای بفتح اللام و تشدید بالمد و کسر الیاء للاضافة شیراز کی فی حوالی

شهر حافظ بیت بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت کنار آب رکناباد و گلگشت مصلی را بیرون رفت فاعله ضمیر یکی و فرمود

تا انگشتری را بر گنبد عضد ای علی قبة مشهورة هناک نصب کردند تا هر که تیر از حلقه انگشتری بگذراند خاتم او را باشد ای صار ملکه اتفاقا چهار

صد حکم انداز بسکون المیم و هو الذی یحکم و یدعی انه یصیب تماماً کله الرمی که در خدمت او بودند بینداختند للاصابة بخطا کردند مگر کودکی بیای

الوحدة بر بام ای علی سطح رباط بکسر الراء بالترکی کاروانسرای بهر بازیچه تیر از طرف انداخت بیاء الحکایة باد صبا الطاف التقیید بالصبا اتفاقی

تیر او را از حلقه انگشتری بگذرانید فلما انعقد سهمه منه انگشتری را بوی بفتح اشارة الی کودکی ارزانی بالیاء المصدریة و هو فی الاصل بمعنی

الرخاص والمراد اللایق داشتند علماً و عطاء الملک و نعمت بی قیاس جان داد ندش لفضله علی الرماة الکثیرة پسر بعد از این تیر و کمان را بسوخت لئلا

یکلف بالرمی مرة الثانیة گفتندش چرا چنین کردی و کان عاقلا گفت تا رونق اولین بر جای بماند قطعه که بفتح الکاف الفارسیة و سکون الهاء

مخفف مرکاه بود بفتح الواو ای قد یقع که حکیم روشن رای و صف ترکیبی صفة حکیم بر نیاید ای لا یخرج درست تدبیر ای قد بغلط که بشود که

کودک نادان ای الصغیر الجاهل بغلط بفتحتین بر هدف زند تیری حکایت درویشی را دیدم در غاری بیاء الوحدة فیهما

نشسته و در بمعنی باب بر روی خود از جهانیان بسته لا اعتزاله عن الناس یا لکلیة و ملوک و سلاطین را در چشم همت او شوکت نمانده

لا استغنائه **قطعه** هر که بر خود در سؤال گشاد ای فتح باب السؤال علی نفسه تا بمیرد نیازمند بود بفتح الواو بضم معناها الی ان یموت آز

بالمد **الحرص** بگذار و پادشاهی کن علة لقوله کردن بفتح الکاف و الفارسیه مرمعناه و کسر النون للاضافة بی طمع لفظ بی طمع اما وصف لقوله کردن

فیه مجاز و مبالغة او صفة الموصوف محذوف ای کردن بی طمع بلندی بود ای بلندی عالیا یکی از ملوک آن طرف اراده کرد ای طلب و قال که توقع بکرم

اخلاق عزیزان آنست که با ما نان و نمک با ما موافقت کنید یرید الملک ان یاتی العزیز الی مقامه و یاکل طعامه شیخ رضا داد ای رضی به که اجابت دعوت

سنت کرده لان النبی علیه السلام اذا دعی الی الطعام اجابه دیگر روز ای غداً ملک بعذر خدمتش برفت ای ذهب الملک للاعتذار لمجیء العزیز عابد برخاست

ای قام و ملک را در کنار گرفت و تلطف کرد علی خلاف عادته چون ملک غائب شد ای راجع فی مجلسه یکی از اصحاب پرسید شیخ را که چندین ملاطفت

پادشاه خلاف عادت بود در این چه حکمت است ای لم یکن عادتک تعظیم اهل الدنیا گفت ای الشیخ نشنیده **بیت** هر که را بر سماط نشستی بر اذیه

اکل نعمة واجب آمد خدمتش برخاست و قد وجد فی بعض النسخ قبل هذا البیت حاجت آنکه بنی مرود زیر بیت خم می کنند و بالا ارکان و قد وجد فی بعض النسخ بعد

البیت السابق چون مکافات خیر نتوان کرد غدر بیچارگی بباید خواست **مثنوی** گوش تواند که همه عمر وی ای بکسر الراء وی بفتح الواو و نشنود آواز جنگ

دف و کدا دیده شکیبد ز تماشای باغ ای العین تصبر عن تماشای باغ و وا زهار بی گل نسرین نوعی من الورد بیشتر اصفر و احمر سر آرد دماغ ای تتم زمانه و کذا

گر نبود بالش آکنده بالمد و الکاف الفارسیه پر بفتح الباء الفارسیه ای لو لم یکن وساده مملوة من ریش خواب توان کرد و المغنی بالترکی اوتیق

او لوده فالعکس ای شان الرجل فقد انی یعنی غیر اللفظ حجر لکن الراء و مبتدأ زیر سر خبره و الجملة حالیة ای یحصل النوم حال کون الحجر

سادة تحت الرأس ور نبود دلبر همخوابه و همبستر ای ان لم یکن معک علی فراش پیش بالباء الفارسیه دست توان کرد در آغوش لفظ

منکر در دو را آغوش و جعل اسما واحدا و الاسم مصدر معناه بالترکی قوجمق خویش فمعنی المطراع بالترکی الی اعکاد اولور کندو قوجاغنه

این شکم بی هنر پیچ پیچ بالباء الجیم الفارسیه صنوبر پیچنده بالترکی ورد لاشق و المراد به الامعاء بالترکی بوکوسوق نوع و فیه

الی الامعاء فلم یعرف الانسان صبر ندارد که بسازد مضارع بمعنی بنخت بهیچ فالمعنی بالترکی قزلیه هیچ ایله فرو فالمعنی سوا

فقت کند منتظم الاحوال فلم یا زبانی النحقیق المحقیق **باب چهارم در فوائد خاموشی** ای فوائد الصمت قال علیه السلام

و فیه

من قل کلامه و کثر فکرته فهو نفع الناس و فیه **حکمت** الحکماء اهل الحکمة بالصمت و التفکر و قیل **ع** السکوت عظمة بلا ملک و قیل هو نعمة

الاذن فی حفظ اللسان لورع ان رجلا وقف علی لقمان فی مجلسه فقال له الست الذی ترعی معی فی مکان کذا قال بلی فقال ما بلغک

ما اری قال صدق الحدیث و الصمت علی ما لا یعنینی **حکایت** یکی را از دوستان گفتم امتناع سخن گفتنم بعلت آن افتاده است

بعلم که در غالب اوقات در سخن نیک و بد اتفاق افتد ای لا یقع الحسن فی الکل و قبلی بفتح مخلوطا و دیده دشمنان جز بر بدی آید فیه نظرة

الی قبح کلامی گفت مخاطبا الی ای برادر دشمن آن به که نیکی نبیند فیه ایهام لطیف **بیت** هنر بچشم عداوت بزرگتر عیبست و المراد ان العدو

یری الکمال عیبا عظیما گل است سعدی و در چشم دشمنان خارست و فی **ع** الترجمه هنر چو چشم عداوت ببینی عیب آلود تنش که العدو

چو گلد رعد و گو زینه دکن **شعر** و اخو العداوة ای صاحبها و قرینها لا یمر بصالح جزم الا و یلمزه ضمیر الفاعل راجع

الی قوله اخو العداوة و ضمیر المفعول راجع الی صالح و اللمز بالفتح بمعنی الاشارة بالعین و المراد به الطعن بکذاب اشر بفتح الهمزه و کسر الشین صفة مشبهة ای

بالکبر یا شر بالفتح اشر ای المتجبر ای بطر و تکبر و هو وصف فقط کذاب و المعنی لا یمر فیه بغض لرجل صالح الا و یطعنه کذاب متکبر **بیت** بنور ندیگر الرای

کسی فروز و صوف کیتی چنور العالم یدل انه یراد بچشم الشمس در نبایدای کالاید خل و فی بعض النسخ زشت نکند چشم موش کور بالکاف للتصغیر

الصغیر العمیاء و المراد به الخفاش و المعنی لا تری النمس بعین الخفاش للعداوة **حکایت** بازرگانی را هزار دینار نقطه عوض شد باوه معدله بنون بدل علیه

بالنوین ای دنانیر و فیه فی الفارسیه علی معناه الاصلی و قد یراد به جنس الاثمان خسارت افتاد فان المال عاد و رابح پسر را گفت ای قال

لابنه نباید که این سخن را با کسی در میان نهی یعنی لا تقل هذا الخبر لاحد گفت ای پدر فرمان تراست نگویم ولیکن بر این فایده این مطلع گردان اجعلنی

مصلحت در نهان داشتن چیست گفت ای اجابه ابوه تا مصیبت دو نشود دینه یعنی یکی نقصان مایه و دیگر شماتت همسایه **قدم** بیان

بیت مگو انده خویش با دشمنان اندوه یعنی انده بل مقصوره کما یقال فی کوه بضم الکاف بلا واو و در بعض المواضع بالتحقیق و الا فی انده بالواو

خورش بالخفمان الاتقل هم نفید بالاعداء کرلاحول گوید ای یقولون لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم استهزاء و محنا دی کنان

حال فاعل گویند و هو ضمیر دشمنان **حکایت** جوانی بسیار الوحدة خردمند صفت که از فضایل بهره وافر داشت و طبع لطیف و در مجالس

جمع محفل یعنی مجمع دانشمندان نشسته بحث سخن گفتی بیاء الحکایة فرهنها بارها پدرش گفت ای فال ابو بردة ای پسر نیز از انچه دانی چرا نگویی گفت ترسم که بپرسند
ای تسالونی وفی ملات بسال اعنی فلم یعرف معنی اللفظ ولم یعرف ایضا ان السؤال متعد بنفسه قال الله تعالی فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون از آن ندانم
شرمسار برم وفی بعض النسخ شرمسار شوم **قطعه** ان شنیده که صوفی بیاء الوحدة بعد الیاء الاصلیة المکسورة میکوفت بالواو مشوش میکوفتن بالکاف
فی الورق زیر طرف نعلین کوفت نعلین بفتح اللام تثنیة نعل فی لغة العرب وبکسر اللام جمع تثنیة فی استعمال الفرس والترک وفی غفا عن الامر ای نیز المنقطع
عن البنیان فال المه بتصادفه فی لغات الفرس خویشتن للاحکام بکسرة الام منجی چند مفعول که وقت آستینش گرفت ای اخذ کمه سرهنگی بیاء الوحدة فاعل
کر وفی قدع و قدعت ومعناه که بیا نعل بر نشوم ای علی داتی بنده امر پستن ولکوبسکت فی ضیقة الطهارة علی نعلیه سلم فی تکلیف القاید و وقع فی بعض النسخ
بیت بگفت نداد گوبای نوکار ای لا تعرض لک احد ولیک چو گفتی دلیلش بیار **حکایت** یکی را از علماء معتبر مناظره افتاد با یکی از ملاحده لعنهم الله
عاصه و با او بحجت بر نیامد ای لم یغلب علیه سپر بینداخت ای ترک المجادلة و برگشت بالکاف الفارسی ای انصرف کسی گفتش ترا با چندین علم و اد
وفضل وحکمت با بی دینی بر نیامدی یرید العالم بل ذلک الملحد بر نیامدی گفت فاعله ضمیر یعود علم من قرآن و حدیث و گفتار مشایخ و او بدینها معتقد
نیست و نمیشنود ای لا یقبل و مرا شنیدن کفر او بچه کار آید بل لا ینبغی لی ان استمع کفره **بیت** آنکس که بقرآن و خبر المقابلة تقتضی ان یراد به
الرسول ای الحدیث والحمل یقتضی التعمیم وفی قال یعنی اخبار انبیاء و اولیاء و مشایخ فقط جزم من غیر دلیل قاطع زو نرهی خطاب فی نرهی
آنست جوابش که جوابش ندهی خطاب فی دادن **حکایت** جالینوس اسم حکیم مشهور ابلهی را دید دست در گریبان یکی بکسر النون دانشمندی
زده و بی حرمتی کرده گفت اگر این دانا بودی کار او بنادان باین جا که مقصود بجا نکشیدی ای الی هذه الدرجة نرسیدی **مثنوی**
دو عاقل را نباشد ای لا یکون کین و پیکار ای بغض و حرب قید ترسیان لفظ پیکار و معناه وفی قال یعنی لا یکون بین کل عاقل
قلبین بنا غضن و حرب فلم یار یعنی لفظ نه دانایی بیاء الوحدة ستیزد ای لا یعاند عالم با سبکسار یعنی مع رجل خفیف سفیه لان
لفظ بار یفید الکثرة واصله زار و هو موضوع للکثرة والمبالغة مثل گلزار و تقلب زای او سینا و جوبا اذا کان ما قبل حرف حلقی
نحو رخسار وجوازا فی غیره کما فی نحن فیه اگر نادان بوحشت سخت گوید فی مقابلة العاقل خردمندش بنرمی دل بجوید ای العاقل

یسلبه

یسلبه بالملائکة دو صاحب دل نگه دارند مویی یعنی محافظت مویی احد الجنب لا ینقطع وهذه الکنایة عن کمال الموافقة همچنین ور بار کشی
شو بیکی کم کذا فی بحر الغرائب وفی قال بعض فلم یحقق معناه که نمی آزرم جویی بالیاء المصدری فیهما یا للغویة جهد و ن ولفظ آزرم فی الاصل
بالمد وسکون الزاء المهملة بعد الزاء المعجمة المفتوحة التعظیم ومعنیها ... بفتح الواو العاطفة وسکون الف للوزن وگر از هر دو جانب جاهلانند
اما الخاصمان اگر زنجیر بگسلند ای فیما بینهما بگسلانند بالکاف الفارسی مضارع گسلانیدن و هو متعد وفی قال و هو هنا بمعنی گسستن فقد
جو زکو نه لازما ولیکن یکی را زشت خویی داد دشنام قد فسر هذا البیان فی حکایت سر هارون تحمل کرد و گفت ای خوب فرجام قد فسر بیانه
بتر زانم که خواهی گفت آنی که دانم عیب من چون من ندانی والما وجدنا البیتین مذکورین فی بعض النسخ هنا اوردناهما **حکایت** سحبان
بالحاء المهملة والباء الموحدة اسم رجل معروف فی دیار العرب بالفصاحة والبلاغة واسم ابیه وائل بالیاء التحتانیة حرف
لفظ این بلاغت را اداة مفعول در فصاحت بی نظیر نهاده اند ای وضعوا بانه لا نظیر له فی الفصاحة بحکم آنکه اگر سالی بر گروه
جمع بیاء الوحدة فیهما سخن گفتی بیاء الحکایة لفظی مکرر نکردی والیاء آن کالاولیان و اگر همان معنی تکرار اتفاق افتادی بعبارتی دیگر بگفتی
وفی قال فی عبارة الیمین و اگر همان لفظ فی مقابلة همان معنی فلم یعرف اللفظ واللفظ واز جمله آداب ندیمان ملوک یکی اینست قد فسر بیان البذها
مثنوی سخن گرچه دلبند و شیرین بود سزاوار تصدیق و تحسین بود لکونه صادقا حسنا چو یکبار گفتی مگوی باز
پس بالباء الفارسی که حلوا چو یکبار خوردند بس لیبا العرفی یعنی فقط فاذا کان اکل الحلوا مرة فی العادة فالکلام اللذیذ ینبغی ان یعد
منکرة وفی ... فی الرحمة **مثنوی** چو نور گرچه دلبند و شیرین اوله ... نشیدن اینانه و تحسین قطعه چو برگزیده ... دلکلانه کو طالع
چون نبیند تو ماعل نیه **حکایت** یکی را از حکما شنیدم که می گفت هرگز کسی بجهل خود اقرار نکند ای لا یعترف احد بجهله مگر آنکس که چون دیگری
در سخن باشد همچنان تمام ناکرده کلام او سخن آغاز کند فانه یعترف بجهله **مثنوی** سخن را سرست ای خردمند و بن عطف علی سر کان البحر را
ساوی فاکمه ... للکلام را بن حاصل ... میاور سخن در میان سخن فاصبر حتی یتم کلام الآخر خداوند یعنی صاحب تدبیر و فرهنگ
بمعنی و هوش الکمال نگوید سخن تا نبیند خموش یعنی خاموش صاحب بحر الغرائب واستشهد هذا البیت وفی قال مقصود من لفظ خاموش فقد

سحبان اسم رجل

[illegible] سوزى [illegible] اقطع آخرى واريقتى سوزينى سوزار لعنه قويله صغبن سنوكم عقل وتدبيرنا
[illegible] حكايت تنبيه چندان بندكان سلطان محمود گفتند حسن ميمندى را دهو وزيره
[illegible] گفت [illegible] بوشيده نماند اى يعقولكم گفتند قاعده ضمير ميمنديا بندكان تو دستورى
بنام [illegible] الدفتر يعنى وزير كبير مملكت اظهار بولنكو يدن الاخبار الخفيه بامثال ما گفتن روا ندا
رد [illegible] دا ضد [illegible] ابن پرسند بيت نه هر سخن كه بداند بگويد اهل شناخت النغم عرف
مجموع المصراع بيت [illegible] بتشديد الراء [illegible] گر خوشتن باحث اى لا ينبغى لاحد ان يلعب بسر السه يا ف سر الملك فانه سبب للهلاك
حكايت در عقد بيع سراى [illegible] الوصره والبيع يطلع على اثراى فهو من الاضداد مرد دبود دم فالمعنى كفت خريدار بيت ميرزا دا
جهود ديى گفت از كدخدايان جمع كد خدا وهو صاحب البيت كما مر فى حكايه مطرف فى قول الله تحذ الفغ از بهر خداى وفى نسخه بيرون
الغى سك حضاك فقال [illegible] كه خدا المنى يتولى امر البلد وده خدا المن يتولى امر القريه ولفظ كدخدايان مضاف الى قوله قوم
اين محلتم وصف اين جنانكه هست فى نفس الامر ازين بترس فانى اعلم باحواله [illegible] بالخاء المعجمة والراء المهملة آن خريدن سكر الحا
مى الاصل وقد يفتح كه هيچ عيب ندارد اى كثيره فانه لا عيب فيه اصلا وقد ظن ان لفظ بالجيم والزاء المعجمه وقال فى شرحه يعنى از كرمى
از اوصاف اين خانه غير ازين وصف كه هيچ عيب ندارد دگم فقال كانه يشير الى ان كونه غير معيب مشهور معلوم لكل احد حيث لا يحتاج الى التعيين
فقد غلط فى المعنى اذ اللفظ فى اللفظ يشترك اللفظ فى المعنى كما ترى انكه [illegible] اوى وهو عيب عظيم قطعه خانه را كه چون
تو همسايه است مضمون هذه المصراع مبتدا وده بفتح الدال درم بسكون الميم للوزن سيم كم عيار بفتح العين المغشوش ارزد فيه تقديم
وتاخير يعنى ده درم ارزد كان كم عيار ومضمون هذه المصراع خبر لكن امید بتشديد الميم معروف وصحه اول الكتاب والوزن ههنا يقتضى
التشديد وقد [illegible] كلمه مى فى بعض الكمل اعرف انه [illegible] منهم كما سمعت فى قول المصنف يكى را بلطف اميدوار گردانيدن بايد بود والنفى
بالزكى ليكن اميد لوا [illegible] كه پس از مرگ تو هزار ارزد [illegible] ذى الترجمه قطعه براوكنه [illegible] كونى اولسه

نبايدم

الغلط

الغلط

خبر ط

وارزد به
النسخه صح

اون

٨١

اوڭ درم كم عيار دگر ليكن اميد آنكه دو ترم [illegible] كه پس او [illegible] هزار ده دگر حكايت يكى از شعرا پيش امير دزدان در شهم
زمده وثنا گفت [illegible] فرمود تا امير دزدان تا جامه ازو بركنند بفتح الكاف وزده بدر كنند بضم الكاف اى يا خذون ثوبه وطرد جون
خاطر به سكان [illegible] والكاف الفاد جمع [illegible] وافتادند خواست اراد ان عربانتكى بردارد وليدفع الكلاب زمين بخ
بسته بود اى كان الجمد فى الارض عاجز شد اى لم يقدر على رفع الحجر گفت اين حرامزاده مردمانند شير اى اهل القريه كه سگ را گشاده اند
وسنگ را بسته وهذا قال ان عزيزه اللطيفه امير از غرفه بشنيد وبخنديد [illegible] گفت اى حكيم از من چيزى بخواه گفت جامه خود ميخواهم
اگر انعام فرمايى بيت اميدوار بتخفيف الميم بود بفتح الواو آدمى بخير كسان جمع كس مرا بخير تو اميد نيست شر مرسان رضينا
من نوالكم بالرحيل [illegible] النوال هو العطاء والرحيل اسم من رحل يرحل رحلة وكلمة من بمعنى البدل اى رضينا بالرحيل من نوالكم سالار دزدان را
بكيرهم [illegible] بروى رحمت آمد جامه [illegible] فرمود وقباى [illegible] بمعنى الفرو بفتح الفاء بران مزيد كرد ودرمى چند [illegible] فى الحكايه فضيلة القناعه
من وجهين احدهما انه لو قنع لم يسلب ثوبه والثانى انه لما قنع بثوبه زيد عليه وفيما فايده السكوت ايضا فانه سلب ثوبه الما وقع بكلام
حكايت منجمى بخانه خود درآمد اى دخل فى بيته مردى بيگانه را ديد فيه بازن او بهم نشسته فلما راه المنجم دشنام داد وسقط گفت وفتنه وآشوب
عطوف [illegible] اى قام صاحب دلى بر ين واقف شد وگفت بيت تو بر اوج فلك بفتح الهمزة وسكون الواو ضد الحضيض وهنا ك بوص
الهرم چه دانى چيست [illegible] اى نزلت منه چو ندانى كه در سراى تو كيست من الاشخاص وفى الحكايه فايدة السكوت فان المنجم رفع صوته
ووقع فى الفضاحه حكايت روى ان رجلا دخل بيته ورأى بمحله اجنبيا جالسا مع امراته فاراد ان يرفع صوته قال
ذلك الرجل الاجنبى اصبر ايها الرجل ان افضحك ما لك ان افشيت هذا السر يلزمك ان تطلق امراتك الجميله فتلزمك الندامه وفراقها
وان سترته لا يطلع عليه احد فتامل الرجل شيئا فقال اخرج من بيتى يا ملعون حكايت خطيبى كريه الصوت خود را خوش آواز پنداشتى
يعنى كان خطيب قبيح الصوت ويزعم انه حسن الصوت وفرياد بى فايده برداشتى بناء على اظنه ان الناس يتلذذون بصوته گفتى نعيب
[illegible] صوته كلمه فى حكم نعيب صوت الغراب يقال نعب الغراب اذا صاح غراب البين بفتح الباء وسكون الياء نوع من الغراب والنامى جرب

المالك از شهر
بيرون كرد ع

مصراع

اى فى هذه الحكايه ما يدل على فضيله

[illegible]

البین ای غراب الفراق لان العرب کان یزعم اذا صاح المراة فراره ولعبه مطرقا دعا الفراق بینه وبین مطلوبه در دیده لحان او کست
ای فی موضع یخرج اصواته منه والمراد ان صوت الخطیب المذکور کصوت الغراب المزبور با اثر ان انکر الاصوات ای اقبحها لصوت الحمیر درت ان
او شور وشر اذا انفق من بام ضرب الخطیب الطان اللام المهد ابو الفوارس بدل منه او عطف بیان اخاذ بر کونه کنیته للحما
له الجامع نحو جز مقدم صوت مبتدأ موخر والجملة لما سبب جواز اذا یهدی تعالی هدی البناء اذا کسره وصفعه وصطخر
بکسر الخا وفتح الطاء المهملة وسکون الجیم قلعة من قلاع فارس والمعنی اذا رفع الخطیب المذکور الصوت یهدی من فرط قوته وخشونته
اصطخر فارس مع استحکامه اذا الصوت القوی له تاثیر فی هدم البناء ولهذا استعان فی هدم الحصون باصوات البوقات مردمان در بابا
علی الاصلی ای اهل القریة بعلت حاجی کی داشت الی منصب بلندی میکنند و وادیتی مصطفی بند بند الاذیه علی وزن البلیة
الاذا او تا یکی از خطبای آن اقلیم که باوی عداوت نهانی داشت کاهی معروفه بین الجهات باری بپرسیدند او آمده بو گفت خوابی
علی الرؤیا دیده ام ای فی حقک خیر باد گفت چه دیده گفت چنان دیدم که ترا آواز خوشی بودی معناه بالترکی سنک بو خوشی آوز
لی والبشر ومردمان از نفس تو در راحت بودی ای بدیل انه علی خلاف حالک فی الیقظة خطیب اندرین لحظه بیندیشید ای تفکر فیه
ساعة و گفت چه مبارک خواب است که دیدی که مرا بر عیب خود مطلع کردانیدی معلوم شد که آواز ناخوشی دارم از نفس در رنج اند
عبر الرؤیا بغیر ما صاحبه انتقل منه الی الصدقة توبه کردم که دیگر نوبت خطبه نخوانم جز باهستگی **قطعه** از صحبت دوستان برنجم
بکسر اللام مضارع متکلم ای رنجیده و هو المروی و کان الاول انتقد و فی نسخة بفتح الباء بمعنی در رنجم کاخلاق فی الدیباجة و فی معلم
بار فقد وهم القبیح حسنا و کان تخلجا ای مثل هذه الرؤیا کاخلاق بدم حسن نمایند متعد علیهم هنر و کمال بینند لان نظر
بعین الارادة خار مم کلمع یعنی نمایند الی کو بالترکی قندی دشمن شوخ چشم اراد به الجمع والجنس بقرینة الردیف الاخیر و طالاک
هذا المصراع عیون تا عیب من ایمن نماید والعقنق ان الذی یتهک علی عیبک صدیقک **حکایت** کان عمر بن خطاب رضی الله عنه یقول
رحم الله امرءا هدی الی عیوبنا و کان اصحاب النبی علیه السلام یجعلون عیوبهم هدایا فیما بینهم یریدون الاصلاح

یکی در

یکی در جامع بخاری بتطوع یعنی بغیر اجرة بانگ نماز ای اذان گفتی ببای الحکایة باوازی که مستمعان از وای فی ذلک الصوت
نفرت بودی ای نفضه و صاحب مسجد امیری بود عادل و نیکو سیرت نخواستش که الضمیر راجع الی امیر و ضمیر المفعول الی یکی دل آزرده
کرد د بالکاف الفارسی گفت ای جوانمرد این مسجد را موذنانند قدیمی که هر یکی را از ایشان ای لکل واحد منهم پنج دینار ادرار
بکسر الهمزه ای وظیفه مقرر است و ترا ده دینار میدهم تا جای دیگر روی بفتح الراء و کسر الواو و سکون الیاء الخطاب بر این اتفاق افتاد
و برفت بعد از مدتی بیای الوحدة و فی بعض النسخ در گذر بیش امیر باز آمد و گفت ای خداوند بر من حیف کردی که بده دینار م از این
بقعه بدر کردی که اینجا که رفته ام ای ذهب اینجا که بیست دینارم میدهند که بجای دیگر روم قبول نمی کنم فقال ای امیر بخندید و گفت
زنهار نستانی که به پنجاه دینار هم راضی شوند **بیت** به تیشه بالترکی کسر کس نخراشد مضارع منفی من خراشیدن ز روی خاره گل ای حجر
الصلب لانبغه الخفاء کل بکسر الکاف الفارسیه یعنی الطین مفعول نخراشد چنانکه بانگ درشت بکسر الدال للاضافة تو می خراشد فاعله ضمیر
بانگ درشت دل مفعول خراشد **حکایت** ناخوش آوازی ببانگ بلند قرآن میخواند فی مکان صاحب دلی بر و بگذشت و گفت فاعله ضمیر
صاحب دل ترا مشاهره ای الوظیفه الی تودی الیک کل شهر چند است گفت فاعله ناخوش آواز هیچ ای لا وظیفه لی گفت پس این
زحمت خود چرا میدهی ای برفع الصوت گفت از بهر خدا میخوانم والمقصد بالترکی الله ایچون اوقیرم گفت از بهر خدا مخوان **بیت**
گر تو قرآن بدین نمط خوانی ای علی هذا الاسلوب تخوانی ببای الخطاب ببری بضم الباء الاولی وفتح الثانیة رونق الحسن مسلمانی ای الدیانه
مصدریه **باب پنجم در عشق و جوانی** العشق فرط الحب وفیه الایعن بوسفه والمعابه من ذاقه کمال قال مولانا
نا الروی **حکایت** حسن میمندی را گفتند سلطان محمود چندین بنده صاحب جمال دارد ای غلام که هر یکی بدیع ای غریب
چون بعشق آیم خجل باشم از آن وحد الشباب من البلوغ الی ثلثین وبعده کهو الی
خمسین وبعده شیخوخة وقبل الاذن فی الرحم جنینا واذا ولد ولیدا واذا مضی علیه زمان فطیلس یسمی طفلا وبعده صبیا وبعده مراهقا
وبعده غلاما الی ان یبلغ تسع عشر سنة ثم منه شابا الی اربع وثلثین ثم منه کهلا الی احدی و خمسین ثم منه شیخا الی آخر العمر
حسن میمندی را گفتند سلطان محمود چندین بنده صاحب جمال دارد ای غلام کثیر ملاح که هر یکی بدیع ای غریب

ای حسن وزراه سلطان محمود

جهان اند چگونه است که هیچ کس از ایشان میل و محبت ندارد ای لیس لاحد منهم میل و محبة حتی انکه با یار لما طلب الذی کان له الیه

که او را زیاده جستی نیست گفت فاعله ضمیر حسن میمندی هر چه در دل فرود آید ای کل شیء یدخل فی القلب بالمحبة القلب در دیده نکو نماید

بیت هر که سلطان مرید او باشد ای محب او شد فذلک الشخص گر همه بد کند نکو باشد عکسه هر که در نفی لحن حب بالی تعیک و یصم وانکه را پادشه بیندازد

زو ای ترده السلطان کسش از خیل بکسر اللام للاضافه خانه الخیل فی الاصل الفرسان والمراد به کبار المتحب ننواز مضارع منفی

من نواختن ای لا یلتفت الیه احد من کبار اهل بیته وفی بعض النسخ از خیل و خانه بالواو العاطفه فالمراد اهل العسکر ومن خانه غیر ودهم

کس ببیند ای انکار اگر نگاه کند ای صورت بو نوع ثم شان صورت یوسف بالاضافه فی اللفظین هم دهد نیابی خوی ای بجبر فرخ بالفتح

واگر بخشم ارادت نگه کند فاعله ضمیر گر در دیو ای الشیطان القبیح فرشته ای الضمیر راجع الی کس نماید فعل مجهول هاهنا نفوء ای لفظ

کروبی بتشدید الواو للوزن حکایت گویند فی القصة خواجه را بنده الهاء فیهما للوحدة نادر الحسن صفة بنده بود و با وی

است ای بنده بر سبیل ... دیانت نظر داشت فاعله ضمیر خواجه با یکی از دوستان گفت شکایت عن العبد دریغ اگر این بنده گفت

چنین حسن و شمایل که دارد حاله فی الغایب زبان دراز وصفی ترکیبی و بی ادب نبودی گفت فاعله ضمیر یکی ای برادر چون اقرار دوستی

یعنی محبت کردی توقع خدمت مدار علیه بقوله که چون عاشقی و معشوقی الیاء مصدریه فیهما در میان آمد مالکی و مملوکی والیاء ان کالا

ولیاء برخاست ای تقع وانعدم بل انعکس کما قال قطعه خواجه با بنده پری رخسار المولی مع الغلام الذی وجهه کالحسن چو درآید

ای دخل ببازی بالیاء الاصلیة و خنده عطف علی بازی چه عجب گر چه ای مثل خواجه ناز کند فاعله ضمیر بنده وفی بعض

النسخ جور کند و بیش ای خواجه کشد بار ناز ای حمل الفتح چون بنده ای تنصر المولی علی دلال العبد و جوره کالعبد الصابر علی انفاق

دیبقی النرجیه قطعه خواهم چون حسن بکلفی قوط البه کلمه شادیه ایده و خنده تو نه نازیده قول افندی کتبه ناز بوکن چکنه بو

چون بنده حکایت پارسائی را دیدم بمحبت شخصی الیاء للوحدة گرفتار ای اسیر و رازش از پرده بر ملا افتاده الخلا اقناد

لعدم قدرته علی کتمان العشق چندانکه ملامت من اللوم کالمغالطه من القول دیدی من الجنیب والوقب وغیرهما وغرامت ای الغرام

ای الشر الدائم

حرم حرما قطعه بانیاق

ای الشر الدائم والعذاب کشیدی لا ترک تصابی و سودائیا فی العشق نکردی و گفتی قطعه کوته نکنم ز دامنت دست ای لیده گو خود

بزنی بتیغ تیزم ای ولو ضربتنی بالسیف الصارم بعد از تو ملاذ و ملجائم قدرت با نهانیست و سبقی للمحب ان لا یرجع الا الی الحبیب حرم در

کلمه در بمعنی باء الالصاق تو گریزم ای ان فررت ملاذ الا الیک بار ملامتش الضمیر راجع الی قوله پارسائی کردم و گفتم

بیان للملامت عقل نفیست بر اصبر سیرکه نفس خبیثست غالب آمدی فان حب غیر الله من الوسوس النفسیة و غلبتها زمانی بیان الوحدة

تفکر فرو رفت بالترکی فکره طالدی و گفت بیت هر کجا سلطان عشق آمد نماند یعنی قوت بازوی تقوی را محل فاعل نماند

پاکدامان مثل دامن حصن زید بکسر الزاء و فتح الیاء مضارع زرین ای کنو بعنی ظاهر الذیل بیچاره که فاعل زید او فتاد تا گریبان

در وحل یعنی بجنب الطین اللزوج حکایت یکی را دل از دست رفته بود کنایه عن تعلق القلب بالغیر و ترک جان گفته

ای قاله فعله ای بذل الحال او قولا ای بذل المال و من لم یعرف المعنی قال فی شرحه کرده ثم قال وله نظایر فی هذه اللغة بل فی هذا

الکتاب و هو افتراء حقیقة و لو حمل علی المجاز لا وجه للتخصیص بهذه اللغة و بهذا الکتاب و مطمح بفتح المیم والحاء المهملة اسم مکان

طمح بصره الی الشیء ای ارتفع نظر او جای خطرناک اکو نه این السلطان ... ورطه هلاک الورطة بمعنی الهلاک فالاضافة

بیانیة نه لقمه که مصور شدی که بکام آید بالکاف الفارسی اکلم یکن لقمه تصور ان یاتی بالحنک یا مرغ که در دام افتد بیت چو در چشم شاهد

بمعنی محبوب ههنا نیاید زرت النار الخطاب والخاطب هو العاشق والمعنی اذا لم یلتفت المحبوب الی دینارک زر و خاک یکسان نماید مضارع مجهول

برت ای عاشقان عندی ایها العاشق من حیث عدم التوصل الی المطلوب یاران بنصیحتش الیاء بمعنی مع گفتند ای قالوا از این خیال

محال که هو الوصول الی هذا المطلوب بتجنب بالنون بین الجیم والباء ای تبعد کن که خلقی ای جماعة کثیرة هم بدین هوس که تو داری اسیرند و پای

در زنجیر کنایة عن الابتلاء القوی بنالید و گفت قطعه دوستان گو بضم الکاف الفارسی تاکید وقدر بانه اوالتقدیر دوستان را گو ای قل لهم

نصیحتم مکنید و لم یعرف المراد قال لفظ گو مهمل زاید که مرا دیده در وی است ای نزلت العین وقد تستعمل بمعنی العین مطلقا والنظر انا محمول علی

الحقیقة و من قال ای دیده دل فقد تکلف برادرت ادوست فالاراده قدیر ... جنگجویان و صنوبر ... بر دو زر و کتف

بكسر الكاف العربي وسكون الفاء بالتركي يغري وسكون الفاء للوقف فيجوز اجتماع الساكنين فيه دشمنان را كشند بضم الكاف العربي وفوبالذ

دوست اي الحبايب يقتلون الصديق وقيل في الترجمة قطعه دوستان را دیگ بفتح الكاف الميمون با بن احمد كور زلم ارادتني با جنگ ابد بكر

كوجيله فوتله با قتل ابد بكر عدوي دوست بينه با شرط محبت بلند اي ابن شرط المحبة باند شه جان بالاضافة وسكون النون اي نفكر والمراد

خونه دل بسكون اللام مفعول مقدم لقوله كرفتن في قوله از مصر بكسر الميم بمعنى لحبة هلو كسر الراء للاضافة جانان بسكون النون بر كرفتن

مثنوي تو كه در بند خويشتن باشي اي مادام تكون في بند بسر اى وتخاف من هلاك عشق بازي دروغ زن باشي معناه بالتركي يا زلف يلان اور

جي اولاسن فقوله عشق بازي مفعول لقوله دروغ زن وقيل بمعنى المغني فالمعنى در عشق بازي كرزن بدير دوستن ره بردن المراد به هو الوصال

نظر بيار بيت بالياء المصدري المراد المحبة الصادقة در طلب مردن رباعي خيزم بالخاء المعجمة اي اقوم جو غاند بسكون النون والدال ان لم يبق

بيش بالباء العربي از بن تدبيرم والمراد من القيام هو الانتصاب بعدم الفرار خصم ز جمه شمشير زند بازم لقتلي كر دست رسد كه آستينش كيرم كناية عن الو

صول وجزاء الشرط محذوف اي فبها ونعمة هذه الخصلة ورنه بروم بفتحتي الراء والواو بر آستانش ميرم فالعاشق الصادق لا يخاف من الموت

متعلقانش را كه نظر دركار او ان كانوا ينظرون الى العلة وحاله شغف بر روزكار او عطف على ما قبله پندش دادند اي نصحوا له وبندش بالباء العربي

نهادند اي قيده سودي بياء الوحدة نداشت اصلا اي لم ينفع له فائده ما بيت دردا كه طبيب في ذكر لفظ درد وطبيب صنعة صبر ميفرمايد زن اكلي السكرا

والمراد بالصبر الشي المعروف بالمرارة اي بامر الطبيب الكلي وين نفس حريص را شكر مي بايد مثنوي آن شنيدي با بياء الخطاب بالاستفهام كه شاهدي بياء

الوحدة بنهفت بفتح الباء وضم النون والفاء متعلق بقوله كفت با دل از دست رفته رامي كفت اي كان يقول محبوب بالاخفاء العاشقة تا ترا

قدر خويشتن بلند مرجول بيش چشمت جه قدر ماند مجموع البيت مفعول القول بادشاه زاده را كه مطمح نظر او بود خبر كردند التعالوا له كه جواني بر سر اين

ميدان مداومت مينمايد شم وصفو خوش طبع وصف ترك شيرين زبان وصف آخر سخنهاي لطيف ونكتهاي غريب از وي شنوم كه حال

الغرض چنين معلوم ميشود كه شوري بياء الوحدة لفظ شور بمعنى الصياح بالتركي طور لوولاء بالتركي تشول اوركو كه ابل ببري برسر

فاش شود بيت اكر عدالت كند بر عالم نباشد درجهان هركز شر و شور كذا في بحر الغرايب وقد يراد به الخلط والاضطراب والمراد هنا المعنى

الاضير

الاضر ومن قال فتنه عشق فعدا اي يعني من نفره وقد وقع في هذه اللغة والورطة في فقط المجنون كجتبان باز زو خواهند در سر دارد

وسوز را في بحر الغرايب سوز اسم مصدر من سوختن وطرب ايضا صيغة امر ووصف تركيبا والمراد هنا هو الاول در دل لفظ دارد مقدر شيدا

بمعنى المجنون والمتحير قال في الصحاح الفارسي بالكسر وان اشتهر بالفتح صفت اي كالمجنون والمتحير مي بايد فلما فصلوا حاله پيش ذات اي علم

ابن السلطان كه دل آويخته اوست اي كالمعلقة وابن كرد بلا بفتح الكاف الفارسي بمعنى الغبار بر انگيخته اوست مركب بجاي او راند في الميدان

جوان چون ديد كه شاهزاده بنزد او عزم بكسر الميم للاضافة آمدن دارد بكريست اي بكى وكفت بيت آنكس كه مرا بكشت باز آمد بيش اي جاي بيني يدي

مانا بمعنى شبهه كه دلش بسوخت اي احترق قلبه بركشته بضم الكاف العربي خويش اي رحم مقتوله چندانكه ملاطفه كرد فاعله شاه زاده

و پرسيدش از كجا ئي سأله انه من اي مكان وچه نام داري اي اسمك وچه صنعت داني في فلك سلك ابن السلطان چون در قعر بحر مودت چنان

غريق بود كه مجال نفس نفستن بتن نداشت بيت اكر خود هفت سبع بضم السين المهملة واحد من السبعة كالثمن واحد من الثمانية وهفت سبع

كناية عن تمام المصحف وذكر ان القراء حين قسموا القران في زمن الحجاج الى ثلاثين جزءا قسموه الى سبعة اقسام وقطعا الثاني بالتركي يدي مصحف عبارت عنه

وروا عن السلف الصالحين من ختم القرآن على هذا الترتيب الذي نذكره ثم دعا يقبل حاجته يوم الجمعة من اوله الى سورة الانعام ويوم السبت من

سورة الانعام الى سورة يونس ويوم الاحد من يونس الى طه ويوم الاثنين من طه الى سورة عنكبوت ويوم الثلثاء من عنكبوت الى سورة زمر

ويوم الاربعاء من الزمر الى سورة الواقعة ويوم الخميس من الواقعة الى آخره از بر بخواني خطاب لكل احد چو آشفتي اي حيرة علق تحيرا

الف بفتح بالياء اي الحرفين اصطلاح العجم ومن لم يعرف قال ان اسم هذين الحرفين هو الباء والتاء بالمد بي تي بالياء غلط مشهور نداني

فان العشق يورث الحيرة وقيل هنا في الترجمة بيت اكر قرآن از بر او تيا س چو عاشق سر الف بي بلمينس شهزاده كفتا كه با من

سخن چرا نكويي كه من هم از حلقه درويشانم هذا كلام اللطف والتلطف منه يا بكه حلقه بكوش اي عبد انشايم مثل هذا الكلام من الحبيب خاصة

من ابن السلطان يهلك العاشق آنكه بفتح الكاف الفارسي وسكون الهاء بقوت استيناس بار ياري كه ان كرفتن وكسر السين للاضافة محبوب از ميان

تلاطم امواج محبت بالاضافة في اللفظين سر بر آورد وكفت بيت عجب است با وجودت خطاب للمحبوب كه وجود من بماند مضارع مي ماند

في ختم القرآن على هذا الترتيب

نوکبعن اندر آمی ومر الخص بضم السین وفتح الخاء اللفافة عمامة کالاول این بکفت ونعره بزد وجان تسلیم کرد بیت عجب از کشته بغم الکاف الکرز
نباشد بدر خیمه دوست فانه موقع الموت عجب از زنده که چون بالامالة جان بدر آورد ای اخرج روضه سلیم فعیل بمعنی مفعول حکایت
یکی از متعلقان حال بعجبی بمعنی الحسن داشت ومعلم از آنجا که حسن بشریت کیست فان المیل الی الحسن خاصة لحقیقة البشری دون الحیوانی با حسن
بشره او بفتحتین ظاهر جلد الانسان میلی داشت حاصل الکلام ان المعلم تحبب بتلمیذه الملیح عتابی که عاتب اوقات قد زین سخن بودی که
قطعه نه الجنان تیو مشغولم ای بهشتی روی یا من وجهه کوجه اهل الجنة که یاد خویشتنم در ضمیر می آید فان کمال العشق نسیان غیر
المعشوق فیلزم نسیان النفس ز دیدنت نتوانم که دیده بر دوزم مضارع من دوختن هکذا وجدنا عبارة المتن فی النسخ التی رأیناها
ومن قال بدل بر دوزم برکیرم فقد اختار النادر وکر مقابله بینم که تیر می آید اذ العاشق یرجح مشاهدة المعشوق علی شیء
قبیل بیت دیدمت اگر خود عشیت پادشاه حی کرمه بکدم خوشتنت باری بکفتمش ای قال المتعلم مرة للمعلم آنچنانکه در آداب درس احتیاج
وبذل جهد ممکن در آداب نفسم بسکون الفاء نظری فرمای که اگر در اخلاقم ناپسندی بیاء الوحدة ای خلق غیر مرضی بینی که مرا آن پسند
نماید طبعی بالقبیح بر آنم مطلع گردان تا بتبدیل آن مشغول شوم فان تبدیل الخُلق بضم الخاء ممکن دون تبدیل الخَلق بفتح الخاء گفت
ای پسر این سخن از دیگری پرس که آن نظر که مرا با توست جز هنر نمی بینم بیت چشم بداندیش بالاضافة که برکنده باد بفتح الکاف العربی کندن
دعاء علیه عیب نماید هنرش در نظر بمعنی حضر در نظر ای قوم الشاء للوزن ور هنری داری بیاء الخطاب وهفتاد عیب مرهون دوست نبیند بیاء الوحدة ح
بجز آن یک هنر فان عین العدو ناظرة الی العیوب وعین الصدیق ناظرة الی الکمال حکایت شبی یاد دارم که یار عزیزم [illegible]
از در درآمد چنان بی اختیار از جای ای مکانی بر آمدم ای قمت که چراغم بآستین کشته شد ای انطفی شعر عربی سری ای اتی
طیف ای خیال من یجلو ای یکشف بطلعته ای بوجهه الدجی ای الظلمة مفعول یجلو وهذا المصراع مع قوله شگفت بکسرتین وضمتین اسم
مصدر من شکفتن آمد از بختم که این دولت از کجا بیت واحد منها فی البحر الطویل ونعال الشغلة اللمع وفراد معرفة الاوزان و الضا
یع الشعریة فلیطالع کتابنا المسمی بحر المعارف بنشست ای العزیز فعد ذکر الحبیب وعتاب آغاز کرد که در حال که دیدی چراغ را چه معنی

بکشتی

گر گرانی بحر

بکشتی فلما عاتبنی گفتم لکمان بردم ای ظننت که آفتاب برآمد ای طلعت الشمس و نیز ظریفان گفته اند قطعه چون گرانی ای رجل ثقیل به پیش
شمع آید مرهون خیزش الضمیر راجع الی گرانی ولفظ خیز امر من خاستن ای قم اندر میان جمع ای فیما بین الجماعة بکش مفعوله مقدر
بقرینة المقام ای اقتل ذکر الوصل بقیل ومن قال فی شرحه قول المص خیزش الضمیر راجع الی گران وهو بحسب المعنی مفعول بکش فقد ارتکب
شیئا لیس فی قاعدة العرب والعجم وای لو کان الجانی شکرخنده ایست و شیرین لب آستینش بگیر و شمع بکش قیل فیها فی الترجمة قطعه
بر ثقیل گشت ملک شمع ارکنه دور آنی اول اراده سنی اولدر گر شکرخنده ای شیرین لب دوست بکی و شمع شو بندر
حکایت یکی دوستی را که زمان‌ها ندیده بود گفت فاعله ضمیر یکی بجای خطاب للصدیق که کجائی که مشتاق گفت ای الصدیق مشتاق بالبا
المصدریة به که ملولی مثنوی دیر آمدی ای نگار سرمست وصف نگار ای ولما کان اثر السکر اغلب فی القوی والحواس الکائنة
فی الراس زودت ندهیم دامن از دست ای زودی ای فرض معشوقه که دیر دیر بینند اختیار معشوقه دون معشوق للضرورة آخر کم از آن
که سیر بینند معنا باز کی آخر آندن کم سیر که توق کوره لر وهذا المعنی ظاهر لمن عرف اللغة الفارسیة وقال من لم یعرفه تقال آخر کم از آنکه با ترکی
حکمت آیند اننم کم سیر هکذا حققه بعض الکمل هذا کلامه فانظر فیه کیف تصرف فی بعض المسند الی بعض الکمل والحال انه لم یبین معنی لفظ المص
شاهد که با رفیقان آید الی زیارة العاشق بجفا کردن آمده است بحکم بسکون المیم ای البتة فقوله از غیرت و مضادة مفاعلة من الضد مضاف
الی یاران خالی نباشد کلام مستقل وفی بعض النسخ بحکم انکه از غیرت و مضادت فیکون الکلام تاما مستقلا شعر عربی اذا جئتنی فی
رفقة بضم الراء وکسرها وسکون الفاء الجماعة التی ترافق المرأة فی السفر لتزورنی فی متعلق جئتنی وان جئت فی صلح ان للوصل والواو
للعطف علی المحذوف ای ان جئت فی الحال ومعنی الشرط منسلخ عنه فانت محارب جواب اذا وقیل فی الترجمة بیت قچن که بولدی [illegible] کلمه
سن زیارتمه اگرچه صلحه کلور سن ولی محاربسن قطعه بیک نفس بالباء العربی الداخل علی لفظ یک نفس که برآمیخت یار ای اختلط یار با اغیار
مرهون بسی نماند که غیرت وجود من بکشد بفتحتین بخنده گفت فاعله ضمیر یار که من شمع جمعم ای سعدی فانی اظهر مرا از آن چه پروانه خویشتن بکشد
قیل فیها فی الترجمة قطعه جو بر نفس قریشه یار دارد اغیاره اودمده غیرتله [illegible] دیر لر کو لیش [illegible] شمع ای سعدی

یاد دارم

بگانه غصه که پروانه کند او زین دیده **حکایت** یاد دارم که ایام پیشین ای فی الایام الماضیة پریران هذه القصة
وقعت فی ایام الشباب من و دوستی بیاء الوحدة یرید المحبوب چون دو مغز بادام در یک پوست عبارة عن کمال المقارنة صحبت
داشتیم ناگاه اتفاق بالسکون سفر افتاد ای سافر الحبیب پس از مدتی که باز آمد ای جاء عتاب آغاز کرد ای شرع فی العتاب که درین
مدت قاصدی بیاء الوحدة بالفارسیة بیک نفرستادی ای التفحص احوالی گفتم دریغ آمدم که دیده قاصد بجمال تو روشن گردد
و من محروم کما قیل **بیت** می نوشتم نامه و بر نامه می بردم حسد کو چرا اینش از من مشتاق بیند روی تو **بیت** یار دیر
ینه ای قدیم مرا گو بضم الکاف الفارسی یفید التاکید کما عرفت فیما سبق و من قال معنی فقد غفل بزبان توبه مده نه نهی من دادن
یعنی انک لا تقدر علی ان تامرنی بلسانک بالتوبة علله بقوله که مرا توبه بشمشیر نخواهد بودن معناه بالترکی کربکانوبه قلیج ایله
او لاجق دکلدر رشکم لفظ رشک بمعنی الغبطة والمیم للمتکلم و من قال بمعنی غیرتم فلم یات بالمعنی الاصلی آید که کسی بر بسکون الراء
والکسرة المجهولة بمعنی انسب نظر فسکون الراء در تو کند ای اغبط احدا ینظر الیه شبعا ما والمعنی هذا المعنی الذی ذکرناه
و من ظن ان لفظ سیر نظر وصف ترکیبی فقد اخطاء باز گویم فی نفسی که نه ای لا انکر الامر المذکور که کس سیر نخواهد بودن
ای لا یشبع احد من شاهدة جمالک **حکایت** دانشمندی را دیدم بمحبت شخصی بیاء الوحدة مبتلا گرفتار
و راضی از و بگفتار ای لا یطلب من ذلک الحبیب غیر الکلام جور فراوان بردی و تحمل بی کران کردی قد عرفت فراوان
و بی کران باری بطریق نصیحتش گفتم دانم که ترا در محبت این منظوم یعنی محبوب علتی و غرض نفسانی نیست و بنا
ی مودت بر زلتی بفتح الزاء المعجمة نه النون النافیة اذا دخلت الفعل وغیره اتصلت نخوانند [illegible] دانم
واذا لم تدخل شیء یکتب بالهاء و من قال ههنا مقصود من نیست فقد اخطاء و من لم یعرف ان صاحب الغرائب قال
ان لفظ نه حرف نفی والهاء فی آخره هاء علامة با وجود این معنی اذا کان الامر کذلک لایق قدر
علماء نباشد خود را متهم کردن قال علیه السلام اتقوا مواضع التهم و جور بی ادبان بردن گفت فاعله

بیت منا نسب للکاتب

لفظ رشک بمعنی الغبطة التی هی تمنی مثل نعمة الغیر لا بمعنی الحسد الذی هو تمنی زوال نعمة الغیر و هو منهی

حدیث اتقوا مواضع التهم

وست صح

دانشمند ای یار عتاب از دامن روزگارم بدار که بارها ای مرارا درین مصلحت که تو گویی ای فی ترک المودة
لاجل التهمة والاذیة اندیشه کردم صبر بر جفای او سهلتر نماید که صبر از وی ای از مشاهدة جماله کما قال حکیمان
گفته اند دل بر مجاهده نهادن یعنی برادبه تحمل الاذی آسانتر است که چشم از مشاهده بر گرفتن **مثنوی** ایکه بی او
بسر نشاید برد الذی لا یصح الاتمام بدونه گر جفایی کند بباید برد ای ینبغی تحمله هر که دل پیش دلبری دارد ای
فی بیکو قبله عند محبوب یعنی تعلق به قلبه ریش در دست دیگری دارد ای لحیته فی ید الغیر و سر الحبیب و قد وقع فی بعض النسخ
همچو آهوی پالهنگ اصله پلاهنگ معناه بالترکی چلبر و لو لار حمایی در گردن ای فی عنقه نتواند بخویشتن رفتن
یعنی لا یمکن ان یذهب بنفسه روزی ازو دست بالواو بین الدال والسین یعنی الحبیب لا بلا واو یعنی الید کما ظن
ابن سیدی علی گفتمش زنهار یعنی قلت یوما من الایام مخاطبا الی الحبیب الامان منک و من غلط فی اللفظ اخطأ
فی المعنی حیث قال یعنی گفتم از دستش و قد نهال معناه گفتمش که زنهار از دست تو ای العصمة والامان من یدک هذا
کلامه چند از آن روز کردم استغفار ای استغفرت الله مرارا من ذلک الیوم و بعده نکند دوست زنهار از دوست
یعنی لا یطلب العاشق امانا من المعشوق دل نهادم بر آنچه خاطر اوست ای رضیت یار ار به لطفم بنزد خود خواند شرط
ور بقهرم براند بفتح النون فهما شرطان و خواند جواب للشرطین **حکایت** در عنفوان یعنی اول جوانی
بالیاء المصدری چنانکه افتد و دانی جملة معترضة با خوشی **سری** بیاء الوحدة سر بفتح السین و تخفیف الراء
و سری بکسر السین و تشدید الراء و یاء الوحدة داشتم ای کنت احبه بحکم آنکه حلقی بفتح الحاء المهملة و یاء الوحدة دا
شت طیب الاداء والمراد انه کان له حسن الصوت و خلقی بفتح الخاء و یاء الوحدة ایضا و لفظ داشت مقدر والمصدر علی
معناه لکنه مجهول والمراد انه کان له خلقة حسنة کالبدر اذا بدا ای اذا ظهر و من قال بمعنی الخلق فقد ارتکب
التعقید حیث قال یعنی قد کان له اعضاء مخلوقة حسنة کالبدر المنیر **بیت** آنکه نبات عارضش

الموافقت

ای لا یبعد ان یبعد صاحبی عنی

چلبر

الضمیر راجع الی قوله خوش بری آب حیات میخورد و المراد من النبات فی هذا المصراع هو الذی تنبت علی الارض و فی

المصراع الاخیر هو السکر در شکرش بفتح الشین المعجمة و الکاف الوبی یراد به شعفه نکند معناه بالترکی نظر ایلمز لانه

امر الغایب ثم فی الصحاح الفارسی فی بیان معلوم امر الغایب انه الغایب علی لفظ المضارع بعینه و لکن یفرق بینهما

بالفراق هر که نبات می خورد و من قال ای ینظر الی شعفه فان طعم النبات یذکر شعفه الحبیب لمناسبة بینهما فی اللذة فلم

یعرف اللفظ بالقرینة فاخطاء فی المعنی اتفاقا بخلاف طبع یر یدطبعه از و حر کتی دیدیم که نه پسندیدیم و ما حجته دا

من از و در کشیدم کنایة عن الانفصال و الانقطاع و مهره بضم المیم بالترکی بونجق مهرش بکسر المیم بمعنی المحبة عبارة

چیدم یراد به ترك التعلق و اخذ القلب منه و کفتم بیت بر و هر چه می بایدت پیش گیر و صرعا مراد کی سر جان نداری ای

نوافقنی لان سر داشتن کنایة عن الموافقة کما ان لفظ باشی قوشمق فی الترکی عبارة عنه و من لم یعرف المعنی ما سر نداری سر خویش

گیر و اذهب منفردا شنیدستم که می رفت و می کفت مضمون البیت الاتی بیت شب ای الخفاش کر وصل آفتاب نخواهد و معه

رونق بازار آفتاب نکاهد مصارع مر کاست بمعنی انتقاص ابن بکفت و سفر کر دیر شب فی او درمان اثر کرد شعوفی فقد بدت

بضم الفاء فعل المتکلم زمان منصوب علی انه مفعوله الوصل مجرور علی انه مضاف الیه و المراد الواو للحال جاهل و الجملة

حالیة بتقدیر متعلق بجاهل الذی العشق من قبیل اضافة الصفة الی الموصوف و العشق بالفتح الجنون و قیل ظرف جاهل

المصائب جمع مصیبة و قیل فی الترجمة بیت زمان وصلی بتر دم کشیج چو بلبز انفتی لذتیته فد ری عشک مصیبت اولماد ین

بیت باز آی بالمد و سکون الیا امر از آمدن و مرا بکش بضم الکاف الوبی که پیشمردن ای الموت قد امک خوشتر

که بی تو زنده کانی جان ای المصدر کردن و قد کنت علی هذا الکلام آما بکر و منت باری جل و علا پس مدتی باز آمد ای حبیبی

السفر آن حلق و دادی بیا النسبة ای الصوت الذی کان له کصوت داود علیه السلام متغیر شده و جمال یوسفی الیاء کالاول

بزیان آمده ای نقص و بر سیب زنخدانش ای ذقنه چو ای مثل به بکسر الباء و سکون الهاء السفر جل کردی بفتح الکاف الفارسیة و ...

والمراد دلیل العشق الوصل

جاط

نشئه

87

نشئه یراد به الشعر الناعم و رونق بازار حسنش شکسته ای انکسر متوقع بکسر القاف ای بر جوکه در کنارش کیرم کن ره کرفتم ای قررت منه الی

طرف و کفتم بیت آن روز یراد به الوقت که خط شاهد رخ من قبیل اضافة الموصوف الی الصفة بود یراد به الشعر الذی ولد فی وجهه

یراد به ما بدا الحث شیجه فی اوایل ظهوره طیبة و هذا آوان لکوره لطافت الحاجب صاحب نظر یرید الملحوظ به نفه از نظر راندی یراد به الحکایة

امروز بیامدی نصلحش الضمیر راجع الی صاحب نظر کش اصله که اش و الضمیر یرجع الی قوله خط فتحه و ضمه اشارة الی الشعر النابت فوق

الشعر الناعم الاصلع لقوله بر نشاندی و فیها هذه اشارة الی شعر ان رب الذقن و اعترض القایل علی کلامه بقوله و انت خبیر بان الا

نسج آن نعال و کسر بلبل ضمة کما لا یخفی مثنوی تازه بهار اندای در قت بفتحتین واحد الاوراق و التاء للخطاب زرد شد

ای اصفر دیک دل القدر بالکر منه نهی فی نهادن کاشتن مکر فر انطفت جند خرامی و تکبر کی بیاء الخطاب فیهما دولت یارینه اعلم

ان لفظ یار بالباء الفارسیة الماضیة بالترکی بلدر و بارینه ما کان فیهما بالترکی بلدر کیمی تصوکی تک و التعزالت پیش کیر و

کر طلب کار نیت و فی بعض النسخ کر فنارزنت تاز بر آن کن که خریدار تست بمعنی مشتری و قیل فی الترجمة مثنوی تازه بها

راو رقدی اولدی زرد چو نکه کی قومه کر اودم اولدی سرد نیجه صلتیناسن و کبر ایده سن آلیر و کی دولتی فکر ایده سن

شول کشیه و ار کر طلبکار در تاز آکا قیل که خریدار در قطعه سبزه در باغ کفته اند خوش است فیه تقدیم و تاخیر

ای کفته اند سبزه در باغ خوشست و المراد من سبزه لحیة الحبیب و فی باغ وجهه و اند آن کس این سخن مفعول مقدم لقوله کوید

و اشارة الی قوله سبزه در باغ خوشست ای یعرف ذلک القایل مضمون هذا الکلام و المصراع الثانی یعنی اداة تفسیر از روی دلبرا

ن خط سبز هذا الی تمام البیت بیان للمطرع الاول عن فی فاعل لقوله بشتر جوید و قوله خط سبز مفعوله ای طلوع الوشی

لطلبونه طلبا فوقیا دفعال و جمع قوله از روی دلبران آه مفعول داند فلم یعرف الاشاره و لم یعرف البیان البیتین بو ستان

کلام ابتدائی الی آخر البیت و المراد فی البستان وجهه الذی نبت فیه من الشعر کنند نا بفتح الکاف الفارسی مشترک بین الترکی و العجم

اسم نبت معروف یقال له بالعربی الکراث زار نبت زار اداة الکثرة کما قیل فی مثل کلزار و الیاء للوحدة فمعنی قوله کند نا زارست بالترکی

فهاط

شط

بس كه برمن كند بفتح الكاف العربي جفا وبيداى كلما تطلع الشعر وتقطعه نيست وقيل في الترجمة **قطعه** در دلم سبزه باغده كى خوش شوند
بيلورا اولكم بو سوزى اول سوكلر يعني كوزلى يوزنك خط سبزين عاشقك كوكلي ارجق اشنر يوزكه بليغ كند نالك
نجه كم بولسين ينه بيتر وعلما يوجد في بعض النسخ عذار البيان اعني قوله تو يار اى السنة الماضية برفته بفتح الفاء وكسر الهمزة
الفائية مقام ياء الخطاب فان الهمزة في اللفظ الذى آخره ياء تقوم مقام الياء المفيدة للوحدة او الخطاب بعد بنده معناه على الاول
باكركى بر قول وعلى الثاني قول سن ومن لم يعرف الحق ولم يقدر على التحقيق قال برفتى بفتح الفاء وكسر الهمزة وسكون الياء اصله
برفته والياء للخطاب قيل وقد تحذف الهمزة في بعض النسخ وهذا افرد منها ودبك مثل قولهم خواننده صحبت وسازنده مجلس وكوشنده
حمول وفتنه دوران وغير ذلك وقد يقال لهم هنا جمع وبل بكسر ياء الخطاب بعد الفاء المفتوحة الآن انه تقرى باشباع الكسرة للوزن والعقو
ل الاول اشبه بهذا الكلام اذا عرفت ما قلنا من التحقيق يظهر بكرفتها قيل وقال وقد قيل وقد يقال چو آهو حال اى حال كونك
مثل الظبى في حسن المقابلة وفتح العينة وميلان القلوب ام سال اى في هذه السنة بيامدى چو يوزى وهو الفهد بالتركى باريس اى
حال كونك مثله في نفرة القلوب سعدى خط سبز دوست دارد فاعله ضمير سعدى نه ضر الفرچه الدوزن وقد يروى بالجيم العربي
قطعه كو صبر كنم بضم الكاف اى لا تطلع الشعر النابت تحت شحمتي اذنى ورنكنم بكسر الباء الموحدة وفتح الكاف العربي كنندن وافدم — من ط
على الشرح من غير المتن ظن ان الواو بلا راء هنا حرف عاطفة حيث قال بضم الواو العاطفة موى نباكوش مفعول بكنم اى
تقلع ذكر الشعر والقايل المذكور على ظنه عبارة المتن افاد المعنى بقوله يعني اكر بكنم موى بناكوش وصبر كنم بر بخت كنند تا او
حقى نظم البيت تقديم وتاخير بحسب المعنى هذا الكلام فانظر كيف غلط وارتكب التكلفات البارده ثم قال وقد وقع في كثير من النسخ
ورنكنم على صفة واكر صبر نكنم بالنون النافية ولا يخفى ارتباط قوله موى بناكوش على ما قبله الا بالتكلف هذا الكلام فانظر — المغلط ط
في حاله كيف وقع في اللفظ الكثير ولم يصب الحق اصلا اين دولت ايام نكويى اى الحسن بسر آيد يعني ينتهى هذه الدولة كر
بجان دشمني هجو تو بر ركش اى لو قدرت على عدم خروج روحى كما تقدر انت على عدم خروج لحيتك نكذاشتمى تا بعلامتك بر آيد

ولكن

سؤال جو

ولكن لا اقدر انا على عدم خروج روحي وانت تقدر على عدم خروج لحيتك **قطعه** كردم وكفتم جمال روى ترا مرهون چه
شد كه مورچه بر كرد بكسر الكاف الفارسي ماه اى حول القمر چو شيد است اسم مفعول جوشيدن تحبذه كفت ندانم چه بود رويم را
اى لا اعرف ما وقع لوجهى بكر بيانم خشم يادپوشيد است **اعلم** ايها الناظر في هذه الحكاية ان الابيات التي اوردها المصنف
في ذم لحية المحبوب في غاية الحسن ولا يقدر احد على اتيان مثل هذه الابيات في المذمة المذكورة كما لا يخفى على المنصف
حكايت يكى از شيوخ بان بكسر الراء المهملة بغداد را المشعر والمتورق وهو الذليل بي رسخا الحسن رسيدند كه ما تقول في
المرد بضم وسكون جمع امرد وهو الذى لا لحية له لصغره سنا كفت لا خير فيهم وقوله ما دام احدهم لطيفا تنجا شنن فاذا خشن
بضم الشين بناء لطف موقع التعليل لقوله لا خير فيهم يعني تقرير المصنف ابا خوب ولطيف اند رشت كنتد وچون درشت شوند تلطف كنند — اى رنكى ايدر
ودوستي نمانيد **رباعي** امرد انكه كه خوب روى بود لفظ خوب روى وصف تركيبي تلخ كفتار وتندخوى بود وكذا تلخ كفتار ولفظ
تندخوى چون بريشي آمد وبلعبت بخشيد يعني رفت مردم آميز ومهر جوى كه لاهيا وصفان تركيبيان بود وقيل في الترجمه **قطعه** چون
بلك يوزلو خوب وشيرين در آجى سوزلك ايله غلظت ايدر چون صقل كله كيده صلغنة اول آدمه قرشو محبت ايدر
حكايت يكى را از علما پرسيدند كه با ماه روى يراد به المحبوب در خلوت نشسته ودرها بسته ورقيبان خفته الا انه نفس طالب الجماع
وشهوت غالب ولا مانع چنانكه عرب كويد التمر يانع هو القاعل من الينع وهو ادراك الثمر والناطور بالطاء المهملة حافظ الكرم غير ما
نع هيچ دانى كه خطاب بلذلك العالم بعلت پرهيز كارى اى الزهد از وسلامت بماند كفت ذلك العالم اكر از ماه روى بماند بسلامت
از بدكويان نماند **شعر عربي** وان سلم الانسان من سوء نفسه هذا الشرط فمن سوء ظن المدعى والمفترى ليس بسلم وهو جواب الشرط قدم فاء
ودخل على متعلقه وهو قوله فمن سوء للضرورة وقيل في الترجمه **بيت** اكرچه كيسه سليم اوله نفسه شرندن ولیك قورتلمز مدعى نك ضننندن
بيت شايد پس كار خويش بنشستن اى على حاله بالسلامة والمراد هذا وفي قال يعني تا كه خود را اصطلاح ميكند فلم يعرف المراد لكن
نتوان زبان مردم بستن فقيل في الترجمه **بيت** ياره كه كيسه كندو بيله ايشم اوتوره امّا كه خلقدن دلنى نغلمه اولمز **حكايت** طوطى با [illegible]

احدهما اصلیة والاخری للوحدة زاغ باز زاغی در رقص با لصاعر وبالسین فارسیة کردند ای حبستهما فیه وبهوای طوطی از قیح

شاهده او اشارة الی قوله زاغی مجاهد می برد ومعتکف باید به طلوع مکر توست دعای آن جمعوت ای مبغوض ومنظر ملون

الشوم ضد الیمن وشمایل جمع شمال بالکسر بمعنی الخلق ای اخلاق ناموزون وبنادی الیه بقوله یا غراب البین ای غراب الفراق کما مر فی حکایة خطیب

بالیت بینی وبینک بعد المشرقین ای بعد المشرق من المغرب فغلب المشرق ویحتمل ان یراد بعد مشرق الصیف والمشرق الشتاء

علی الصباح روز سلامت بر وی بلاغت آن فتنه پر اختری بیاء الوحدة چو تو در صحبت تو بالت بیاء الحکایة باز کی کور کرد الله علی

مغضوبین ولیکن ضایع شد نوی در جهان کی بگذرد ای لا ینظر لکن فی الفتح عجبتر ای اعجب من هذا انکه غراب از نجات در طوطی لجان آمد

بود عبارة عن کمال العجز لا حول کنان ای قایل لا حول ولا قوة الا بالله از گردش بفتح الکاف الفارسیة اسم مصدر گردیدن

همی بالید ودستهای تغابن بر یکدیگر همی مالید فرحیة وی گفت این چه بخت نگونست وطالع دون بمعنی الدنی وایام بوقلمون فذمر

معناه فی الدیباج والمراد بایام بوقلمون الازمنة المتغیرة المتلونة لا نوع قدر آن بیاء الحکایة که باز زاغی در دیوار ای فی

بیاء الوحدة فیهما همی رفتمی بیت یار رسا ای یکفی این قدر بفتحتین زندان بینه بقوله که بودهم طویله زندان الا

سلک صحبتهم وقبل الرحمة بیت زاهد اولانه یوتیز زندان که اول هم طویلهٔ زندان نابجه کنه محقق گناه کردم که روز

کارم معناه بالترکی که روزگاری بعقوبت آن اشارة الی قوله کنه در سلک صحبت چنین ابلهی ای الطوطی خود رایی صف

ترکیب احدی الیائین للوحدة ناجنس یاوه بالترکی پرهنر سوز بیت دگر با تو یاوه زین بیان مکوی باید شتی که

گمراه گشتی میوی درای لفظ درای یجی للمعنیین احدهما الجرس والآخر بمعنی ادخل ای امر لفظ درآمدن والمراد همهنگ هو

الاول وشبهه بالجرس الذی یکثر الصداء الباطل زیرا معمل فکر چنین بیهوده بلا متعلق بقوله در فرکارم بعقوبت آن مثلا که

ده بهت قطعه کس نیاید بپای دیوارت معنا بالکلیة بر دیوار دینه کر بر آن صورتست احد التائین للخطاب بگار بمعنی

نقش کنند لصناعة و که ترا در بهشت بلند جای شرط دیگران دوزخ اختیار کنند جزاء ومثل فی الجحیم

جهنم بدل

قطعه

لفظ مغنی مجان آمده

٧٩

قطعه گر بر دیوار دینه نگار تا که سنگ صورتت نگارد به کو سنگ تری اجاق او تو برسته پل غیر تو دوزخ اختیار

آید کو تا این مثل بفتحتین کلام المصه بدان آوردم ای اوردته لاجل امرتا بدانی که چند انکه دانای عالم از نادان

ای جاهل نفرت نادان را از دانا صد چندان یراد به الکثرة مطلقا قطعه زاهدی در سماع رندان بود زان میان گفت شاهد

بلخی بیاء النسبة ای قال محبوب منسوب الی بلدة بلخ ای منسوب ملولی ز ما ترش منشین علة بقوله که تو هم در میان ما تلخی بیاء الخطاب

مثنوی جمع ای همه جماعت چو ای مثل گل ولاله بهم بفتحتین پیوسته بالترکی بر برسته ای تو هیزم خشکی مثل

الحطب الیابس در میان شان رسته بالضم چون باد مخالف بمعنی انت ای زاهد شخص مخالف کالریح الغیر الموافق چو سرما قدر برماند

حکایت

فی البال الاولی ناخوش وکذا چو برف بنشسته ای مثل الثلج بینیا فی البرودة وچون یخ بسته ومثل الجمد فی الانقباض

رفیقی داشتم که سالها باهم سفر کرده بودیم بیت همره هم چون اخوت قربت خاصه در راهی که راه نه راج بود

ونان ونمک خورده وبی کران حقوق صحبت ثابت شده بیننا آخر بسبب نفع اندک صنعت نفع از ازار خاطرمن لفظ ازار اسم آزرد

دن وهو متعدد فامنع ایذا فلقی قال وقد نقال تا ذیه فلم یصب روا داشت ودوستی بیاء المصدر سپری بفتحتین فدر سپار

شد وبا این همه ای منع المخالفة دل بستگی بالترکی گوکل با علقمق از هر دو طرف ای الجانبین حاصل بود که اکنون ای بسبب

قال ای بدلیل فلم نصیب شنیدم که روزی دو بیت از سخنان من در مجمعی همی گفت والبیتان هذا قطعه نگار من چو در آید بخنده

نمکین بالکاف الفارسیة ای ملیح نمک زیاد کند بر جراحت ریشان جمع ریش وهو بالترکی بلش و یاره فلا انکر ار فلا حاجة

الی ان یقال بر جراحت دلریشان چه بودی بالترکی نولیدی بالراء المهملة حرف سر زلف ای صدغ الحبیب بدست افتادی

ای وقع بید چو آستین کریمان مثل کم الکرام بدست درویشان فی ید الفقراء طایفهٔ دوستان ای بعضهم منهم بر لطف

این سخن کانه یقول لیس فی هذا الکلام لطافة بل کر بر حسن سیرت خویش گواهی بالیاء للمصدر ای شهادت داده بودند واو

اشارة الی ذلک التوفیق هم در آن میان مبالغه کرده بود فی مدح هذا الکلام در برفوت صحبت قدیم تاسف خورده فان عجب

الصدغ بالضم ما بین العین والاذن

الفضل نعمة جلیلة فمن فاته تلک الصحبة ینبغی ان یتأسف وبخطای خویش اعتراف نموده ولکن بهذه القصة معلوم کردم که از
طرف او هم رغبت هست وفی قولهم اشارة الی ان رغبته کانت حاصلة عنده ایضا این بیتها فرستادم وصلح کردم قطعه نه مارا
در سنا عهد ووفا بود یعنی لیس فیکان بیننا عهد ووفا استفهام انکاری جفا کردی وبدمهری نمودی الی آن المنتظر مان لخطا
والمنقطع به یکباره بالکلیة وفی قال اولا ای مرة واحدة ظنه مرادف لفظ یاری غم عرفت اغرم واحدة فقال
یعنی بالکلیة از جهان دل در تو بستم ای ترکت جملة الدنیا وما ربطت قلبی شیئا منها وانما ربطت قلبی بک فقط ندانستم که بر
گردی بالکاف الفارسی وبیاء الخطاب من گردیدن بمعنی الرجوع لا بمعنی الدوران وفی قال یعنی اعراض کردن فقد فسره
بلازم معناه لابد برودی بالباء المصدری یعنی لم اعلم انک ترجع عنی سریعا هنوزت گر سر صلح است ای لو کان لک
الآن رأس الصلح بازآی ای ارجع الی ثانیا وفی قال ارجع الی ثانیا بالمعنی که از ان محبوب تر باشی که بودی قبل فی الرتبة
قطعه کرامرده بزم بوقیدی ایشمانی جفا ابدیت وفاشیز لقی فلاشین بگلی کوکلمی بیش سکاویوم یلیما دم دویز
شرط بلاشین اگر صلح است کیم وگل گلی که اولادن دخی مقبول اولاشین حکایت یکی را زنی صاحب
جمال بجمال ای المرأة الحسنی بود درگذشت از جهان ای ماتت ومادر زن القهرة بالترکی قاین آنا پیر فرتوت ای الخرف
بعلت صداق بفتح الصاد وکسرها مهر المرأة وفی بعض النسخ بعلت کابین وما رأی النافی نسخة بسبب کابین در خانه
نه متمکن بماند مرد بسکون الدال از محاورت بالحاء المهملة ای مخاطبة بجان رنجیدی کنایة عن کمال التأذی بحکم
صداق از مجاورت بالجیم المعربی چاره ندید لفظ چاره شایع فی الالسنة والمراد البیان بان نعال یعنی مجا
لخلاص یکی از ین طایفه گفت چگونه در فراق یار عزیز یرید به زوجته التی ماتت گفت نادیدن زن بر من چنان
دشوار نمی آید که دیدن مادر زن مثنوی گل بتاراج بالترکی یغما رفت خار بماند وکذا گنج برداشتند وما
ربماند یرید بالورد والکنز زوجته وبالشوکة والحیة امها دیده مفعول مقدم لقوله دیدن بر نیزه یعنی

الراء

فلم یأت صح

الراء فوقیة مرتبانه فی قولهم وعقد شیر بابر نیزه ای الرمح دیدن مضمون هذا المصراع مبتدأ خوشتر از روی دشمنان دیدن مضمون الهمزة
واجب از ینزار دوست برید یعنی بریدن نانکه خشم نباید دید بالترکی بردشمن سکاکی گورمک حکایت یاد دارم که در ایام جوا
بالباء المصدری کند رو ... بکوی والیاء الاخرة للوحدة ونظر داشتم یا ماه رو یعنی الیاء الاخیرة کالاولی حاصل المعنی کنت عاشقا
فی ایام شبابی وکنت اطوف محلة الحبیب در ایام تموز که حرورش بالحاء المهملة وضم الراء الحارة وهی باللیل آب دهان را بخوشانیدی
بالباء والخاء المعجمة متعدی خوشیدن وهو لازم بالترکی بوره شمق وقوریتمق کنت فی بحر الغرائب ولطف ان ذکر الزمان کان فی غلبة الحرا
رة بحیث یجفف الرطوبة اللعابیة فی الفم فی شدة حرارته وفی قال بفتح النون تعلم بحرف المقطع وسمومش بفتح السین المهملة الریح
الحارة وهی فی النهار مغز استخوان را بجوشانیدی بالیاء والجیم متعدی جوشیدن وهو لازم فیتمتع والمعنی ان ذکر الزمان کان فی شدة
الحرارة بحیث یغلی مخ العظم قال ابو عبید الحرور باللیل وقد یکون بالنهار والسموم بالنهار وقد یکون باللیل از ضعف بشریت تاب ای طاقت
آفتاب هجیر بالفتح والتخفیف نصف النهار عند اشتداد الحر نیاوردم لاجرم التجا بسایه دیواری کردم مترقب ومنتظر که کسی حر تموز
از من بنشیند بضم الباء الاولی وفتح الثانیة یعنی تزیل وبآبی بالباء الشینیة والیاء العصرة آتش من فرونشاند ای یطفی ناگاه از تاریکی سرای الیاء المصدری
دهلیز خانه بفتح الباء اراج وباب الدار رعایتهم وکسر الراء للاضافة الی فعله خانه روشنائی بمعنی الضیاء دیدم جمالی بدانکه روشنایی
والمراد به صاحب الموصوفة که زبان فصاحت از بیان صباحت ای الحسن او عاجز ماند بضم الباء وفتح النون چنانکه در شب تاریک ای فی اللیل
المظلم صبح بر آید ای یطلع یا آب حیات از ظلمات بدر آید ای الخروج قدحی بالیاء الوحدة برف آب بسکون الفاء وضم شکری فار لو صو مثل خون
آب یعنی فان لو صو بردست وبالجملة الحالیة وشکر بر آن ریخته بود لحصول اللذة المعهدة وبعرق بفتح العین والراء المهملتین
آمیخته ندانم بگلابش الضمیر راجع الی قوله برف آب مطیب کرده بفتح الیاء المشدد کرده بود الفاعل صاحب جمال یا قطره چند از گل
رویش در آن چکیده اسم مفعول من چکیدن فظننته فی الجملة شراب از دست نگارینش برگرفتم وبخوردم یعنی بنوشیدم فان احدهما یستعمل
مکان الآخر وعمر از سر گرفتم شعر ظمأ بالقصر کالعطش لغتا یعنی فی قلبی لا یسقی الصنوبری المستکن فی الجانب الایسر

العرق بین السموم والحرور

فی الصدر وسمی قلبا لکثرة تقلبه او لانه خالص البدن فلب النخلة ای البهتا لا یکاد یسیغه فی الاغتة ای لا ینقاد بب ونک ان نریل

رشو الزلال ای مصته دهوای الرشو بالفتح والشو مرفوع علی انه فاعل یسیغه وهو زلال الماء العذب الصافی ولو للوصل نحو زید

بجودا متصل بقوله لا یکاد دو وصلها فی الترجمة بیت کو کلم صوسود درانی فاندرمیه زلال کوکب نبجه دکو تر ابحو یسم

دخی مدام قطعه خرم هذا اللفظ یوصف بالمکان المرتب بالماء والکلام ویوصف به الزمان نحو مصراع روز نو هم چو عید خرم

باد ویوصف به الشخص الذی به فرح وسرور ویلحق به الیا المصدریة فقال خرمی ویراد به معنی النزاهة والفرح کذا فی بحر الفوائد ولا

یاء ههنا فان المراد فی دسرور وکلمة را فی قوله طالع را زائدة فان کونها زائدة شایع وفی نسخة بقوله شادی فقد اخطأ

آن فرخنده صبح مبارک طالع را که چشم بفتح الجیم للون بر چنین روی فند او فند یعنی افتد بلا او دهر بامداد ای کل صباح من

بالاضافة بیدار کردد بالکاف الفارسی نیم شب ای السکران فی الخمر والنائم یستیقظ ونعوذ فی مستی یعنی مستی حال

فی فانما نصف روز محشر ای یوم القیامة بامداد صباحا فاذا عرفت المعنی الصحیح فلا تلتفت الی ما قیل ای بامداد روز محشر

حکایت سالی سلطان محمود خوارزمشاه اسم ملک با ختای برای مصلحتی صلح اختیار کرد بیرون به جمله واقر بجامع

شو بالکاف العربی وفتح الغین اسم بلدة درآمدم ای دخلت فیه پسری دیدم در خوبی بالیا المصدری بغایت اعتدال ونهایت جمال

چنانکه در امثال او کفته اند رباعی معلمت بتشدید اللام و یاء الخطاب همه شوخی بالیاء المصدری المطبوع علیه ودلبری آمو

خت یعنی التعلیم جفا وناز وعتاب وستمکری آموخت کالاول فرا دی چنین شکل وخوی وقد وروش بفتح الواو وکسر الواو آ

مصدر رفتن کما عرفت نظاره وهذا المصراع هو ندیده ام مکر این شیوه ز پری آموخت ماضی موضوع بمعنی التعلم

مقدمه نحو زمخشری بالاضافة یعنی کتاب المقدمة الذی الفه الزمخشری مادر عربی فی دیار العجم در دست ای فی یده وهی ضرب زید عمرا

انما یفرق عمرو وعمر بالواو فی حالة الرفع والجر وله جمع الی الواو فی حالة النصب لان عمرا غیر منصرف لا یدخله التنوین وعمرو

منصرف یدخله التنوین ویکتب بالالف وبه یعرف وکان السعدی یعنی الدلال عمروا فلما سمعت بخلیمة زید مع عمرو وهذا

کیب

کیب کفتم ای پسر خوارزم وختای صلح کردند و قتال شهر بین الناس وزید وعمرو را خصومت همچنان باقیست استفهام فلما سمع

ذلک المحبوب منه اللطیفة بخندید یعنی تعجبا فی مولودم پرسیدم از خاک شیراز وکان اشتهر کون الشیخ سعدی ببلدة شیراز

کفت از سخنان شیخ سعدی چه داری قطعه بلیت بناء علی صیغة المجهول المتکلم ای حرمت مبتلی بنحوی بسکون الطاء

والفتح غلط بصولت ای بحمل مغاضبا حالا من فاعل یصول علی متعلق بقوله مغاضبا وتحمل ای تعلق بقوله یصول

کزید الکاف بمعنی المثل یعنی منصوب المحل علی انه صفة مصدر محذوف ای یصول صولا مثل صولة زید فی مقابلة العمرو ای کصولة

علی جره ذیل حال من ضمیر لن یرفع وهو یرجع الی النحوی علی الدلال والتکبر جارا ذیله علی ما هو عادة المتکبرین فهل یستقیم الرفع

عامل الجر استفهام انکار وفیه ایهام لما لا یخفی وقیل فی الترجمة قطعه محبوبی که او را قرکرد سرکوشم اول ابد رخ خلد فیه آم آواز

مصاکم شو زید ابد عمرو اوجر ابدرکی انکیمن ونشنو رفع اتمم که رفع او لو رمی رواجح عامل جره لمعنی بالطاء

البحتة وباء الوحدة فی المعنیین احدهما بالترکی چوماق والاخر بالترکی برباری بابدینه فرد فی کفت وغالب اشعار او اشارة

الی سعدی در بین مین یعنی فی دیار با زبان فارسیست اکر بکویی ای تجوانی نفهم نزدیک بکو تا کما ورد فی الخبر کلموا الناس علی قدر عقو

لهم مثنوی طبع ترا تا هوس نحو کرد ای منذ حصل لطبعک میل الی النحو صورت عقل از دل ما محو شد لاشتغالک بنا یعنی یا حرف

نداء والمنادی ای حبیبی دل عشاق صفة للمنادی المحذوف المذکور بدام تو صید یعنی المصید ما شومشغول بتو یا عمرو و زید

فیه ایهام لطیف بامدادان که عزم سفر مصمم ای مقرر شد مکر کسی کار را نیان اه احدی رفقا تا کفته بعد ش که فلان مشیر الی

سعدیست دیدم که دوان صفة مشبهة فی دویدن امد الی وبلطف کرد و اظهار اللطف بر وداع ای الفراق تاسف

خورد که چندین روز ای فی مدة ای مکث فی هذه البلدة چرا نکفتی که منم یعنی سعدی تا شکر قدوم بزرکان را ای لاجل کرچه

الکبار بخدمت میان ببستمی کفتم مصراع با وجودت ز من آواز نیاید که منم فان النجم یضمحل عند طلوع الشمس کفتا چه شود که درین

بقعه روزی ای فی هذه البلدة بر آسایی احدی الیائین للخطاب تا از خدمت احدی التائین للخطاب مستفید شوم کفتم

ای بدرود کردن نیش هر

نتوانم بجلم این حکایت مثنوی بزرگی دیدم اندر کوهساری بیاء الوحدة فیهما ولفظ سار بعید الکثرة تکما فر اول
بابچهارم قناعت بکرده از دنیا و مافیها بغاری ای لوطن فیه جز الکهف تقدیم ونا فر للوزن نشود اندر بنای با الخطاب
کرباد بنده از دل برکنی ای فان قلبک معتقد وذلک حمل علیه بکفت آنجا بر کنار دیان نغزند لفظ نغز بفتح النون وسکون الغین
والزاء المعجمتین بمعنی لطیف چو گل بکسر الکاف الفارسی بسیار شراء ای کمر لطیف سیلان بلغز بنجع مضارع من نغزیدن ای
کلام بکفتم وبوسه بر سر و روی یکدیگر دادیم بیت بوسه دادن بر روی دوست چه سود ای للغایدة فیه هم در آن
لحظه کو دنش بدرود بالباء الاصلیة المفتوحة والدال المهملة الساکنة کما قال صاحب مجمع الغرائب فی بیان لفظ
بدرود کردن سفره کیدی تکریه اصمرلق و سفره کیدن کتی برنده فلانلره اسن فالدی دیمک شهاسوی بکفت
این وآمد روز وکود بو بسند شهر ازمهر و بدرود کردی قیل تصحیح بالباء العربی الزائد علی اصل الکلمة وضم الدال
وهذا احتمال بعید وان قال صاحب مجمع الغرائب فی بیان درود السلک سلام مونکلنه سبب کویمی ای کانه وداع یا
ران کرد وافراق غلام الاحبا روی از من ای اعرض اجله بمه سوخ ای نصف وجهه مز زان سو زرد ای نصف الاخر الصفر
شعر عربی ان لم امت اما یوم الوداع بفتح الواو اسم نایب مناب التودیع وبالکسر مصدر وداع تاسفا وتحسرا
فمنزلوا وحال بعید منا اسفالا تحسبونی فی المودة منصف تکسر الصاد ای عادلا وقیل فی الترجمة بیت گر ایرلق کونی
بن اولمیم تاسفدن بو عشق الجنده بنی صانکزکه منصف اولم حکایت خرقه پوشی ای رجل فقیر در کاروان حجاز
همراه ما بود کان رفیقنا یکی از امراء عرب مر او را صد دینار بخشید یا نفقه عیال بکسر العین نکام تر بیانه کنند ناگاه ای علی الغفلة دزدان
خفاجه بالجیم العربی اسم قبیلة من بنی عامر بر کاروان زدند ای اغاروا علیهم و پاک ببردند ای اخذوا اموالهم بالکلیة بازرگان گریه
وزاری کردن گرفتند ای شرعوا فی البکاء والتضرع و فریاد بی فائده خواندن بیت گر تضرع کنی و گر فریاد خطاب عام دزد
بکسر الدال زر باز پس نخواهد داد معناه بالترکی اوغری النونی کروصاکر مه یرجک دکلدر فاذا عرفت المعنی فتعرف ان لفظ

زر

زر مفعول داد فلا ینبغی ان یضاف لفظ دزد الیه ومن اضافه فقد ارتکب الورکاکة کما لا یخفی مگر آن درویش خرقه پوش بر قرار
خود مانده بود بینه بطریق العطف التفسیر بقوله و تغیر در و نیامده گفتم مگر آن معلوم ترا برابر المعلوم مال الرجل نبردند لان علی حال
الاولی گفت بلی بردند ولیکن مرا با آن معلوم چنان الفتی یعنی الانس نبود که بغارت آن خسته دل باشم بیت نباید
ای لا ینبغی بستن اندر چیز و کس بالواو العاطفة فی ترکیبها فقد غلط دل مفعول بستن که دل بر داشتن ای رفع القلب و قلعه کار یست مشکل فیت
فی الرحمة گر مکر تعلق بر تنیه دل کوکلی قویر مغ اندن چو نکه مشکل گفتم موافق حال است آنچه تو گفتی من مضمون البیت که مرا در عهد
جوانی بالیاء المصدری باجوانی بیاء الوحدة اتفاق مخالطت بود و صدق مودت بتین یعنی مودة تر لقوله بنیانی که قبله چشم جمال
بودی بیاء الحکایة و سو سرمایه عمرم وصال او کمال حسنه و صلی قلبی قطعه مگر ملائکه تقدیر الکلام مگر ملائکه بشو نظیر او بر آسمان و گرنه
بشر مرسون بجنس حوت او در زمین بلانون لنصح القافیة ادم و لفظ زمی بمعنی زمین وهو کتب بالنون فلم یعرف القافیة نخواهد بود
معنی المصراع الاخیر بالترکی آنکه یعنی زنک کبی کمسنه یرده او لمق دکلدر ربدوسن البا اللقسم والیاء للوحدة ای بحق صحبت که صحبت معلوم
بعد از وی اشارة الی دوست صحبت مبتدا مؤخر و من ظن الیاء مصدریه فقال یعنی بحق مودتی که منعقد شده است در میان ما فلم یعرف الحق
که ناگهی ای فجأة پای وجودش بگل اجل بکسر الکاف
الفارسی فرو رفت فاعله ضمیر پای والمراد انه مات و دود فراق از دودمانش بالدالین ای قبیلته بر آمد خرج و ظهر روزها
بر سر خاکش ای قبره مجاورت بالجیم کردم حکایت مات حبیب لاحد فی العشاق و قعد علی قبره ایاما کالمصطفی ای اذا فی الشوق
یخفر القبر و ادخل الانف الکاشف بین التراب فیصل الرائحة المنتنة ای خشومه فتنفر قلبه منه وذهب من قبره و از جمله ابیاتها که در فراق او گفتم
یکی این بود قطعه کاش بالترکی کاشکی کان روز که در پای تو شد یعنی رفت خار اجل فاعل شد دست گیتی بزدی بیاء الحکایة تیغ هلاکم بر سر
ای علی راسی و المراد لیتنی کنت میتا قبل ان ادرک هذا الیوم کما نقول تا درین روز جهان مفعول مقدم لقوله ندیدی بی تو
ندیدی چشم فاعله ای نمی برسر خاک تو علی هذه الهیئة که خاکم بر سر اما جمله حالیة او دعائیة بدعو علی نفسه بالهلاک قطعه الکه فراش این ط

الضمير راجع الى الحبيب وهو مفعول نكرفتي فاعله ضمير قرار وخواب عطف على قوله تا كل نسرين نفت ندى تخت اى

الحبيب الذى كان لا ياخذه القرار والنوم فى موضع الاتعد نزاوراق الورد والنسرين على فراشه ومن قال اى الحبيب الذى

كان لا يتقر فى موضع ولا ينام فى مكان الخ فلم يعرف الفاعل والمفعول كردش كنبد بالكاف الفارسية فيهما بمعنى دوران الفلك

وهذا اى اسناد الحوادث الى الحركات الفلكية مجاز مشهور ولا حاجة الى ان يراد به اى بدوران الفلك مقداره اعنى الزمان

قيل كل روزشى بضم الكاف الفارسية برنخيت فاعله ضمير الشوك بسر فاكنش اى على قبره نرتربت بالضم ضمير خارستان وهو ماض رستن — خارستان حح

بالكرى اى تمكن بعد از مفارقتم اذ عزم كردم اى قصدت ونبت جزم قدم تربيانه فى الديباجة كه بقيه زندكانى بمعنى الحبوة فرش

يا بكس در نوردم مضارع متكلم من نوردين بمعنى بحيدن وحذف الدال والياء فى مستقبلا للتخفيف كما فيما نحن فيه وكرد بكسر الكاف — الكاف حح

فى بمعنى حول لان الذى مجالست نكردم بمعنى الدوران **قطعه** سود دريا نيك بودى فان البحر كثير النفع كر نبودى بيم موج

اى خوف الغرق صحبت كل خوش بدى اى يحقق بودى كر نبستى تشويش خار فانه مولم دوش وهو بمعنى الليلة الماضية ومدحى

بمعنى المنكب والفرق بينهما بالقراءة بالضمة المعلومة والمجهولة كما قيل لم يوجد فى كتب اللغة چون طاوس اى مثله مى

نازيدم باكرم كوبنك ويقول المتفق اندر باغ وصل لانه كنت مع الحبيب اين زمان اندر فراق يار مى پيچم چو مار وقيل الرئيته

بيت چوخ ايدى دريا ده آصى اوله كر خوف موج صحبت كل خوب ايدى كر اولمه تشويش خار وصل باغنده بور رردم

دوش كبى طاوش فرقتنده بو كلوم بو زمان مانند مار **حكايت** يكى را از ملوك عرب حديث مجنون بكفتند وشورش نيم — بوكلو رم طا

الشين المعجمة وكسر الراء اسم مصدر بمعنى شوريدن بالكر كه قرشمق وقرشدرمق يستعمل لازما ومتعديا يعنى بولنمق وهو فى الحقيقة فى

المعنى الاول لكن الجراب الغرائب وتقييد المعنى الاخير بالقلب يعنى كوكل بولنمق على فى الصحاح الفارسية فلبس بصحيح حال او اشاره الى المجنون

كه با كمال وفضل وبلاغت سر در بيابان نهاده است وبا وحوش انس كرفته كالحيوان العجم وزمام بكسر الراء بالتركى دزكن اختيار از

دست داده دلم بملك تفرج فرمود كش الشين راجع الى المجنون تا طلب كردند وحاضر آوردند وملامت كردن كرفت اى شرع فى تبع التوبيخ

كه درنوف

كم در نوف نفراران چه خلل ونقصان ديدى كر خوى حيوانى بالياء المصدرى كرفتى بالياء للخطاب وترك عيش آدمى كفتى يعنى كردى مجنون

بناليد وكفت **شعر** ورب صديق كلمة ههنا للتكثير اى كثير من الخلان لامنى من اللوم اى عذلنى فى ودادها اى محبته

الحبيبة ومن قال محبة ليلى وعشقها فلم يصب فان هذا البيت من غزل المحتكا عترف به القائل الم يرها ضمير الفاعل المستتر

فى الفعل راجع الى صديق وضمير المفعول اى البارز راجع الى الحبيبة لما عرفت آنفا يوما ظرف للفعل فتوضح من الايضاح فاعله

ضمير الحبيبة ايضا وهو منصوب باضمار ان جواب الاستفهام اى فتظهر وتبين لى اى لاجلى عذرى منصوب تقديرا ومفعوله — اى واضح نبود

ويروى فيوضح بالياء التحتانية وفاعله ضمير صديق وقائل الترجمة **بيت** بنى عشقنده يرجمه دوست ملامت قلدى كور

مدى انى بو زينى تا ايدر عذرم روشن **قطعه** كاش كانان كه عيب جستند فى حبك رويت اى دلستان بديدندى

كما ان النسوة اين وصيه يوسف فقطعن ايديهن مقام الاترنج تا بجاى ترنج در نظرت مرسون بيخبر فى موضع الحال دستها

بر بريدندى الحال كونهم ذاهلين عن انفسهم كالنسوة اللاتى قطعن ايديهن تا حقيقت معنى اى حسن الحبيب بر صورت

دعوى العشق الصادر عن العشاق كواهى باليا المصدرى دادى بيا الحكاية وكفتند يكه قوله ذلك الذى لمتننى فيه تفصيله — **قصه زليخا**

ان زليخا لما راودت يوسف عن نفسها لامتها نسوة فى ذلك وقلن امراة العزيز عشقت عبدها الكنعانى فلما سمعت باعتبا

بهن دعتهن وهيات لهن متكاء واعطت كل واحدة منهن سكينا وقالت ليوسف اخرج عليهن فلما راينه عظمته — المتكاء الاترج وقيل هو النقاع

وكبرن فى ذلك الحسن الفائق وضربن ايديهن من فرط الدهشة وقلن حاش لله ما هذا بشرا ان هذا الا ملك كريم

فقالت زليخا فذلكن الذى لمتننى فى الافتنان به قبل ان تتصورنه بصورته ولو صورتنه فى الفكر وقت اعلا — الافتنان هو الغريب بسبب العشق

متلعذ رتتى ملك راى معهود دردل آمد اى خطر ببال كه جمال ليلى را مطالعه كند اى ببيند تا داند كه چه صورتست كه موجب

بكسر الجيم چندين فتنه است بفرمود طلب كردن اى طلبوها در احيا عرب جمع حى بمعنى القبيلة بكرديدند بفتح الكاف الفارسى وبكسر

آوردند بيرادى بياته وجدوها وپيش ملك در صحن سراچه بداشتند لينظر اليها الملك ملك در هيات او نظر كرد فلما نظر اليها

شخصی دیدیسه فام ای الکبود اللون ضعیف اندام در نظرش الضمیر راجع الی ملک حقیر بحکم آنکه کمترین خدام حرم او ای الملک بجمال از دو
لیلی است یعنی بالبنا العربی یعنی زلیخا و بنزدیک پیش بالبنا الفارسی مجنون بقرابت ... رافت ای فهم ان الملک لم یستحسن لیلی و گفت
ای ملک از دریچه چشم مجنون بجمال لیلی نظر بایست کرد تا سر مشاهده آن بر تو جلوه گر گردد قد وجد فی بعض النسخ هذه الابیات **مثنوی**
تا بر دردی رسی نیاید خطاب للملک و الکاف تخالف رفیق ... در دیاید ... که با او قصه ... بگویم ... الحلوا
زه دو چرم رابهم خوشتر بود کور ای الاحراق **شعر عربی** ما موصولة ... ذکر بیان ما المحلی بکسر الحاء المهملة و فتح المیم المرعی المحفوظ
و یعال المنزل الحبیب ... شبهها بحجر الطلی ... بکسر المیم الاول و فتح المیم الثانی آلة السمع اعنی الاذن لو سمعت ... بالضم و سکون
جمع ورقاء آخر جمع حمراء وهی ای الورقاء ... اسم جماعة شبه لونها لون الرماد المحمی ... وضع الظاهر موضع المضمر اذ الاصل ان یقول
ورقه وذکر الوضع امثال الصیحة الوزن او للاستلذاذ بذکره صاحب ... الصیحة وهی رفع الصوت معنی ومعنی البیت ان الذی
تر باد ... ذکر منزل الحبیب لو سمعته الورق التی تسکن بالمحلی صاحب ... نشوفها والتذاذها بامعنی اسم جماعة لا واحد له
من لفظها من قوم ورهط الخلان بالضم والتشدید جمع خلیل وهو الصدیق ... جمع ام حاضر للمعانی ... معتو ... عافا
... الله تعالی المراد به ... وهب الله له العافیة من اسقام العشق **واعلم** ان المصرع الاول تم بلفظ عافی و ... المصراع
الثانی بلفظ فی وضع الکلمة الواحدة بین المصراعین شایع ... ای لا تعلم انت ما تقلب ایما التصوف القلب
الموجع بفتح الجیم المشددة ای الالم و قیل یحتمل ان یکون البا للظرفیة دون الالصاق ای کان استقر فی قلبه والمناسب بالمقام
البیت الثانی **نظم** تن درست را نباشد درد ریش خر بهم دردی بیا الوحدة و همدرد بالرکی در داش بگویم درد خویش
لانه نفهم حالی گفتن از زنبور ای من ابتداء النحل هیچ حاصل بود ای غیر ... با یکی در عمر خود ای فی جمیع عمر من ناخورده نیش
... ای ایلام النحل ... حالی ... مثل حالی حال ... ای ... سوز ... با دیگر
نسبت ممکن ... و ... بر عضو ریش فان البدن الصحیح لا ... الملح والعضو المجروح ... ثم

بالمعاط
وقوع ط

حکایت قاضی
کو اصله که او ...

حکایت قاضی همدان ای اسم بلد مشهور حکایت کنند با نعلبندی سوی و کان جمیلا پسر خوش بود ای کان لحیه
و نعل در آتش کلام مسیح روزگار ... بیا الوحدة ای زمانا ممتدا در طلبش ... ای تحیر بود ... صفة مشبهة ... حال
و ... صدای مترقب ... چوبان صفة مشبهة ... حسن ... ای طالب ... واقفه گو ان یغنی ... ما وقع علی ... **رباعی** در چشم ... آمد
آن سهی سرو بلند لفظ سهی ... المستقیم یوصف به سرو قدم ... الوزن ... برود بالفاء ... ربودن دلم زد
متعلق بربود و در پای فکند ... این دیده شوخ ای المطبوع می کشد ... الکاف دل بکمند ... سلخواهی کر
بکمش دل ندهی دیده به بند بضم البا الاول ای لا تنظر الی احد و الخطاب لمن القی السمع و هو شهید و المراد انه احفظ عینک
عن نظر الی المحابیب والالتفات الی محاسنهم لئلا یتعلق قلبک بهم **بیت** از یاد تو غافل نتوان کرد بهیچم معناه لا یرکی
شیء احکم غافل ابدی ... فاذا عرفت المعنی فمن قال تو غافل نتوان کردن بهیچ حالم لم یعرف المعنی ... سر کو ...
بالکاف العربی ما دم شوم که نه بیچم فان اللحیة المضروبة علی راسها لا تقدر علی جمع الاعضاء شنیدم ... الحکایة که در
ره گذری ای ... الطریق ... بیش قاضی باز آمد لفظ باز للتاکید ... بعضی از بن معامله وحکت القاضی ... بگوش
الضمیر راجع الی ... بود ... الصف ... دشنام بکسر المیم ... بیخاش ... ابراز داد و سقط گفت ... دست
لیس ... القاضی ... از بی حرمتی ... ای لم ترك شان اللاهانة قاضی ... از علماء معتبر که ... او بود **بیت**
آن شاهدی بیا الوحدة و خشم کرفتن ... الی ذکر المحبوب و غضبه فان فیه حلاوة و الی ... علی ... تو ترش
بر ابروی ترش ... عقله ... ترش برابروی ... فاذا عرفت المعنی ... حلو ... قوله ...
فی شرحه و ... آن عقله را که برابرو ... دارد که اگر چه ترش است آن غضب ... در بلاد ... بلد
عدد کوبند مثل سایر ضرب الحبیب زبیب ... والمصدر مضاف الفاعل والمفعول متروک ای ضربه العاشق **بیت**
از دست تو بر دهان ... خوشتر که بدست خویشتن نان خوردن ختم ... القاضی لرفیقه ... که از و قاحت او
خوشتر که ز دست دیگران نان خوردن تم

ضرب المثل
لنگ ...
... البیان

بفتح الواو ای قلة الحیاء و بوی سماحت بالحاء المهملة ای جوانمردی بدوله نظر پادشاهان بسکون النون مبتدا سخن بضلالت
گوینده فی الظاهر و کبر که در زمان صلح جوینده **بیت** انگور نو آورده ترش طعم بود ای العنب الذی لم ینضج بگذار مر او را روزی
دو سه صبر کن تا شیرین گردد مراد القاضی من هذا الکلام ان هذا الغلام یظهر الخشونة والمرارة لعدم النضج والمرارة لعدم نضجه و
شدته فی طبیعته و بالصبر یلین قلبه و یحصل منه المراد این بگفت مع رفیقه و بمسند قضا ای الحکومة باز آمد قدم ترسا بقا
تنی چند از عدول جمع عدل بمعنی عادل که ملازم او بودند و خدامه زمین خدمت ببوسیدند لتعظیم القاضی که باجازت
سخنی داریم در خدمت بگوییم اگر چه ترک ادبست و بزرگان گفته اند **بیت** نه در هر سخن بحث کردن رواست النفی مصروف الی
بقیة المصراع خطا بهند ابیند بر بزرگان گرفتن خطاست خبر و قیل فی الترجمة **بیت** نه هر سو زده بحث البتة کی روا خطا در الو
کوده و نقل خطا اما بحکم آنکه سوابق انعام خداوندی ای انعامات السابقة ملازم روزگار بندگانست ای لا ینفع کنما مصلحی
که ببینند و اعلام نکنند نوعی بیاء الوحدة از خیانت بگفت یجب علینا الدلالة علی ما هو خیر لک فقال لو اطریق صوابست که برین بمعنی
این طمع و هو الوصلة بهذا الغلام نگردی بالکاف الفارسیة و بیاء الخطاب بالترکی دو لا یجمعه بس و فرش و لع بمعنی تحمیل بحرص در نوردی
بالکرم حرص و تحکم ذو درد رش و المراد ترک الحرص که منصب قضا باکاهی بالباء والکاف الفارسیین بمعنی الحجر الذی یوضع علیه
السلم و نحوه و بمعنی المتراح و بمعنی المرتبة و مع الارادة هنا والباء للوحدة منیع است بفتح المیم بمعنی المرتبة مانعة لا یرقی کل احد
نا بکناه شنیع ملوث مکردی ای لا تجعل ملوثا بالذنب الشنیع حریفانست که دیدی اشارة الی الغلام الذی فی صدد بیانه و حدیث
اینست که شنیدی اشارة الی تهمته فلیس فیه احتمال الوصلة فالاولی ترکه **مثنوی** یکی کرده بی آبرویی بسی البار ایده بس بعضی ان
الذی صدر منه ترک الادب مطلقا را چه غم دارد از آب روی کسی مراد هم ان الغلام المعهود قد اعتاد ترک الادب والفضاحة فلا
یبالی من فضاحتک نام ایکو بالاضافة پنجاه سال من هذا که یک نام زشتش کند پایمال فنخاف ان یضیع اسمک الملیح
بهذا الفعل القبیح قاضی از نصیحت یاران یکدل عبارة عن کمال الوفاء فی الاخلاص ای نصیحة الاصدقاء المخلصین

ای جاد

نوردیدن بمعنی الطی

تضییع

ای جاه مقبول و حسن رای و حفظ و فای ایشان آفرین کرد و گفت نظر عزیزان در مصلحت حال من عین صوابست لا شک فی
کونه صوابا و مسئله بی جواب و لکن **غ** لو ان حبابا بالملام یزول ای لو وقع ان حبا یزول بالملامة لسمعت ای قبلت کما فی قول الله
سمع الله لمن حمده ما یقال ای کذا بتفریق الافراء عذول بفتح العین المهملة والذال المعجمة مبالغة من العذل و هو الملامة و فی بعض النسخ بفتح العین
والذال المهملتین علی وزن الدخول جمع عدل بمعنی العادل و هو المناسب لقوله تنی چند از عدول **بیت** ملامت کن مرا چندانکه
خواهی و فی بعض النسخ نصیحت کن که نتوان شستن از زنگی سیاهی بالنباء المصدری تعلیل و المعنی بالترکی زنگی یوموق اولمز زنکیدن نه فی
این بگفت فال هذا الکلام و کس را فرا عوانه تفحص ای بتفحص حال او و اشارة الی الغلام بر انگیخت بالکاف الفارسیة سلطه علیه
کبعوا ای لحصل قبل الغلام الی القاضی و نعمت بی کران بر تخت و ضرب المثل و گفته اند هر که زر در ترازوست ای کان اخذ الذهب و
ضع مثقال المیزان للوزن والاعطاء زور ای القوة در بازوست المراد به یصل الی مرامه و انکه بر دنیا دست رس ندارد ای من لم یکن له القدرة علی
الدنیا در همه دنیا کس ندارد لیعینه علی وصول مرامه و من قال بمعنی صاحب نظر فرستو دا صلاحه قال کذا اسمعت من بعض الکمل فقد سمعوا لا ینعم
اللفظ اصلا **بیت** هر که زر دید سر فرود آرد معناه بالترکی هر که التون کوردی باش آشفته اندردی و در ترازوی آهنین
ای و کان میزانا صدیدا المنکب و ابراداء ترازوی ذهبا عیل ان کان کالحدید فی الشدة والصلابة فی الجمله شبی خلوتی بیاء الوحدة فیهما
میسر شد مع الحبیب و هم در آن شب شحنه بسکون الحاء المهملة بالترکی صو باشی راخبر شد که قاضی همه شب شراب در سر و شاهد در بر علیه
ای المحبوب فی صدره از تنعم تحفظ فی خبر و بترنم گفت **غزل** امشب فی هذه اللیلة مگر بوقت بسکون التاء نمی خواند این خروس اشاره الی
غاق بس بالعربی نکرده اسم مفعول بمعنی زکنار و قدمت با نه و بوس اسم مصدر هنار خ بالاضافة و فی بعض النسخ بستان یاد در دم
کبر نا بد ار و صف بیمی تا فتن چون ای مثل گوی بالکاف الفارسی بالترکی طوب عاج عظم الفیل در خم کالاول چوگان بالفارسیین الخشب
المنحنی رسم هو الذی یضرب الکره حین الملاعبه تعالی یا کی چو گوی آبنوس اسم شجر اسود شدید یکدم که چشم فتنه بخوابست زینهار و فی بعض النسخ
بکشب که دو سه لحظه در کنار بیدار باشیم تا در و حضر بر فرس بضم الفاء و هو بسنعمل الالف فی اوله و بسکون الفاء علی ثلثه معان السط

والسخنة والجنبو وقد يراد به معنى العيب تا شنوى ز مسجد آدينه بالذال المعجمة يوم الجمعة والمراد هنا صلوة الجمعة فمعنى مجد
آدينه هو الجامع بانگ صبح اى اذان الفجر يا از در بكر الواى سراى اتابك يريد الملك غريو كوس اى صوت المعيب الذى معنى لفظا غريو فريه
وفغان وهذا البيت مبهون لب مفعول لمقدر لقوله بر درشتى والمراد به شفة العاشق بركبى بيا الوحدة والمراد به شفة المعشوق ثم
اى مثل خروس فى الحمرة والصفرة صفة لقوم لبى الجهى بود ونكو جاقه بر دكشتى فاعل بود اى رفع العاشق شفته عن شفة الحبيب بكفتنى
متعلق ببيهوده خروس فانه يصيح قبل الصبح فاخ درين حالت بود اى فى الاصلة ظاهرا والفصاحة باطنا كه يكى از متعلقان
در آمد اى دخل عليه وكفت چه نشستى خبر اى قم وپاى دار بالتركى ايا غك اولدى اى بقدر طاقتك كه نيز امر كرى بخنتين
كردستون دان بو بودن بيا الوحدة اى النعمة كو رفته اند بلكه حقى اى ما هو الواقع كفته اند مكر اين آتش فتنه كه هنوز اندكست بآب تدبير
بسبب ماى تدبير فرو نشانيم بالتركى سونديرلم مبادا كه فردا چون بالا كيرد اى يرتفع فاعله آتش عالمى بفتح اللام فرا معنى لتحسين اللفظ
يكجر قاضى بتبسم فرو نكه كرد وكفت قطعه پنجه در صيد كرده ضيغم را الضيغم بالياء التحتانية الساكنة الصاد والغين المعجمتين
المفتوحتين بمعنى الاسد ومعنى المصراع بالتركى پنجه ارسلان صيده اورمش ارسلانه چه تفاوت كند كه سكولايد بالتركى اودمك روى
درروى ديد دست كين بكذار اى اترك يا عدو ليث دست كين خايد مضارع خاييدن ملك بفتح الميم وكسر اللام الاهدرانه
بمعنى المعاصى عزم شهو ... فرمايى فى حق تصديه منه عن الذنب وهو القاضى كفت اى الملك مر اورا اشارة الى القاضى ازجمله
فضلا عصر بمعنى زمان ويكانه دهر اى فريده مى دانم فيه تنبيه على انه ينبغى للسلطان ان لا يعتقد لكل خبر يسمعه فى المذمة بل ذكره
معاندان در حق او بغرض خصوص بالمعجمتين كرده باشند اى شنوه وفيه تنبيه على انه ينبغى للسلطان ان يكون حسن ظن فى حق العلماء
حتى يظهر الحق الصريح اى سخن در سمع قبول نيايد اى لا اقبله والمراد بعدم القبول ضد الامر بالعقوبة وفيه تنبيه على ان الاستعجال
فى امر العقوبة مذموم مكر آنكه كه معاينه كردد بالكاف الفارسى كه حكما كفته اند بيت شنيدى بالياء المصدرى ومعنى لفظ
شنيدى

تنديد بالتركى صريب سبك مرتبة بقوله دلست بردن نتيج معنى المصراع بالتركى صرلق ايله الدينى الملك قبحه وكذو فرقده الصحيح ظهر
عندك فى قوله فالمعنى در زمان دشوارى وضجرت دليست دل شنا والشجاع الهدندان بر نيفتخين مضارع زبردن وفى بعض النسخ كرد
مضارع كرديدن است در نيغ مصلوى المصراع الاول مبتدء والثانى خبره شنيدم كه سحر كاهى بيا المصدرى اى وقت الصبح ملك
با تنى چند از خاصان بر بالين قاضى رسيد فيه تنبيه على انه ينبغى للسلطان ان يقصد الاطلاع بنفسه ولا يعتمد على غيره فى الامور المهمة شمع را
ديد كه استاده وشاهد نشسته مقابل استاده وهمه بخته وقدح شكسته مما يكون فى مجالس اهل الفسق قاضى مبتدء در خواب مستى بالياء
المصدرى خبره بى خبر از ملك هستى حال او غم الفكر ملك بلطف بيدار كرد انظر الى حال هذا الملك بكسر اللام فان كان
ملكك بفتح اللام وكفت برخيز كه آفتاب بر آمد اى طلعت الشمس قاضى در يافت اى فهم الحال وكفت از كدام جانب بر آمد كفت اى الملك
از جانب مشرق كفت اى القاضى الحمد لله كه هنوز در توبه بكشودة باز است اى باب التوبة مفتوح بحكم اين حديث لا يغلق باب التوبة
اى لا يجعل مغلقا على العباد حتى تطلع الشمس من مغربها انظر الى هذا الجواب كيف اجاب بموجب العلم وكفت استغفر الله واتوب اليه قال النبى
عليه السلام من تاب قبل ان تطلع الشمس من مغربها تاب الله عليه وقال عليه السلام للتوبة بابا عرضه مسيرة سبعين سنة وانه لا يغلق حتى تطلع الشمس
من مغربها وقال عليه السلام لا تقوم الساعة حتى تطلع الشمس من مغربها فاذا طلعت ورآه الناس آمنوا اجمعون وذلك حين لا ينفع نفسا ايمانها لم تكن
آمنت من قبل او كسبت فى ايمانها خيرا قطعه اين دو چيزم بر كناه انكيخت اى سلطان الذنب على الذنب بسببهما بخت نا فرجام وعقل
نا تمام فرجام بفتح الراء المهملة بمعنى انها والجيم المفتوحتين بمعنى آخر وبمعنى فائده والمراد هنا المعنى الثانى كر كرفتار آيم كنى مستوجب
بكن الجيم مستوجب الشى اذا استحقه ور ببخشى عفو بهتر ز انتقام قال العلماء كل صفة من الاوصاف الحميدة ضدها نقيضه كالعلم والقدرة ضدها
الجهل والعجز نقيضه الا الانتقام فانه عدل ممدوح فى نفسه وكذا ضده وهو العفو ملك كفت توبه درين حالت اى فى هذا الوقت
كه بر هلاك خود اطلاع يافتى سودى ندارد اى لا ينفع اصلا قال الله تعالى فلم يك ينفعهم ايمانهم لما رأوا بأسنا قطعه چه سود
از دزدى بالياء المصدرية آنكه توبه كردن مرهون كه نتوان كمند انداختن بمعنى انداختن بر كاخ بمعنى القصر العالى بلند خطاب از ميوه كو

باکاف الفارسیة تاکید کما عرفت کوتاه کن دست ای اترک مع قدرتک علی الوصول به فاذا عرفت المعنی الصحیح ظهر عندک فی قوله

ز قال یعنی بلند قامت را بگو که دستش از میوه کوتاه کس که کوته یعنی قصیر القامة خود ندارد دست بر شاخ ثم قال الملک تا با وجود

جنین مکری بفتح الکاف و یاء الوحدة کما عرفت آنفا یعنی گناه که خاطر شد خلاص صورت نبندد مراد به انه لا یتحقق الخلاص این بلفت

جواب للقاضی و هو کلان بفتح الکاف المشددة جمع موکل مراد بهم الاشخاص الذین یباشرون العقوبة بهم الجلاد و غیره و ن

قال بفتح جلادان فقد خصصه من عنه مخصص و هو بکسر النون للاضافة الی قوله عقوبت برو کن بفتح الواو و الخفة ای سلطهم

علیه گفت مرا در خدمت سلطان یک سخن باقیست ای بقی لی کلام ملک پرسید که آن چیست گفت قطعه با سنبن ملالی بالیاء المصدری

کر بروی افتد که خطا الملک و مهد الهیئة کنایة عن الترک و الاعراض طمع مدار ای لا تطمع که از دامنت التقاء الخطا بدارم دست

ای لا اترک ذیلک و بدی اگر خلاص محالست ازین گنه که مرا کن فانه ذنب عظیم یوجب العقوبة بدان کرم که تو داری امیدوار

رحمتی لا تکرمنان فی الکرم فرحم منک العفو ملک گفت این لطیفه بدیع و عجیب آوردی و این نکته غریب گفتی خطایت باللفظ

ضی ولکن محال عقل است و خلاف شرع که ترا امروز فضل و بلاغت از چنگ بالجیم الفارسیة و کسر الکاف للاضافة عقوبت

برهاند یعنی التخلیص مصلحت آن می بینم که ترا از قلعه بشیب اندازم بفتح الباء الثالثة للصلة و شیب بالکسر مخفف نشیب بفتح

النون بالکاف ای نشیب یعنی زیر و معنی زیر گشته و قد یطلق علیه لفظ نشیب علی الطریق و المزاوجة فیقال شیب و تیب کما یقال فی العربیة حسن

بسن و امثال آن که فرق قوزن و المعنی هنا هو المعنی الثانی تا دیگران عبرت گیرند و عقوبتنک گفت ای خداوند جهان خطاب الملک

پرورده نعمت این خانه دائم فلا یلیق بک ان تبادر فی قتلی و نه تنها این گنه کرده ام دیگری را بیند از تا من عبرت گیرم ما

قال القاضی هذه اللطیفة ملک را ازین سخن خنده آمد و بعفو الباء السببیة از سر خطای او در گذشت کلمه در للتاکید و متعدیا

ن ای حث داور اکه اثر شکستن او کرده بود دید گفت ای خالیهم الملک بیت ای که حال بفتح الحاء المهملة و تشدید المیم

عیب خود نشنید ای الکم ذنوب کثیرة تحملونها طعنه بر عیب دیگران مزنید قبل فی الترجمة بیت الله که کند مر عیبک حال بسی [illegible] غیر [illegible]

عیبنه

٩٧

عیبنه طعنه او زمغل حکایت منظومه جوانی بالیاء المصدریة پاک باز وصف ترکیبی من باختن و باک دو و بفتح

الراء وصف ترکیبی من رفتن بود و میدان الفتی کما یکره روی بیاء الوحدة در گرو یعنی الرهن بود کنایة عن الابتلاء بالمحبة

جنین خواندیم که در دریای اعظم بگرداب بکسر الکاف الفارسیة موضع یدور فیه الماء و یغرق فیه الیاء للوحدة در افتادند باهم

ای العاشق مع المعشوق چو ملاح آمدش الشین راجع الی جوانی تا دستش گیرد لتخلیصه مبادا با آن کی او لیکن کاندران سختی بمیرد

و دیگرش گفت ای بحمی گفت از میان موج و تشویر بالشین المعجمة بمعنی الخجالة قال ابن ابی سعید علی بالی تا نکری بکذار دست یار من

بالاضافة فی اللفظین که فرمان تخلیصه اعم من تخلیصه درین گفتن جهان بروی برآشفت ماضی من آشفتن وهو بالترکی دلو

رمک و بمعنی قرمق وهو المراد هنا شنیدندش که جان میدادی گفت مقول القول هو البیت الآتی ای آغ قوله حدیث عشق از آن

بطال منوش بالفتح و السکون نهی من نیوشیدن بمعنی شنیدن که در سختی بالیاء المصدری کند یاری فراموش تم بیت القصة

جنان کرد بدیار ان زندگانی فی الزمان الماضی حکایت روی عن محمد بن عبد الله البغدادی انه قال رایت فی البصرة

شابا عاشقا بکسر التحتیة یشیر فی الناس و هو یقول من مات عاشقا فلیمت هکذا الی الآخر فی عشق بلا موت ری نفحه میتا

ز کار افتاده ای مجرب العمل هشو تا بداتی بر پریدامته بقوله ز کار افتاده نعته و بعد قیل که سعدی راه و رسم عشق بازی مرانو

چنان داند که در بغداد تازی بالتاء الفوقانیة بمعنی العرب ای اشارة به لان اهل بغداد یعرفون العربیة الفصیحة کما یعرفون

ان الفرس تم بیت القصة الحقیقی ای المعشوق الاصلی دلارامی که داری دل درو بند ای اعقد قلبک به دگر چشم از همه

عالم فرو بند ای لا تنظر الی غیره حکایت روی عن محمد المقری انه قال خرجت الی الشفاء فی بغداد فرایت شابا مقیدا

مغلولا فقال لی یا محمد ما تری ما یفعل الحق بی قلت لو جعلت السموات السبع غلا فی عنقی و الارضین السبع قیدا فی رجلی

ما التفت عنه بعلی عنه طرفة عین اگر مجنون و لیلی زنده گشتی ای لو صار حیین لان گشتی بمعنی الصیرورة و لا یستعمل

بمعنی الکینونة هنا حدیث عشق از آن دفتر ای فی کتاب گلستانا نوشتی ای کل واحد منهما بیت اگر مجنون تو انسی سر از روضه برون کردی

لفظ منوش بمعنی مشنو

آه آه آه

باب ششم در ضعف

باب ششم در ضعف بالفتح ضد القوة والضم فیه لغة و پیری قال
اصحاب التواریخ اول من شاب ابراهیم عم فلما رای شعرة بیضاء فی لحیته قال ما هذا یا رب قال الله تعالی نور ووقار
ای فقال رب زدنی نورا ووقارا حکایت با طایفهٔ دانشمندان در جامع دمشق قدم بیانه بخشی بیاء الوحدة همی رفت
فی بعض النسخ همی کردم والمعنی المراد واحد ناگاه جوانی از در ای باب الجامع در آمد ای دخل و گفت درین میان ای فیما بینهم
که هست که فارسی داند فقالوا له اشارت بمن کردند گفتم چه حالت گفت پیری صد و پنجاه ساله ای شیخ کبیر قد بلغ سنه المائة
والخمسین سنة در حالت نزع است وهو حال الاحتضار و بزبان فارسی چیزی میگوید لا یعجم ومفهوم بالکسر ما نکردد ای
لا یصیر معلوما لنا اگر بکرم قدم رنجه شوی کنایة عن المشی بالاقدام للمجیء مزد بالضم والسکون بمعنی الثواب یابی خطاب
خلفتی یابد که وصیتی بیاء الوحدة کند چون ببالینش فراز رسیدم فلما وصلت الی وسادته این بیت میگفت دمی چند
گفتم فیه تقدیم و تأخیر بر آرم بکام ای فی تحصیل المرام دریغا که بگرفت راه نفس ولم یعط العمر دریغا که بر خوان الوان عمر ای
علی سفرة النعم الملونة للعمر دمی خورده بودیم گفتند بس وما خلونی ان اکل مستوفیا ومعنی این بیت یعنی الکلام المنظوم
فبشاد والبیتین یجری علی وجه الترجمة با شامیان ای الذین کانوا عند المحتضر همی گفتم تعجب میکرد در کلامه هذا انه
یدل علی التاسف مع طول عمره کما قال از عمر دراز و تأسف او بر حیوة دنیا قال النبی عم ما ذا شاب ابن آدم یشب فیه
خصلتان الحرص وطول الامل گفتم چگونه درین حالت ای النزع الروح گفت چه گویم ندیده خطاب که چه
سختی بالیاء المصدری همی رسد که یک بیاء الوحدة که از دهانش بسکون النون والشین للوزن بدر میکنند بضم الکاف وفتحها
ای الکبر چون دندانی سنان شانه قیاس کن که چه حالت بود بفتح الواو در آن ساعت مرهون که از وجود عزیزش
بدر رود جانی ای یخرج روح بدنه گفتم تصور مرگ ای فکر الموت از خیال بدر کن و وهم را بر طبیعت مستولی مگردان
که فیلسوفان ای الحکماء گفته اند مزاج گر مستقیم بود بفتح الواو اعتماد بقا را نشاید ای لا ینبغی للاعتماد علی البقاء
کنایة عن الفرح

ومرض

[illegible]

۹۸

ومرض اگر چه هائل ای المخوف بود دلالت کلی بر هلاک نکنند ثم قال المصنف اگر فرمایی طبیبی را بخوانیم تا معالجه کند که به شود الهاء
للتکثیر گفت هیهات مثنوی خواجه در بند نقش ایوانست قد مر بیانه فی اول الکتاب خانه از پای بست بالباء الفارسی
الاساس ویرانست فلا وجه للتنقش والمعنی اذا فسد المزاج لا ینفع العلاج دست بر هم زند طبیب ظریف ای تاسفا لعلمه بالموت
چون خرف بفتح الخاء المعجمة وکسر الراء المهملة صفة مشبهة بالترکی بوناماش ببیند افتاده حریفی بالمهملتین فلا یلیق علاجه پیر مردی
بیاء الوحدة حکایة نزع ای البدن الی مفارقة الروح و الدعی پیرزنی ای المرأة العجوزة صندلش بتحریک معروف فانه کثیر الخلط بماء الورد
تخالط حمی ما الید علی الراس والقدم لدفع الصداع والحرارة چون مخبط ای مختل اعتدال مزاج بسبب المرض القوی او الهرم نه عزلت و اند
الغرا وهی بالفارسیة افیون اثر کنند نه علاج حکایت پیر مردی حکایت میکند که دختری بیاء الوحدة خواسته بودم و حجره
و حجرها و خانه وحجره بگل بضم الکاف الفارسیة آراسته و بخلوت با او نشسته و دیده و دل برو بسته لفظ بودم مقدر فی المواضع الثلاثة و شبهای
دراز نخفتی بیاء الحکایة و بذلها جمع بذله بالفتح والسکون ولطیفها عطف تفسیری گفتی مثل یا لخفیفة تا بستر که وحشت و نفرت بکرد فاعله
ضمیر دختر و مؤانست پذیرد بمعنی شبی از شبها میگفتم اقبال بلندت یار بود بسکون الواو و چشم دولت بیدار
بیتبه بقوله که بصحبت پیری افتادی پخته ای ضد النی پرورده آزموده فی الدنیا که حق صحبت بدانند بکسر الهاء شرط مودت بجای آرد مشفق
ای آوردن مشفق اسم فاعل از اشفق و مهربان عطف تفسیری خوش طبع و شیرین زبان و صفات ترکیبیان مثنوی تا توانم
دلت خطاب للتکبیر بدست آرم کنایة عن کمال الرعایة ور بیازاریم مضارع من آزردن والیاء للخطاب والمیم للمتکلم نیازارمت بفتح النون
مضارع منفی منه و قدم بکسر الحیوة وسکون الواو بمعنی الحاجة فقد اخطاء اذ لا یوجد القافیة حینئذ وهذان البیتان من المثنوی
گر چه طوطی ای مثله شکر بود بفتح الواو خورش التاء للخطاب و خورش اسم مصدر بالترکی پیش وقد یراد بالطعام و هو المراد
هنا ای لو کان طعامک سکر اکالببغاء جان شیرین فدای پرورشت ای فعلی تحصیل سکر و لو تغذیة الروح اللذیذة که گرفتار
آمدی بدست جوانی معجب بکسر الجیم اسم فاعل من العجب ای متکبر بهذا هو المتعارف فی الاستعمال وقال فی مختار الصحاح واعجب بنفسه و برأیه

علی ما لم یسم فاعله فهو مجهول بفتح الجیم واللام العجب وخیره رای بکسر الخاء المعجمة ای ضعیف الفکر ستیزه رو ستیزه پای وصف ابر کیبان که هر دم
هوای پزد بالباء الفارسیة والزاء المعجمة مضارع پختن وهر لحظه رای زند ای لا یثبت علی رای واحد وهر شب جای خسبد
فی کل لیلة فی مکان وهر روز یاری گیرد بیت وفاداری بالیاء المصدریة مدار از بلبلان چشم فیه تقدیم و تاخیر وفاداری از بلبلان چشم
مدار ای لا تنتظر ولا تطمع الوفاء من البلابل وهذا المصراع مرهون که هر دم بر گلی دیگر سرایند معنا بالترکی که هردم بر غیر گل اوزره
ایرلیه لر جوانان خوب رخسار و لطیفند ولیکن در وفا با کس نپایند اما طائفهٔ پیران بعقل و ادب زندگانی کنند نه بر مقتضای جهل
وجوانی بیت زخود بهتری بیاء الوحدة جوی امر جستن و فرصت شمار وعد غنیمة ای صحبة که با چون خودی ای فی المصاحبة
مع من یساویک فی الفضیلة کم بضم الکاف الفارسیة وهذا مرهون عمر لا زید وقال بفتح الکاف العربی فقد غلط کز بضم الکاف الکوفی
روزگار ای زمان عمر گذشت چندین سخن فاعله ضمیر مستتر برین نمط کالنسق لفظا و معنی بگفتم که بگفت الحق قلبها کما کان بودم ای ظننت
که دلش در قید من درآمد و تعلق بی و صید من شد وگفت علی هذا النطق که ناگه نفسی سرد از دل پر درد بر آورد ای آه وهب بالبرودة
والشدة فی قلبها المتالم بالآلام الکثیرة وگفت چندین سخن که تو گفتی در ترازوی عقل من وزن یک جو او مصدر کالموازنة آن
یک سخن ندارد ای هذه الکلمات التی تکلمت بها لا توازن فی میزان عقلی وزن کلام واحد سمعته که وقتی ای فی وقت الاول
شنیدم از قابلهٔ خویش والکلام المسموع هذا که زن جوان را اگر تیری در پهلو نشیند به که پیری ای اولی که پیری
شعر تمارات ای حین ابصرت الزوجة مبین یدی بعلها ای زوجها شیئا مفعول رأت وارد به آلة الرجل کالرخ اسم
تفضیل والکاف بمعنی المثل وهو الرخوة وهو بکسر الراء وفتحها اللینة والاسترخاء ای ماتت کأنما مثل ارخی شفة الصایم شبه
المصة آلة الشیخ بشفة الصایم وضعفه کسر خائه واصلها شفهة لان تصغیرها شفیهة والجمع شفاه بالهاء فهو جواب لما واعانی
بمضارع علی حکایة الحال الماضیة وقد قال ان لما یرد المضارع الی معنی الماضی کما یرد ان المصدریة الماضی الی معنی الاستقبال
فقد قبل الباطل لان ذلک الشیء هو حرف الجوازم لا لما الذی هو ظرف فهنا اشارة الی فعل شنا مبتدأ معه فبید فعلته

خبره

الدلالیط
ای مقدمات الجماع

خبره وضمیره راجع الی البعل وما فی قوله انما کافة الرقیة معناه بالفارسیة افسون مبتدأ للنائم خبره واراد بالنائم آلة
الشاب ای انما الحرکة الدلال الذکوات بالا لمیت ای لذکر الشیخ باعی زن کز بر بمعنی عند هنا وکسر الراء للاضافة مرد ای الرجل
بی رضا بر خیزد وذلک بعدم الجماع بس بالباء العربی بمعنی کثیر فتنه وجنگ از آن سرا بر خیزد و ضد ویا اسوای للقافیة والوزن
پیری که جای خویش نتوان بر خاست مرهون الا بعصا مستثنی آخر المصراع الاول کی تش حرکة بالفتحة للشین عصا بر خیزد
وتقدیره عصاکش کی بر خیزد ارادة بعصاه آلة فی الجملة امکان موافقت نبود لعدم عشرة الآلة بمفارقة الجانبین معناه فی الاصطلاح
وصل الی المفارقة ومن نظر الی المعنی اللغوی قال بمعنی آخر زند چون مدتی عدت بر آمد ای حصل تم عقد نکاحش بستند با جوانی بیاء الوحدة
بالنکه حریف نکاح مرو قال فی بیانه بمعنی دشوار فقد ظن انهما مترادفان ولیس کذلک لان دشوار بالترکی چتیک والمراد به انه کان شابا شدید الخصومة
ترش روی ای عبوس الوجه وتهی دست ای صفر الید وهو کنایة عن الفقر و بدخوی وصف ترکیبی کالاول جور وجفای دید تلک
المرأة الشابة ورنج و عنا میکشید عطف علیه شکر نعمت حق همچنان میگفت کحمد الله که از آن عذاب الیم ای مولم ادوام بمعنی لذته بتالم
برهیدم وبدین نعمت مقیم وهو مصاحبة الشاب القادر علی الجماع برسیدم فلما یوجد فی بعض النسخ بیت با این همه جور و تندخوئی
الاضرح مصدریة بار میکشم که خوب روئی بیای الخطاب قطعه با تو مرا سوختن اندر عذاب مرهون به که شدن بمعنی الصیرورة با دگری
در بهشت وکذا بوی پیاز از دهن خوب روی مرهون نغز بمعنی الطاهر تر للتفضیل آید که گل از دست زشت فروجد فی اکثر النسخ
قطعه روی زیبا وجامهٔ دیبا نوع من الحریر عرق وعود و رنگ و بوی وهوس فی التزیین این همه زینت زنان باشد ولیق بهن
مرد را کیر وخایه زینت بس ما لنوه نقبلنه ولو کان فقرا حکایت مهمان پیری بودم در دیار بکر فی مدة سبحة کمال
فراوان داشت ای کان له کثیر و فرزند خوب روی عطف علیه شی فیه اشارة الی ان المصنف کان ضیفه لیالی متعددة وذکر المصنف فی لیلة
من تلک اللیالی حکایت کرد که مرا در عمر خویش بجز این فرزند نبوده است ای لم یکن ولد غیر هذا درختی درین وادی زیارت گاه است وضع
استجابت الحاجات که مردمان بحاجت خواستن آنجا روند وشبها حاجتهم شبهای دراز پای آن درخت بحق نالیده ام وتضرعت الیه

نام این فرزند بخشیده است لما حکی صاحب البیت یعنی الحکایة تشنیدم ای وصل الی سمعی که پسر ای ابنه با رفیقان آهسته و خفیة
میگفت چه بودی اللتی که ان درخت را بدانستمی که کجاست این هو و دعا کردمی تا پدرم بمیرد حکمت خواجه شادی کنان که
منتبهه که فرزندم عاقلست کذا امال الآباء و پسر طعنه زنان که پدرم فرتوت وکذا امال الابناء قطعه سالها بر تو بخطاب عام
بگذرد که گذر ... مرهون نکنی بسوی تربت پدرت ای الی جانب قبر ابیک تو بجای پدر لفظ جای مقحم چه کردی خیر تا همان چشم از پسرت داری
حکایت روزی بیا الوحدة بغرور جوانی بالیا المصدری سخت رانده بودم ای کنت فی ذهابا بالشدة والسرعة ماندنی فی
السفر شبانگه بپای گریوه بالترکی بلک دبی سست مانده لفظ بودم مقدر پیرمردی بیا الوحدة ضعیف صفة مردی از پس ای عقیب
کاروان همی آمد بالترکی کلور ایدی گفت خطاب للخاطب خیز که نه جای خفتن است بالترکی یاتمق یری دکلدر گفتم فی جوابه چون روم
بالامالة روم یعنی ای کیف اذهب که نه پای رفتن است فیه صفة الوصیغ گفت شنیدی که گفته اند العقلاء رفتن و نشستن ای لحظة فلحظة
به که دویدن و گسستن یعنی گسیختن وکل واحد منهما بالکاف الفارسی مفتوح و بالکاف العربی شایع معناه الانقطاع والانفصال
قطعه ای که مشتاق منزلی بیا الخطاب مشتاب نهی من شتافتن بقلب الفاء باء ای مستقبلا پند من بالباء الفارسی کار بند بالبا
العربی ای اعمل بنصحی صبر آموز ای تعلم الصبر یعنی لا تستعجل اسب تازی ای فرس عربی دو تک بفتح الکاف العربی بالترکی ...
شوط دیر یاوه یورمک و بلک کذا فی بحر الغرائب رود بشتاب ثم یعجز اما شتر آهسته میرود شب و روز حکایت جوانی بیا الوحدة
چست لطیف خندان و شیرین زبان صفات لقوله جوانی در حلقه عشرت ما بود ای کان فی اصحابنا فی المعاشرة که در دلش
به هیچ نوع غم نیامدی بیا الحکایة و لب او اشاره الی جوانی از خنده فراهم نبودی ای کان ضاحکا دائما بحیث لم ینضم احدی شفتیه
الی الاخری روزگاری برآمد یعنی مضی زمان که اتفاق ملاقات نیفتاد و ما رایناه بعد از آن اشاره الی روزگار دیدمش
الضمیر راجع الی قوله جوانی زن خواسته یراد به تزوج و فرزندان خواسته یعنی حصل اولاده بیخ بالبا العربی نشاط بریده بوده
ای انقطع عرق نشاطه بالکلیة و گل هوسش پژمرده بفتح البا وسکون الزاء الفارسیین صولدی پرسیدمش که این چه
بالترکی
لذت

حالت یعنی فرتوتی حاصل گفت تا کودکان بیاوردم دیگر کودکی بالیا المصدری نکردم شعر ماذا قد صنع ...
یعنی ای شیء مرفوع المحل علی انه مبتدأ الصبا بالکسر والقصر خبره ومعناه بالترکی اوغلانلق وهو ماخوذ من الصباوة وهی
المیل الی الجهل و تفسیر الاول یعنی المیل کما لا یخفی علی العالم واثبت بالفتح وسکون مبتدأ غیر فعل فاعله مستتر فیه راجع الی الشیب
لمتی بکسر اللام وتشدید المیم مفعول غیر وهو الشعر المرسل الی المنکبین خبره وکفی فعل بتغیر الزمان الباء زائدة فی الفاعل
نذیرا تمیز یعنی الانذار وهو الاعلام علی وجه التخویف والمراد التغیر الزمان مجاز اذ المغیر حقیقة هو الله و محله
الجملة الفعلیة نصب علی الحالیة بتقدیر قد وانت عن تنکر علیه تغیر الصبا فی زمن الکبر و یقول ما هو الصبا و الحال ان الشیب
الذی هو نذیر الموت غیر لون شعری وکفی تغیر الزمان لونه نذیرا بیت چون پیر شدی خطاب لکل شیخ ز کودکی بالیا المصدری
دست بدار معناه اترک بازی و ظرافت بجوانان بگذار ای اترکهما وسلمهما الیهم مثنوی طرب نوجوان ز پیر مجوی که
خرمن که دو نباید اصله نه آید آب رفته بجوی وکذا زرع را چون رسید وقت درو نخرامد مصدر ...
چنانکه سبزه نو قطعه دور جوانی بشد یعنی برفت از دست حیف و ضاع منی آه و دریغ آن زمان یعنی ذلک الزمان
کمال الاهتمام القلیل الموقف و کثیر ... وصف زمین که ای التاسف علی الزمان النفیس الذی مضی پنجه شیری بالیا المصدری
بر قرار ای مضی قوتی التی کانت کاملة راضیم اکنون به پنیری بیا الوحدة چو یوز مثل الوند و هو بالترکی پارس کانه یعنی
الطعام بالکل قطعه حین پیرزنی بیاء الوحدة ای عجوزة موی سیه کرده بود بالخطاب گفتمش ای مامک اعلم ان مام
یعنی الام مرادف مادر و الکاف للتصغیر پیرینه روز ای قدیم الایام والمراد به کثرة العمر موی بتلبیس سیه کرده گیر راست
نخواهد شدن بالترکی دوغرلمه که گذر این پشت کوژ بالکاف الفارسی ای ظهر الذی قد تقوس صدره والمراد به الظهر المنحنی و جمله
قوله ما مسئ المعول پشت کوژ معمول للقول حکایت روزی بیا الوحدة بجهل جوانی بالیا المصدری بانگ بر مادر
زدم ای خاطبت الجد الذی یعنی رفع الصوت عنها دل آزرده فی موضع الحال فاعله نشست فی قوله بکنجی نشست کما هو

المعاد فی حال انک القلب کریان مجی کفت مکر خوردی بالیاء المصدری فراموش کردی بیاء الخطاب که درشتی میکنی الیا

ان کالاولیان **قطعه** چه خوش کفت زالی بیاء الوحدة وزال عنا بمعنی العجوزة ویطلق ایضا للشیخ او اسم للوالد

رستم بن زال بفرزند خویش ای لولده چو دیدش پلنک افکن وپیلتن کلاهما وصفان ترکیبیا کر از عهد خردیت بیکو

الیاء المصدری وتاء الخطاب للوزن یاد آمدی بیاء الحکایة که بیچاره بودی بیاء الخطاب در آغوش من بالترکی قوجق

نکردی جواب الشرط المذکور درین روز فی هذا الیوم الذی صرت فیه بر من جفا کانه شکایه که تو شیر مردی و من پیر زن

بجموع الشرط والجزاء اعنی قوله کر از عهد الی قوله پیر مقول القول **حکایت** توانکری بخیل را پسری بیاء الوحدة فیهما

رنجور بود بکسر الواو ای کان مریضا نیکخواهانش الضمیر راجع الی ذلک الغنی البخیل کفتند ارشاد الخیر مصلحت

آنست که از بهر او ای لاجل ابنک ختم قران کنی یا بذل ای عطا قربان بکند که خدای تعالی شفا دهد تحتی مثل برخی لفظا و معنی

باندیشه فرو رفت بالترکی فکره طالدی کفت مصحف مهجور اولی کعبت حاضر اولسن وفی بعض النسخ ختم اولسن که مصحف

موجود است و کله بفتح الکاف الفارسی وتشدید اللام بالترکی سوری کوور بالضم بعید صاحب دلی بشنید و کفت ختمش بعلت آن

اختیار افتاد که قرآن برسر زبانست وزر در میان جان **مثنوی** دریغا کردن طاعت نهادن مرهون کورش الفقیر را

جمع اکر دن همراه بودی دست دادن یک الیاء ای لوکان لوضع عنق الطاعة قرینة نزدان ذلک الغنی البخیل وضع عنق الطاعة ولکن

التاسف لم فقه بید السخاوة بدینار ی چو خر در کل یک الکاف الفارسی بماند بفتح النون ور الحمد طخواهی صد بخواند لانه یطرف

ملابسة هذه الحکایة بالبیان حسبل الملک بزدانی الشیخ **حکایت** پیرمردی را کفتند چرا زن نکنی ای لم الا تتزوج کفت با پیرزنانم

الفتی نبانه ای لا یحصل لی انس بالنساء العجایز کفتند زن جوان بخواه مکنت مثل قدرت لفظا ومعنی داری کفت ذلک الشیخ المذ

المتصف مراکه پیرم با پیرزنانم الفت نیست ای لا انس لی بهن واورا که جوان است با من که پیرم چون بالامالة بمعنی کیف

دوستی صورت بندد استفهام انکاری ای لا یتحقق المحبة **قطعه** شنیدم که در این روزها کهن بضمتین پیری ای شیخ کبیرم واحد

خبال

خبال است پیرانه سر ای وقت الشیخوخة کما قال خواجه حافظ **بیت** در شباب زور و تجدید کامل زعشق پیرانه سرکین

هنر بیاء نکت فیلم را و قال مولانا جلی **بیت** جامی آخرین جوان بازیچه طفلان شدی خود بکو پیرانه سر این عشق ورزیدن

چه بود و قال ای مع کونه شیخا فقد فقره بعد معناه که کیرد حفت بفتح الحاء العربی وبسکون الفاء بمعنی الزوج همچو بیست دختر کالکاف

للتصغیر و کوهرها للاضافة خوردی بیاء الوحدة و کوهر نام وصفان ترکیبیان چو ای مثل درج بالضم ترکی بمعنی حقة الذی یوضع فیها

الجواهر مکتوم فی المکتبات التی اوتها فی چند از روندکان که کوهرش الضمیر راجع الی دختر که از چشم مردمان نهفت بفتح الباء

الصلة وضم النون یعنی انما حقه جواهر مکتوم فی الدرج قال مجوز جی از چشم مردمان بنهفت وقد فتره هنا کل حکمه

مروارید چنانکه رسم عروسی بود تماشا کرد پکونه ای لم یبق فیه قصور و لحجله بلحای المهملة او لعصای شیخ بخت

ای نام کمان کشید و تیر بفتح النون الفاقیة بر هدف بفتحتین که نتوان دوخت بفتح ودخن مکر بسوزن پولاد بالابرة من الحدید القوی

جامه هنکفت ای بفتح الهاء وضم الکاف الفارسیة بالترکی یتوق و قتیش حاصل معنی البیت انه لم یقدر علی ازالة بکارتها بدوستان د

کله بکسر الکاف الفارسی ای شکایت آغاز کرد وحجت ساخت من جمله شکایته هذا که خان ومان بسته حجت طلب الفراق بهذا

اللفظ او ویخ متصل بالزوب مریفت المشرر هذا عباراته و قال فی شرح کلمه واحده بمعنی المال والورق فقد اخطأ

از این شوخ دیده وهو مثل شوخ چشم یک برفت بضمتین ماض مرفتن بضم الراء میان شوهر بالفتح والکسر بمعنی زوج المرأة

وزن جنک و فتنه خاست چنان مرمون که بسر شحنه وقاضی کشید بلفظ سرها بمعنی المنتهی و بالترکی اوجه و لفظ کشید ماض مجهول

و سر لفظ بمعنی الراس و کشید ماض معلوم قال اما الزوج الظاهر او کل منهما و سعدی کفت مرهون بس از خلافت

و شنعت یعنی بعد المخالفة والشناعة قال سعدی کناه دختر نیست کانه علة بقوله زا که دست بلرزد را نک شیخ مرتعش

که چه دانی یکفت بمعنی یعنی فیه ابهام لطیف **باب هفتم در تاثیر تربیت**

فی بیان الاستعداد **حکایت** یکی از وزرا پسری بیاء الوحدة کودن و قدم ببانه دانشمندی از دانشمندان فرستاد

للتعلیم کمراین را تربیتی بیاء الوحدة کن حکیم عاقل شود مدتی مدید مفعول بمعنی المفعول تعلیمش کرد فاعله ضمیر کرم موثر نبود ای تعلیم
پیش پدر رفت و فرشاد فاعله کاتب بود که این عاقل نمیشود و مرا دیوانه کرد **قطعه** چو بود بمعنی الواو اصل جوهری بیاء الوحدة
قابل چون تربیت را در او اثر باشد لا استعداد هیچ صیقل بالفتح هو الصانع الذی یزیل صداء السیف هذا فی لغة العرب واما فی
استعمال العجم فهو اسم الصنعة المذکورة ومن لم یعرف الثانی قصر علی الاول نکو ندانند کو د بمعنی کودن آهن بیاء الوحدة را که بد گهر
فی صفاته سگ بدریا ی هفتگانه لفظ و کو نیعنی النوع مشوی نهی چو نشستن که چون تر شد پلید بالباء الفارسیه بالکر کی مردار
خر عیسی اگر بمکه برند افرنا الله برند نفیختین چون بیاید هنوز خر باشد **حکایت** حکیمی پسران را ای الابناء پند و نصیحت همی داد
بقوله که ای جانان جمع جان پدر هنر آموزید ای تعلموا الکمال که ملک و دولت دنیا اعتماد را نشاید ای لا یلیق
بالاعتماد و جاه ای المنصب از دروازه فی بحر الفوائد شهر سوفاغی و فی الصحاح الفارسی قلعه ما بوس بیرون رود ای
یخرج المنصب والحکومة من البلدة والقلعة الی القریة فینفک عنک فلا یصلح ان نعتمد علیه ومن لم یعرف المعنی قال ای لا یخرج المنصب
الدوران و لا یستقر فی احد حتی یعتمد علیه و سیم و زر در سفر بمحل خطر است فلا وجه للاعتماد علیهما و هم بفتح الهاء در حضر
علی وزن بوصفه یا دزد بیکبار ای مرة واحدة ببرد بضم الباء الاولی وفتح الثانیة یا خواجه ای صاحبه بتفاریق
بخورد ای بأکله صاحب المال الشیاف فنا اما هنر من الکمالات والصنایع چشمه زاینده است اسم الفاعل من زاییدن التوالد و دولت
ازدولت ع . پاینده ای ثابت و اگر هنرمند ای صاحب کمال بی نفید ای بزوال الاقبال غم نباشد که هنر در نفس خود ای الکمال فی حد ذاته دولت
قطعه صاحب کمال را غم از نقص جاه و مال چون نیکری که هیچ در و سرخ و زر دنیست مردی که هیچ جامه ندارد باتفاق
بهتر ز جامه که در و هیچ مرد نیست هنرمند هر جا که رود قدر ای عزت بیند و در صدر المجالس نشیند و بی هنر جا که رود لقمه
چیند لحاجته و سختی بیند لفقره **بیت** سخت است خر معقد پس بالباء الفارسی از جاه بفتح الهاء تحکم بردن ای تحمل حکم
الغیر مبتدا موخر و فی بعض النسخ از جاه و تحکم بردن بالواو العاطفة ای صعب شدید بعد المنصب و الحکومة خو کرده بناز ای بعد

الا

الاعتبار بالنسخ والترجیح جو بدرم بر درد فالمبتدا المؤخر علی هذه النسخة هذا فافهم **قطعه** وقتی افتاد ای وقع و وقت
فتنه در دمشق که هر کس از گوشه فرا رفتند ای خرجوا روستازادگان دانشمند ای یعنی ابناء اهل القریة
العالمین بوزیری بکسر الیاء المصدری للاضافة پادشاه رفتند بحذف هاء لفظ پادشاه للقافیة پسران وزیر بسکون الراء ناقص عقل
صفة پسران بگدای بالیاء المصدری برفتند و هو بمعنی قریة رفتند فالعبرة بالعلم والکمال لا بالنسب والمال **بیت** میراث پدر خواهی
حرف الشرط مقدر علم پدر آموز چرا او که این مال پدر خرج توان کرد بده بسکون الهاء روز برآید به الزمان تعلیل **حکایت** یکی از
فضلا تعلیم ملک زاده کردی بیاء الحکایة وضرب بکسر الیاء للاضافة بی نحابا ای القهر البلیغ لا انه تو فیه ولا رفق زدی و زجری نما
بس کردی جفا کشیده پسر از بی طاقتی بالیاء المصدری شکایت پیش پدر برد ای فعل معلم و جامه از تن دردمند ای المتوجع برداشت
ای رفعه پدر را دل بهم بر آمد ای انقبض **فرد** بر کلاه جو کرد آید مر پدر را جگر بدر آید گفت در الجواند للمولد و گفت بپس را آحاد رعیت
چندین جفا و توبیخ بالفارسیه سرزنش روا نمیداری که پسر مرا یعنی انک لا تؤذی ابنی کثیر من ابناء آحاد الرعیة سبب چیست معلم سائل را
گفت ای المعلم سخن اندیشیده باید گفتن و هر کنی پسندیده باید کردن همه خلق را فان الادب ممدوح فی کل واحد خاصه ای خصوصا پادشاهانرا
علة بقوله که هر چه بر دست و زبان ایشان رفته بفتح الراء شود ای یمضی هر آینه یعنی البته بافواه گفته شود ای یذکر فی افواه الناس
وقول و فعل عوام را چندان بقدر قول و فعل خاص اعتبار نباشد **قطعه** اگر صد عیب دارد مرد درویش و فی بعض النسخ اگر صد ناپسند
پسند آید ز درویش رفیقانش یکی از صد ندانند هم الفقات الناظر الی احوال الفقراء و گر یکی ناپسند آید ز سلطان ای کور حدود
فعل غیر مقبول من السلطان و فی بعض النسخ اگر یک بذله گوید پادشاهی از اقلیمی با قلیمی رسانند وما کان الامر کذلک پس در تهذیب اخلاق
التهذیب کالتنقیة والاخلاق جمع خلق بضم اللام وسکونها السجیة و کسر القاف للاضافة الی قوله خداوند زادگان ای ابناء الملوک
نبا نا حسنا اجتهاد از آن بیش باید کرد در حق عوام **قطعه** هر که در خردیش بفتح الیاء المصدری ادب نکنند در بزرگی
در بزرگی الی الکلاه فلاح ای الفوز والبقاء والنجاة و هو اسم المصدر افلاح و کذا فی مختار الصحاح و قعه قال ای النجاة

عن آثام الافعال الشنیعة کلام من عند نفسه از و برخاست ای ارتفع و زال چوب تر ای العصا الرطب را چنانکه خواهی بپیچ امر من پیچیدن
فانه سهل الانفعال نشود خشک ای العصا الیابس جز باتش راست وفی بعض النسخ وجد هذا شعر عربی ان الغصون بضم المعجمة و سکون
الواو المهملة فرع الشجر اذا قومتها بالتشدید ای اذا جعلتها مستقیمة اعتدلت ای استقامت ولیس [illegible] ینفعک جمع غصن
الجملة الفعلیة نصب علی الحال البقوم فاعل الفعل بالجنب متعلقا بالتقدیم مکرر احسن نیز ادب ای المعلم و تقریر سخن او نیز
بده آمد خلوت و نعمت بخشید و یا کافهای مرشد از آن جبهه در بر تو گردانید **حکایت** معلم کتابی را بضم الکاف و تشدید التاء
بمعنی المکتبة والکتاب والمکتب وفی المعنی علی الاول بالترکی بریازجیلر معلمی و علی الثانی بر کتاب معلمی و علی الثالث بر مکتب معلمی
دیدم مدت سیاحت در دیار مغرب ترش روی صفاته ترش روی وصف ترکیبی و کذا ما بعده هذا بیان قبح صورته و تلخ گفتار
هذا بیان قبح کلامه بدخوی هذا بیان قبح اخلاقه فی ذاته و مردم آزار هذا بیان قبح باطنه بالنسبة الی احوال
الناس که عیش مسلمانان بدیدن او ای بسبب رؤیته تبه بفتحتین و سکون الهاء مقصور تباه و هو بمعنی العبث والفاسد گشتی
بنا الحکایة و خواندن قرآنش دل مردم سیه کردی فیه تنبیه علی ان فی صوته کراهة جمعی بناء الوحدة پسران پاکیزه عن
الذنوب والتلوث و دختران دوشیزه ای البنات الابکار بدست جفای او گرفتار علی وجه نه زهره خنده و نه یا
رای گفتار لفظ یارا و یارای بمعنی الطاقة والحال کذا فی بحر الغرائب و من قال سمعت من بعض الکمل انه قال یارای
باللامین والیائین الفتانین بمعنی جاره یعنی نه زهره خنده دارد و نه جاره گفتار در حضورش فقد غفل عن
بیان اصل اللغة و سمع القریب من المعنی الاصلی و زعم معنی اصلیا که عارض سیمین یکی را عارض بالترکی یوزکه یکیرا یانی
و من قال فی شرحه ای رخ فقد غفل سیمین بکسر السین للاضافة یکی را من التلامذة طپانچه بالجیم الفارسی زدی
بنا الحکایة و گاه ساق بلورین بفتح اللام المشددة و سکون الواو و کسر الراء فصیح و ضم اللام معروف دیگری را
شکنجه کردی کما هو المعتاد القصه شنیدم که طرفی یعنی بعضی از خباثت و خباثة معلوم کردند ای الناس
بزدند

بحکم ض سخن ج

بزدند و براندند و او التعلیم و مکتب خانه را به مصلحی دادند پارسی بدل منه بناء الوحدة فیهما و نیک مرد حلیم
و حلیم که سخن جز بحکم ضرورت نگفتی کما هو مقتضی الحکمة و موجب آزار کس بر زبانش نرفتی کما هو مقتضی الحلم و کودکان ای
متعلمین را هیبت استاد نخستین ای مهابة المعلم الاول از سر برفت ای خرج و معلم دومین بضمتین یعنی ثانی را
اخلاق ملکی بفتحتین دیدند دیو یک یک شدند لنجات الخوف من قلوبهم و باعتماد حلم او اشارة الی معلم دومین
ترک علم کردند و فی بعض النسخ از علم محروم ماندند و در اغلب اوقات و فی [illegible] اکثر الازمان ببازیچه و لعب
عطف تفسیر نشستندی بنا الحکایة و لوح درست ناکرده ای قبل اتمامه در سر یکدیگر شکستندی **بیت** استاد و معلم
بواو العطف و فی بعض النسخ بلا واو فیکون بدلا چو بود بی آزار ای لا یکون موذیا بالضرب والتادیب خرسک بکسر الخاء المعجمة
و فتح الراء و سکون الکاف الرومی لعب مخصوص بلعبة الصبیان یقال لها بالترکی اوزدوروق ایشک کذا فی بحر الغرائب و قیل الکاف لیس
من نفس الکلمة بل هو کاف التصغیر الداخل علی لفظ خرس و المعنی بالترکی آیو جقی بازند کودکان در بازار لعدم خوفهم من المعلم
بعد از دو هفته بر در مسجد ای بلدک المسجد گذر کردم ای مررت به معلم اولین را دیدم فی الراد التعلیم که دل خوش کرده بودم
ای تسلو قلبه و فی بعض النسخ دل بدو خوش کرده بودند ای طاب قلبهم علیه و بجای خویش آورده بودند و فی مقامه انصاف برنجیدم
والمراد به المبالغة فی الضجرة و لا حول گفتن کفتم هذا القول که ابلیس را دیگر بار ای مرة اخری معلم ملائکه چرا کردند
و لما قلت هذا الکلام هناک پیری مردی جهان دیده بشنید و بخندید بتعجب من کلامی هذا و گفت شنیده که گفته اند
ای الحکایة **مثنوی** پادشاهی پسر ای ابنه بمکتب داد ای للتعلیم لوح سیمینش بسکون النون و الشین للوزن
بر کنار نهاد المراد به الابط نهاد مان لوح حروف التهجی لابناء السلاطین یصنع من الفضة بر سر لوح او نبشته و فی بعض النسخ
نوشته بزر بفتحتین ای کتب بالذهب جور استاد به که مهر پدر بکسر المیم پدر ای محبة **حکایت** پارسا زاده را در بعض
النسخ پادشاه زاده را و الصحیح الاول نعمتی فیاض ای المال الکثیر از ترکه بفتح التاء و کسر الراء بمعنی المتروکة عمان جمع عم

الضجرة ضیقة القلب

بالفتح والتشدید علی قاعدة الفارسیة واما الاعجام کما وقع فی بعض النسخ فهو جمع عجم علی قانون العربیة یعنی بدبخت افتاد
ای وقع فی یده بطریق الارث فتوح مجموع آغاز کرد ای شرع فیه مبذری بالیاء المصدری من التبذیر وهو الاسراف یعنی
کرد ای الاخذ بالاسراف حرفه فی الجملة بچیزی بیاء الوحدة نماند از سایر معاصی و منکری بفتح الکاف المخففة که نکرد بل فعل جمیع المناهی
و مسکری که نخورد بل خورد بارها ای مرة نصیحتش کفتم ای فرزند دخل بفتح الدال المهملة وسکون الخاء المعجمة هو الذی یاتی
الی المرء ویدخل فی تصرفه من الخارج آب روانست وعیش آسیای کردان وصف کردیدن بالکاف الفارسی یعنی خرج فراوان وکثیر مسلم کسی را
بلند که دخل معین دارد بحیث لا ینقطع ویکفی المصارفة **قطعه** چو دخلت المنا للخطاب نیست خرج آهسته تر کن ای لا تسرف فیه
که ملاحان جمع ملاح نشید بالام بالفارسیة کشتیبان حمل کویند سرودی بیاء الوحدة ومعنی سرود بالترکی ایر و نیست اکر باران بکوهستان
ای فی الجبال نبارد مهرون بالی بیاء الوحدة دجله کردد خشک رودی ای وادیا بیابان لا ماء فیه عقل وادب پیش کیر ولهو بعد فقدر
بیان هما فی الباب الاول وفی الحکایة الثانیة اولیهما یکی از ملوک عجم و عرف فی بیننا کر و اعاد هنا علی وجه یخالفه بعض المخالفة مکانه زمانی قدم
و آخر بکذار که چون نعمت ومال پسر نصیحتش نشود ای نیم ونهی سخنی بالیاء المصدری برکب بفتح الباء الموحدة بجای الخطاب وسخنی
خوری الیاء ان کالاولیان پسر ای الابن المذکور المعهود از لذت نای ونوش اسم مصدر یعنی نوشیدن وصیغة امر ومعنی العمل وقد
نکو وصفا ترکیبیا والمراد به هو الاول این سخن در کوش نیاورد ای لم یسمع کلامی هذا ولم یعمل لم یقبله وبر قول من اعتراض کرد وکفت راحت
عاجل ای حاضر وموجود را بتشویش اجل یعنی غایب و آتی منقض علی صیغة المفعول ای مکدر کردن خلاف رای خردمندان است
مثنوی خداوندکام ای صاحب المرام ونیکبختی بالیاء المصدری عطف علی کام چرا بهر چه تلخی خورد از بیم سختی المصدری فیهما برو
شادی کن ای یار دلفروز **بیت** وصف ترکیبی بالترکی کوکل آچوجی غم فردا نشاید خوردن امروز کما قیل **بیت**
غم نا آمده خوردن نه در آن دم رنج می دارد وجودم همان آن به که با فرد ا کذارم کار فردا را فکیف ای که در صدر صفه مروت
نشسته ام وعقد ای قید فتوت یعنی سخی بسته فالایق بی القیام بالبذل وذکر انعام بکسر الهمزة در افواه عوام افتاده

یعنی

یعنی انی مذکور بالانعام فی افواه الانام **مثنوی** هر که علم شد بسخا وکرم کنایة عن الاشتهار بند نباید که نهد بر درم
ای لا ینبغی له ان یضع القید علی الدرهم ویکه نام نکویی بالیاء المصدری که بیرون بصحتین علی ما صححه صاحب الصحاح الفار
سی شد ای خرج وظهر بکوی بالکاف العربی بمعنی المحلة در بمعنی الباب نشاید که ببندی بروی والمعنی بالترکی قپوسی باغلیوبلمز
سی بوزنه والمعنی عن الاشتهار ان لا درهم لقطر فی قوله ببندی من جعل قوله در بروی مضافا الی القطر که فلم یعرف الخطاب
دیدم که نصیحت نمی پذیرد هذا من کلام المحرر دم کرم با الکاف الفارسی در آهن سرد در ونه قلبه القاسیه ترکیکنده تر کرامنا صحت کردم
ای ترک نصیحته وروی از مصاحبت او بکردانیدم ای اعرضت عنه وبکنج بضم الکاف العربی سلامت بنشستم وقول حکما بکار بستم ای
عملت بقول الحکماء که کفته اند بلغ ای اوصل التبلیغ ما علیک کلمة ما هذه موصولة فان لم یقبلوا فما علیک ما هذه نافیة وقد یجعل ما هذه استفهامیة
والمال واحد ای فان لم یقبلوا ما بلغتهم فلا علیک او فای شیء علیک اذ ما علی الرسول الا البلاغ **قطعه** کرچه دانی که نشنوند
ای لم یقبلوا بکوی کفوا هر چه می دانی ز نود بهتر الملیکو که خیره سر بالترکی باغی بلا نوق بینی مفعول مضمون المصراع الثانی
بدو پا افتاده اند رنید لوصول النکبة بتغ عدم قبول النصیحة دستش بدو گرفتی زندکه دریغ مرهون شنیدم حدیث
دانشمند ای ما قالت خروسی ان ضی ببای الوحدة انچه اندیشه کرده بودم وکنت الفکر از نکبت حالتش ببادن الفوا آنچه بجور
بدیدم ای رایته فی الواقع والخارج که با زیاده برجم دوخت فی اللباس الفقر ولقمه لقمه حتی اندوخت لقلة فی الطعام
دلم از ضعف حالش بهم بر آمد بالترکی قارشدی مروت ندیدم در چنان حالت ریشش درون بملامت خراشیدن ونمکپاشیدن
با دل خود کفتم **مثنوی** حریف سفله بالکسر والسکون اصل المعنی در پایان مستی ای فی آخر سکر نیندیشد ز روز تنکدستی
بالیاء المصدری ای لا یتفکر فی الفقر درخت اندر بهاران جمع بهار بر فشاند بفتح النون خبر مضارع افشاندن
بالترکی شکوفه و صاو زمستان لا جرم بی برک ماند الکسر فیه منهم **حکایت**
پادشاهی پسری را با دیب معلم داد وکفت تو بتشدید الضمیر راجع الی پسر چنان کن که یکی از فرزندان خود را مربی

الدخل الزیادة وبفتح الدوار

قسی القلب صلب وغلظ هو

اما کلمه

فی تعلیمه سالی بر وی سعی کرد ولم یقصر فی تعلیمه بجایی نرسید من العلم فرزندان ادیب در فضل و بلاغت وفی العلم والمعرفة منتهی شدند
ملک دانشمند را مواخذه و عتاب یعنی ملامة کرد و گفت وعده را خلاف کردی فانک التزمت السعی فی حق ابنی حین
امرتک بتعلیمه و شرط وفای بجای نیاوردی گفت اجابة الادیب ای ملک تربیت یکسانست ولیکن استعداد مختلف قطعه گرچه سیم
و زر ز سنگ آید همی وهو من خسیس الارض از همه سنگی نیاید زر و سیم فالعلم فی الانسان انما یکون فی الانسان ولا یکون فی کل انسان بر همه
عالم همی تابد سهیل اسم کوکب عنی وله تاثیر فی اللون وذکر الکوکب ای یری فی دیار الحجاز وما ذکره المصنف مبنی علی المبالغة جایی
انبان ای جراب میکند جایی ادیم ولا یصنع فی کل موضع لعدم استعداد جلد بکونه ادیما حکایت یکی را شنیدم از پیران
مرقی ای من مشایخ الطریقة که مریدی را همی گفت بطریق النصح والموعظة چندانکه تعلق خاطر بکسر القاف والراء للاضافة آدمی زاده ای
ابن آدم بر روزیست بالیاء الاصلیة اگر بر روزی ده ای الرزاق بودی بمقام از ملایکه بر گذشتی قطعه فراموش نکرد ایزد در آن
ای الرزق
ایزد در آن حال که تو بودی نطفه مدفون ای کنت انت المنی المستور و مدهوش ای بلا عقل روانت داد طبع و هر
الخلق الذی جبل علیه الانسان و عقل و ادراک و کذا و جمال و نطق و رای و فکرت عطف تفسیر و هوش وهو ما یعنی العقل او
الروح والکثیر للقافیة ده انگشت مرتب کرد بر دست الترتیب اضع الترکیب کما عرف فی موضعه فرقالی یعنی ترکیب کرد الآنه
نفتن فی العبارة فقد عقل بر دوش و ترتیب الاصابع اعجب من ترکیب العضدین علی المنکبین کنون پنداری ای ناچیز همت که هرگز نخواهد
که خواهد کردنت بالترکی کسی انبه که در روزی بیاء الوحدة فراموش ویحتمل ان یکون تقدیر الکلام که خواهد روزیت کردن
فراموش والمعنی بالترکی که ... وفاعل خواهد ضمیر ایزد حکایت اعرابی را دیدم با پسر همی گفت
یا بنی تصغیر ابن والتصغیر هنا للشفقة لا للتحقیر انک مسئول یوم القیامة ای یسال فی ذلک الیوم ماذا اکتسبت ای عمل
عملک ... ولا یقال ای لا یسال ممن انتسبت ای عن نسبک الشریف ام خسیس یعنی ترا خواهند پرسید که هنرت چیست
ونگویند که پدرت کیست کما قال الله تعالی فاذا نفخ فی الصور فلا انساب بینهم قطعه جامه کعبه را که می بوسند بالیاء

الخطاب ... الملامة

عنی ای قلیل ... به اهتم و عنی بالواو ای ظهر هو

العربی

العربی والسین المهملة مضارع بوسیدن وفی بعض النسخ بالیاء الفارسیة والسین المعجمة والاول اظهر او نه از کرم پیله بکسر الکاف
العربی پیله بالیاء الفارسیة ای دود القز نامی شد صاحب الاسم ای مشهور شد با عزیزی نشست وهو الکعبة روزی چند
وهو لاجرم همچو او گرامی ای محترم شد کما قیل بیت گرامی دار پیران کهن را که در پیری بدانی این سخن را ومن ذکر فی اللفظ
والمعنی فان گرامی منسوب الی کرام خلاصة الحکایة ان المرء بفضیلة ذاته نفسه دون شرف نسبه واصله کما قیل قطعه نسب
نیست نسبت مردم هر کسی بنفس خود شرف است گو شرف در زیور خویشتن باشد نه پاکی گوهر از صدفست حکایت در تصانیف
حکما آورده اند که کژدم قدم التحقیق فی بیانه عند قول المصنف مکس انگشت در سوراخ کژدم را ولادت معروف نیست
ای لا یولد من بطن امه علی الوجه المعتاد چنانکه دیگر حیوانات را بل کاملها ولادة معهودة بلکه احشای ای جمع حشا وهو القلب
مادر را اغا او ر صیغة جمع فقوله بخورند وقد ذکره لفظ کژدم بالافراد لان المراد به هو الجنس و شکمش را بدرند و بیرون آ
یند والذی رأیناها بهذا الوجه و راه صحرا گیرند و آن پوستها که در خانه کژدم بینند اثر آنست ای بقیة جلود الامهات باری ای مرة
این نکته را بطریق بزرگی همی گفتم گفت دل ای قلبی بصدق این سخن گواهی ای شهادت میدهد و جز چنین نشاید بود
بالترکی و چونکه ... در خردی او ... المعنی فان المعنی بغیر این نکته که گویی محمل نتوان کرد این قصه را که در حال
خردی لت بالیاء المصدری با مادر و پدر چنین معامله کرده اند ... لاجرم در بزرگی
چنین مقبول اند و محبوب کلام ... ای غیر مقبولین عند الناس فالحصة من القصة ان الولد الذی لا یعظم ابویه فی صغره لا یصیر
مقبول الانام فی کبره قطعه پسری را پدر وصیت کرد قائلا کای جوانمرد یاد گیر ای احفظ این پند ... البیت
الآتی هر که با اصل خود وفا نکند ولا یعمل الخیر فی حق اصله نشود دولت یار او دولتمند کلاهها وصفات ترکیبان
لطیفه کژدم را گفتند که الحکایة تتمة لیهما چرا بزمستان ای فی الشتاء بیرون نمی آیی گفت بتابستان ای فی الصیف
چه حرمتست که بزمستان نیز بیایم حکایت فقیره درویشی ای زوجة رجل فقیر حامله بود مدت حمل بسر آمد و فقیر وقت

الولادة ودرویش اندر جمله عمر فرزند نیامده بود وکان شدید الاشتیاق الی الولد کفت که خدای تعالی عز وجل مرا
پسری دهد جز این خرقه که پوشیده ام ای غیر لباسی هذا هر چه در ملک منست ایثار و بذل درویشان کنم شکرا انفاقا رحتی
پسری آورد ای ولدت ابنا وظهر مرامه شادمانی کرد وسفره یاران ای الفقراء الذین کانوا من اصحابه بموجب شرط ای
بموجب عهده بنهاد واطعمهم پس از چند سال از سفر شام باز آمدم بمحله آن درویش گذر کردم ای مررت بمحلته واز کیفیت
حالش پرسیدم عما هو المعتاد بین الاحبة کفتند بزندان شحنه درست ای فی محبس نایب الوالی کفتم بسبب چیست کفتند کر
خمر خورده وعربده کرده فدم بیانه الکلمات وخون یکی ریخته ای قتل احدا واز شهر گریخته خوفا من القصاص پدر بعلت
آن ای لاجل ابنه کرفته اند واضعوه سلسله در کردن بفتح الکاف الفارسیه وبند کران ای القید الثقیل بر پای نهاده است
از خدای تعالی عز وجل قطعه زبان بکسر النون للاضافه باز دار وصف ترکیبی وانما افرده لان الاعتبار المطابقة غیر لازم
فی غیر لغة العرب کما قال فی الترکی یوکلی عوز تلرو فمن لم یعرف هذه النکتة قال وانما افرده للشعر وفی عبارة تمه اذا ورد
بدل لفظ الوزن لفظ المنثور فالی الحاشیة لان الظاهر ان یقول باز داران وهذه فی لغة العرب اذ تقال الت
للحوامل ای مرد هشیار وهو ضد السکران اکر وقت ولادت مار زایند به از آن الولد از آن ای رث الا من المصراع
الآخر بهتر نزدیک خردمند مرهون که فرزندان ناهموار ای غیر موافق زایند حکایت طفل بودم پیر پیر بالطفل
الصغیر مطلقا ای کنت صغیرا بزرکی را پرسیدم از بلوغ ای من امارته کفت در کتب مسطور است که سه نشان دارد یکی
بقوله یکی پانزده سالکی بفتح اللام بمعنی السن خمسة عشر ودوم احتلام وسوم بر آمدن موی زهار بفتح الزا العانة
اما در حقیقت یک نشان دارد یکی بقوله آنکه در بند ای فی قید رضای حق جل وعلا بیش بالباء العربی از آن باشد که در
در بند حظ نفس ای علامة البلوغ فی الحقیقة ان یکون المرء فی قید رضا الحق ازید واغلب من کونه فی قید لذة نفسه وهرکه
در وی این صفت موجود نیست منهم لم یکن فیه هذه الصفة محققین بسکون النون بالغ شمارند شراء ای لا یعدونه بالبالغ

یقول

نسخه

یقول اهل الوعظ ... بزبان ویقولون الله ... بابخته قطعه نطفه بصورت آدمی شود قطره آب فیه تقدیم وتاخیر تقدیره قطره آب نطفه
بصورت آدمی شد که چهل روز در شکم قرار اندر رحم مانند القرار بمعنی المستقر ویراد به المستقر ای لابثا مستقرا فی الرحم اربعین یوما اکر چهل ساله را
ای لمن بلغ اربعین سنة عقل وادب نیست مرهون بتحقیق نتوان مر اورا آدمی خواند قال رسول الله من جاوز الاربعین ولم یغلب خیره شره
فلیتجهز الی النار قال علیه السلام رحم الله امرء ... اللهم ... دیگر جوانمردی جزو قدم ولطفت
عطف علی جوانمردی آدمیت بتشدید الیاء مبتدا موخر وفی اکثر النسخ جوانمردی ولطف آدمیت فیکون المصراع مفعولا مقدما کین
نقش هیولانی ای النقش الخالی عن الکمال مبتدا از نهی غیب دان آنکس هنر یابد که صورت ایوان رخت یعنی رخش بر ایوانها در الطاق
التقدیر در بر در ایوانها ویجوز ان یکون لفظ ازیرا ... از شنکرف بکسر الشین المعجمه وسکون النون وفتح الکاف الفارسی وسکون الراء المهمله
بالترکی زنجفر وزنکار بالزاء والکاف الفارسیین چو انسان اثر نباشد فضل احسان مرهون چه فرق از آدمی تا نقش دیوار لان مجرد
الصورة موجود فیه بدست آوردن دنیا هنر نیست یکی را اکر توانی دل بدست آر حکایت سالی نزاع وجدال
در میان پیادگان حجاج نصب الحاج جمع الحاج افتاد ووقع النزاع فیما بینهم وداعی پیر یرید به المصنف نفسه در آن سفر هم پیاده بودم یعنی
انا فی ذلک السفر راجلا انصاف در سر و روی همه کر افتادیم ای ولحق ... عن النزاع الکبیر والجدال
العظیم وداد فسوق وجدال بدادیم وقال الله الحج اشهر معلومات فمن فرض فیهن الحج فلا رفث ولا فسوق ولا جدال والمعنی انا قد خالفنا
مضمون هذه الآیة الکریمة کجاوه نشینی وصف ترکیبی وکجاوه بفتح ... العربیین بمعنی المحفة وهی بکسر المیم وتشدید الفاء با عدیل عاجز
فقیل بالترکی ... خود ... کان یقول لمن یعادله فی المحفة الاخری بو العجب بفتح اللام التعجبیة و... الاستاذ
والمستعمل فی السنة العرب کانه ینادی العجب منه علی نهج قولهم یا للماء وهو مبالغة فی التعجب ... الاعلى ان یکون المنادی
محذوفا یعنی یا قوم ابو اللعجب ای للتعجب ینبغی ان یقال فی شانه بالعجب که پیادگان عاج پیر به بعض آلات الشطرنج التی یصنع
من عظم الفیل چون عرصه بالصاد المهملة بمعنی میدان شطرنج وقیاس کلام العرب ان یقال فی الشطرنج بکسر الشین لا بفتحها لان

ای ترکیده
وبعض نسخ یکونوی
مهرزه

فمنهم انه اذا عرّب الاسم الاعجمی رُدّ الی ما یستعمل نظائره فی لغتهم وزناً وصیغةً ولیس فی کلامهم فعلل فوجب کسر الشین من
الشطرنج بوزن جِرْدَحْل وهو الضخم من الابل ومن لم یعرف هذا التفصیل والتحقیق قال بکسر الشین وان اشتهر بالفتح کذا فی المستصفی علی
ان الکسر علی لغة العرب وهذا الکتاب فارسی مصنفه عجم بسر مُهر برند ای نقطعه فرزین میشود فسّره المص بقوله یعنی به ازان میشوند
که بودند ثم رجع الی کلام القایل وپیاد کان تجاج مبتدا ای عرصه بادیه ای میدان برتبه را بسر برده‌اند مثل اسب وفیل وبابا
کشتند بعد ترتیبانه شوند ولهذا وقع فی اخر القول برنشاند خبر المبتدا **قطعه** از نیکوی امر نکنش حاجی اصله حاج
بالتشدید فقلب احد حرفی المتضعیف یاء کما فی تقضی البازی بکسر الیاء للاضافة مردم کزای بفتح الکاف الفارسی صفة مشبهة من
کزیدن رکبت مع مردم والمعنی المراد باکزیکی آدم دلاج ومن لم یعرف المراد قال یعنی حاجی دل آزار ودر مردم کزنده را کویند الکاف
العربی اصله کما وپوشش خلق بازار بعد الالف میم صدر بفتحتین الراء علی اصله حاجی تونیستی شتر است ای حاجی از برای انکه
مردم بیچاره خار میخوری وبار میبری بفتحتین **حکایت** هند وهی بهاء الوحدة نقطه بفتح النون وسکون الفاء
والطاء المهملة عربی [illegible] مشهور وبالتاء مقام الطاء فارسی ترک اندازی بالیاء المصدری ونقطه
اندازوصف ترکیبی مثل تیرانداز همی اموخت حکیمی کفت لـه ترا که خطاب للهندی فانه بلا اضافة نیستی بفتح النون وکسر الیاء الاولی
الاصلیة واما الیاء الثانیة مع النون فلافادة النسبة وحصول الشیء مما داخلا علیه کما عرفت فی قول المص زنبین بازو بپی چنک
والمعنی ان لکم بنیان القصب ومن لم یعرف التحقیق والحق قال نه نیستی آن که از نی ساخته شود وهذا مثل قولهم خانه چوبین
بیتی لبیت بنی من الخشب العرف وکذا الطلاء زرین ونکبری سیمین ولکنها بازی نه انیست فلا بد رعایة المناسبة واصابة الحق لهذا
قال **بیت** تا ندانی که سخن عین صوابست مکوی والاشیء عملک کعمل الهندی المزبور من غیر مناسبة واچه دانی که نکوش جوابست مکو
تقدیره نه نیکوست جوابش مکوی اذ لا تصیب الحق وتضیع العمر فاذا عرفت التحقیق فاعلم ان لا یذهب علیک قول من قال ولا یذهب
علیک ان هذا البیت قلیل المناسبة لما قبله بل ینبغی ان ینقل المصراع الاول فقط وان ینقل المصراع الثانی فی حقه **حکایت**

مردمی را درد چشم خاست ای حدث الشخص وجع العین پیش بیطار بفتح الباء وسکون الیاء رفت لطلب العلاج فان لا که مراد داکیس
فلما طلب منه الدواء بیطار از انچه در چشم چهارپایان کردی ای یضع فی عیون الدواب در دیده او کشید لان کالته مخطر فیه
کور شد ای صار اعمی حکومت ای خصومت پیش داور ای حاکم بردند ای القاضی بردند لطلب الارش حاکم کفت برو مخاطبا الی البیطار
هیچ تاوان بالتاء العوقانیة ای ضمان نیست علیه بقوله اکر این خر نبودی بیا الحکایة پیش بیطار نرفتی هذه صورة القصة
ثم بیّن الحصة بقوله مقصود ازین سخن آنست کهر که نا آزموده را ای لم یحصل له تجربة کار بزرک فرماید با انکه ندامت برد بفتحتین
بنزدیک خردمندان بخفة رای وسخافة الفکر منسوب کردد بالکاف الفارسی **قطعه** ندهد فعل منفی هوشمند فاعله روشن
الدال للاضافة روشن رای وصف ترکیبی بزدمایه ای دنی الاصل کارهای خطیر مفعول ندهد بوریا باف وصف ترکیبی اسم من
ینسج الحصیر اکرچه بافنده است بالترکی نبرندش بالفتحات وسکون النون والضمیر راجع الی بوریا باف بکارکاه حریر
ای الی الموضع الذی ینسج فیه الحریر **حکایت** یکی از بزرکان پسری شایسته بالشین المعجمة ثم بالسین المهملة داشت ای کان لاحد من
العظماء ابن مقبول ومن قال له ولد فلم یعرف معنی لفظ پسر وفات یافت فاعله ضمیر پسر پرسیدندش ضمیر المفعول راجع الی یکی که بر صندوق
قبرش هذا الضمیر راجع الی پسر چه نویسیم کما هو المعتاد فی قبور الکبار کفت آیات کتاب مجید ای القران بیش بالباء العربی بفتح
زیاده وفی بعض النسخ شرف ورتبت بیش از انست ای نمیخ الحاجة الی التقدیر فقدر که روا نکند بر چنین جایها نوشتن علله بقوله
که بروزکار رسوده کردد ای تخویف وقال تحو شوند فلم یعرف الماضی من المضارع وخلایق بروکذرند ای یمرون علیه وسکان بروشانند
ببول میکنند اکر بضرورت چیزی می نویسی ای ان کتبت شیئا علی صندوق القبر لیس بامر محکم این دو بیت کفایت میکند والبیتان
فی ان المیت **قطعه** وه بفتح الواو وسکون الهاء لفظ فارسی مشهور که هر که قدم بیانه فی الباب الاول که سبزه در بستان مرعوب
بدمیدی بیا الحکایة یعنی کانت عادتی فی مرة صباتی اظهر النبات الاخضر فی البستان چه خوش شدی دل من هذا ان المیت
کما قلنا آنفا ومن قال فی توضیعه اکر در بستان دنیا هزار زمان سبز شود بدمیدی یعنی آن پسر ظاهر شدی فقد غفل عن السیاق

زاد زوند ز فرخ

دلیکن

ای دوست ... والسیاق خاصة قوله بگذار دوست تا بوقت بهار ما نیز سبزه بینی دمیده بر گل بکسر الکاف الفارسی حکایت پارسایی را بر یکی
از خداوندان نعمت ای علاء من الاغنیاء گذر کرد ای مر بر وی دید که بنده را دست و پای استوار بضم الهمزة والتاء بمعنی
محکم بسته و عقوبت میکرد بالترکی شکنجه ایدردی یعنی بار گفت ای پسر همچون تو ای مثلک مخلوقی هو عبد خدای عز وجل اسیر حکم
تو کرده است و ترا بروی فضیلت نهاده است فانه صیر کثیرا و حاکما علیه شکر نعمت حق تعالی بجای آر امروز آوردن
و چندین جفا روا مدار فانه تجاوز عن العدل نباید مضارع منفی من بایستن بمعنی لا ینبغی قول من قال کلاما موضع
الاستفهام بمعنی هل لا یتحمل وهل لا یجوز ان یکون الامر غدا فی یوم القیامة لا ینبغی ان یتفوه به که فردا در قیامت این بنده
از تو به بکسر الباء وسکون الهاء معناه شایع قدر مرتبة ومن قال معناه یعنی بهتر ینبغی ان یقال ... سکونک بهتر بگذرد وقد
وقع فی بعض النسخ از جهت آنکه مظلوم است از تو حق طلب میکند ذلک العبد و تو ... در آن وقت مغلوب وی شوی ای مغلوبا
وفی بعض النسخ و شرمساری بالیاء المصدری بری بفتح الباء مثنوی بر بنده مگیر خشم بسیار والمعنی لا تغضب علی العبد کثیرا
جور مکن و دلش میازار لکلا الطرفین بر جهان تا بنده او را تو بنده درم خریدی بیاء الخطاب آخر نه بقدرت آفریدی
لفظ یستعمل فی لسان اهل الفرس للتاکید والمبالغة این حکم و غرور و خشم تا چند ایما المولی المجازی هست از تو بزرگتر خداوند
معناه بالترکی وار در سندن اولورق افندی ای خواطر ارسلان و آغوش و حصا السلطان لعبدین کما یقال ...
مرد و خوش قدم فرمان ده وصف ترکیبی وکسر الهاء للاضافة خود مکن فراموش ای لا تنس آمدک اوز صیر کی ...
قال بمعنی قوة دهنده خود فقد اخطأ در خبر است از سید ... مقوم از پیغمبر علیه السلام بزرگتر حسرتی در قیامت ... فانحم
آن بود که بنده صالح را بهشت برند و خداوند فاسق را بدوزخ وهذه الجملة مبتدا موخر قطعه بر غلامی که طوع
بالفتح والسکون بمعنی المنقاد خدمت تست مرهون خشم بیحد مران نهی من راندن و طیره مرادف خشم مکن فتح الکاف تاکید
که فضیحت بود در شمار فی یوم الحساب وهو یوم القیامة بنده آزاد عنی معبود و خواجه در زنجیر حکایت کان محمد بن المنکدر اذا

غضب

غضب علی غلامه قال ... بعنی عجب بکسر ... افتاد ... عاصی ... مقره حکایت سالی بیاء الوحدة از بلخ بامیانم
میانم سفر بود ای مسافرتی معهم و راه از حرامیان در خطر قافیه للسفر جوانی بیدرقه وقد عرفت معناه وقال ابن ...
ای بر سبیل ... همراه من شد ... وصف ترکیبی سپرباز وصف ترکیبی و کذا جمیع المعطوفات علیه قوله ... بالترکی ...
آنچه و سلحشور لفظ مستعمل فی اللغة الفارسیة والترکیة وبمعنی زور ای زائد القوة که بده مرد توانا ای بعشرة رجال اقویاء
بفتح الکاف الفارسی ای قوسه زه بکسر الزاء المعجمة وسکون الهاء ... بگردندی وفی بعض النسخ بکردندی در اخباره فقد ضیع
المبالغة المقصودة ... و زور آوران روی زمین پشت او را ای ظهره در مصارعه بالترکی کورش بر زمین
نیاوردندی فاعله زور آوران اما متنعم بود یعنی کان اعتمادا بالتنعم و سایه پرورده بالترکی کولکده بسلمش کما یقال
تن پرور بالترکی بسلیجی نه جهان دیده و سفر کرده ولم یکن مجرب الامور و رعد مراد به الصوت المطلق مجازا کوس دلاور
وران جمع دلاور المعنی شجاع بگوشش او نرسیده ای لم یسمعه برق مراد به اللمعان مطلقا شمشیر بالاضافة سواران ندیده
بمعنی راکب بیت نیفتاده ای لم یقع ذکر الشخص فی دست دشمن اسیر و محبوس بگردش بفتح الباء الصلة وکسر الکاف الفارسی
نبارید بالنون النافیة والباء العربی ای کان لم یحط قوله باران تیر ولم یکن مجرب لجلب القتال ... اتفاقا من و این هر دو در پی هم
بالترکی بر برمز آردنجه دوان ... متشابهة من دویدن ای کنا فی السابقة والمسارعة هر آن دیوار قدیم که دیدی بزور
سر پنجه ای بقوت راس الکف برکندی بفتح الکاف العربی و ... کنان یعنی لا اعتراره بقوة بیت سیل ... بضم الکاف العربی
بالترکی ... تا کتف بفتح الکاف وکسر التاء بازوی عطف علیه وکسر الیاء للاضافة گردان بشد ... شیر کو ... کف
سرپنجه بالاضافة گردان بشد بفتح الکاف الفارسی صفة گردانیدن والمعنی بالترکی اصلاقی ... اوچ دو ... کوره و...
اورد لفظ گردان معنا مردان و بالعکس واورد لفظ کیف فی المصراعین فلم یحقق لفظ گردان المنی فاین جاء بالمعنی ... ونعز به بوردم
قوله وقد یروی گردان بضم الکاف العربی جمع کرد بمعنی شجاع فانه ... عنده منه الروایتان ما در ... جائز بوردیم

[illegible]

في المشي كرد وهندوار زيب بالباء الفارسي سنكي بياء الوحدة اي ف ورايح بر سر آوردند وكانا مخفيين وراه وآهنك قتال ما كردند
كما هو عادة قطاع الطريق در دست يكي چوبي بود ودر بغل ديكري وفي بعض النسخ آن ديكر كلوخ كوبي بياء الوحدة فيهما وكلوخ
كوب بضم الكافين العربيين وسكون اللام والخاء المعجمة والباء الموحدة التحتية وضم الكافين الفارسيين والباء الفارسية فقد اخطأ
مرارا اما اولا فلان لفظ كلوخ بضم الكاف العربي كما عرفت في الحكايت التي اولها يكي از بندكان عمرو ليث وقد صح ذلك القائل هنا
كي فتح ما قدمه هنا واما ثانيا فلان لفظ كوب كوفتن نبدل بالباء مستقبله والباء عربي في جميع المستقبلات نحو كوبد كوبند
دسير كوب جوانكم چه پائي بياء الخطاب پايدن بالباء الفارسي يعني لاي شيء تتوقف بيت بيار آنچه داري بياء الخطاب
زمردي بالباء المصدرية وزور ... مردي كه دشمن بپاي خود آمد بكور يعني القبر نزد كي نا ديدم از دست جوان افتاد
لخوفه ولرزه بر استخوان بيت نه هر كه موي بشكافد ... بلا واو عاطفة في النسخ الصحيحة ومن قال اكثر النسخ ... راينا ها
بالواو فلم يعرف ان العبرة بالقوة لا بالكثرة جوشن بسكون النون خاي وضمير كسي خايدن والمجموع صفة لقوله نر يعني
بالتركي ... مثل پاره جوشن چيني اوفله بر زد در حملة جنك آوران بدارد پاي والمعني بالتركي جنك ... قويت
دو ... اولا آباغي چاره جز آن نديدم كه رخت وسلاح وجامه رها كرديم لاجل الرجلين وجان بسلامت بيرديم قطعه بكار
هاي كران بمعنى الثقيل ويراد به العظيم مرد كار ديده فرست قدم مرتبانه كه شير شرزه در آرد بزير خم كمند ... زني درا
ردي نو يعني برخم بفتح الخاء المعجمة وتشديد الميم للوزن وفي الاصل بتخفيفها وهو هاهنا بمعنى الحلقة ... جوان اكرچه قوي بال وپيلتن
بلند اي يكون عظيم الجثة وذا المهابة بجنك دشمن از هول همثل الخوف بكسليد بند اي ينقطع مفصله ومعنى المصراع الا
خير بالتركي جنكده آنك قود رقودن اور لور ... لفظ پيوند هنا قال في شرحه بفتح الباء الفارسي قيد ...
رجل الفرس يصنع به من الحبال ... في الاكثر ... بمعنى الخبر مبتدا ... پيش مصاف قدم مرتبانه آزموده
اي عند المراد الذي جرب ... معلومست جزء چنانكه مسئله شرع پيش دانشمند حكايت توانكرزاده را ديدم هذا

حكايت

١٩

حكايت ما رآه المصر ... بر كور پدر نشسته واهل الدنيا يظهرون اموالهم في قبورهم ويتفاخرون بها ولذا ذكر قعد ابن
الفقير علي قبر ابيه وبا درويش زاده مناظره ومباحثه در پيوسته اي من الجهة وكتابه ... اي كتب عليه خط ملون وفرش
رخام بضم الراء المهملة الذاخلة والمراد كون الرخام فراش الصندوق وخشت پيروزه بكسر الفاء وسكون الشين المعجمة اي اللبنة
در وساخته والمراد كون الرخام مرصعا به للزينة پسر درويش گفت تا پدرت ... طالب ابن الفقير چه ماند بفتح النون من ماندن الكلمة
لان المشتهيها كرختي دو فراهم آورده بالتركي ... پدر من بهشت رسيده ... خاك اي كفا من التراب ... يعني ان ترابه قليل
پسر اي ابن الفقير ... خاموش قدم مرتبانه كه تا پدرت ... سنك كران ... قدم مرتبانه ... يعني
... ابو ... نفس ... لنقل ... رسيده ... طلقة حمله كه ... موت الفقراء راحة قبل الموت اربعة موت
الامراء وموت العلماء وموت الاغنياء وموت الفقراء الاول فتنة والثاني ظلمة والثالث حسرة والرابع راحة بيت خر كه كمتر
نهد بروي بفتح الواو بار اي الحمل ... كند رفتار ديكر مرد درويش كه بار ستم ... وليس عليه حمل من اثقال الدنيا
بدر مرك اي باب الموت همانا اي شبه كه سبكبار اي خفيف الحمل آيد والفتح بخلافه كما قال وانكه در نعمت ودر رحمت وآسايش
كانه عطف تفسير زيست ... مردنش زين همه يعني ان مفارقته من هذه المجموع بلا شك ... نيست كه دشوار آيد لان فراق الكثير عسير
حال اسيري كه زبندي بياء الوحدة فيهما ... مصادع ... بهتر ... ان اميري كه كرفتار آيد حكايت
بزركي پرسيد ... از معني اين حديث كه اعدي ... واظلم عدوك العدو فعول من العداوة ... حسب فتح الكسر صح اضافة
اعدى اليه لان اسم التفضيل يقتضي تعدد ما اضيف اليه اذا كان معرفة نفسك التي بين جنبيك والمراد بالنفس الامارة
لا المطمئنة وغيرها كفت فاعله ضمير بزركي بحكم آنكه هران دشمن كه باوي احسان كني دوست كردد اي يصير صديقا مكر نفس راكه
چندانكه مدارا بيش بالباء العربي كني مخالفت زياده كند وقيل ضرر العدو بالدنيا وهي فانية وضرر النفس بالآخرة
وهي باقية وقيل ضرر العدو بالروح وضرر النفس بالايمان نعوذ بالله من ضررها قطعه فرشته خوي والمعنى ظاهر شود

ولذ ط

در ... زبان ... ابيض ... منتهي ... واصفا ... ورزو زبان

آدمی بکم خوردن ای بقلة الاکل وکم ضوری که چون بهائم بیوقتی خطاب افتادن وقد عرفت انه بلا واو بل الواو لغة
چو چادر وبها الاغا له مرادهم که برای مطیع امر تو شد لان الان عبید الاکل خلاف نفس ای الامارة اذ هی المتبادرة
عند الاطلاق که کوردن گشت چو یافت مراد خدا را بشغلی بار می در زبان تو انگری و ذو قتی
بلکی در صورت درویشان ای شخص کان فی صورة الفقراء انه بو شرایشان ای لم یکن علی شرایهم در محفل درویشان نشست بین الفال
وشنعتی الشناعة الفضاحة وقد شنع الشیء بالضم فهو شنیع والاسم الشنعة در بی سرسود و دفتر شکایت بیار کرده ای
وذم توانگران آغاز کرده شرع فی مذمة الاغنیاء سخن بدینجا رسانیده فی سوق کلامه که درویشان را دست قدرت
بسته است ای البخیل مال و توانگران را پای ارادت شکسته است ای لا ایرون العطاء بیت کریمان را بدست اندر درم نیست معنا
کما عرف مرا خداوندان نعمت را کرم نیست قیل فی الترجمة بیت کرم تم اولان کسنه نرده درم یوق شو لرکیم نعمتی وار
در کرم یوق مرا که پرورده نعمت بزرگانم این سخن ای ذم الاغنیا نا پسند وفی بعض النسخ سخت آمد گفتم ای یار توا
نگران دخل مسکینان اند فقد ترسان الدخل فی هذا البناء وذخیره گوشه نشینان فان اموال الاغنیاء تصرف الیهم وتحفظ
لهم ومقصد زایران و کهف پرادید الملجأ مسافران فان مسترین یلتجیؤن الیهم و متحمل بار گران از بهر راحت دیگران ولهذا
دست تناول وبسط الید لاجل اکل الطعام آنگه برند که متعلقان من الاهل والولد وزیردستان ای الذین کانوا تحت
ایدیهم بخورند من الطعام وفضیلة مکارم جمع مکرمة بضم الراء ایشان با رامل جمع ارملة وهی المرأة التی لا زوج لها
کذا فی درج اللغات ومال جمع رمل بفتح الهمزة وهو الوصل الذی لا امرءة له کذا فی مختار الصحاح فقد تسند الیه مالیس فیه فان الجمع
غیر مذکور فیه و پیران عطف علی ارامل واقارب و جیران جمع جار بتخفیف الراء والجیم شرح کتاب گلستان بلغة العرب فسر بقوله
همسایه رسیده گفتند رباعی توانگرانرا وقفست و نذر مهمانی فی وزنه سکتة والیاء فی القافیة مصدریة ای للاغنیاء وقف
ونذر بالمال وضیافة لمکان مکنتهم زکوة و فطره و اعتاق وهدی بالفتح والسکون ما یهدی الی الحرام من النعم و قربانی

البرعات

البرعات المالیة توکی بالفتح والسکون سؤال غالوقت بدو رسد ای ن رکتی بتوانی بهاء الخطاب خراین دو رکعت وان
هم بصد پریشانی بالیاء المصدری اکو قدرت جود تست واکو قوت سجود که کلنا حالنا توانگرانرا میسر شود علله بقوله که مال
مزکی علی صیغة المفعول ای المال الذی ادی زکوته او المال المطهر دارند و فی قال فی شرحه ای مطهر باداء الزکوة فقد غفل
عن المعنیین و قال فی مختار الصحاح زکی ماله تزکیة ادی عنه زکوته وقوله تعالی وتزکیهم بها قالوا تطهرهم بها و جامه پاک
وعرض بکسر العین اسم مفعول الصیانة ای المحفوظ و دل فارغ ای لهم هذا المجموع وقوت طاعت در لقمه لطیفست وهذا
مجرد وصحت عبادة در کسوت نظیف من النظافة وهو النقاوة پیداست که از معده خالی چه قوت آید ای یحصل و از دست تهی چه
مروت فاقیة لقوة و از پای تشنه چه سیر آید لا ول و از دست گرسنه چه خیر قطعه شب پراکنده خسبد مضارع من
خسبیدن بالترکی یاتمق واویمق آنکه بدید بفتح الباء الاصلی عوضاً ظاهر نبود وجه بامداد اتش یعنی بیام علی التنوین ومن ظن تنبیهن
لوجه نفقه غذا مورگرد آورد یعنی بجمیع بتابستان ای فی الصیف تا فراغت بود در غم المعاش زمستانش ای فی شتاء فراغت
مبتداء با فاقه ای مع الفقر نپیوندد خبره ای لا اتصل ولا یحصل و جمعیت در تنگدستی صورت نبندد خبره یکی وهو الغنی تحرمه
وهو بکسر الاقتداح عن بسته لفراغ بال و دیگری وهو الفقر منتظر عشا بفتح العین مایوکل فی وقت العشاء ضد الغداء
نشسته لعدم مساعدة اسباب المعاش ووجود الحاجة الی تدبیر الطعام لفقره هرگز این ای الفقر بدان ای الغنی کی ماند یعنی التنوین
ای یمثی یشبهه بیت خداوند روزی ای صاحب الرزق بحق مشغل خبره لفراغ قلبه از المعاش پراکنده روزی مبتدا ایضا پرا
کنده دل خبره لا شتغال باله وتوقف حاله عبادت ایشان ای الاغنیاء بمحل قبول نزدیکترست لکونها مقارنة بحضور القلب که
قال که جمعند وحاضر بحسب القلب نه پریشان خاطر فتصل حال الاغنیاء که اسباب معیشت ساخته اسم مفعول من ساختن والمراد الجا
هم واحضار هم ایاها و باوراد جمع ورد وعبادت پرداخته اسم مفعول من پرداختن وهو بالترکی تمام اتمک وارسته صورت و تنعیم
و بیت هذه کی فق ترمق و فارغ اولمق فطن اولمق عرب اعوذ بالله من الفقر المکب فی کرم یعنی سفط علی وجهه تعالی کب علی وجهه

وهذا من النوادر ان يكون فعل متعديا وافعل لازما وفيه مبالغة حيث ان اكباب الفقر قد بلغ الغاية بحيث عرض لصفة
وهو الفقر ايضا انضاو يحتمل احتمالا مرجوحا ان يكون اكب على كذا اى يفعله ويلزمه وقد قدم هذا الوجه فقد رجح المرجوح
ومجاورت مفاعلة من الجوار عطف على الفقر لا احبّ اى لا احبه بحذف العايد المنصوب وقيل اضيف الصحوب معاشرة الا
ضداد ع روح را صحبت ناجنس عذابيست اليم ودر حديث الفقر سواد الوجه فى الدارين وفى بعض النسخ درويش بى معرفت
نيارامد اى لا يسكن فقير بكفر انجامد اى يصل الى كفر كاد الفقر ان يكون كفرا وهذا اسم وارد فى الخبر ايضا ولما قلت من الا
له المعقول والمنقول كفتا مجيبا نشنيده كه پيغامبر عليه السلام كفت الفقر فخرى فانه يدل على فضيلة الفقر كفتم فى جوابه خاموش
فانك لا تدرى معنى الحديث المذكور كه اشارت خواجه عليه السلام بفقر طايفه ايست كه مردان ميدان رضا اند ولهذا اضاف الى
نفسه بقوله فخرى اذ ليس الفقر فخر الكل احد و نه بتير قضا و كفتن بعاملها قال نه فقر انيان كه خرقه ابرار حيح پوشند و بار رتبه اصحاب و لطها
بفروشند كما فى زماننا و لقمه ادرار بكيرند اى نقمه وظيفه فروشند مضارع فروختن بمعنى البيع يعنى لا يكيلون لقمة وظائفهم بل
يبيعون لزيادة حرصهم على المال رباعى اى طبل باز كى اى طاوس و المراد به من يقول الكلام رافعا صوته متصلفا بلند
بانك صفة و در باطن اى باطنه خالى بى توشه و زاد چه تدبير كنى وقت بسيج وهو بفتح الباء الفارسى لغة مستعملة و بفتح الباء العربى
والجيم الفارسى معناه بالتركى كوچ برلنمق والمراد هنا قصد السفر و قد وجدنا هذا التفصيل فى بعض اللغات و هو صادق الاهلى بكل الاحتما
لانه ورد فى مارس ميدان الفارسية و قع فى الحجة حيث قال فى شرحه بالباء الاصلح موافقا فى الوزن لقوله بيج و لكن فى الصحا
ح الفارسى بيج بكسر الباء تهيئة الاسباب و قد صحح و الجيم العربيتين فى ذلك الصحاح و بالباء الفارسين فى بحر الغرائب
واما ما سمعته من افواه الرجال فهو بسيج بفتح الباء العربى و الجيم الفارسى روى طمع ز خلق بيچ اكر بيچيدن ار مردى بباء الخطاب
ببيج ارادة برد بسيج يريد المصنف بهذا الكلام انك تتصلف فى الافتخار بالفقر و انت بذاك المقام و قد وقع فى بعض النسخ هنا
اورده ان قوله درويش بى معرفت الح على ما وجد فى بعض النسخ و اما اخترنا النسخة التى وقع فيها تقديم ذلك القول لان ذلك المقام

الاستدلال

اكر لا فرزنده

التصلف التكلف بالكبر ...

صح

111

استدلال المصنف احسن ايراد دليله هناك وهذا المقام مقام الجواب عن استدلال الخصم فلا وجه لايراد الدليل هنا فمن اختار
النسخة التى وقع فيها تأخير ذلك القول فقد آثر سوء الترتيب كما لا يخفى على المتأمل اللبيب واعلم ان الفقر سواد الوجه فى الدارين
فى حق من شغله الفقر عن الطاعة بل يلقيه فى المعصية كما قال عليه السلام ان اشقى الناس من اجتمع عليه فقر الدنيا وعذاب الآخرة وان
قوله عم كاد الفقر ان يكون كفرا فى حق من لا يصبر عليه بل يتكلم بموجب الكفر وقد ورد فى الحديث القدسى من لم يصبر على بلائى ولم يشكر على نعمائى
ولم يرض بقضائى فليطلب ربا سواى وان قوله عم الفقر فخرى فى حق من ... الفقر تحليا بزى الانبياء واذا عرفت هذا التحقيق
انت رائيه فى كلام المصنف المؤيد بالاحاديث الاخر لم يبق لك حاجة الى التوجيه البعيد الذى اورده بعض المحققين معنى
الحديث الاول اعنى قوله الفقر سواد الوجه فى الدارين اظهار عدم خلو القلب عما خلت عنه يده ومعنى الثانى اعنى قوله الفقر فخرى خلو
القلب عما خلت عنه يده ومعنى الثالث اعنى كاد الفقر ان يكون كفرا عدم خلو القلب عما خلت عنه يده هذا الكلام ثم ان المصنف تنزل
وقال ان امثالنا ليسوا من تلك الطائفة التى قلنا فى حقهم مردان ميدان رضا اند وليس لنا مال حتى تحصل لنا الثواب بصرفه الى
الخيرات كما قال عليه السلام نعم المال الصالح فى يد الرجل الصالح وليس امور معاشنا منتظما حتى يتيسر لنا العبادة بفراغ البال
بل فى قلوبنا حب المال للفقر و سوء الحال و لافادة هذا المعنى ذكر بعد وجود نعمت بدحهنه را بو تنيدن ان كان معناه
بالتركى اورعك فهو متعد و ان كان معناه كمك فهو لازم اذ متعديه بوسانيدن يا در استخلاص كرفتارى كوشيدن يعنى
لا يقع شى من الخيرات مثل ستر العورى باعطاء اللباس مثل استخلاص الاسير و المحبوس الا بوجود النعمة ابناى جنس مارا بيد الفقراى
الصعوفيه ببايد اى اين اى بمرتبة الاغنيا كه رسانند استفهام انكارى و يد عليا و هى يد المعطى به از سفلى و هى يد الفقراء الا
خذ چه ماند اى تشبيههما كما ورد فى الخبر اليد العليا خير من اليد السفلى نه بينى حق جل و علا در محكم تنزيل يحتمل ان يراد با
لمحكم معناه الاصطلاحى الذى يذكره اهل الاصول او يراد معناه اللغوى از نعمت اهل بهشت خبر ميدهد كه او
لئك لهم اى لاجل اهل الجنة رزق معلوم اى معروف حين شتهون على قدر ما عندوه و عشية فواكه بيان للرزق المعلوم

فكيف سواد الوجه فى الدارين ...

اوبدل مدمج فاکهة وهی ما یوکل من الثمار تلذذا ورزق اهل الجنة انما الخالی عن الاکرام یلیق بالبهائم وان رزقهم یصل الیهم من غیر
تعب وسوال ... علیه برزق اهل الدنیا فی جنات النعیم ای فی جنات لیس فیها الا النعیم ووجه استدلال المص بالآیة علی کون الید العلیا
افضل ان لهم رزقا معلوما والرزق المعلوم ممدوح ووصف الله تعالی اهل الجنة تا بدانی که مشغول کف و از دور عفاف
و سوال کف غیر الحرام محروم است و ملک فراغت زیر نگین رزق معلوم بیت تشنگان را نماید اندر خواب ای فی النوم همه عالم
بچشم چشمه آب بکمال حرص علی الماء واشتیاقهم الیه هر کجا سختی کشیده مفعول مقدم لقوله بینی و تلخی چشیده که عطف علیه
را بینی خود را بشره قدم تر بیابانه فی حکاته زور آزمای والباء ههنا للسببیة در کار مخوف اندازد لقوه وازنوابع آن ای من
لوازمه القبیحة نپرهیزد بفتح النون النافیة و از عقوبت آخرت نهراسد ای لا یخاف و حلال از حرام نشناسد قطعه
سگی را کلوخی بیای الوحدة فیهما بسر آید بان یرمی علیه ز شادی برجهد که این استخوانست ای عاهد المطلق وگر نعشی بیاء
للوحدة والنعش سریر الجنازة بکسر الجیم اذا کان علیه المیت فهو سریر دو کس بدوش گیرند لئیم الطبع پندارد که خوانست
بمعنی الطبق انه طعام اما صاحب دنیا یعنی مالک مال بعین عنایت حق منظور است فی اضافة عین الی عنایت لطف ملحوظ است لفظ
سوء النظر بعین العین وعلی اللفظ سببیة از حرام محفوظ ثم اراد المص بیان مضرات الفقر وطلب الانصاف والاعتراف بحقه
فقال من همانا یعنی فرضا که تقریر این سخن نکردم و برهان بیاوردم عطف علیه انصاف از تو توقع دارم
ثم آورد کلاما یلیق بالمص فقال هرگز منع هذا اللفظ کلفظ معلوم نشنوی و من بسته یعلم قبل ... الفارسی معنی اصلاح
یعنی هیچ فقد اکثر الکلام والعایدة فیه جز کژ و هیچ دیدی که دست دغا بیای الوحدة و دغا هو الشخص المزخرف الذی لا یطابق
باطنه ظاهره تعال بالترکی ... بر کتف بفتح الکاف وکسر التاء وسکونها الظهر بسته با الفتح عطف فی الفارسی ای نوابی
بینوای بیاء الوحدة در زندان نشسته محبوس یا بپرده معصومی دریده یا کفی تبسته بدو الغاء الوعد ... کامرا از معصم بکسر المیم وسکون
العین وفتح الصاد موضع السوار من الساعد ای الرسغ بریده الا استثناء ... الامور المذکورة بعلة درویشی بالباء المصدری

شر

النقب الطریق فی الجبل

شیر مردان را بحکم ضرورت فقر در نقبها بفتح الباء وسکون القاف تعال بالترکی ... گرفته اند و کعبها سفته اسم مفعول من
سفتن یعنی ان الرجال الشجعان یحبسهم الناس فی المواضع الضیقة تحت الارض ویقیدون ارجلهم بالحدید ویخرج کعابهم ... او المعنی
ان الناس یشغلونهم بالاجرة علی اعمال حفر الارض ویجرح کعابهم بسبب الاعمال الشاقة فیها و من لم یعرف المعنی قال النقب فی
در ورطها افتاده است و یکی بچنگ است با کعبش مجروح و سوراخ شده است و محتمل است که درویش را نفس اماره مطالبت کند ای یحملها
معه چون قوت احصانش ای کفها عن الزنا نباشد للتوقانی و قوة المزاج بعصیان مبتلا گردد که بطن و فرج توأمانند
التوأم بفتح التاء المثناة الفوقانیة وسکون الواو وفتح الهمزة المفتوحة بالترکی ایکز و فی ... یعنی دو ماده آمده اند یکی یعنی بطن
خالیست سبب کثرة الاکل ان ذکر یعنی فرج برکنت و قد وقع ما قلته من الاحتمال شنیدم که درویشی را با حدثی جنسی برید به الزنا
بگرفتند ای الناس با آنکه شرمساری برد ای وقع له الخجالة بسرای سنگسار ای استحق الرجم گفت ای مسلمانان زر ندارم
که زن کنم و قد عرفت معناه فان قیل الظاهر هذا الکلام ان یکون ذلک الرجل عزبا والرجم للعزب فکیف المستحق الرجم قلنا یجوز ان
یکون له زوجة فی بلد آخر ومن المسلم انه لا زوجة له وقت ارتکابه الزنا ولکن یجوز ان یکون متزوجا فی الزمان الماضی فیستحق الرجم
وقول الفقهاء الرجم للعزب بل للعزب الاصلی و طاقت ندارم که صبر کنم علی ترک الجماع بحکم لا رهبانیة فی الاسلام اشارة الی قول
النبی لا رهبانیة ولا تبتل فی الاسلام والرهبانیة فعل الرهبان من مواصلة الصوم ولبس المسوح وترک اکل اللحم والتعبد فی الغیران جمع غار
واما التبتل فهو ترک النکاح والاعتزال الکلی عن النساء ثم اراد المص بیان منافع غنا فقال و از جمله مواجب سکون بالاضافة و جمعیت
موجب کمساجد و مسجد وهو موضع الوجوب و جمعیت درون عطف علی سکون که خداوندان نعمت را باشد قوله و از جمله مواجب الخبر مقدم
وقوله که خداوندان را صفة لقوله مواجب یکی مبتدء مؤخر و جملة مبتدأ مؤخر للخبر المقدم که هر شب صنمی چون ماه در بر گیرند یعنی
صدر یرید به الزوجة الجمیلة او الجاریة الملیحة و هر روز جوانی بالیاء المصدری از سر گیرند یعنی ... الشباب کل
یوم ای یصبحون کانهم شبان اعیان صبحی و صولت ... صبح تابان را دلت از صباحت ای حسن او بر داشت ای الصبح المضی

يضع يده على جنبه فان القلب في الجانب الايسر وهذه الهيئة كناية عن ذهاب الطاقة وكمال الحيرة ورفال يعني دست از جان داد
بر سينه نهاده كه است وهذا كناية عن تسليم حسنه واظهار التحير من حاله فهو لم يعرف موضع القلب اللهم الا ان يقال المراد من فواد دل هو الصدر والتعبير عنه
به لرعاية قافية السجع وسر وخرامان از پاى خجالت در گل رفت وپاى لطيفه از وده در گل بيت چون عزيزان بر بدبهم الثاني فرو برد
بهم مفعول لفرو بردن چنگ بالجيم الفارسي يراد مجموع الاصابع ش انگشتها بسكون الواو للوزن الحنا ابل ملوثة تذدم العشاق وفر رنگ سرقال
بدم هولاء الاغنياء الف في فقد خص العام بلا مخصص كما لا يخفى مجالست يحب العادة كه با وجود حسن طلعت او اشارة الى ضجر
كره بكسر الكاف الفارسي مناهي بالياء المصدري رتياه يعني الطاغي والفاسد الهالك والردي كذا في كتب اللغات المعتبرة ورفال نجح
طاغي كذا في الصحاح الفارسي فقد قصر في البيان كما هو شده كند بيت دل كه حور بهشتي ربود ويغماكرد مرهون كي النغمات كند بر بنان نوابي
بالتركي يغماجي والمراد ان يعشق بالجمال الاعلى لا يلتفت الى الادنى سوا كان ذلك الجمال الاعلى في الزوجة او الامة ورزعم بعض قفا
يغمايي بل لم يعرف معنى البيت قال واشار بهولاء نوابي الى الملك الجواري المسبية الجميلة المستخرجة من دار الحرب بالنهب والغارة شعرى
من موصولة كان تامة بين يديه اي قدامه مائدة اشتهى ضمير الفاعل راجع الى الموصول رطب فاعل كان والجملة الفعلية صلة الموصول وكلما
اشتهى رطب بغنيه مضارع اغنى والضمير البارز راجع الى الموصول ذكره مرفوع محلا على انه فاعل يغنى وهو اشارة الى الرطب وصفة الجملة خبر
المبتدا اي الموصول مع الصلة عن رجم بتشي والرجم هو الرمي بالحجارة وهو مضاف الى العنا قيد جمع عنقود وهو بالفارسية خوشه انگور
ويراد [illegible] عنقود الرطب بقرينة المحل والمعنى المراد ان من كان عنده امراة ذات جمال وهو يجامعها كلما وقت شاء لا يحتاج الى الجماع
لحرام اغلب اي اكثر تهي دستان اي الفقراء دامن عصمت مفعول مقدم لقوله الاينند في قوله بعصيت الالاينند بالتركي بولاشدرمق
وچون نكردن اي لكلات الجماع نان ربايند مضارع من ربودن في النسخة التي اخترناها بالتاء بيت چون سگ درنده ...
الراء كوشت يافت نپرسد كه اين شتر صالح است اي لا يسال انه ناقة صالح عم يا خر دجال فالفقير الذي لم يسبق له تجربة
عن الجماع الحرام بسيار مستعد ان تعلقه در روشني اي بسبب الفقر در عين فقر افتاده اند وعرض بالكسر وسكون گرامي قد مر بيانه في هذا الباب

في

في الحكاية الي اولها اعرابي را ديدم في شعر من بكرام قال هنا اي ثمين فعد كردن خطايا وفصل ان يقال في شانه عوض
سحوا بيادنكو الدال از شت باي داده بيت با كوسنگي قوت پرهيز نماند بفتح النون مضارع من ماندن افلاس بكسر الهمزة وسكون
السين المهملة مبتدا عنان مفعول مقدم لقوله بستانند وقوله از كف تقوى بستانند فاعله ضمير افلاس والجملة الفعلية خبره ولما ذكر
قوله المصادله رجحان الفقر على الغنى واجاب عن استدلال الخصم وذكر فوايد الفقر ومضار الفقر وحصل الزام الخصم ولكن لم يكن منصفا
الحال انشاوشرع في مذمة الاغنياء كما حكى المصنف كم من ابن سحن بلفظ قد وقع في غير هذه العبارات في سبب تاليف الكتاب عناد طاقت
در فحها از دست تحمل برفت ولم ينصف تيغ زبان بركشيد لقتالي في الجنب واسب فضاحت در ميدان وقاحت مر بيانه في حكاية قاضي همدان جهانيد
بالجيم الفارسي وبر ايشان دوانيد للغلبة وگفت چند اين مبالغه در وصف ايشان كردي وسخنهاي پريشان گفتي بيان الخطاب للعقلا كه وهم بسكون الهاء والميم بعني توتت
واهم تصور كنند وفي شان هم كه اين طايفه يشير الى الاغنياء زهر قاتل زاند قال في مختار الصحاح الترياق بكسر التاء دواء السموم فارسي
معرب والدرياق لغة فيه ورنكليدى اي مفتاح خزينة ارزاق ولكن مشتى لفظ مثبت بالضم والسكون له معنيان احدهما بالتركي يو
مرموق والاخر بالتركي آوج وهو المراد هنا والياء للوحدة اي طائفة قليلة متكبر وفعالي قال وقد نقال معناه انهم من اوضع المحوران في انفسهم
حيث خطوا ان قبضة تراب غير مقبول بل غير معقول متكبر ومغرور وصفان معجب بكسر الجيم مر في الحكاية الي اولها برى يكاهة بمكنند
ونفور بفتح النون من النفرة بمعنى الفاقة مشتغل مال ونعمت طرصهم مفتتن عن الفقنة جاه وثروت بمعنى الغنى كذا في المصادر وبمعنى كثرة
العدد كذا في مختار الصحاح كه سخن نگويند الا بسفاهت قال في مختار الصحاح السفه ضد الحلم واصله الخفة والحركة ونظر نكنند بغير
الا بكراهت ثم ذكر بعض قبايح هم بجهت زعم علما را بگدائي بالكاف الفارسي والمصدري منسوب كنند اي يقولون في حق العلماء انهم سائلون
وفقرا را به بي باء الصلة ثم بكسر النافية سر و پاي يراد به العرى معيوب كردانند اي يقولون في حق الفقراء انهم قوم ليس لهم لباس
في راسهم ورجلهم بعز ومالي كه دارند وعزت جاهي كه پندارند يعني يظنون انه في نفسه مرتبة عظيمة وليس كذلك في الحقيقة بر تر اعلى
نشينند في المجالس وخود را از همه بهتر بينند في تصور هم نه ان در سر دارند اي لم يخطر ببالهم كه بكسي سر بر دارند اي يرفعوا اسهم للنظر

الى الغير مرشدة كبرهم وزفال اى لا يجوزون رفع الراس والالتفات الى الغير حتى لا يتصور ونه من شدة الغرور وفرط الكبر فلم

يرفع راس الحاجب البلغ اصلا يجري في موضع الحال از فوا حكما كه كفته اند هر كه بطاعت از ديكران كمتر است ونعمت بيش بالباء الوحي

بصورت توانكر است وبمعنى درويش بيت كر وى جز بمال كند فخر بر حكيم اى على اهل الفضل كون بضم الكاف العربية وسكون النون مع الاصل

بمعنى الدبر وكسرها للاضافة خرش هذا اللفظ اعلى كون كناية عن كمال الحمق شايع في استعمال الاعجام شمار امر نخيرد ن وفي بعض

النسخ شمار د فقا عله ضمير حكيم اكو كاو عنبر است هذا امبني على زعم بعضهم من ان العنبر روث ثور بحري كفتم مذمت اينان انشا والى

غنيا ء روا مدار كه خداوند كرم ندا ي هم اصحاب الكرم كف خطا كفتي كه بنده درمند بكسر الدال وفتح الواو اي هم عبيد سر هم فائده

اكر ابو اذ ار بند لفظ اذ ر بالمد والذال المعجمة اسم للشهر اللصيد الثالثة الربيعية والخريفية او اثنا عشر في تاريخ الفرس وفي قال

اسم للشهر الاضر الشهور الثلثة الخريفية فانما يصح في تاريخ الجلالي وحي بمعنى الثار مراد فا للفظ آتش وهو ليس بمراد هنا وبرنمى

بمى بارند مضارع منفي من باريدن وبمعناه اى ابو مجاز مرسل من قبيل ذكر المحل وارادة الحال او استعمل هذا اللفظ متعديا مجازا

والمتعدي حقيقة بارانيدن وچشمه آفتاب بند عطف على ابر آذر و بر كسي نا بند بمعنى الاشتعال هنا وبر كت استطاعت سوار ند

اى بهم استيلاء على الثروة والقدرة وبي ارزند غلا انتفاع للمناس بهم قدم از بهر خداى تعالى نمى نهند وددر مي ميت تشديد النون

بمعنى المنة وآذى بمعنى الاذية ننهند و نمي غافلون عن قوله تعالى ولا تبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى ومال بمشقت فراهم آرند

اى يجمعون و بخست بكسر الباء المعجمة وتشديد السين المهملة نكه دارند اى يحفظونه و بحسرت بكذارند اى عند الموت وحكما كفته اند مال بخيل

از خاك وقتى بر آيد كه وى در خاك رود اى لا يخرج مال البخيل من موضع دفنه الا حين يدفن هو في الارض بيت برنج وسعى

الباء الصلة و سعي بسكون الباء المعجمة نجينكار دار اى يحصلها دكر كس اى الوارث آيد وبى سعي و رنج بر دارد اى يرفعه و نيم كفتم

في جوابه بر بخيل خداوند نعمت وقوف نيافته الا بعلت كدائى و كرسنكى و اكرنه هر كه طمع بكسر ننهد بمعنى نزد كريم و بخيل كيسان

مستوي نمايد مضارع بمعنى نمودن محك او ردى في مقام التعليل قوله محك بفتح الميم مشهور در كرها الغة وتشديد الكاف

اصل

اصل وتخفيفهما فرع داند زر چيست آذ به نظاهر طلوصه و رداءه وكدا داند كه ممسك كيست فاعل تحكم الاغنيا كفتا في رد كلام

تجربه است آن ميكويم هذا الكلام كه متعلقان بكسر اللام ايراد به خدام بر در اى على الباب بدار ند اى ينصبونهم على الباب

وغليظان اى الذين قلوبهم شديد را بكمار ند بضم الكاف الفارسي مضارع من بكماشتن بالتركي اصرلق كذا في مختار الصحاح

وقوم بمعنى قوي ومرد كريم وطنبوق كذا في بحر الغرائب وصاله ايكد واينان تو كذا في لغة فرء حصار كه وفي قصر على الا

ول فقد فصر با بار يعني الطريق هنا وكرم الواو للاضافة عن يران ند هند اى يمنعونهم من الدخول وكرببه جها

حنت غيران نهند لكن وكويند كس در سراى نيست وراست كفته باشند بيت اتراكر عقل و همت و تدبير وراى نيست خوش كفت

دار كه كس در سراى نيست ولما بلغ الخصم في مذمة الاغنياء وكان بعض كلامه ظاهر الدفع وبعضه لا يحتاج الى البيان سكت عن

بعضه وتعرض لدفع بعضه كفتم اين حركت اى نصب البواب على الباب بعذر انكه از دست متوقعان بكسر القاف المشددة اى الذين يرجون

شيئا بجان آمده كناية كمال الضجرة واز رقعه كدايان بفغان هيچ محال عقلست كه اكر ريك بالكاف الفارسي بمعنى الرمل

بيابان در بضم الدال وتشديد الراء في الاصح جمع درة وهي اللؤلؤ كذا في مختار الصحاح وخفف هنا للقافية شود وديده

اهل طمع بنعمت دنيا بائشباع كسر الفاء پر شود همچنانكه بكسر الكاف للوزن چاه بشبنم فلذلك لا ينقضي طلبهم حاتمي طائي كه بيابان نشين بود ولم يكن من سكان البلاد اكر در شهر بودي از

دست كدايان بيچاره وعاجز كشتي وفي بعض النسخ شدي وجامه از تن او پاره بالتركي بيه وكسند و شوند وحصه وقد يستعمل بمعنى

پاره پاره بل بجعل متعاقبه وفي بعض النسخ چنانكه در مطايبات اى اللطائف كفته بيت در من منكر بسكون النون للوزن

تا دكران چشم ندار ند الى كار دست كدايان نتوان كرد ثواب جي ببا اجابه الملحة كفتي اى الخصم كه بر حال ايشان رحمت برم

لان لهم مالا و يستحقون به ثوابا كفتم نه كه بر مال ايشان رحمت مي برم لان لهم مالا و يستحقون ثوابا كفتم بر مال حسرت مي خورند

الخصم كه مادر اين كفتار في المباحثة وهر دو بهم المعة بالتركي براكنير بر بر منزله كرفتار اى اسير مقيد هر بيدقي كه راندي

في بطن الجنب بدفع آن بكوشيد مى وكذا هرش هى كيحواندى بغزرين بپوشيد مى اى غالبنى غلبة تا نفذ كيب وهمت دريافت بسكو
الياء بسكون الثاء ماضى بياختن بريدانه حرق الكل وافناه ونيز حعيه باتركى تو كشى حجت را همه ببند افت **قطعه** هان بسكو
النون لفظ يراد به التنبيه وتفهيم بافهم ولا تغفل كما في قول مولانا رومى **بيت** كفت هان اى سخرگان گفت گو وعظ
وكفتار زبان وكوش جو وقال بعض حاضر باش في الاشهر وقال في المشكلات يعني اعلم وظن ان بين معانيهما مناسبت تحتاج
الى تبيينه بار بنكشى اى لا تزمى خوف ارحله بفتح الحاء المهملة وسكون الميم فصيح مرسون كو را اصله كه اورا اشارة الى نسخ فصيح
جز آن مبالغة مستعار نيست وليس للفصيح ملكه صحيح دين وزر بفتح الواو وسكون الواو والراء المهملة والراء المعجمة امر خورزيدن وغم
فت عطوف عليه كه لحن دان بكونون دان للاضافة سمع كوى بسكون العين والاضافة من قبيل الاضافة الموصوف الى صفة
وكلاهما وصفان تركيبيان بردر سلاح دار داى كه سلاح على باب القلعه وقال بعض نظهر السلاح على باب القلعة فلم بان يعلم
وكنى حصارنيست ولم يغن داخلها احد علاقت الادليل باند لاثبات مدعاه دليلش كردم وعليه دست نعدى ويجاوزه
الشيء الى غيره حرار كرد اى تو بيهوده مقد تقرر بيانه في الحكاية الاولى لهاب بالبين حجة عم في قول المصنف رماغ بيهوده بجنت وضال
باطل ست وبيشه بقوله هرزه وباطل وقال هنا يعني هرزه ليتحقق ان نيراء المصراع المذكور في شأنه ويقال ما قاله نجموع
هذا القول اللغو هرزه كفتن اعار لفظ كردم مقدر وكسبت بالضم والتنوين اى سره جاهلانست كه چون بدليل فرو ماند ولم
يقدروا على اثبات الدليل بسلسله خصومت بجنبانند اى بتحريك نمايند چون اى مثل آزر جا ملد وبتقديم الزاء المعجمة على المهملة
اسم لابي ابراهيم النبي عم بت تراش وصنم تركيبي لقوله آزر يعني بمعنى آزر صنم تراش كه جنگ بامر اى ابراهيم بر نيامد ولم يغلب عليه
بجنگ برخاست قام الى الحرب كما قال الله تعالى لئن لم تنته لارجمنك الآية قال اراغب انت عن آلهتي يا ابراهيم لئن لم تنته لا
رجمنك واهجرني مليا اى قال آزر لابراهيم عم حين نهاه عن عبادة الاصنام اراغب انت الآية قابل لطفه بالغلظة وصدر
كلامه بالهمزة لانكار نفس الرغبة ثم هدده بقوله لئن لم تنته عن مقالك فيها او الرغبة عنها لارجمنك اى [illegible]

والدم

والدم او بالحجارة تموت او تفر منى وبدشنام داد سقط كفتم فدمر معناها كو بيانه ثم در بين زنخدانش كوفتم اذ جزاء سيئة
مثلها **قطعه** در روفتاده بالمواخذة ظلف از پى ما دوان وخندان صفتان من بهمان اى دونده وخنده كنند الموده
والتعجب اينكنت مبتدأ وكسر التاء للاضافة تعجب وكذا كسر الباء حرمانى اى الخلق والباء للنسبة ازكفت دشمن چاپد لذان
اى خبر المبتدأ اى الخلق بتجليت ازكلمات ما ونصيحت اصابهم في كستانهم استجالا دستور ابا الغصه مرافعة مفعول مقدم
برحيم ومصدر مضاف الى المفعول وهو اين سخن يعني ان الغنى افضل ام الفقير بشر حاصل بر دم ليحكم بيننا بالعدل
وبحكومت عدل راضى شديم تا حاكم مسلمانان مصلحتى جويد وبجنهد ودرميان توانگران ودرويش فرقى بكويد ترجيح
احدهما فاچون هيئت ما بدير بكسر الباء الصلة ومنطق مصدر ميمي بمعنى النطق يراد بهنا حاصله اى كلام ما شنيد
فان القاضى استماع كلام الخصمين بجيب تفكر فرو برد لان الجيب محل تامل وبعد از تامل بسيار سر بر آورد اى رفع رأسه
للجواب وكفت مخاطبا الى اى كه توانگران را ثنا كفتى ومدح نهم وبر درويش جفا روا داشتى وقد جهم بدانكه هر جا كه كلست
خارست وكذا بين الفقراء صابر وجزع وباخمر خمار ست وبر سر گنج مار ست واى كه در زنبم والتشديد قد مر بيانه وكسر الراء
للاضافة مشهور است قال بحر الغرائب الحق كلا برحى ابو سعى كما قال اصفهانى **بيت** كفتا چو تو در خزينه در زر وگهر نه
ببين بحر لولوى شهوار نيستم وقال في شرحه هو الدر الصافى الثمين كذا في بحر الغرائب فقد افتر بهمنك وقد مر بيانه في الحكاية
اولى هانست زنى مردم خوارست ما فية لقوله شهوار الذرت عبينى بيار امبتدا لدغه بسكون الدال المهملة وفتح الغين
المعجمة يعني كو بيدن اجل در سر است المجموع خبره ونعم بكسر النون جمع النعمة نهانست رانوع مكاره جمع مكروه درينست بالباء الفارسي
فيهما كما قال عليه السلام حفت الجنة بالمكاره والنار بالشهوات **بيت** جور دشمن چه كند گر نكشد طالب دوست فية تقديم
وتاخير گنج ومار وگل وخار وغم وشادى بهمند بالفتحات ثم نور القاضى نظر يكفى درشان يعني لا تنظر الى البستان كه بيد
مشك بسكون الدال اسم لنوع من شجر الخلاف طيب الرائحة است وچوب خشك ثم شرع القاضى في تحقيق محل النزاع بجنان در زمره

اى طالب دوست كو بكند
جور دشمن هم كند

ای جماعتی توانگران شاکرند و کفور یعنی الکافر ضد آن کی در حلقهٔ درویشان صابرند و جحود مفعول الضجعه
ضد الصابر **بیت** اگر ز آلم هر قطره یعنی هر قطرهٔ ژاله در شکری بیاء الحکایة چو مخفف چون ای مثل فرهه قال صاحب
بحر الغرائب کوز بوبجی کی فائده در مرکبه قار دلو باز آرا زو پر شکری بکشته متعربان حضرت حق عز و جل توانگر انند و درویشان
ای المقربون عند الله الاغنیاء هم یکونون اغنیاء بالمال و فقراء فی الاحوال و درویشانند توانگران همت المقربون
عند الله من الفقراء هم الذین یکونون فقراء بالمال و اغنیاء فی الافعال بان لا اظهر و اعند الناس فقرهم بل یتصدقون بما
قبل السخاء فی القلة ای الفقر مهیمن بکسر نیم لغة مستقلة مرادف و کسر النون هنا للاضافة توانگر آنست کی غم درویشان
بخورد و الخشتغل باکل الاطعمة لاجل نفقه و مهیمن بکسر نیم لغة مستقلة مرادف مهیمن و قال فی شرحه نقلا عن غیره لفضیل
تفضیل فعد وهم لان وضع الیاء والنون لیس للتفضیل بل للنسبة کما بینا فی اوایل الکتاب فی قول المصنف زنده میشی باز و بین جنگ
درویشان اکنم بالضم والنذیر لفظ عجمی توانگران کی رد للالحاح فی السؤال قال الله تعالی و من یتوکل علی الله فهو حسبه ای کافیه
ادا الآیه و من یتق الله یجعل له مخرجا و یرزقه من حیث لا یحتسب رویش ان سالم ابن عوف بن مالک الاشجعی اسره فبکا ابوه الی الرسول
العدو فقال اتق الله و اکثر قول لا حول و لا قوة الا بالله ففعل فبینما هو فی بیته اذ قرع ابنه الباب و معه مائة من الابل
غفل عنه العدو فاستاقها **رباعی** جز با دانه بود مرد مکتب که از بهر روزی شود مضطرب ندانکه دادار حقت آسمانت و یرزقه
من حیث لا یحتسب قال بعض المشایخ التوکل عمل القلب و الحرکة بالظاهر لا تنافی التوکل بعد تحقیق العبد ان التقدیر من قبل الله
و عن انس بن مالک قال جاء رجل علی ناقة فقال یا رسول الله ادعها و اتوکل علی الله فقال علیه السلام اعقلها فتوکل علی الله تعالی قال
صاحب المثنوی **بیت** گفت پیغامبر باواز بلند با توکل زانوی اشتر ببند پس روی عتاب از من بدرویش گو دیشر الی ان الاخی — و گفت حج
خطائی فی ترجیح الاغنیاء علی الفقراء مطلقا و عتابی فی اطلاقی ثم وجه و جر العتاب الی خصمها ای که گفتی توانگران مشتغل
بمناهی اند ای هم مشتغلون بالبطلان و مستلاهی ثم قال القاضی محققا للحق نعم بمعنی بلی طایفهٔ الفهمه للوحده

جنین

116

جنین که گفتی هستند قاصر همت و کافر نعمت و صفان از کیسان ببرند مال را بجز ینه و بنهند ای یرفعون المال و یضعون
فی خزائنهم و نخورند و ندهند الانتضاد قوله اگر ابر بالفتحات یعنی مثلا باران نبارد بالنون النافیة ای وقع القحط و فی بعض
النسخ نیارد بضم الباء الاولی و هو بعید و من اختاره فقد اختار المرجوح یا جهان طوفان بر آرد بکثرة المطر و هو
ضد القرینه باعتماد مکنت خویش بالاضافه ای قدرة المال از محنت درویش الحمیة واحدة المحل التی المحق بها الافتان
خیلی نترسند و الاستحصلوا احواله و از خدای نترسند و گویند **بیت** گر از نیستی دیگری شد هلاک مرا هست ای المال
بطر بالتخفیف للوزن از طوفان چه باک اذ لا یعرف **شعر عربی** و راکبات ای ادب شتر راکبات و لاعتماده علی الموصوف
نصب بناقاتی المفعوله جمع ناقه فی هوادجها حال من المفعول ای حال کون تلک النیاق فی هوادجهن ای تحتها و هی هو
دج و هو المحفة ما دامت المرأة فیها و ضمیر هوادجها راجع الی راکبات لم یلتفتن بفتح النون الجمع جواب رب الی من
متعلق غاص ای انوفی الکثب بضمتین جمع کثیب و هو الرمل المجتمع **بیت** دونان چو گلیم خویش بیرون بردند ای خرجوه
من الماء گویند چه غم گر همه عالم مردند و لیس هم الا انفسهم قوم برین صفت که بیان کردم کما انک تقول به الحکم علی کلهم
بهذا الحکم و لیکن لکن بنیه تعولا و طایفه دیگر من الاغنیاء خوان نعمت قدم بیانه و صلای کرم در داده لفظ در صله
و فی بعض النسخ و دست کرم کشاده و میان بخدمت بسته و ابرو بتواضع کشاده مقابل بسته طالب نامند و مغفرت ای یطلبون
ان یذکروا بالخیر و یغفر لهم و صاحب دنیا و آخرت وقع فی اضداد المشایخ خیر الاعمال ما اوجب الاجر چون بندگان حضرت شاه
عالم خلد ملکه کلام القاضی مؤید من عند الله وصف لفعله پادشاه مظفر و منصور علی الاعداء صله منصور مالک
ازمة الانام جمع زمام ای بطیقه جمیع الناس حامی اسم فاعل الحمایة و هی الحفظ ثغور بضمتین جمع ثغر بفتح الثاء المثلثة
و هو الفنیق الحجه و هو موضع المخافة بالفارسیة در بند و سرحد و الخاک بیم بود از دشمن و قیل المراد بالثغور الفروج
ای حافظ فروج بلاد الاسلام و وارث ملک سلیمان قدم بیانه اعدل اسم تفضیل ملوک الزمان هذا مدح معتدل مظفر الدین

قطعه قد مر هذا ایضا ابو بکر سعد ای ابو بکر بن سعد ادام الله ایامه ای اطال عمره ونصر اعلامه بالفتح جمع علم بفتحتین
بدر بجای پسو کفظ جای معجم هر کز این کرم نکند هر چون که دست جود تو با خاندان آدم کرد یعنی الذی اشفق باولاد آدم
آبائهم خدای بسکون الیاء مبتدا خولت کبر عالمی بفتح اللام و یاء النسبة بخشاید مضارع بخشایدن بمعنی الرحمة ای اراد الله
تعالی ان یرحم جمیع الذین هم مبعوثین الی العالم تو از رحمت خود پادشاه عالم کرد فان کونک سلطانا علی الناس رحمة علیهم قاضی چون
سخن بدین پایه رسانید ای اوصل الکلام الی هذه المرتبة و از حد قیاس ما ارتب مبالغه در گذرانید ای حکم بالاعتدال بمقتضای
حکم قضا ای بموجب حکمه رضا دادیم و قبلناه و از مضا در گذشتیم ای تجاوزنا عنه و بعد ما جرا راه مدارا و هی المراجعة والملا عنة
گرفتیم قال علیه السلام امرت بمدارات الناس سر بتدارک بتقال الشد ارک ما فات و تدارک بر قدم یکدیگر نهادیم کالاعتذار و بوسه
بر سر و روی همدگر دادیم ای قبل کل واحد منا راس الآخر و وجهه و ختم سخن بر این دو بیت بود ای ختمت الکلام بهذا البیتین و نصحت
فیهما للطائفتین قطعه مکن ز گردش گیتی بالکاف الفارسی فیهما شکایت مفعول مکن ای در ویش علة النهی بقوله
که تیره بختی بیاء الخطاب و نیز و صف بر گیتی اکو هم مرادف مه قد یراد به الاستمرار بر این نسق مردی بضم المیم خطاب مردن
توانگرا بالالف فی آخره للنداء چو دل و دست کامرانت هست معناه بالترکی چو نکه مرادک و رجی الکد و کوکلک وار در بخور
و ببخش بالباء الاصلیة ای کل بعض مالک و اعط بعضه که دنیا و آخرت بردی بضم الباء ای حصل لک حظ الدنیا و نصیب
فی الآخرة باب هشتم در آداب صحبت الآداب جمع ادب و هو اجتماع خصال
الخیر والادیب هو الذی اجتمع فیه تلک الخصال وقد یطلق علی المعلم الادب والصحبة بمعنی المصاحبة حکمت
مال از بهر آسایش ای لاجل استراحة عمر است نه عمر از بهر گرد کردن مال ای لیس العمر لاجل جمع المال عاقلی را پرسیدند
فلما یوجد فی بعض النسخ پرسیدم که نیکبخت کیست و بدبخت چیست وقد یستعمل بمعنی کیست گفت نیکبخت آنکه خورد و کشت ماضح
وبدبخت
الواو والدال خوردن و کشت بکسر الکاف العربی ماضی کشتن بمعنی الحرث ای طرح البذر و بدبخت آنکه مرد بضم المیم ای مات
بکسر الهاء

بکسر الهاء ای بترک ماله بیت مکن نماز ای لا تصلی بر آن هیچ کس علی شخص هیچ نکرد ای لم یعمل عملا ینفعه علة النهی
بقوله که عمر در سر تحصیل مال کرد و نخورد ای صرف عمره بتحصیل المال ولم ینفع به بیت موسی علیه السلام قارون را نصیحت کرد قابلا که احسن
امر الاحسان کما احسن الله الیک ای احسن الی عباد الله باداء الزکوة والصدقة کما احسن الله الیک بعلم الکیمیا نشنید یعنی لم
یقبل قوله و عاقبتش شنیدی قد مر بیانه فی قول المصنف قارون هلاک شد قطعه آنکس که بدینار و درم خیر نیندوخت
ای لم یکسب الثواب بهما سر عاقبت اندر سر دینار و درم کرد ای صرفه راسه فیهما خواهی که ممتع شوی ای ان اردت ان تنتفع
از نعمت دنیا با خلق کرم کن که خدا با تو کرم کرد کما قیل شعر اذا جادت الدنیا علیک فجد بها علی الناس طرا انها تتقلب
فلا الجود یفنیها اذا هی اقبلت ولا البخل یبقیها اذا هی تذهب عرب گوید جد ای امر من جاد یجود بالجود ولا تمنن نهی من المنة و تعلیل
قولهم فان الفایدة الیک تعود و تقدیم الجار للحصر والسجع والمصرفة بقوله یعنی ببخش و عطاده امر من دادن و منت منه بفتح
المیم النافیة و کسر النون و سکون الهاء نهی من نهادن که فایدة ان بتو باز گردد قطعه درخت کرم هر کجا بیخ کرد ای نبت و صار
محکما گذشت از فلک شاخ بالای او فان اثار الثواب بقیة الله مرفوعه تعالی بالترکی بخور بر پای ای لا تقطعه بمنا یعنی لا تبطله بالمنة بالمنة
کما قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا لا تبطلوا صدقاتکم بالمن والاذی قیل المنة من ضعف المنة بالضم ای القوة قطعه شکر خدای کن
که موفق اسم مفعول من التوفیق خبر متعلق بموفق شدی بخیر ز انعام فضل او نه معطل گذاشتت الباء الاخیرة للخطاب ای لم یترکک معطلا شری صح
من انعامه وفضله منت منه که خدمت سلطان همی کنی کما قال الله تعالی قل لا تمنوا علی اسلامکم فمنت نشناس بخدمت بدانشت بل الله یمن
ان هداکم للایمان حکمت دو کس رنج بیهوده قدم برداشتند ای ارتکب المشقة الباطلة وسعی بی فایده کردند یکی آنکه مال
اندوخت ای اکتسب و نخورد و دیگر آنکه علم آموخت و عمل نکرد قطعه علم چندانکه بیشتر خوانی لفظ بیشتر اسم تفضیل چون عمل در تو نیست نادانی
بیاء الخطاب نه محقق بکسر القاف الاولی والمشددة معناه من اثبت المسایل بالدلایل بود لا یکون محققا نه دانشمند چارپایی بود
کتابی چند صفة چارپا قال الله مثل الذین حملوا التوریة ثم لم یحملوها کمثل الحمار یحمل اسفارا آن تهی مغز را چه علم و خبر ای

لیس له علم و خبر که بچه فروخت یا دفتر ای لا یفرق بینهما **حکمت** علم از بهر دین پروردنست فان تربیة الدین و اصلاح ربه نه از بهر
دنیا خوردن ای لیس لاجل التحصیل وسیلة الی تحصیل الدنیا **بیت** هر که بر خلق علم و زهد فروخت ای ان باع علمه و زهده من الخلق و
جعلهما وسیلة لنیل الدنیا و من فلان یعنی الا من قصد اراءة العلم و الزهد علی الخلق ریاء فلم یعرف المعنی خرمنی گرد کرد و پا
ک بسوخت یعنی احرقه بحیث لم یبق منه شئ **حکمت** عالم نا پرهیزکار ای عالم الذی لم یکن متقیا کوریست
بالکاف الفارسیة مشعله دار یعنی هو اعمی حامل شمع یهدی للناس و لا یهتدی نفسه **بیت** بیفاده
هر که عمر درباخت ای لعب به یعنی اضاعه فیما لا نفع فیه چیزی نخرید لم یشتر شیا و زر بینداخت
بکسر الباء الصدمانی من اداء داد **حکمت** نقل عن بعض السلف ان الخلفة اشباه عیر موجوده عالم
زاهد و زاهد عابد و عابد متوکل **حکمت** ملک از خردمندان جمال گیرد فان المملکة التی فیها
العقلاء تحسن و دین و اسلام بپرهیزکاران کمال یابد لفظ گیرد مقدر هنا کما عرفت من رامی بحاله
الله قاعدة الاسجاع فلا یوجد فی بعض النسخ هنا لفظ یابد و من اختاره و قال فی شرحه معنا
رع من یافتن فقد اختار المرجوح و اخرج الکلام عن السجع و مع هذه القرینة التی الدین یکمل بالا
تقیاء پادشاهان بصحبت خردمندان بالاضافة محتاج تر اند که خردمندان بقربت
پادشاهان ای اکثر السلاطین اشد احتیاجا الی نصح العقلاء من تقربهم بهم **بیت**
پندی اگر بشنوی ای پادشاه نداء الاحضار خاطره و من قال یعنی بشنو که فقد اتی بشیء اجنبی
در همه دفتر به ازین پند نیست الدقائق نزینه از این پند نیست و المشار الیه مضمون البیت الاتیه
جز بخردمند مفرما عمل کار خردمند نیست ای لا تأمر غیر العاقل بالعمل گرچه عمل کار خردمند
فال بعض اهل التحقیق الغزلة للبعد عن ارباب الدولة بترک الطمع و نهی النفس و شهواتها
بلزوم

باللزوم
بلزوم و الورع **حکمت** سه چیز پایدار ای باقی نماند مال بی تجارت فانه ینتهی بالصرف و علم بی بحث فانه ینسی و ملک بی سیاست
فینبغی للسلطان ان یترک العفو عن المستحق و لهذا قال رحم آوردن بر بدان جمع بد ستمست بر نیکان جمع نیک مقابل ۱۱۸
بدان و عفو کردن از ظالمان عطف علی السابق جورست بر درویشان فانهم یسلطون علیهم **بیت** خبیث را چو تعهد کنی فی مختار
الصحاح التعهد التحفظ بالشیء و بنوازی بیاء الخطاب فیهما بدولت الباء سببیة تو گنه می کند فاعله ضمیر خبیث با انبازی
بالباء المصدریة ای یعصی شریک کند ای **حکمت** بدوستی پادشاهان بکسر الباء المصدریة للاضافة اعتماد نتوان کردن
اختیار فعبارة المتن اعتماد نتوان کرد فعلی قوله اعتماد نباید کرد و بر آواز خوش کودکان بکسر الشین للاضافة غره فرم
بیانه فی قول المصنف و غره مغرور نباید بود قوله کرد و بود کلاهما بمعنی المصدر که آن اشارة الی دوستی پادشاهان بخیال منه
ل شود کانه تعلیل لمعنی ای یتبدل ذلک بخیال و سوء ظن و این اشارة الی آواز خوش ای ببلوغ و ارادة الاحتلام و البلوغ
متغیر گردد **بیت** معشوقه بکسر القاف هزار دوست دل ندهی ای لا تحبه و ر میدهی آن دل کلمة ر المحذوفة للوزن
بجدایی بالیائین مصدریة و اشباعیة ینتهی بکسر التاء الیاء الصلة و النون الاصلیة و الیاء للخطاب فی آخر المصراعین و معنی
البیت بترکی دم معشوقه کوکل و برمیس اکر و برسل اول کوکلی ایر لقدة فورس فلما عرفت معنی البیت فلا تلتفت الی قول من قال
ان الیاء فی آخر المصراعین اشباعیة ای حصلت من اشباع کسرة ما قبلها **حکمت** هر آن سری بکسر السین و فتحها و تشدید الراء و یاء
الوحدة النوعیة که داری بیاء الخطاب با دوست در میان منه ای لا تضعه بینک و بینه یعنی لا تفشه چه دانی که وقتی دشمن گردد فاعله
ضمیر دوست و هر بدی و فی بعض النسخ و هر گزندی که توانی فی بدشمن مرسان ای تو اصله الیه تخید که وقتی دوست شود
حکمت رازی که خواهی نهان ماند بفتح النون با کسی در میان منه اگرچه معتمد بود که هیچکس بر تو از تو مشفق تر نباشد **قطعه**
خاموشی قدم بیانه به که ضمیر از ادم التستر گفتن الرواء للاضافة الی قوله دل خویش مرهون با کسی گفتن و گفتن که مگوی ای السکوت
اولی من ان یقول للمتکلم لا تصد و تقول له لا تنقل هذا السر کما قیل **بیت** سر خود با یار خود گفتن نباید زان سبب یار را

باری بود ازبار بار اندیشه کن ای کسلیم آب زسر چشمه ببند یعنی ای شخص سلیم الطبع احبس الماء من اول العین که چو پر شود
الظاهران فاعله ضمیر ابی یعنی اذا کثر الماء بالجریان من العین وجاری شود نتوان بستن المصدر مضاف الی المفعول ای اعنی
جوی بیت سخنی در نهان نباید گفت یعنی گفتن که بهر انجمن بباید گفت ای لا ینبغی ان یقال القول الذی لا یصلح ان
بین الناس فی الجمع حکمت دشمن ضعیف که در طاعت آید ای یظهر الاطاعة و دوستی نماید کانه عطف تفسیری مقصود
وی آن است که ای دشمن جز آن نیست که دشمنی قوی گردد و بالکاف الفارسی و گفته اند بر دوستی دوستان اعتماد نیست کما قال
علی رضی الله عنه اخوان زماننا جواسیس العیوب تا بتملق دشمنان چه رسد من حیث الاعتماد ای لا اصل منه
ای دوسته
علی تملق الاعداء حکمت هر که دشمن کوچک ای صغیر را حقیر شمارد ای یعده ذلیلا ضعیفا بدان ماند که آتش اندک را
مهمل گذارد ای لا یطفئه ولا یخاف من احراقه قطعه امروز بکش امروز که می‌توان کشت ای لا تؤخره کاتش چو بلند
بالنون بعد اللام شد جهان سوخت ماض فی الاصل و معناه هنا الاستقبال لوقوعه فی حیز الشرط مگذار که زه کند
کمان را مرسون دشمن که بتیر میتوان دوخت حکمت سخنی در میان دو دشمن چنان گوی که اگر دوست شوند شرم زده نباشی
مثنوی میان دو کس جنگ چون آتش است والنار تو دادیا لحطب سخن چین بکسر النون الثانیة للاضافة و صوتی ترکیبی بمعنی
النمام بدبخت صفة هیزم کش است فالجدال یرد ادبینهما بسبب النمیمة کنند این و آن ای احدهما والآخر خوش دگر باره دل با
لمصالحه وی بفتح الواو و اندر میان ای فیما بینهما کور بخت بالکاف العربی کنایة عن کم دولة حالم و خجل بفتح الخاء و کسر
الجیم میان ظرف دو و من ای بین الشخصین آتش افروختن ای الایقاد نه دانست نه عقلست یعنی مقتضای عقل نیست خود در میان
سوختن کانه تعلیل قطعه در سخن با دوستان آهسته ای لا ترفع صوتک و لا تغفل سر تا ندارد دشمن خونخوار گوش
ای تسمع قبلك پیش دیوار آنچه گوئی هوش دار ای لا تغفل تا نباشد در پس دیوار گوش حکمت هر که با دشمنان
دوستان خود دیگر النون بفتح دوستی کند و فی بعض النسخ صلح کند سر آزار دوستان دارد بیت بشوی ای مرد مشن ای خرد

منذ ازان

۱۱۹

منذر ازان دوست که نه ای عن ترك الصحبة والالفة که با دشمنان نشست بود همنشست ای جالسهم حکمت چون در امضای کار
ربما و اجرا ای عمله متردد باشی یعنی بین ان تفعله و ترکه آن طرف اختیار کن که بی آزار تر برآید کلمة بر للتفضیل هنا کما مر را بیت با مردم
بفتح المیم و سکون الدال سهل ضد صعب گوی امر گفتن و دشوار مگوی نهی منه با آنکه در بگشاد ای باب صلح زند ای بقرع باب الصلح
جنگ مجوی حکمت تا کار بزر بفتح الباء الصلة برمی آید ای اذا حصل الامر بالذهب جان در خطر نهادن نشاید ای لا یجب صرف
المال لیندفع عن الروح الضرر کما قیل ان المال وقایة للنفس بیت چو دست از همه حیلتی درگسست بضم الکاف الفارسیة ماض مجهول من
ویقرء
گسستن هنا بفتح السین للمقافیة والمعنی اذا تم تطوح جمیع الحیل حلال است بردن بشمشیر دست ای حل لك الالتجاء بالمضاربة با
لسیف کما قیل آخر الحیل السیف حکمت بر عجز دشمن رحمت مکن که گر قادر شود بر تو رحمت نکند بیت دشمن کلمة مقدرة چو بینی ناتوان
یعنی الضعیف لاف از بروت بضم الباء الشارب و کسر التاء للاضافة خود مزن نهی من زدن ای لا تتکلم بکلمات منبئة عن التعلق
والغرور اعتماد اعلی قوتك مغزیست بیاء الوحدة در هر استخوان و کذا الیاء فی قوله مردیست در هر پیرهن تعلیل للنهی حکمت هر که بدی را
بکشد بضم الکاف العربی خلق را از بلای او برهاند ای یخلصهم و من الانعام علیهم و او را از عذاب خدای ای ذنوبهم بقتله
ندانست حج
کان یؤذی الناس فیعذب فی الآخرة قطعه پسندیده است بخشایش ولیکن مرهم منه نهی من نهادن بر ریش بکسر
الشین للاضافة ای جراحت خلق آزار بسکون القاف والراء وصفی ترکیبی مرهم معمول النهی ای انکه رحمت کرد برمار ظلم بفعله که آن
ظلمست بر فرزندان آدم قطعه نصیحت از دشمن پذیرفتن ای قبول النصح من العدو خطاست لانه لا یرشد الی الخیر و لیکن شنیدن روا
است بل حسن تا بخلاف آن اشارة الی نصیحت کار کنی عین صواب است مثنوی حذر کن ای اجتنب زانچه دشمن گوید آن الامر
زنند
الذی یقوله العدو و آن کن ای افعله که بر زانو زنی یعنی لو لم تجتنبه تندم اشد ندامة حتی تضرب علی الرکبة دست تغابن بالکسر
معطوف علی کرت راهی نماید فاعله ضمیر دشمن راست چون تیر صفة راه ازان بر گرد بفتح الکاف الفارسی ای ارجع و راه
دست چپ گیر حکمت خشم بیش بالتاء العربی از حد بتشدید الدال فی الاصل وحشت ای تنفر آرد و لطف بی وقت هیبت ببرد

ثم بیّن الحالة المعتدلة نه چندان درشتی بالیاء المصدری که از تو سیر گردند بالکاف الفارسی ونه چندان نرمی کن که بر تو دلیر
وشجیع شوند وتغلبوا بک مثنوی درشتی ونرمی بهم در به است قدم باء الصلة علی حرف الظرف چو فاصد بالفاء من الفصد که جراح
ای الفصاد جراح یجرح العرق ومرهم نه است قوله مرهم نه وضع ترکیبی درشتی نگیرد فاعله خردمند ای لا یاخذ
العاقل الخشونة پیش ای امامه نه سستی ای لا یاخذه الضیا که ناقص کند قدر خویش ویدله نه مر خویشتن را فزونی نهد
یعنی لا یجعل لنفسه التعظم ولا ترفع بحیث یعجب النفرة نه یکباره ای بالکلیة تن در مذلت دهد دیگر شبانی یعنی الراعی
والیاء للوحدة با پدر گفت ای قال لابیه ای خردمند مفعول القول مضمون المصراع الثانی مرا تعلیم ده پیرانه یک پند بالبا
الفارسی بگفتا فاعله ضمیر پدر نیکمردی بالیاء المصدری کن نه چندان مر [illegible] که گردد بالکاف الفارسی خیره
بکسر الجیم الفارسی الجری گرگ تیز دندان حکمت دو کس دشمن ملک ودین اند بینهما الفعله پادشاه بی حلم وزاهد بی علم
فیه لف ونشر مرتب بیت بر سر ملک بالضم والسکون مباد ادعاء علیه ملک بفتح المیم وکسر اللام فرمان ده صفة الملک که خدا
را نبود فاعله بنده فرمان بردار ای لا یکون لله تعالی عبدا مطیعا حکمت پادشه باید که بحدی خشم بر دشمنان نراند ای لا یقدر
بفتح النون بنین مضارع منفی من راندن که دوستان را اعتماد نماند خوف صولته ثم بیّن حکمة اخری آتش خشم اول در
خداوند خشم وهو الذی یغضب افتد ای یقع فیه وقلما یموت المرء عند الغضب کخروج الروح الی الخارج دفعة پس آنگه ای بعد
ذلک زبانه بفتح الزاء وضمها بالترکی اودماکی بخصم رسد یا نرسد مثنوی نشاید بنی آدم بکسر المیم للاضافة خاک زاد وصف ترکیبی
معناه بالترکی طپراقدن دوغجه که در سر کند فاعله ضمیر بنی آدم کبر وتندی وباد ای الهوی که تو را با چنین گرمی وسرکشی ای [illegible]
نمیکنم پندارم ای لا اعلم از خاکی بل از آتش قطعه در خاک بیلقان اسم المملکة برسیدم بعابدی گفتم مرا بتربیت از جهل پاک کن
ای طهرنی گفتا برو بضم الباء وفتح الراء چو خاک تحمل کن ای فقیه ای عالم یا هرچه خوانده ای العلوم همه در زیر خاک کن فان موجب
العلم هو التواضع واذا لم تکن تعمل بعلمک فاترک علمک ولا تلتفت الیه ولا تعتمد علیه حکمت بد خوی بسکون الیاء یعنی الرجل

الذی

الذی یسوء خلقه در دست دشمنی بیاء الوحدة النوعیة گرفتار است که هر کجا که رود فاعله ضمیر بدخوی از چنگ عقوبت او ای
از دست ای دشمن خلاص نیابد بیت اگر ز دست بلا بر فلک رود بدخوی فاعله رود ز دست خوی بد خویش
بالاضافة در بلا باشد قیل فی الترجمة قطعه بدخوی بلادن اگر گوکلره چقه بدخوی یاوز خویندن اوراده ینه بلاده اولور
حکمت چو بینی باء الخطاب در سپاه دشمن تفرقه وعدم الاتفاق افتاد تو جمع باش ای کن علی جمع قلب وصفاء خاطر واگر جمع شوند
ای یتفقوا تو از پریشانی ومن الانهزام اندیشه کن ولا تغفل قطعه برو با دوستان آسوده بنشین ای جلس [illegible]
معهم چو بینی در میان دشمنان جنگ فانهم لا یقدرون جمیعا علی ان یغزوک وگر بینی که با هم کل واحد منهم مع الآخر یک
زبانند عبارة عن الاتفاق فی الکلام والاتحاد فی المرام کمان را زه کن للقتال وبر بفتح علی باره یعنی [illegible] وجداره یعنی
بر آور بر سنگ حکمت دشمن چو از همه حیلتی در ماند ای اذا عجز العدو عن جمیع الحیل سلسله دوستی ای المحبة بجنباند ای یحرکها
والمراد انه یری نفسه انه صدیق پس آنگه بالکاف الفارسی وسکون الهاء بدوستی بالیاء المصدری کارها بالکاف کند که نکوب بالکاف
والباء العربیین امر کوفتن وقد مر بیانه که از احدی الحسنیین بضم الحاء وفتح الیاء الاولی وسکون الثانیة تثنیة الحسنی مؤنث
الاحسن والتقدیر الموصوف بحسب اقتضاء المقام ای احدی العاقبتین الحسنیین خالی نباشد که تا بین نعوتهم اگر این غالب آمد
مار کشتی وگر آن ای اشارة الی مار غالب آمد از دشمن رستی بفتح الراء والباء فیهما خطاب وکل واحدة منهما احدی الحسنیین بیت
بروز معرکه ایمن مشو خصم ضعیف ای لا تامن یوم الحرب من الخصم الضعیف که مغز شیر بر آرد فاعله ضمیر خصم ضعیف ای یخرج دماغ الاسد
چو دل ز جان بر داشت ای رفع قلبه عن الروح یعنی اذا تیقن بموته حکمت خبری که دانی بیاء الخطاب دلی بیازارد تو خاموش
باش یعنی لا تخبره تا دیگری بیارد بیت بلبلا ای نداء مژده بهار بیار فان البشارة یلیق ان یصدر منک
خبر بد بالاضافة ببوم قدم بیانه شوم باز گذار بالترکی [illegible] حکمت پادشاه را بر خیانت کسی واقف مگردان ای لا تخبره خیانة
مگر آنگه بر قبول کلی واثق ای معتمد باشی یعنی انه یعمل بقولک وگرنه در هلاک خود همی کوشی وهذا مجرب بیت بسیج بالاضافة

اشارة الی دشمن

سخن گفتن ای التهیؤ للمتکلم آنگاه کن بر بداهت الشرع فی وقت که دانی که در کار گیرد سخن ای یؤثر **حکمت** هر که نصیحت خود

رای بکسر الثناء مضاف الی مفعوله وخود رای وصف ترکیبی یعنی نصح للرجل الذی یعمل برایه ولا یقبل نصح غیره می کند او خود ای

ذلک ناصح فی نفسه بنصیحت گری نصیحت کو مثل اهن کر والیاء للوحدة ای الی ناصح آم محتاجست حتی یقول له الناصح لم یستنصح الرجل

الذی یعمل برایه فان نصحک له اضاعة الکلام **حکمت** فریب ابسم فریفتن دشمن مخور بضم الخاء یعنی لا تقبل خدعة العدو

وغرور مداح مخر بفتح تین من خریدن که این ای العدو دام زرق بفتح الزاء المعجمة وسکون الراء المهملة الریاء وعدم الصدق

نهاده است ؛ لتعزیز و آن ای مداح کام طمع بالکاف الفارسیة کث ده یعنی اخذ من مالک شیئا احمق را ستایش اسم مصدر

ستودن خوش آید منا لله چون لاشه ای المیت ومن قال یعنی لاغر فقد غفل که در کعبش دمی خطاب فی دو مهرین کما یفعله القصاب

فربه یعنی سمین نماید **قطعه** الاحرف تنبیه تا نشنوی خطا نفی براده النهی مفعوله مدح مضاف الی سخن کوی وصف ترکیبی

که اندک مایه نفعی ای نفع قلیل البضاعة از تو دارد ای برجو منک کر روزی بیای الوحدة مرادش برنیاری ای تحصله دو صد

چندان یعنی مقدار مائتین مثل مدحک عیوبت بر شمارد ای یعد عیوبک اکثر فی مدحک **حکمت** متکلم را تا کسی ای احد عیب نگیرد ای

فی کلامه سخنش صلاح نپذیرد ای لا یصیر کلامه صحیحا ملیحا **بیت** مشو غره بر حسن گفتار خویش عطف علی التحسین ایها المتکلم بتحسین نادان

بالاضافة وپندار خویش عطف علی التحسین **حکمت** همه کس را عقل خود بکمال عاید لعله یحسن ظنه بنفسه وفرزند خود بجمال **قطعه** یکی جهود

ومسلمان نزاع می کردند حکایة چنانکه خنده گرفت از نزاع ایشانم استعجابا ببطره یعنی الغضب گفت مسلمان کر این قباله

من نفتحتین یعنی مکتوب القاضی درست نیست ای لولم یکن صحیحا خدایا بنداء جهود میرانم وفی بعض النسخ جهود کردانم جهود گفت

بتورات می خورم سوگند بفتح السین المهملة والکاف الفارسیة یعنی الیمین اگر خلاف کنم همچو تو مسلمانم والیهود یعتقد

دینه المنسوخ صحیحا گر از بسیط زمین یعنی زمین گسترده عقل منعدم گردد مرهون بخود گمان نبرد بالفجات

هیچکس که نادانم ای الا یظن انه احد انه جاهل **حکمت** ده آدمی ای عشرة من الانس بر خوانچه بالجیم الفارسیة یعنی السفرة

الصغیرة

الصغیرة وفی بعض النسخ بر سفره بخورند ای طعام و دو سگ بر جیفة وفی بعض مرداری بسر نبرند ای لا یجتمعون العترة

حریص بالجهانی ای مع وجوده کرسنه است جایع و قانع بنانی سیر مع قلة القناعة **بیت** روده بالذال المعجمة علی الاصل

وبالمهملة فی الاستعمال تنگ یعنی مع ضیق بیک نان تهی ای خالی من الادام پر بضم الباء الفارسیة کرده بالکاف الفارسیة نعمت

روی زمین مع کثرتها پر نکند ای لا یملأ دیده تنگ مفعوله وهذا کنایة عن کمال الحرص **مثنوی** الابیات الاتی للنصح المستقله

ولیست تتمة السابق پدر چون دور بفتح الدال عمرش منقضی گشت ای تمه زمان عمره مرا این یک وصیت کرد و

بگذشت علیه مات که شهوت آتشست از وی بپرهیز امر من پرهیزیدن یعنی الاحتماء بخود بر آتش دوزخ مکن تیز معناه

بالترکی گنده اوزرکه جهنم اودن تیز ایلمه و هنا لم یعرف المعنی واسکون الترکیب قال یعنی مکن بوسیل استعجال وقد یجعل تیز صفة

لاتش یعنی خود را منفکن بر آتش تیز که آتش دوزخست هذا الکلام در آن آتش نداری طاقت سوز ای القدرة علی الحرارة

بصبر آبی بیای الوحدة بر این آتش زن امروز و قوله زن امر من زدن وقوله آبی مفعوله مقدما **حکمت** هر که در حال توانایی ای

الاقتدار والطاقة نیکویی بالباء المصدریة فیهما نکند ای الغیر در وقت ناتوانی سختی بیند **بیت** بد اختر ترای اشخوست فی الطا

لع از مردم آزار بسکون المیم والراء وصف ترکیبی نیست علله بقوله که روز مصیبت کسش یار نیست **حکمت** وجد هنا فی بعض النسخ

جهان یرید به الحیوة درخانیست یک دم ست ای فی حفظه فاذا انقطع عوت المرء و دنیا وجودی بیای الوحدة میان دو عدم احدهما

عدم سابق یقال له عدم قدیم والاخر عدم لاحق یقال له عدم حادث دین بدنیا فروشان خرند ای هم حمی براد الحمق وید

علیه معلمه یوسف را بفروشند تا چه خرند هذا مشتق من خریدن قال الله تعالی الم اعهد الیکم یا بنی آدم ان لا تعبدوا الشیطان العهد

الوصیة وعهد الله تعالی الیهم نصب حججه من الحجج عقلا وسمعا الآمرة بعبادته الزاجرة عن عبادة غیره وجعلها عبادة

الشیطان لانه الابها او المراد بعبادة الشیطان اطاعته **بیت** بقول دشمن بالکسرة المختلسة للوزن پیمان دوست ای عهد

بشکستی بیای الخطاب ببین امر من دیدن بالباء الزائدة فی اوله که از که بریدی و با که پیوستی **حکمت** شیطان رجیم با مخلصان بر نمی آید

ای لا یفهم کلامهم ولا یصاحبهم ومن لم یعرف المعنی المراد منها ولا ینفع من القصد الیهم وسلطان باطلان کالاول و المقصود
ان قرناء الشیاطین الفسقة والمفلسون من الخیرات ولا یؤنسهم الذکر مثنوی واشغ مده ای لا یعرض اکنه بی مایه نزست
وترک الفرض ورخود وفی بعض النسخ کرچه دهنش زفاقه ای الفقر بازست بمعنی المفتوح هنا نه که فرض خدایی گذارد ای
لا یؤدی فرض الله وهو الصلوة از قرض بالقاف تو نیز غم ندارد حکمت هرچه زود برآید ای تحصیل بعادة دیر نپاید
ای لا یستقر زمانا طویلا وحکیمان گفته اند که دولت تیز را بقا نبود وهذا مجرب قطعه خاک مشرق شنیده ام که کنند فرقون
بچهل سال کاسه چینی وهو انما یحصل بالتعب الکثیر فی الزمان الطویل ولهذا الشی صد بروزی کنند ای یجعلون مایة فی یوم واحد
در بغداد وهو قلیل التعب الکثیر الوجود فی الزمان الیسیر لا جرم قیمتش همی بینی دیگر مرغک تصغیر مرغ از بیضه برون
آید وروزی ای رزق طلبد وآدمی بچه ای الولد الصغیر ندارد خبر از عقل وتمیز یعنی ان الفرخ اشد ادراکا من ابن آدم فی
الحال فان الفرخ اذا خرج من البیضة یتحرک ویطلب الرزق وابن آدم اذا ولد لا یتحرک ولا یعقل شیئا ویحصل الفضل بالتدریج
ولهذا الفضل علی المخلوقات آنکه ناگاه کسی شد ای الذی صار فرد الکاملات نوعه دفعة من تدریج کالفرخ مثلا بچیزی نرسید
من مراتب الفضل وین اشارة الی آدمی بچه بتمکین فضیلت بگذشت از همه چیز ووصل الی اعلی المراتب بالتدریج لکنه عند الحکیم
وکسر الکاف الفارسی ای الزجاج هنا جا هست ای یوجد فی کل موضع هذا الکلام ادعائی للمبالغة ومن لم یعرف المعنی التحقیق قال
فی شرحه یعنی در مواضع کثیره موجود است آن کلمة از بعض الاجلیة ومن لم یعرف المعنی قال فی شرحه از آن سبب قدر ومنزلت
لانه لیس بها در نظر لعل دشوار بدست آمد از آنست عزیز حکمت کارها بصبر برآید ای الامور تحصل بالصبر ومستعجل در سر
آید ای الذی یستعجل یقع علی رأسه ویسقط مثنوی بچشم خویش دیدم در بیابان که مرد ای الرجل الذی یسیر
آهسته فی موضع الحال بگذشت از شتابان سمند بفتحتین وسکون النون بمعنی الفرس الاصفر او الملون
بلون الورد او الذی یرکب بالسرج بادپای سریع المشی صفة سمند وقدم ... از تک فرو ماند بسکون النون شتربان

همچنان

همچنان آهسته می راند حکمت نادان را به از خاموشی نیست ای للجاهل خصلة اولی من السکوت اگر این مصلحت بدانستی
نه نادان بودی قطعه چون نداری کمال وفضل آن به که زبان در دهان نگه داری ومن قال بعدم در سخن بتلبیق
ان یقال لم زبان در دهان داری ای لا تتکلم آدمی را زبان فضیحه کند ای یظهر جهله چه جوز بی مغز را که الجوز الذی لا لب له
سبکباری ای الخفة الفربة دیگر خری را ابلهی تعلیم میداد المنطق بر وی بر او صله بر او ای علیه بسی زاید صرف کرده
عمر دایم کالاحسن حکیمش الضمیر راجع الی الابله گفت ای نادان چه کوشی بالکاف العربی درین سودا بترس از لوم لایم ای ... تو نیجه
نیاموزد بهایم از تو گفتار وهذا ظاهر تو خاموشی بیاموز از بهایم ومثل هذا العمل اللغو یقع من الجاهل بیت هر که
تامل نکند در جواب ای فی الکلام بیشتر آید سخنش ناصواب وهذا متعلق با سخن آرای امر فرزانه رسیدن چو مردم کالادمی یا هوش
متعلق بارای وقال قبل فی شرحه کالرجل العاقل باسد با تنشین همچو بهایم خموش حکمت هر که با داناتر از خود بحث کند
فی کل العلم تا بدانند که داناست وافضل منه بدانند که نادانست فانه کفر به جهلا آن بیاید باعلم منه بیت
چو در آید به از تو بی سخن متعلق بدر آید گرچه به دانی فی هذا الکلام اعتراض مکن حکمت هر که با بدان نشیند ای یجالسهم ویصاحبهم
جیبهم نیکی نبیند مثنوی گر نشیند فرشته ای واحد من الملائکة با دیو مرهون وحشت آموزد وخیانت وریو بالکسر المعجمة
از بدان نیکویی نیاموزی علمه مع تقوده نکند گرگ ای لا یفعل الذئب پوستین دوزی بالترکی کورکچی لک حکمت
مردمان را عیب نهانی آشکار مکن ای لا تفشه که مر ایشان را رسوا کنی وخود را بی اعتماد فان سائر الناس لا یعتمدون
علیک فی امانة سرهم حکمت هر که علم خواند بالنون وعمل نکرد بدو شبیه بدان ماند بفتح النون که گاو بالکاف الفارسی
راند وتخم نیفشاند مضارع حکمت از تن بی دل ای الشخص الذی لا قلب له ولا تفکر فی العاقبة طاعت نیاید هذا المعنی کان له
قلب او القی السمع وهو شهید وپوست بی مغز کالجوز الخالی بضاعت را نشاید ولا یباع حکمت نه النفی معروف الی
الجوع هر که در مجادله ونزاع چست بالجیم الفارسی در معامله درست نیست بالباء العربی بمعنی کثیر فاسقه خصومش ای ...

کزبر چادر بفتح الدال یعنی الخیمة والستر الذی یعرف بدیار الروم بچادر والمراد هنا هو الثانی بلشد چون باز کنی ای
تفتحه مادر مادر باشد یعنی عجوز مستة حکمت اکر شبها همه قدر بودی ای لو کان جمیع اللیالی لیلة القدر شب قدر بی قدر بودی
بیت کر سنک همه لعل بدخشان بودی الیاء للحکایة فی المواضع الاربعة پس قیمت لعل و سنک یکسان بودی فالقدر یتعلق
الوجود حکمت نه هر که بصورت نکوست سیرت زیبا در وست هذا الکلام یعنی لفظا وقریب منه معنی کار اندرون دارد نه پوست ای العمل
للباطن لا للظاهر ومعرفة الباطن عسیرة قطعه توان شناخت یعنی شناختن بیک لحظه در شمایل مرد مر هون که تا کجاش
رسیدست پایکاه علوم ای مراتب علومه ولی ز باطنش ایمن مباش وغره مشو فان معرفة الباطن امر صعب فلا تأمن خبث نفسه
نکرد دبا لیها معلوم حکمت هر که با بزرکان ستیزد ای یعاندهم بالمجادلة خون خود ریزد قطعه خویشتن را بزرک می بینی
نو ورکر راست کویند یکی را دو بیند لوچ بفتح اللام والجیم العوج یعنی الاحول زود با شاخ شکسته پیشانی بالفارسیة
نه بولی والیاء الاصلیة فی آخره یعنی الجبهة تو که بازی همی کنی با قوچ نعطاستر کرین الجمع الردم یعنی الکبش حکمت نه مصلحت باشد پنجه با شیر زدن و مشت
با شمشیر کار خردمندان نیست فان کلا واحدا منهما خطر عظیم بیت جنک و زور آوری مکن با مست فانه یاخذ بالعنف پیش سرپنجه
ای مع السکران در بغل بفتحتین ای نه بکسر النون امر من نهادن دست حکمت ضعیفی که با قوی دلاوری یعنی التی عنه کند و یقابله یار
مخالفه یار دشمن است در هلاک خویش ای هو معین عدوه فی قتل نفسه قطعه سایه پرورده ای الذی ربی فی الظل را چه طاقت
فیه ای المطبوع که رود با مبارزان جمع مبارز وهو الشجیع الذی یبرز الی المعرکة یعنی قتال وکذا سست بازو وصف ترکیبی
ای ضعیف العضد جهل میکند مضارع من افکندن یعنی مفعوله با مرد آهنین چنگال حکمت هر که نصیحت نشنود سر
ملامت شنیدن دارد بیت نیاید نصیحت در کوش اکرش سرزنش و توبیخ کنم خاموش حکمت بی هنران هنرمندان را
نتوان دیدن معناه بالترکی کوره بلمز همچو سکان بازاری سک شکاری را بینند شغب بر آرند بالنباح و پیش آمدن
نیارند حکمت سفله چون بهنر با کسی بر نیاید ای لا یقابله ولا یغلبه بخبثش الضمیر راجع الی کس در پوستین افتد ای غیبت

لغیبت

الغیبة و یذمه بیت کند هر آینه یعنی البتة غیبت بکسر الغین وهو ان یتکلم خلف انسان مستور بما یغمه لو سمعه فان
122 کان صدقا یسمی غیبة وان کذبا یسمی بهتانا حسود کوته دست و عاجز که در مقابله ای فی مقابلة الحسود کنک یعنی اخرس
بود زبان مقال حکمت اکر جور شکم نیستی یعنی لو لم یکن طلب الطعام بالابرام هیچ مرغ در دام صیاد نیفتادی بلکه بر فرق منه
صیاد خود دام ننهادی فلا یوجد فی بعض النسخ بیت شکم بند دست است و زنجیر پای فانه سبب لتقیید شکم بنده
نادر پرستد خدای حکمت حکیمان دیر دیر خورند حتی یحصل الهضم الکلی و عابدان نیم سیر ای لا یشبعون شبعا قویا
و زاهدان سد رمق بالفتح رمق بفتحتین بقیة الروح و جوانان تا طبق بر کیرند و پیران تا عرق بکنند اما
قلندران چندانکه در معده بکسر العین و سکون جای نفس نماند بفتح النونین و بر سفره روزی کس بکسر الیاء الاصلیة بیت
اسیر بند شکم را دو شب نکیرد خواب ای لا ینام اللیلتین المتوالیتین شبی ز معده سنکی ای مثل الحجر بثقلة الطعام شبی ز
دلتنکی لعدم الطعام حکمت مشورت با زنان تباهست یعنی باطل و سخاوت با مفسدان کناه بیت ترحم بر
پلنک تیز دندان وصف پلنک ستمکاری بود بر کوسفندان ای الشفقة علی الظالم ظلم علی الضعفاء حکمت هر که را دشمن
در پیش است ای کان بحیث یقدر علی قتله اکر نکشد بضم الکاف دشمن خویش است بیت سنک بر دست و مار بر سنک ای
الحجر اذا کان فی یدک والحیة علی الحجر الآخر بحیث یسهل قتلها خیره بکسر الیاء المعجمة یعنی ضعیف دایر احدی الیائین مصدریة بود
بل فکر فاسد قیاس و درنک ای التوقف و کروهی بخلاف این مصلحت دیده اند و کفته در کشتن بندیان ای الذین محبوسون
الی القید والمراد بهم المحبوسون ومن قال جمع بنده فقد غفل وفی بعض النسخ بندیکان تأمل اولیتر است بحکم آنکه اختیار باقیست
توان کشت بالضم یعنی کشتن و توان هشت بالکسر یعنی هشتن یعنی ترک کردن اکر بی تأمل کشته شود محتملست که مصلحتی فوت
شود که تدارک مثل آن ممتنع کردد مثنوی نیک سهلست ای سهولة زنده بیجان کردن کشته را باز زنده نتوان کرد
ولهذا اشترط عقلست صبر تیر انداز وصف ترکیبی که چو رفت از کمان نیاید باز ای مرة آخری حکمت حکیمی که با جهال درافتند ای اجتمع

مهم انفاقا باید که عزت تو قع ندارد فانهم لا یعرفون قدره وجاهلی که بزبان آورد وکثرة الکلام وطلاقة اللسان بدحکمی
غالب آید عجب نیست که شکست جمع جوهری رای شکند بیت نه عجب ای لیس بعجیب که فرو رود نفس الضمیر راجع الی اول المصراع الاخیر اعنی
عندلیبی غراب بسکون الباء مبتداء محقق خبره والجملة صفة عندلیب واعلم ان لفظ قفس بالسین فی آخره فارسیة وبالصاد عربی
کما بیّنا فی الباب الخامس قطعه گر هنرمند زاوباش قدر مرتبا نه جفا بیند بیاء الوحدة ببیند ای لو وصل منهم الیه سواد ادب ومعرة بد تا دل
خویش نیازارد بالهم ای منقبض نشود فاعله ضمیر هنرمند ذکر فی مقام التعلیل سنگ بد گوهر اگر کاسه زرین شکند بکسر الشین وفتح
الکاف والنون قیمت سنگ نیفزاید لا یزداد قیمته الحجر وزر عطف علی سنگ کم نشود حکمت خردمندی بیاء الوحدة را که در
زمره اجلاف جمع جلف ای جافی غلیظ الطبع وفی بعض النسخ او باش سخن صورت نبندد وفی بعض النسخ سخن به نبندد شگفت
بکسر الشین بمعنی عجب مدار که آواز بربط قدر مرتبا نه با غلبه دهل بضم الدال بر نیاید ای لا یوازنه ولا یظهر فی مقابلته ویروی عبیر بالیاء
بعد العین والباء بعدها وقد وجد فی بعض النسخ بالنون الساکنة بعد العین والباء بعدها از گند با لکاف الفارسیة الرائحة
الخبیثة سیر ای الثوم فرو ماند ای یعجز ویقع اخفض منه مثنوی بلند آواز وصف ترکیبی مبتداء وقوله نادان صفته
وقوله گردن افراخت خبره کنایة عن الاقدام والجراءة که دانا را بیحیائی بینداخت یعنی غلبه علیه بی دانی دانی دانند که
آهنگ حجازی حجاز اسم مقام من المقامات الاثنی عشر فرو ماند ز بانگ طبل غازی وختم یعرف المتن قدم لفظ طبل وقال فی بیان تقدیر
الکلام از بانگ طبل غازی فقدم طبل للشعر فقد اخطاء فی اللفظ والمعنی حکمت جوهر اگر در خلاب بکسر الخاء الفارسی مرادف
چرکاب افتد ای لو وقع فیه همان نفیس است کما کان وغبار اگر بفلک رود بجنان خسیس فان الشریف لا ینضع بالوقوع فی
الادنی والخسیس لا یتشرف بالوصول الی المکان الاعلی استعداد ای قابلیت بی تربیت دریغ است فلا بد للشخص قابل من مرتب
صالح وتربیت نا مستعد ضایع ای لم یمکن له استعداد فصرف التربیة الیه ضایع خاکستر ای الرماد اگرچه نسب عالی
دارد که آتش جوهر علوی است ولیکن چون بنفس خود هنری ندارد من کمالات اصله با خاک برابر است فالعبرة للنسب بالاصل
قال

قال قیمت شکر نه از نی است بفتح النون وسکون الیاء که خاصیت وی است مثنوی چو کنعان را اسم لابن
نوح علیه السلام طبیعت بی هنر بود مکان فی الفصل پیمبر زاده گی اش که ابن السلطان قدر ش ای مرتبه نیفزود مضارع منفی
من افزودن وهو هنا متعد هنر بنمای امر فی غایب ان اگر داری فاعله ضمیر هنر بنمای نه گوهر صورت جو هر دو هو اصل الشیء ای
اظهر حسبک ادکانه ولا تفتخر بنسبک گل از خار است وابراهیم از آزر حکمت مشک آنست که خود ببوید ونظیره نفسه بکماله نه
آنکه عطار بگوید یعنی المقصود لقوله دانا ای عالم چو طبله عطار است خاموش وهنر نمای بافعاله واحواله ونادان
چون طبل غازی است بفتحة بلند آواز ومیان تهی لا علم فی جوفه و یاوه داری قد مر بیانه فی الباب الخامس وحاصل
معناه بالترکی بر یون سوز جاهل وخطاء هنا کل اخطاء هنا حیث قال بمعنی قال الکفر وذکر فکر فارس قطعه عالم اندر میان
جاهلها چون مثلی بفتحتین گفته اند صدیقان جمع صدیق بالکسر والتشدید شاهدی در میان کوران است ای محبوب
بین العمی مصحفی در سرای زندیقان جمع زندیق یراد به هنا الملحد ای لا یعرفون قدره ولا یعظمونه حکمت دوستی را که بعمری
والمراد به زمان ممتد فرا چنگ بالجیم الفارسیة آرند کنایة عن التحصیل نشاید ای لا یلیق که بیکدم بیازارند بیت
سنگی بیاء الوحدة بچندین سال ای فی السنین المتعددة شود فاعله ضمیر سنگ لعل پاره الهمزة للوحدة زنهار تا بیک نفس
بالفتحات الضمیر راجع الی لعل پاره نشکنی بسنگ والمراد انه لا ینبغی للعاقل ان یضیع صدیقه الذی حصله فی الزمان
حکمت عقل در دست نفس چنان گرفتار است یعنی ان النفس غالبة علی العقل وهو محبوس فی یدها که مرد عاجز در دست
زن گربز فی ید امراة قویة فان کم یرجع بعض الطرار والزکی وکثیر العرفان والقوة الکبیر فقصر علی الاولین اعتمد علی ما فی
بحر الغرائب فتره بالقوی ثم حصر المعنی فی الاولین بیت در بکسر الراء خرم بیاء المصدر بر سرای احد الیائین
للوحدة به بند ای اغلق باب السرور علی بیت که بانگ زن از وی ای من ذلک البیت بر آید ای یخرج بلند حکمت رای بی قوت
بسکون الثاء مکر وفسون است عطف تفسیری وقوت بی رای بسکون الیاء جهل وجنون بیت تمیز بخرف احدی الیائین

للوزن باید وتدبیر وعقل والکه ملکه علیله بقوله که ملک ودولت نادان سلاح جنگ خود است **حکمت**
جوان مردی که بخورد وبدهد ای یتصدق به از زاهد وعابدی که روزه دارد ونهد ای امسک فی بخل هر که ترک شهوت
بریدبها اللذات المباحة از بهر قبول خلق کرده است ای ترکها لیعد زاهدا بین الناس وبصیر مقبولهم از شهوت
حلال در شهوت حرام افتاده است فان طلبه قبول الخلق والعمال لاجلهم شرک خفی **بیت** عابد که نه از بهر خدا گوشه
نشیند ای یقعد فی زاویة بیچاره در آینه تاریک چه بیند یعنی لا یری شیئا **حکمت** اندک اندک خیلی لفظ فارسی مستعمل
فی الترکی شود ای یصیر کثیرا وقطره قطره سیلی بیاء الوحدة گردد فی المراد المعنی بقوله یعنی آنکه دست قدرت ندارد
للانتقام والقهر سنگ خرده انگه دارد تا بوقت فرصت وفی محل دمار یعنی الانتقام که مار از دماغ ظالم بر آرد **بیت**
قطره مبتدا علی قطره متعلق بقوله اذا اتفقت واجتمعت نهر خبره ونهر مبتدا الی نهر متعلق بقوله اذا اجتمعت
وانضمت بحر خبره قوله اجتمعت التضمینة معنی انضمت عدی بالی ومن المثال بالحبة مع الحبة قبة والقطرة مع القطرة بحر
کما قال **بیت** اندک اندک بهم شود بسیار الحبة کثیرا دانه دانه است غله بالفتح ولته ترد در انبار **حکمت** عالم
نت بدای لا ینبغی للعالم که سفاهت از عامی بحلم در گذراند یعنی یتحمل بالصبر علی سفاهة الجاهل که هر دو طرف را
زیان دارد بینهما بقوله هیبت این کم شود ای ینقص هیبة العالم وجهل آن مستحکم **بیت** چو با سفله گویی بباء الخطاب
بلطف وخوشی بباء المصدری فزون گردد ش کبر بکسر الکاف العربی وگردن کشی **حکمت** معصیت از هر که صادر شود
ناپسندیده است اذ هو خلاف الوجه والطاعة الشیطان واز علما صادر ناپسندیده تر علله بقوله که علم سلاح جنگ
شیطانست وهذا ظاهر وخداوند سلاح ای صاحب السلاح را چو باسیری برند شرمساری بیشتر بود **قطعه** عامی نادان
پریشان روزگار مضمون هذا المطلع مبتدا به ز دانشمند ناپرهیزگار خبره گان ای عامی نادان بنابینای از راه
اوفتاده وبهر معذور وین ای دانشمند ناپرهیزگار دو چشمش بود در چاه اوفتاد **حکمت** هر که در زندگی

ناخوش

ناخوش نخورد فذای الناس والمراد انه لا یطعمهم چون بمیرد نامش نبرند ای لا یذکرونه بالخیر **حکمت** بوی صدیق
عم در خشک سالی مصر ای فی ذکر القحط سیر نخوردی تا گرسنگان را فراموش نکند بل یکون فی خیالهم لذت انگور زن بیوه
بکسر الباء الموحدة هی المرأة التی لا زوج لها داند لانها محتاجة نه خداوند میوه **مثنوی** انکه در راحت وتنعم زیست
ماضی من زیستن او چه داند که حال گرسنه چیست لانه حال درماندگان کسی داند مرهون که باحوال خود فرو ماند یعنی النون
قطعه ای بر مرکب تازنده اسم فاعل من تاختن سواری بیاء الخطاب هش یعنی عقل دار ای اجمع عقلک که خر خارکش بکو
را ای خار وصف ترکیبی وکسر الشین للاضافة سوخته صفة الخارکش ومن او رد بدله مسکین وقال صفة ثانیة لقوله خر فقد اخطأ
فی الوزن والاعراب در آب گل ست بکسر الکاف الفارسی آتش از خانه همسایه درویش مخواه ای من خواستن که آنچه در روزن
او میگذرد دود دولت ای الیس بعد خان **حکمت** درویش ضعیف بکسر الفاء واللام را در تنگی سالی ای فی مضا
یقه القحط میرس بباء الخطاب ای کیف حالک مگر شرط انکه مرهمی بیاء الوحدة النوعیة بر ریشش نهی بالاحسان
ومعلوم برا دربه المال بیش او بیری یعنی الباء **قطعه** خری که بینی وباری بگل ای فی الطین در افتاده لضعفه
ای تعلیک بر و بفتح الباء اصله بر او شفقت کن ولی مرو وفی بعض النسخ فرنب رش ای لم تقدر علی استخلاصه ولی جو رفتی
وبرسیدیش بفتح یاء الخطاب بعد الدال که چون یعنی کیف افتاد فی الطین میان ببند چو مردان بکسر الراء فی وبگیر دم
بضم الدال المهملة وتشدید المیم للوزن خرش الشین هنا زائدة للشعر **حکمت** دو چیز محال عقلست احدهما خور
دن بیش بالباء العربی از رزق مقسوم فی قسمة الله تعالی والاخر ماذکره بقوله ومردن بیش بالباء الفارسی از و
قت معلوم یعنی قبل الاجل **قضا** قضا دگر نشود ای لا یتغیر قضاء الله تعالی وقدره گر هزار ناله وآه مرهون بکر یا
وشکایت هذان متعلقان بقوله بر آید از دهنی بیاء الوحدة فرشته که وکیل است بر خزانه باد یعنی ذکر الکفر
هو مکائیل چه غم خورد که بمیرد ای ینطفی چراغ پیره زنی بیاء الوحدة ومن نعرف المتن الصحیح ظنه وقال قد عرفت

دمار

شد نه نج

۱۲۵

معناه حکمت ای طالب وزر یعنی رزق بنشین که نخوری بپای الخطاب وای مطلوب اجل ای مثل طلبه الاجل مرو ای لاتفر
کجان نبری یعنی نشین قطعه جهد بالفتح وکسر الدال للاضافة زرق ارکنی وزیرکی جهانیان برساند خدای عز وجل لقوله وما من
دابة فی الارض الا علی الله رزقها او رزق ندعوت معناه دوری خطاب من رفتن در دهان شیر ویلنگ مر بهون نخورند مکر بروز
اجل فان قیل ما ذکره المصنف ههنا یخالف ما سبق منه فی حکایة من ترزقی وهو قوله رزق اکر چند بی کمان برسد شرط
عقلست جستن از درها ورچه کس بی اجل نخواهد مرد تو مرو در دهان اژدرها قلنا معنی ما ذکره اولا فی البیت الاول ان
طلب الرزق لاهل العقل والطلب انما یفید کثرة المال ولا یوجب الکل ای کونه رزقا ومعنی ما ذکره ههنا فی البیت الاول ان
التوکل مندوب فی الرزق المقسوم یصل البتة ومعنا ما ذکره سابقا فی البیت الثانی ان الفرار فی المهلکة ماموربه لقوله
تع ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکة ولان النبی علیه السلام فر من الحائط المایل ومعنی ما ذکره ههنا فی البیت الثانی ان الوقوع
فی المهلکة لا یوجب الموت بلا اجل وهذا هو التحقیق حکمت بنا تمام ده یعنی البا الصلة ای الشی الذی لم یوضع
لک فی التقدیر الالهی دست نرسد والسعی لا ینفع شیئا فان قیل ما ذکره المصنف یخالف قوله تع وان لیس للانسان الا ما سعی
وان سعیه سوف یری قلنا الآیة فی حق ثواب الآخرة او معناه لیس للانسان الجعل ثواب عمله تفضلا بل لکل احد ثواب عمله
وفی الآیة وجوه والتحقیق ان السعی لا یفید بلا التقدیر الالهی بل السعی لا یوجبه بدونه وچیزی که تمام داده است ای قسم الله تع
هر جا که هست ابنا قدره الله تع برسد بیت شنیده که اسکندر برفت بظلمات سمعت قصته فی اخر باب الاول کمثل تجنت
حکمت فبقوله برفت وخورده ای شراب آنکه خورد بکسر الراء والدال فیهما او هو خضر عم آب حیات فالنصیب یصیب
صیادی روزی در دجله وهو نهر بغداد ماهی نگیرد لعدم تقدیر الله وماهی بی اجل در خشکی نمیرد بیت مسکین حریص
در همه عالم همی دود بالدالین بینهما او مضارع فر دویدن او در قفای رزق واجل در قفای او وهو غافل
حکمت تو انکر فاسق کلوخ زر اندوده است یعنی ان الغنی الفاسق کالمدر الذی طلی بالذهب ودرویش صالح شاهد خاک الود

یرید

یرید ان الفقیر الصالح کمحبوب خلط بالتراب این اشارة الی قوله درویش صالح دلق موسی عم است مرقع علی صیغة
المفعول وان اشارة الی قوله تو انکر فاسق ریش فرعون است مرصع ای مزین بالجواهر شدت نیکان جمع نیک روی بضم الراء
درفرج بالجیم اولها بمعنی السرور دارد یعنی ان شدة الاخیار متوجهة الی السرور والنجاة ودولت بدان جمع بد سر در
١٢٦ نشیب بالترکی اینش دارد ای دولة الاشرار متوجهة الی السفل والهلاک قطعه هر که را جاه ودولتست بدان ای بسببه خاطر
خسته ای نخواهد یافت کلمه در زائدة خبر بش الضمیر راجع الی قوله هر که ده ای اخبره که هیچ دولت وجاه مرهون نیست ای
ذکره یرید به الاخرة نخواهد یافت معناه بالترکی بولمکه کدر حکمت حسود از نعمت حق بخیلست از بی بدیر زوال نعمت
الله عن عبده ومردم بی گناه را دشمن وهو الذی رزقه الله تع بفضله قطعه مردکی بکاف التصغیر ویاء الوحدة خشک
مغز یراد به الحسود را دیدم فی مجلس فقه در پوستین یراد به المذمة صاحب جاه واهل منصب کفتم ای خواجه کر تو بدبختی بتقدیر الله
عجب الباب مردم نیکبخت را چه گناه ذکر الا تا نخواهی بلا بر حسود علله بقوله که آن بخت برکشته بفتح الکاف الفارسی خود در بلاست
فان الحسد لصاحبه کالنار لکل نفس ان لم تجد حطبا چه حاجت که با وی راجع الی حسود کنی بیاء الخطاب دشمنی بالیاء المصدری
که او را چنان دشمنی بیاء الوحدة یرید به الحسد در قفا لست بل فی جوفه حکمت تلمیذ یرید به المرید والمتعلم بی ارادت
ای الذی لیس صدق فی الطلب عاشق بی زر است فانه لا یصل الی المقصود ورونده یراد به السالک بی معرفت ای الذی لیس عرفان
مرغ بی پر بفتح الباء الفارسی وعالم بی عمل درخت بی بر یعنی الثمرة هفا وزاهد بی علم خانه بی در بمعنی الباب حکمت
مراد از نزول قرآن ای الحکمة الالهیة منه تحصیل سیرت خوبست یعنی ان الذین یقرؤونه یحصلون المرضیة نه ترتیل سورة
مکتوب ای لیس المراد مجرد قرائته بالتجوید عامی متعبد ای الرجل الجاهل الذی یتعبد پیاده بکسر الهمزة رفته است فانه
یصل المنزل فی العافیة وعالم متهاون فی العمل سوار خفته فانه لا یهتدی الی الطریق ولا یصل الی المقصود
عامی که دست بر دارد ای للتضرع به از عابدی که کبر در سر دارد بیت سرهنگ لطیف خوی دلدار کلاه صفهان

لفعلم سر حكمك بهتر رفعته مردم ازار **حكمت** يكي را گفتند عالم بي عمل را بچه ماند اى باى شئ گفت بزنبور
بى عسل فان العمل نتيجة العلم فالعالم الذى ليس له عمل كنحل بلا عسل **بيت** زنبور درشت بى مروت را گوى بارى چو عسل
نمى دهى نيش مزن فالعالم الذى لا يعمل العمل الصالح قبيح والعالم الذى لا يعمل الطاعة بل يعمل المعصية اقبح منه اللهم
انا نعوذ بك من شرور انفسنا وسيئات اعمالنا **حكمت** مرد بى مروت زنست فان المروة من الرجولية وزاهد با
طمع رهزن اى قاطع الطريق **حكمت** اى بناموس اى العفيف لا للحق كرده جامه سپيد وطاهر الزينة لباس بهر پندار خلق
اى لاجل حسن ظنهم فيه لقوله كرده نامه سياه اى كتاب اعماله اسود لاعمال السوء **بيت** دست كوتاه بايد از دنيا
بان يضبطها عنها ولا يمدها اليها آستين خود دراز خواه كوتاه اى كون الكم طويلا او قصيرا سيان وفي نسخ
المتن الموزون اورد بدل لفظ چه في الموضعين لفظ خواه بالالف بعد الواو **حكمت** دو كس را حسرت از دل برد
نرود اى لا يخرج وپاى تغابن از گل بكسر الكاف الفارسية بر نيايد بينهما بقوله يكى تاجرى بياء الوحدة كشتى بالكاف
العربى والياء الاصلية شكسته وضايع مانده ودوم وارثى با قلندران نشسته فانه يلزم اتلاف مال **قطعه**
پيش درويشان بود خونت مباح جزاء الشرط گر نباشد درميان مالت سبيل ومندول يا حرف عطف هنا بمعنى او مرو
با يار ازرق پيرهن اى لا تصاحب من قميصه ازرق يا بكش امر من كشيدن بر خان ومان قد مر بيانه في الباب السادس
انگشت نيل بكسر النون صبغ معروف يقال له بالتركى چوده والمعنى المراد انه لا تصاحب الفقراء وان صاحبتهم اجعل
لونك كلونهم وحالك كحالهم وفي بعض المراد قال وفي عادت السلف انهم يجعلون به علامة على باب البيت لبيدل
على ماتم ولحزنه يا مكن با پيلبانان دوستى بالياء المصدرية يا بنا كن خانه در خورد پيل لفظ درخورد كلمة
واحدة بمعنى لائق **حكمت** خلعت سلطان اگرچه عزيز است جامه خلقان بضم الخاء على وزن عثمان جمع خلق
بفتحتين بعزت تر اى اعز منه وخوان بزرگان اگرچه لذيذ است ولفيض خرده انبان بفتح الهمزة وسكون النون

والباء الموحدة

والباء الموحدة بمعنى الجراب بلذت تر اى الذ منه **بيت** سركه لغة مشتركة بين الفارسية والتركي مبتدأ از دسترنج
بالسكون في الاصل والمجموع اسم لما يكتسب ويحصل باستعمال اليد واضيف هنا الى قوله خويش تره بمعنى البقل مطلقا
عطف على المبتدا بهتر خبر للمبتدا از نان ده خداى اى هذا ايضا كلمة واحدة بمعنى صاحب قرية وبره بتخفيف الراء
ولد الغنم وهو عطف على قوله نان ومعنى البيت بالتركى سركه كندو الى امكندن دخى تره بكدر كوى كهيانك اكمكندن دخى
قوزى سندن **حكمت** خلاف اى صواب ونقض عهد اولى الالباب قد مر بيانه دارو اى الدوا بگمان بضم الكاف
اى بغير علم بالتيقين خوردن اذ قد يكون ضارا بل قاتلا وراه نديده اى الطريق الذى لم ير بى كاروان رفتن
عطف جملة على جملة از امام مرشد محمد غزالى بتشديد الزاء نسبة الى الغزال على عادة اهل خوارزم وجرجان فانهم ينسبون
الى القصار القصارى والى العطار العطارى وقيل ان الزاء مخففة نسبة الى الغزالة وهى بالتخفيف قرية من قرى طوس پرسيدند
كه بدين منزلت در علوم چگونه رسيدى اى باى وجه وصلت اليها گفت بدانچه اى بسبب انكه هرچه ندانستم از پرسيدن آن ننگ
نداشتم **قطعه** اميد عافيت آنگه بود موافق عقل وفي النسخ طبع كه نبض را بطبيعت شناس بريده الطبيب الحاذق بنمايى
بياء الخطاب بپرس امر من پرسيدن هرچه ندانى كه ذل بضم والتشديد پرسيدن رهنون دليل راه تو باشد بعز دانايى **حكمت**
هر انچه دانى كه هر آينه اى البتة معلوم تو خواهد شد معناه بالتركى سنك معلوم اولسر كرك در بپرسيدن آن بتعجيل مكن كما قيل السؤال
ذل ولو ابن الطريق كه حكمت را زيان دارد اى استعجال السؤال فيما يعلم بلا سؤال ولا يقتضى ذلك السؤال فيما لا يعلم فلا
ينافى ما نقله من الامام فالحكمة تاخير السؤال فيما يعلم بدونه **قطعه** چو لقمان ديد اندر دست داود همى آهن بمعجز
موم گردد اصله معجزة حذف تاءه للوزن نپرسيدش ضمير الفاعل راجع الى لقمان وضمير المفعول الى داود چه ميسازى كه
دانست فاعله ضمير لقمان كه بى پرسيدنش معلوم گردد اصل هذا الكلام ما ذكره القاضى فى تفسيره ولقد آتينا لقمان الحكمة
حيث قال ومن حكمته انه صحب داود شهورا وكان يسرد الدرع فلم يسأله عنها فلما اتمها لبسها وقال نعم لبوس الحرب انت

حکمت از لوازم صحبت ای المصاحبة یکی آنست که خانه بپردازی منشی پرداختن وقد عرفت معانیه والمراد هنا
حلوة من الغیر یا با خانه خدای ای صاحب البیت درسازی خطاب من ساختن والمراد به الانتظام والموافقة وحاصل
یعرف المراد سکت و البیان وظیفة الشارح قطعه حکایت کلمه را مقدره برمزاج مستمع کوی ایها المتکلم اکر دانی که دارد
فاعله ضمیر مستمع با تو میل بیاء الوحدة هران عاقل که با مجنون نشیند وبصاحبه نکوید جز حدیث روی لیلی حکمت
هر که با بدان نشیند وبصاحبه اکرچه طبیعت ایشان نکیرد ای بالموافقة فی العمل لکن بطریق ایشان متهم علی صیغة المفعول
کردد چنانکه اکر شخصی بخرابات برادبهاد و دلخارین رود بنماز کردن فی نفس الامر منسوب شود بخمر خوردن
فی اعتقاد الناس مثنوی رقم بخود بنادانی کشیدی ای اثبت وقررت چه نکت وصفتمال فی شرح ای امضیت — تبرخورد
وقررت حماقتک یعنی آن یقال فی حقک هذا الکلام که نادان را بصحبت برکزیدی بضم الکاف الفارسی طلب
کردم ز دانایان جمع دانا یکی پند لاحد الصحبة مرا کفتند با نادان مپیوند ای لا تصاحب ولا تخلط مع الجاهل
که کر دانای عصری خر باشی بصحبة وکر نادانی ابله تر باشی بیاء الخطاب فی المواضع الاربعة اذ الصحبة
مؤثر حکمت حلم شتر چنانکه معلومست بچه ای اکر طفل بیاء الوحدة مهارش بفتح المیم بمعنى الزمام والضمیر راجع
الی شتر بکیرد و صد فرسنگ ببرد بضم الباء الاولی وفتح الثانیة فاعله ضمیر طفل کردن از متابعت او نپیچد مضا
رع منفی من پیچیدن اما اکر دره لغة مشترکه بمعنى وادی هولناک ای المخوف پیش آید که موجب هلاک باشد فاعله ضمیر
دره وطفل بنادانی بالیاء المصدریه خواهد رفتن زمام از کفش الضمیر راجع الی طفل در کسلاند و دیکر مطا
وعت ای موافقت نکند علته بقوله که هنکام درشتی ای فی وقت الخشونة ملاطفت مفاعلة من اللطف مذموم است — لطافت
وغیر مقبول وکفته اند دشمن بملاطفت دوست نکردد کما قیل بیت مهر اندکیچه هر بار ارنبوردی فهد بن اغیار دشمن اونجه
مکارمی ایلیه مدار بلکه طمع زیاده کند قطعه کسی که لطف کند با تو خاک پایش باش ای الطف فی المقابلة انشد منه دکر

خلاف

خلاف کند در دو چشمش الضمیر فی الطرفین راجع الی کسی بکن بالمد وفتح الکاف الفارسیة وسکون النون امر من الکندن — اکن
بالترکی دولدرمق خاک مفعول الامر سخن بلطف وکرم با درشت خوی بسکون التاء والیاء مکوی نهی که زنک خورده
بسکون الکاف العربی نکردد بنرم سوهان بالترکی دوربی وایکه یاکی حکمت هر که در میان سخن دیکران افتد ای
یفتح الکلام قبل ان یسکت المتکلمون الحاضرون تا مایه فضلش بدانند ای عرضه اظهار الفضل پایه جهلش بشناسند
قدر مرتبه انه قطعه ندهد مرد هوشمند جواب مکر انکه ازو سوال کنند اذ کثرة الکلام مذموم کرچه بر حق بود مزاج سخن
للقابل حمل دعویش بکسر الواو وسکون الیاء بر محال کنند اذ الکلم بغیر تقدیر حکمت ریشی بیاء الوحدة اندرون جامه
فی موضع مستور داشتم حضرت شیخ رحمة الله علیه قد علم ان لی جراحة هر روز بپرسیدی که ریشت چونست کیف جراحتک ونپر
سیدی که کجاست دانستم بالفراسة که از ان احتراز میکند که ذکر هر عضوی روا نباشد اذ ذکر العورة الغلیظة قبیح وخرد
مندان کفته اند هر که سخن نسنجد ای کل شخص لا یزن کلامه از جوابش برنجد قطعه تا نیک ندانی که سخن عین صوابست مرهون باید که
بکفتن دهن از هم ای من الانتظام نکشایی بیاء الخطاب ای ینبغی ان لا تفتح فاک للتکلم کر راست سخن کویی و در بند بمانی
ای لو تتکلم صادقا و تبقی محبوسا به از آنکه دروغت الثناء للخطاب دهد از بند رهایی والمراد ان الصدق اولی وان لزم الضرر
علی نفس القائل واما جواز الکذب فانما هو لتخلیص الغیر فما ذاع من المغفل ابرد ما قیل ان هذا الحکم ظاهره مناقض لما سبق من قوله دروغ
مصلحت آمیز به از راست فتنه انکیز علی ان ما ذکره المص هنا لیس من قبیل راست فتنه انکیز حکمت دروغ کفتن بضربت لازب
متعلق بقوله ماند مضارع من ماندن خبر المبتدا واللازب هو الثابت یقال صار الشی ضربة لازب وهو افصح من ضربة
لازم والمعنی ان الکذب یشبه بالضرب الثابت جراحته که اکر جراحت درست شود نشان بماند بضم الباء وفتح النون مضا
رع ماندن یعنی ان اثر الکذب یبقی وسوء الظن من قائله لا یرتفع چون برادران یوسف علیه السلام که بدروغی موسوم
من الوسم شدند لقوله ام اکله الذئب بدر راست کفتن ایشان نیز اعتماد نماند بفتح النون الاولی وسکون الثانیة ماض

منفعت ومایذره قال الله تعالی حکایة عن قال یعقوب علیه السلام لابنائه بل سولت لکم انفسکم امرا فصبر جمیل **قطعه** کسی را که عادت
بود راستی بالیاء المصدری خطا کو کند در گذارند ازو ای لایبالون به وکر نامور ای صاحب الاسم یعنی مشهور بنا راستی
والکذب دکر راست باور ندارند ای لایصدقون القول الصحیح ازو اصلا **قطعه** دروغی نگیرد صاحب دلان مرهون به آن
کسی که بسته گفت راست وان وقع منه الکذب یحملون علی الخطاء وکر مشهور شد بناراستی بحیث یقع منه الصدق نادرا
اکر راست گوید تو گویی خطاست وفی اور دبدل المصراع اکر راست گوید گویند خطاست فقد ذهب علی عادته فی
اخلال الوزن ولیس الخطاء منه بکمال الخفی **حکمت** اجل کاینات مبتداء باتفاق ای باتفاق العقلاء آدمیست خبره و اذل
موجودات سک کالاول فی الاعراب وباتفاق خردمندان ثابت سک حق شناس وصف ترکیبی به از آدمی ناسپاس ای غیر شاکر
قطعه سکی را لقمه هرکز فراموش مرهون نگردد ای لایصیر اللقمة منسیة عنده کر زنی صد نوبتش سنک فانه لایکفر النعمة
وکر عمری قد عرف المراد منه نوازی خطاب من نوازش وقال فی شرحه لو ملقة فقد اخطاء سفله را بقدر بیانه بکمتر چیزی وفی
بعض النسخ تندی آید بانو در جنگ **حکمت** از نفس پرور بسکون الفاء والسین والرائین وصف ترکیبی هنروری بالیاء
المصدری بالترکی هنر لولای بیاید فان جل همته مصروف الیها وبی هنر سروری را نشاید **بیت** مکن رحم بر کاو بسیار
خوار علله بقوله که بسیار خسپد وبسیار خوار وصف ترکیبی ایضا والمغ بالترکی چوق یاتجی چوق ییجی در **دیکر** چو گاو ای
مثل البقر ار همی بایدت التاء للخطاب فربهی بالیاء المصدری مفعول باید چو خر ای مثل الحمار تن مفعول در ده بجور کسان
جمع کس در ده بیاء الخطاب فان السمن لایکون الا بکثرة اکل العلف ولایحصل ذلک الا بتحمل اثقال والاذی من الناس
حکمت در انجیل آمده است که ای فرزند آدم اکر توانکری دهمت ای اجعلک غنیا از من مشتغل شوی بمال ای تنسی ذکری
واکر درویش کنمت التاء للخطاب فی الموضعین تنک دل نشینی بحال للفقر ولا تشتغل ایضا بذکری پس حلاوت ذکر
من کجا یابی ای این تجده وبعبادة من کی شتابی ای متی تسعی **قطعه** که محقق مکاه اندر نعمت مغرور وغافل للاشتغال بالمال

کهی

کهی از تنکدستی خسته وریش ومجروح حجر رستر اوضرا ای فی حالة السرور والضر حالت اینست ای بنی آدم ندانم کی
بحق پردازی خطاب من پرداختن از خویش **حکمت** ارادت بیچون بالجیم الفارسی ای الذی لایکیف له وهو الله تعالی یکی را از
تخت شاهی فرو آرد اشارة الی ابراهیم بن ادهم قدس سره ودیکری را در شکم ماهی نکه دارد اشارة الی یونس علیه السلام که صبح
تعالی **بیت** وقتیست وفی بعض النسخ ز وقتیست خوش صفة وقت آنرا که بود ذکر تو مونس ای ذکره تعالی الانیس وکر از وقت
وقت نفس مقصود بود آنرا در شکم حوت چو یونس **حکمت** اکر تیغ قهر برکشد فاعله هو الله تعالی نبی وولی سر درکشند خوفا منه وکر غمزه
لطف بجنباند ای لو اظهر لطف بدان را جمع بد متعلق تعالی در رسانده والمغ بالترکی اکر لطف غمزه سن دیرده یره مزلره
بلندتر در **قطعه** اکر بمحشر خطاب قهر کند یعنی حق تعالی انبیا را چه معذرت کما المعذرة علی وزن المغفرة پرده از روی لطف
کو بردار امر حاضر فقد عرفت مرارا ان لطف کو یفید التاکید والمغ ارفع الحجاب واظهر اللطف کاشقیا امید مغفرتست
حکمت هر که بتادیب دنیا بالامالات راه صواب نکیرد بتعذیب عقبی کرفتار آید ذکر دلیل هذا المدعی حیث قال قال الله تعالی
ولنذیقنهم من العذاب الادنی وهو عذاب الدنیا من القتل والاسر وغیر ذلک دون العذاب الاکبر ای غیر عذاب الاخرة **بیت**
پندست بالباء الفارسی خطاب مهتران آنکه ای بعده بند بالباء العربی چون پند دهند فاعله ضمیر مهتران ونشنوی
بیاء الخطاب بند نهند علی پایی ودهلک **حکمت** نیکبختان مبتداء بحکایات خبره وامثال پیشینان جمع پیشین وهو المتقدم
یعنی حکایات الاقوام السالفة پند کیرند خبر المبتداء پیش از آنکه پسینان جمع پسین وهو المتاخرون بواقعه ایشان
اشارة الی نیکبختان مثل نفتحیش زنند **قطعه** نرود لایذهب مرغ بسکون الغین سوی دانه ای الطیر لایطیر متوجها
الی الحبة فراز یستعمل علی اربعة اوجه الاول انه یراد التحسین اللفظ والثانی ما یقال الخصیص والثالث
بمعنی الارفع والرابع بمعنی الفوق چون دکر مرغ بیند اندر بند بالباء العربی پند کیر از مصایب جمع مصیبت دیکران
تا نکیرند دیکران زتو پند **حکمت** آنرا که کوش ارادت ای سمع قبول الحق کران بکاف الفارسی بمعنی ثقیل والمراد

۱۲۹

الصم ويراد به صم القلب افريدست اى الله تعالى چون بالاضافة كند كه بشنود اى كيف يغفل حتى سمع كلام الحق

والقبلة وانرا كه بگمند سعادت كشيد اندالى جانب الحق چون كه نبود كالاول قطعه شب تاريك بند اى وزلفش

ظرف حيث قال فى شرحه اى الليلة المظلمة خطاء والكاف مكسورة للاضافة الى قوله دوستان خدا اى ليلهم

المظلمة مى تابد فاعله ضياى شب تاريك وزاخطاء فى الاول وقال هنا بصيغة الافراد بتأويل كل واحد للوزن وهو

مشتق تافتن بمعنى لمعان كردن نجو نه خشنده اسم فاعل درخشيد اى ليلهم المظلمة ونهارهم المضئ سيان و

هذا المعنى هو المسموع من الاساتذة وفيه مبالغة فى المدح كما لا يخفى وين سعادت بزور بازو نيست اى لا يمكن تحصيله

بقوة العضد تا نبخشد خداى بخشنده اسم فاعل من بخشيدن ديگر از تو بكه بفتح الباء الصلت وكسر الكاف العربى نالم

اى الى اى شخص اشتكى منك كه دگر داور اى حاكم نيست مانند حاكم مطلقا از حكم تو هيچ حكم بالاثر نيست ولهذا انرا كه تو رهبر

كنى اى تو شده كم بضم الكاف الفارسى نشود وفى بعض النسخ انرا كه ره دهى كم نشود وانرا كه تو كم كنى رهبرى اى مرشد نيست

وفى البيت تلميح الى قوله تعالى من يهد الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادى له حكمت گداى نيك انجام بمعنى اخر عاقبة

به از پادشاه بد فرجام وهو مثل انجام لفظا ومعنى بيت غمى كز پيش شادمانى برى اى شيئ من الغم عقبة شادمانى بهتر

اى تأخذ الفرح وتجده به از شادى كز پيش بغم خورى قيل فى الترجمة بيت شود غصه كه آخر انجامد اى بانجامد

سرورى بكه ريشه فرجامش اولا غم عقبى حكمت زمين را از اسمان نثار است النثار بكسر النون اسم ما ينثر والمراد

به هنا المطر المثبت واسمان را از زمين غبار ذكر فى مقام التمثيل لحين المشهور كل اناء يترشح بما فيه تو يترشح الاناء

ويرشح خرج ما فيه قليلا قليلا بيت گرت الثاء الداخلة عليه حرف الشرط للخطاب خوى من امد ناسزا اى وارد

تشبيه تعنوى نيك خويش از دست مگذار حكمت حق تعالى مى بيند اى الله تعالى يرى المعاصى ومى پوشد وهمسايه نه بيند

ومى خروشد مضارع من خروشيدن بالراء كى جلد البلد كور كور رسم كوه دو دى اليه جوسوق بيت نعوذ بالله اگر خلق

اى الناس

اى الناس غيب دان بودى بياء الحكاية كس بحال خود اى فى حال الفقر وخلوة از دست كس نياسودى حكمت

زر از معدن بكسر الدال بكان بالكاف العربى لفظ فارسى مرادف معدن وانما قال بكان كندن لمناسبة قوله

بجان كندن وظم بو فهذه المناسبة قال وانما قال بكان تفننا وضرر اغى البكراربيد ار بيد اى يخرج تحصل المقصود واز دست

بخيل بجان كندن برنيايد قطعه دونان بمعنى الخسيس نخورند اموالهم وگوش دارند يعنى يتوقعون الاكل بعد مدة

گويند اميد به كه خورده اى رجاء الاكل اولى من الماكول فانه لذة روحانية وهذه اللذة جسمانية روزى بيوم من الايام

بينى بكام بكسر الميم مضاف الى دشمن على مرام عدوه زر مانده مفعول بينى وخاكسار مرده عطف على قوله زر مانده

اى الرجل الذى هو كثير التراب الذى هو اصل الدرهم والدينار صار ميتا هذا المعنى هو المسموع من الاساتذة

والملائم للبيت ومن صحح اللفظ بغير ما ذكرناه وبين المعنى بقوله والمعنى روزى بينى دشمن دار زر مانده ومرده

حال كونه بخاك الوده فقد بعد عن المعنى الصحيح الصريح حكمت هر كه بر زير دستان نبخشايد اى من لا يرحم على الذين

تحت يديه بجور بفتح الجيم زبردستان بفتحتى الزاء المعجمة والباء الموحدة گرفتار آيد اى يصير مبتلا بظلم الذين ايديهم

فوق يده والمراد من لا يرحم الضعفاء يصير مقهورا فى ايدى الاقوياء مثنوى نه النفى مصروف بتمام البيت هر كه بازو

كه بمعنى العضد در وى قوتى هست وضو البارزى بودى بالياء المصدرى عاجزان را بشكند دست مفعول بشكند ضعيفان

را مكن بودل اى على قلوبهم گزندى بياء الوحدة اى مفرة كه در مانى اى تقع وتعجز بجور زور مندى بمعنى القوى

حكمت عاقل چون خلاف بيند وفى بعض النسخ ديد كه در ميان ابد على صيغة المضارع بجهد بكسر الباء الصلت

وفتح الجيم والهاء اى يثبت من البين ولا يمكث فى محل الخلاف والحرب وچون صلح بيند لنگر بالكاف الفارسى بنهد كه اينجا اى فى موضع

الخلاف وسلامت بر كرانست بمعنى كنارست وقد وجد ذلك فى بعض النسخ واينجا اى فى محل الصلح حلاوت در ميان حكمت

مقامر را اى لمن يلعب بالنرد على سبيل القمار سه شش مى آيد اى المراد لا يحصل على الدوام بيت هزار بار اى الوتيرة

چراگاه ای المرعی خوشتر از میدان فی حق الفرس ولیکن اسب ندارد بدست خویش عنان حکمت درویشی در مناجات

جاتمی گفت یا رب بر بدان رحمت کن که بر نیکان خود رحمت کرده که ایشانرا نیک آفریده المقصود فی المناجات

انه ینبغی لاهل الکرم ان یرحموا المجرمون المنکر ولهذا قال اول کسی که علم بر جامه و انگشتری در دست نهاد

جمشید بود گفتند چرا همه زینت و آرایش را بچپ داد کرد و فضیلت بکسر التاء مبتدا و راستراست خبره والجملة

حالیة والحال ان الفضیلة لطرف الیمین گفت راسترا راستی بالیاء المصدری تمامست ای یکفیه قطعه

فریدون گفت نقاشان چین را ای امرهم که پیرامون مرادف پیرامن و کلاهما بالباء الفارسیة بمعنی حوالی الشیء خرگاه

هش یطلق علی معنیین بالترکی اوتاغ و قره او صدوزند مضارع غرض دوختن بدانرا نیک بد را نیکو دار ای مرد هشیار

بضم الهاء و قدم زیبانه که نیکان خود بزرگ و نیکروزند یجوز فی النظم ما لا یجوز فی غیره والا فانقدیر بزرگ

نند و نیکروزند حکمت بزرگی را گفتند مقول القول هذا اغنی با چندین فضیلت که دست راست دارد خاتم

چرا در دست چپ میکنند گفت فاعله ضمیر بزرگی ندانی که همیشه اهل فضل محروم باشند بیت آنکه خط بالخاء المهملة والطاء

المعجمة المشددة بمعنی النصیب او سیه روزی بمعنی زرق بخت ای دولت با فضیلتی دهد یا بخت ولا یجمعهما فی شخص حکمت

نصیحت پادشاهان کفتن مسلم کسی راست که بیم ای خوف سر ندارد یا امید زر مثنوی موحد اسم فاعل من التوحید

در پای ریزی خطاب زر ریختن زر ریز اخر الضمیر للوزن و موضعه بای چه شمشیر هندی نهی بکسر النون و یای الخطاب

بر سرش ای همه سادبان بمعنی لا قدر عنده للمال اصلا و لا مبالاة فی السیف قطعا امید و هراس بکسر الهاء و فتح الرّاء

والسین المهملتین اسم بالترکی قورقو فقال انه اسم مصدر ای هراسیدن بمعنی ترسیدن فقد تقول والضمیر راجع الی الموحد نباشد

زکس بل رجاؤه و خوفه من الله تعالی بونیست تحذف القرینتین فی اللفظ للوزن و من لحظ للتحقیق بنیان توحید بس حکمت

پادشاه از بهر دفع ستمکارانست فان ذا قوة قاهرة یدفعهم بهما و شحنه برای خونخواران فانه یأخذون الذین

يقتّلون

يقتّلون الناس و یجرحونهم و قاضی مصلحت جوی طرآران ای یرید اصلاح استراق و کلمة است مقدرة فی الموضعین

ضعین هرگز دو خصم بکسر المیم راضی پیش قاضی نروند ای الخصمان اللذان هما راضیان بالحق لا یذهبان الی القاضی

للخصومة و فی بعض النسخ هرگز دو خصم بکسر المیم زیش قاضی راضی نروند و یؤید الاول قوله قطعه جو حق

مثل ثمن المبیع و بدل الاجارة وغیرهما معاینه ای علی وجه الیقین دانی که می باید داد ای تجب اداوه

الی مستحقه بلطف به ای اداوه باللطف اولی که بجنگ اوری بالیاء المصدری و دلتنگی عطف علیه والیاء کذلک

ای خراجه بعهما خراج اگر نگذارد ای لا یؤدیه کسی بطبیعت نفس الطبیعت بکسر الطاء مصدر بستاب بقهر از و بستانند مرد

سرهنگی یعنی مردان سرهنگیان والافراد للشعر حکمت همه کس را دندان بترشی کند بضم الکاف العربی لفظ فارسی

بمعنی غیر الصادم ای الکلیل ثم اطلق علی غیره کالضعیف والسن بطریق الاستعارة بکردد مگر قاضی را بشیرینی بیت قاضی

که بر شورت بخورد پنج خیار بمعنی لطافت ثابت کند ای بحکم از بهر تو ده خربزه زار ای المطبخة للحکایات بیابست

ها فی هذا المحل و لکن لما شرعت فی شرح کتاب گلستان اوردت بعض الحکایات فی اثناء البیان متفرعة بعض الحلال

فایلا ان الشرح یکون کثیر الیورث الملال و لهذا ترکت ایراد الحکایات حکمت قحبه پیر از نابکاری یراد به الزنا

بقوبته المقام چه کند که توبه نکند فانه لا رغبة لجامعتها و شحنه معزول از مردم آزاری اذ لا ید له علی الناس

بیت جوان مبتدا اذ کسر النون للاضافة گوشه نشین شیر مرد راه خداست بالاضافة خبره که پیر خود نتواند

زگوشه بر خاست دیگر جوان جشتی می باید که از شهوت بپرهیزد روی فی الحدیث القدسی التائب التارک شهوته لاجلی

بمنزلة ملائکتی که پیر سست رغبت بکسر الغاء خود از که بر نمی خیزد حکمت حکیمی را پرسیدند که چندین درخت نامور

قد مر بیانه که خدای تعالی آفریده است و برومند قد صححه اهل اللغة بالضم والفتح بمعنی المثمر و الفوی هیچ یکی را آزاد نخوا

ندمگر سرو را که ثمره ندارد درین چه حکمتست هذا المجموع سوال گفت فاعله ضمیر حکیمی هر یکی را ازین اشجار دخلی

قد عرفت معناه معنیست در دفتر معلوم هذا البیت یکلی بل اکثری کاه بوجود آن دخل تازه اند وکاه بود که آنرا تر کرده
بالترکی صوغلش وشور را هم ازین جبری نیست فانه لا دخل له ولا صرف وانه لا یفرح علی ما حصل ولا یاسف ما ضاع
در سه مرقن تازه کلت اذ لا تفاوت له بالآتی والذاهب واین صفت از ذکانست فانهم لا یشتغلون بالدنیا
ولا یبالون بالروائح وما اتی **قطعه** بر الحجی کذر دل منه لا تعلق فلیک علی الفانی که دجله بسی مرهون بس
از خلیفه بخواهد کذشت در بغداد معناه بالترکی خلیفه دن صکره کجه کورک بغداده کورت ز دلت تعویر الکلام
کوز دستت براید چو نخل باش کریم فان جمیع اجزائه منتفع به ورت ز دلت کالاول نیاید چو سرو باش ازاد اخذ
الفقر لیس بیح **حکمت** دو کس مردند و تحسر بردند لعدم انتفاعهما بمالهما انکه داشت من المال ونخورد و دولم
ینفع وانکه دانست من العلوم ونکرد ای لم یعمل بمقتضی علمه **قطعه** کس نبیند بخیل فاضل را مرسون که نه در عیب
کفتنش کوشند معناه بالترکی کمسه کورمز فاضل بخیلی که الکه عیبلرین سویلکه و قارشمز یعنی ان البخیل ولو کان فاضلا
یذمه الناس لبخله ور کریم دو صد کنه دارد مرهون کرم مثن عیبها فرو پوشند ای کومه سیلر عیوبه جدا **خاتمة**
کتاب ورد عادة المصنفین انهم قد یذکرون فی اخر تألیفاتهم خاتمة یختمون بها کما یذکرون
المقدمة فی اولها ولما بلغ المص اخر کتاب عنون بالخاتمة فقال تمام شد کتاب کلستان باعانة الملک المنان
والله المستعان ای الذی یطلب العون درین جمله کلام ابتدائی ای فی هذه الابواب الثمانیة چنانکه رسم
ای عادت مؤلفانست از شعر متقدمان بطریق استعاره ای طلب العاریة تلفیقی یعنی ضم وجعل الشی
تابعا لشی آخر نرفت ای لم یقع والمعنی اطرادی ادرجت فی ابواب هذا الکتاب من اشعار المتقدمین شیأ ما هو عا
ده المؤلفین یعنی ان جمیع ما فی هذا الکتاب نتایج فکری ونفایس اشعاری **بیت** کهن نصیحتین جرقه
خویش بر کستن والمراد هو الاصلاح بالرقعة یعنی ان هذا الکتاب مثل اللباس الخلق فاصلحته بنظم اشعاری

المناسبة

٢١٤

المناسبة بالمواضع المتعددة وقد مرت الاشارة الی بعض الاشعار العربیة والفارسیة المذکورة
فی هذا الکتاب من اشعار المص الصادرة منه قبل تألیف الکتاب به از جامه عاریت خو کستن من الفقر غالب
کفتار سعدی اکثر کلامه طرب انکیز است وطیبت امیز یکسر الطاء قد قرئ بیا وکوته نظران ازین علت بسبب
اللطائف زبان طعن دراز کرده قائلین که مغز دماغ در [illegible] بیهوده بردن ای تضییع ودود
چراغ بی فائده خوردن وتحمل الاذی بلا فائدة کار خردمندان نیست یعنی انهم عدوا سعی المص عبثا وعبثا
وقالوا ان الجد والمشقة لتألیف مثل هذا الکتاب لا یصدر عن العقلاء فاشار المص الی جوابهم بقوله ولیکن بر رای
روشن صاحبدلان که روی سخن ای توجهه در ایشانست ای المخاطبة معهم لا مع الجهال العاد پوشیده
نماند که در بالضم والتشدید لکن لآلی موعظهای شافی در سلک بالکسر الخیط عبارة کشیده است والحق ان الامر
کذلک وداروی تلخ نصیحت بالاضافة بشهد ظرافت بر امیخته بیتن وجهه بقوله تا طبع ملول مخاطب ملول نشود
بالموعظة الصرفة فان الحق مر واز دولت قبول محروم نماند **مثنوی** ما نصیحت بجای خود کردیم معناه بالتر
بالترکی بز نصیحتی کندو یرنده ایلدک روزکاری درین ای فی النصح بسر بردیم ای صرفنا الزمان فی العمر به والمعنا
به کو نیاید فاعله ضمیر نصیحت بکوش کس عبث کس از الشنعیتن بر رسولان پیام مرادف پیغام تمد و بس والواجب علی رسول
هو البلاغ **شعر** یا ناظرا فیه ای الکتاب سل بالله مرحمة مرهون علی المصنف واستغفر عطف علی قوله سل
لصاحبه وان رضة النفسک واطلب لنفسک من خیر ترید به ای تریده من بعد ذکر ای غفر بعد ذکر الطلب لنفسک
الطلب غفرانا لصاحبه **اعلم** ایها الناظر فی شرح هذا ان الشارح الاول قد بذل جهده فی شرحه
وان اخطأ فی مواضع کثیرة وقد نبهت علی مواضع الخطاء واوردت الصواب بالفت فی رده
باللطائف لان کلستان موضع الفرح غفر الله تع لوالدی المسلمین تمت

٦٦

كتابه

تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب على يد
اضعف العباد الحقير الفقير محتاج الى غفران
الله تعالى حاجي محمد ابن فقه محمد
الطوسي شرعت في هذا الكتاب
المسمى بالسودي الكلستان
وفرغت عنها في قصبة الكفري
في يوم الاحد
في وقت الصلوة
الظهر في سنة
الف وعشرين
واثني سنة
في الهجرة
النبوي
عليه
الافضل
التحية

في التبليس
كتابه ده
الذي

[illegible]

صلوات الله

قصة قارون

حضرت موسى يه حق تعالى امر ايدبلي اوزن انزال ايلمكه دامر اندبلي ياموسى
تو ديتي الثونيله يا زحضرت موسى اندى يارب بني الثونلي نزده بولم حق تعالى
كميا اوتني حضرت موسى يه بلدرده تورا يه التونليرزدي اما قرنداش قارون
صاحب عيال فقر حال الدى لكن عبادت اهل كمسه الدى كيجه سى قائم كندزى
صائم اولمق اوزره قرنداشى حضرت بونك حالنه مرحمت ايدوب كمياء اوتني
اكا بلدردى كم اهل عيالنه نفقه ايدبنه حق قارونا ولقدر مال جمع ايلديكه
خزنه سنك مفتاحي يتمش دويه يوك اولوردي بر روايتده يوزدوه كتوردي
هر بر مفتاحي يارم درهم اولمق اوزره هر بر مفتاح يتمش قپو اچمق اوزره
وقتاكه قارون بو نجه مال جمع ايلدوكى ندن صكره نافله طاعت اتمكي ترك
ايلدى حق تعالى موسى يه امر ايلديكه تمرا قولرومى كندور قارندن زكوة مالنه طلب اتسونلر

[illegible] کماه

اما علی خیف اوله اکنسن محمد رفت

چون الله سبحان الکلمه ناس جعفر

محمد حق

[illegible]

اعوذ بالله من الشیطان

[illegible]